

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM
ENSTİTÜSÜ

SABİR PARSA DİVANI TAHLİLİ

Hazırlayan

Göksu YILDIRIM

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER

TOKAT - 2021

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER danışmanlığında hazırlamış olduğum “Sabir Parsa Divanı Tahlili” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Tez Yazarı (Ad ve Soyad) İmza

TEŞEKKÜR

Çalışmanın hazırlanma sürecinde kıymetli bilgilerini ve vaktini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLER'e, her zaman yanımda olan sevgili ailem, kuzenim ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Göksu YILDIRIM

ÖZET

Eski Türk edebiyatı çalışmalarında divan şiiri tahlili önemli bir yer tutmaktadır. Ali Nihat Tarlan'ın “Şeyhi Divanı'nı Tetkik” adlı çalışmasıyla başlattığı, Mehmet Çavuşoğlu, Harun Tolasa, Cemal Kurnaz ve M. Nejat Sefercioğlu gibi araştırmacıların geliştirip devam ettirdiği tahlil çalışmaları, divan şairlerinin eserleri esas alınarak, şairin hayal dünyası ve düşünce yapısının incelenip sentezlenmesi, divan şiirinin ve şairin dünyasını anlamamızda önemli bir yöntemdir.

Bu doğrultuda çalışmamızda 17. yüzyıl Mevlevi şairlerinden biri olan Sabir Parsa'nın Divanı'nın tahlil edilmesi amaçlanmış ve bunun için Kazım Yoldaş'ın 2005 yılında yayımladığı “Sabir Parsa Divanı” adlı çalışmada ortaya konulan karşılaştırmalı metin esas alınmıştır.

Çalışma şairin hayatı, edebi kişiliği ve eserlerinin anlatıldığı giriş bölümünden sonra gelen “Din ve Tasavvuf, Cemiyet, İnsan, Tabiat” başlıklı dört bölüm, sonuç, indeks ve bibliyografyadan oluşmaktadır. “Din ve Tasavvuf” adının verildiği birinci bölümde peygamberlere, mutasavvıflara ve diğer dini tasavvufi unsurlara Divan'daki orijinal haliyle yer verilmiştir. Çalışmanın en hacimli kısmını bu bölüm oluşturmaktadır. Mevlevi tarikatına bağlı, uzun yıllar Mevlevi şeyhliği yaptığını bildiğimiz şairin bu konudaki yönelimi kaçınılmazdır. “Cemiyet” başlığı altındaki ikinci bölümde devlet adamları, efsanevi-mitolojik şahıslar, halk hikâyesi kahramanları, şairler, günlük hayatta kullanılan araç gereçler, oyunlar, çeşitli meslekler, değerli taşlar vb. birçok alt başlık halinde incelenmiştir. “İnsan” başlıklı üçüncü bölümde, Divan şiirinin âşık- maşuk-rakip üçlüsüne dair unsurlara ve maddi manevi hallere yer verilmiştir. “Tabiat” isimli dördüncü bölüm ise kozmik âlem, zaman ve zaman ile ilgili unsurlar, burçlar, dört unsur, hayvanlar ve bitkiler gibi unsurlardan oluşan bölümdür. Divan'da tespit edilen unsurların yer aldığı alfabetik bir indeks ve çalışmada faydalanılan eserlerin künyelerinin yer aldığı kaynaklar ile çalışma sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sabir Parsa, Divan, Tahlil, Muhteva, 17. Yüzyıl

“ABSTRACT”

Divan poetry analysis has an important place in studies of Old Turkish Literature. The analysis, which started with Ali Nihat Tarlan's work titled “Şeyhi Divanı'nı Tetkik” and continued by researchers such as Mehmet Çavuşoğlu, Harun Tolasa, Cemal Kurnaz and M. Nejat Sefercioğlu, is based on the works of Divan poets, the poet's imagination and his idea are evaluated and synthesized. It is an important method for understanding the world of Divan poetry and the poet.

According to our study; it is aimed to analyze the Divan of Sabir Parsa, one of the 17th century poets and for this, the comparative text revealed in the study of “Sabir Parsa Divan” published by Kazım Yoldaş in 2005 was taken as basis.

The study consists of four chapters, titled religion and sufism, society, human, nature, final index and bibliography, following the introduction to the poet's life, literary personality and works. The first taught prophets, Sufis and other religious mystical elements, who were named “Religion and Sufism”, were included in the original form in the Divan. It can be said that this is the most voluminous part of the work. The orientation of the poet, whom we know that he was a Mevlevi sheik for many years, who is attached to the Mevlevi order, is inevitable. “Society” capital second man men, legendary-mythological figures, folk story heroes, poets, tools used in daily life, games, various professions, valuable professions and so on. It has been examined under many subtitles. In the third book of “Human”, the trio, the love of Divan poetry, fame and material and spiritual conditions are included. The fourth chapter named “Nature” is the section from elements such as the cosmic realm, elements related to time and time, signs, four elements, animals and plants. The study ends with an alphabetical index containing the elements determined in the Divan and the translation of the location of the used tags of these sources.

Keywords: Sabir Parsa, Divan, Analysis, Content, 17th century

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
“ABSTRACT”.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1
1.SABİR PARSA’NIN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	3
1.1.Hayatı	3
1.2. Edebi Şahsiyeti	5
1.3.Eserleri.....	9
1.3.1.Divan	9
1.3.2. Gül ü Nevruz	12
1.3.3.İsaguci Şerhi	12
2. SABİR PARSA DİVANI’NIN KELİME İSTATİSTİĞİ	12
BÖLÜM 1:DİN VE TASAVVUF	23
1.1.DİN	23
1.1.1.Allah (Bari/ Hak (Te’ala)/ Hakk/ Halık/ Huda/ Hu/ İlah/ Kırdgar/ (Ya) Rab/ Rabbul-Felak)	23
1.1.2. Melekler (Melek/ Mela’ik)	24
1.1.3. Kitaplar	26
1.1.5. Ayetler	27
1.1.6. Peygamberler	27
1.1.6. 1. Âdem.....	28
1.1.6.2. Eyyub	28
1.1.6.3. Hızır	29
1.1.6.4. İdris	30
1.1.6.5.İsa / Mesih.....	31
1.1.6. 6.İskender.....	31
1.1.6.7. Lokman	32
1.1.6.8. Muhammed/ Ahmed-i Muhtar/ Mustafa.....	33

1.1.6.8.1. Kübra/ Zehra	33
1.1.6.9. Musa.....	34
1.1.6.10. Nuh.....	35
1.1.6.11. Süleyman	36
1.1.6.12. Yakub.....	36
1.1.6.13. Yusuf.....	37
1.1.7. Dört Halife (Çar-yar).....	38
1.1.7.1. Ebubekir/ Sıddık	38
1.1.7.2. Ömer/ Faruk.....	38
1.1.7.3. Osman/ Zü'n-nur.....	39
1.1.7.4. Ali/ Haydar-ı Kerrar/ Murtaza	39
1.1.8. Dini Terimler	40
1.1.8.1. Al-i Aba/ Al-i Beyt/ Ehl-Beyt/ Evlad-ı Ahmet.....	40
1.1.8.2. Ashab	41
1.1.8.3. Kaza / Kader/ Baht (Baht-ı Siyâh).....	41
1.1.8.4. Ahiret ve İlgili Mefhumlar.....	42
1.1.8.4.1.Ukbâ (Ahiret)	42
1.1.8.4.2. Haşr/ Kıyamet/ Mahşer	43
1.1.8.4.3. Amel.....	43
1.1.8.4.4. Dü-âlem/ Dü-cihan.....	44
1.1.8.5. Cennet ve Cennet ile İlgili Mefhumlar	44
1.1.8.5.1.Behişt/ Cennet/ Cinân	44
1.1.8.5.2. Kevser	45
1.1.8.5.3. Firdevs.....	46
1.1.8.5.4. Hûr/ Gilmân	46
1.1.8.6. Cehennem (Duzah)/ Ateş-tabu.....	47
1.1.8.7. Diğer İtikadi Mefhumlar	48
1.1.8.7. 1. Ecel/ Mürde.....	48
1.1.8.7.2. Peri	48
1.1.8.8. Dinle İlgili Diğer Mefhumlar.....	49
1.1.8.8.1.Din.....	49
1.1.8.8.2. İman/ İslam/ Müslim/ Müslimin/ Muselman	50

1.1.8.8.3. Şeriat	51
1.1.8.8.4. Şefaât.....	51
1.1.8.8.6. Evliya	53
1.1.8.8.7. Zühd/ Takva	53
1.1.8.8.8. Ubudiyyet (İbadet)	54
1.1.8.9. Namaz ve İlgili Mefhumlar.....	54
1.1.8.9. 1. Namaz	54
1.1.8.9. 2. Secde	55
1.1.8.9. 3. Mescid / Menâr	55
1.1.8.9.4. Kürsi /Vaz/ Vaiz.....	56
1.1.8.9.5. Kible.....	57
1.1.8.9.6. Dua/ Niyaz/ Zikr	57
1.1.8.10. Sıyâm/ Ruze (Oruç)	58
1.1.8.11. Hacc	59
1.1.8.11. 1.Ka‘be / Beytü’l-Haram/ Tavaf	59
1.1.8.11. 2. Kurban.....	60
1.1.8.12. Günah/ Tevbe.....	61
1.1.8.13. Nur	61
1.1.8.14. Mi‘râc.....	62
1.1.8.15. Kâfir/ Küfr / Münkir/ Ateş-perest.....	62
1.1.8.15.1. Büt/ Bütân/ Büt-hane/ Sanem-hane.....	63
1.1.8.15.2. Zunnâr	64
1.2. TASAVVUF	64
1.2.1. Hak Aşığı.....	66
1.2.2.Tarikat ile İlgili Mefhumlar.....	66
1.2.2.1. Tarikat.....	66
1.2.2.1.1. Mevlevi/ Sema	67
1.2.2.1.2. Derviş/ Sülûk / Salik	68
1.2.2.1.3. Ârif/ Pirân/ Pir-i Mugân/ Şeyh.....	69
1.2.2.1.4. Mürid/ Tâlib.....	70
1.2.2.1.5. Tekye (gah/geh)/ Dergâh/ Dergeh/ Hankah	71
1.2.2.1.6. Hırka.....	72

1.2.3. Tecelli	72
1.2.4. Sabr/ Tevekkül.....	73
1.2.5. Ezel/ Ebed.....	74
1.2.6. İstiğnâ	74
1.2.7. Tevhid/ Vahdet/ Vücut/ Kesret.....	74
1.2.8. Fena/ Beka	76
1.2.9. Hakikat	76
1.2.10. Batın/ Zahir.....	76
1.2.10. Mâsivâ	77
1.2.11. Nefs.....	77
1.2.12. Riyâ.....	78
1.2.13. Rind/ Zahid/ Sufi	78
1.2.14. İlm / İrfân.....	80
1.2.15. Kâmil	80
1.2.16. Tevazu	81
1.2.17. BAZI MUTASAVVIFLAR.....	81
1.2.17. 1. Mansur/ Hallac (Ene'lhak).....	81
1.2.17. 2. Mevlana (Molla-yı Rum)/ Mesnevi	82
1.2.17. 3. Ağazade Muhammed Efendi	83
BÖLÜM 2: CEMİYET	85
2.1. ŞAHISLAR.....	85
2.1.1. Hükümdarlar, Şehzadeler ve Devlet Adamları	85
2.1.1. 1. IV. Mehmed.....	85
2.1.1.2. (Şehzade) Sultan Mustafa (Han)	86
2.1.1.3. Musahib Paşa.....	86
2.1.1.4. Vezir-i Azam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa	87
2.1.1.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Sadrazam Mustafa Paşa)	87
2.1.2. Şairler/ Yazarlar ve Eserleri.....	88
2.1.2.1. Attar/ Sa'di/ Hassan/ Sahban.....	88
2.1.2.2. Azmizade Haleti	89
2.1.2.3. Feyzi	90
2.1.2.4. Hafız	91

2.1.2.5. Mezaki	91
2.1.2.6. Nabi	92
2.1.2.7. Urfi –i Şirazi	93
2.1.3. Sanatkârlar ve İlim Adamları	94
2.1.3.1. Behzad	94
2.1.3.2. Felatun/ Restalis	94
2.1.4. Tarihi ve Mitolojik Şahıslar	95
2.1.4. 1. Asaf	95
2.1.4. 2. Behlül	95
2.1.4. 3. Cem/ Cemşid	96
2.1.4. 4. Efridun (Feridun)	96
2.1.4. 5. Hatem	97
2.1.4. 6. Kahraman	97
2.1.4. 7. Kavus	98
2.1.4. 9. Leclâc	99
2.1.4. 10. Nemrud	99
2.1.4. 11. Zal/ Rüstem	100
2.1.5. Halk Hikâyesi Kahramanları	101
2.1.5. 1. Ferhad/ Kuhken/ Şirin	101
2.1.5. 1. 1. Hüsrev	103
2.1.5.1.2. Şebdiz	103
2.1.5. 2. Leyla/ Leyli/ Mecnun/ Kays	103
2.1.5. 3. Vamık	105
2.1.6. KAVİMLER	106
2.1.6. 1. Abbasiyan (Abbasi Halifeleri)	106
2.1.6. 2. Habeş	106
2.1.6. 3. Türk/ Tatar	106
2.1.7. YER ADLARI	107
2.1.7. 1. Ülkeler ve Şehirler	107
2.1.7. 1. 1. Çehrin	107
2.1.7. 1. 2. Hutun	107
2.1.7. 1. 3. Hindistan	108

2.1.7. 1. 4. Isfahan/ Sıfahan	108
2.1.7. 1. 5. İrem.....	108
2.1.7. 1. 6. Kandiye / Kal‘a-i Kandiye.....	109
2.1.7. 1. 7. Leh (Lehistan) / Kamençe Kal‘ası.....	109
2.1.7. 1. 8. Kerbela	110
2.1.7. 1. 9. Moskov	110
2.1.7. 1.10. Necef.....	110
2.1.7. 1.11. Nemçe.....	111
2.1.7. 1.12. Rum	111
2.1.7. 1.13. Yemen.....	111
2.1.7. 1.14. Uyvar/ Uyvar Hisarı/ Kal‘a-i Uyvar.....	112
2.1.7. 2. Dağlar, Denizler, Nehirler ve Çöller.....	112
2.1.7. 2. 1.Dağlar.....	112
2.1.7. 2.1.1. Bisutun.....	112
2.1.7. 2.1.2. Tur	113
2.1.7. 2.1.3. Kaf	113
2.1.7.2.2. Denizler (Bahr/ Emvac/ Derya/ Kulzum / Sahil/ Okyanus/ Yem).....	114
2.1.7.2.3. Nehirler	115
2.1.7.2.3.1. Nil.....	115
2.1.7.2.4. Deşt/ Sahra.....	115
2.1.8. TOPLUMSAL HAYAT	115
2.1.8.1. Padişah ve Çevresi.....	115
2.1.8.2. Savaş (Rezm) ve Savaş ile İlgili Unsurlar	116
2.1.8.2.1. Hadeng/ Peykan/ Tır (Tır –Endaz)/ Samsam.....	117
2.1.8.2.2. Keman (Yay).....	117
2.1.8.2.3. Hançer/ Şemşir/ Tig.....	118
2.1.8.2.4. Kemend.....	119
2.1.8.2.5. Nize.....	119
2.1.8.3. Bezm/ Meclis.....	120
2.1.8.3.1. Meyhane/ Harabat.....	120
2.1.8.3.2. Şarab/ Bade/ Mey/ Sahba.....	121
2.1.8.3.3. Cam/ Kadeh/ Sagar / Şişe/ Peymane/ Saki/ Mest	122

2.1.8.4. SÜS EŞYALARI	124
2.1.8.4. 1. Kıymetli Madenler ve Taşlar	124
2.1.8.4. 1. 1.Cevher/ Cevahir/ Gevher/ Güher	124
2.1.8.4.1.2. Dürr (İnci)	125
2.1.8.4.1.3. Elmas.....	125
2.1.8.4.1.4. Kuhl/ Cila/ Sürme	126
2.1.8.4.1.5. La‘l.....	126
2.1.8.4.1.6. Mercan.....	127
2.1.8.4.1.7. Sim	127
2.1.8.4.1.8. Yakut	127
2.1.8.4.1.9. Zer (Altın)	128
2.1.8.4.1.10. Zümürüd.....	128
2.1.8.4. 2. Güzel Kokular.....	129
2.1.8.4.2.1. Muşg/ Müşg/ Müşgin/ Nafe	129
2.1.8.4.2.2. Anber.....	129
2.1.8.5. GİYİM-KUŞAM	130
2.1.8.5. 1.Came/ Giriban/ Kumaş/ Libas/ Peşm.....	130
2.1.8.5. 2. Cübbe/ Daman/ Damen/ Destar/ Hırka/ Pirehen.....	131
2.1.8.5. 3.Külâh/ Küleh/ Nikâb/ Tac.....	132
2.1.8.5. 4. Zunnar.....	133
2.1.8.6. İNŞAİ UNSURLAR.....	133
2.1.8.6.1. Kasr/ Eyvan/ Yalı.....	133
2.1.8.6.2. Astan (Eşik)/ Deriçe/ Kapı/ Revzen (Pencere)/ Tak.....	133
2.1.8.6.3. Beyt/ Bina/ Hane/ Mesken.....	135
2.1.8.7. MÜZİK ALETLERİ.....	135
2.1.8.7.1. Çeng/ Def/ Mızrab/ Ney/ Rebab/ Tanbur/ Ud	135
2.1.8.8. YİYECEKLER	136
2.1.8.8.1. Ekmeh/ Nan/ Kebab / Nemekin (Tuz)/ Sükker/ Şeker/ Şekker	136
2.1.8.9. YAZI İLE İLGİLİ ARAÇ GERÇLER	137
2.1.8.9.1. Kalem/ Hame/ Kilk/ Midad	137
2.1.8.9.2. Defter/ Kitap/ Kağıd/ Levh/ Name/ Sahife/ Safha.....	137
2.1.8.9.3. Arabi Farisi/ Lehce/ Lisan/ Şive/ Terceman/ Zeban	138

2.1.8.10. GÜNLÜK HAYATTA KULLANILAN EŞYALAR	138
2.1.8.10.1. Carub/ Miftah (Anahtar)/ Zencir.....	138
2.1.8.10.2. Ayine.....	139
2.1.8.10.3. Şem / Şem'a/ Çerağ	140
2.1.8.11. ALIŞVERİŞ.....	141
2.1.8.11. 1. Bazar/ Dükkân/ Kuçe/ Dinar/ Dirhem/ Mal/ Meta / Nakd/ Pul	141
2.1.8.12. TIP İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	142
2.1.8.12.1. Bimar/ Hasta/ İllet/ Renc	142
2.1.8.12.2. Darü's-şifa/ Deva/ Derman/ İlac/ Merhem/ Tabib/ Tabiban	142
2.1.8.12.3. Şıryan (Atar Damar)/Nişter	143
2.1.8.13. MESLEKLER.....	143
2.1.8.13.1. Cellâd	143
2.1.8.13.2. Gavvas	143
2.1.8.13.3. Nigehban.....	144
2.1.8.13.4. Pasban	144
2.1.8.13.5. Sarraf.....	144
2.1.8.13.6. Sayyad.....	144
2.1.8.13.7. Sudageran (Tüccarlar) / Sudager	145
2.1.8.13.8. Sadefkari	145
2.1.8.14. SUR/ SÜNNET	145
2.1.8.15. OYUNLAR VE OYUN ARAÇLARI	146
2.1.8.15. 1. Çevgan	146
2.1.8.15. 2. Güreş.....	146
2.1.8.15. 3. Nerd (Tavla).....	146
BÖLÜM 3: İNSAN	147
3.1. GÜZELLİK (GÜZEL/ HÜSN).....	147
3.2. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI	147
3.2.1. Ağız (Dehan/ Dehen) ve Dudak (Leb)	148
3.2.2. Ayn/ Çeşm/ Dide/ Nigah/ Nigeh	149
3.2.3. Dendan.....	151
3.2.4. Dest/ El	151
3.2.5. Ebru/ Ebruvan/ Kaş/ Müjgan/ Muje	152

3.2.6. Gabgab.....	153
3.2.7. Gamze.....	153
3.2.8. Gisu/ Turra/ Zülf.....	154
3.2.9. Guş.....	156
3.2. 10. Hal	157
3.2.11. Hatt	157
3.2.12. Kad/ Kadd/ Kamet.....	158
3.2.13. Kâkül	159
3.2.14. Miyân.....	160
3.2.15. Müje/ Müjgan	160
3.2.16. Sine / Gerden	161
3.2.17. Yüz ve Yanak (Cemal/ Hadd/ İzar/ Ruh/ Rusar/ Didar/ Ru/ Ruy/ Vech) .	162
3.3. DİĞER UNSURLAR.....	164
3.3.1. Bus/ Buse.....	164
3.3.2. Hâk-i Pây/ Pâ.....	164
3.3.3. Kuy	165
3.4. ÂŞIK/ AŞIKAN/ UŞŞAK.....	166
3.5. AŞIĞIN GÖNLÜ(DERUN/ DİL/ GÖNÜL/HATIR/KALB)	167
3.6. AŞIĞIN VÜCUT KISIMLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	169
3.6. 1. Baş/ Ser.....	169
3.6. 2. Can.....	170
3.6.3. Ciger	171
3.6.4. Çeşm/ Dide/ Göz/ Nigah	171
3.6.5. Dest/ El	173
3.6.6. Eşk/Giryan/ Girye/Sirişk	173
3.6.7. Kad/ Kadd.....	174
3.6.8. Leb.....	174
3.6.9. Müje.....	175
3.6.10. Pâ/ Pây	175
3.6.11. Ru/ Ruy/ Yüz/ Ruh	175
3.6.12. Sine	176
3.7. MADDİ VE MANEVİ HALLER.....	177

3.7. 1.Ah/ Efgan/ Feryad/ Figan/ Nale/ Zar	177
3.7. 2. Bela/ Derd/ Elem/ Gam/ Gussa/ Kahr/ Keder/ Mihnnet.....	178
3.7. 3.Cevr/ Cefa.....	180
3.7.4. Dağ/ Zahm	181
3.7.5. Firkat/ Firak/ Hasret/ Hicran	181
3.7.6. Vuslat/ Vasl/ Visal.....	182
3.7.7. Aşk/ Mahabbet/ Sevda.....	183
3.8. ADU/ AĞYAR/ DÜŞMEN/ RAKİB/ RU-SİYAH.....	185
BÖLÜM 4: TABİAT	188
4.1.KOZMİK ÂLEM	188
4.1.1.Gökyüzü (Asman/ Çarh/ Felek/ Feleg/ Eflak/ Sema/ Sipih).....	188
4.1.2. Yıldızlar (Ahter/Ahteran/ Encüm/ Nücum).....	189
4.1.2.1.Benatü'n-na'ş	190
4.1.3. Burçlar	190
4.1.3.1. Hamel (Koç)/ Esed (Aslan)/Delv (Kova)/ Hut (Balık).....	190
4.1.4. Seyyareler	191
4.1.4. 1. Aftab/ Güneş/ Hurşid/ Mihr	191
4.1.4. 2. Bercis /Müşteri.....	192
4.1.4. 3. Dünya/Cihan/ Hakdan/ Zemin	193
4.1.4. 4. Keyvan (Zuhal)	194
4.1.4.5. Mah/ Meh.....	194
4.1.4.6. Mirrih	196
4.1.4.7. Zühre	196
4.2.ZAMAN VE ZAMAN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	197
4.2.1. Zaman/ Zamane/ Avan/ Dehr/ Devr/ Devran/Rüzgâr/ Vakt.....	197
4.2.2. Yıl/ Sal.....	198
4.2.3. Mevsimler (Fasl)	198
4.2.3.1. Bahar/ Nevbahar	198
4.2.3.2. Temmuz	199
4.2.3.3. Hazan	200
4.2.3.4. Şita	200
4.2.4. Gün ve Gün ile İlgili Unsurlar	201

4.2.4.1. Gün/ Eyyam/ Nehar/ Ruz.....	201
4.2.4.2. Seher/ Subh/ Şafak.....	201
4.2.5. Şam/ Şeb.....	202
4.3. DÖRT UNSUR (ANASIR-I ERBAA)	203
4.3.1. Ab/ Katre/ Su/ Zülal	204
4.3.1.2. Ab-ı Hayat/ Ab-ı Hızır/ Çeşme-i Hayvan/ Maü'l-Hayat	205
4.3.2. Ateş/ Hakister/ Nar/ Suz.....	206
4.3.3. Heva/ Hava	207
4.3.3.1. Rüzgâr/ Bad/ Nesim/ Saba.....	207
4.3.4. Hak (Toprak)	208
4.3.4.1. Gerd/ Gubar	209
4.4.HAYVANLAR	209
4.4.1.KANATLILAR.....	209
4.4.1.1. Kuş (Murg/ Mürğ) ve Kuş Çeıştleri	209
4.4.1.2. Andelib/ Bülbül/ Hezar/ Hezaran	210
4.4.1.3. Anka.....	211
4.4.1.4. Bum (Baykuş).....	211
4.4.1.5. Hamame/ Kebuter	211
4.4.1.6. Huffaş/ Şebpere.....	212
4.4.1.7. Hüdhd.....	212
4.4.1.8. Hüma.....	212
4.4.1.9. Kebk (Keklik)	213
4.4.1.10. Küleng (Turna)	213
4.4.1.11. Şahbaz/ Şahin/ Şehbaz	214
4.4.1.12. Tavus (veş).....	214
4.4.1.13. Tezerv (Sülün)	215
4.4.1.14. Tuti.....	215
4.4.1.15. Zag	215
4.4.2. Memeliler	216
4.4.2.1. Ahu/ Ahu-beççe/ Gazal.....	216
4.4.2.3. At/ Esb/ Rahş/ Semend	217
4.4.2.4. Gusfend (Koyun)	217

4.4.2.5. Grg (Kurt) -Rubah (Tilki)	218
4.4.2.6. Œir.....	218
4.4.3. Böcekler ve Sürüngenler	218
4.4.3. 1. Ankebut -Meges.....	218
4.4.3.2. Kirm	219
4.4.3.3. Pervane.....	219
4.4.3.4. Semender	220
4.4.4. Deniz Canlıları.....	220
4.4.4.1. Mahi	220
4.4.4.2. Sadef	221
4.5. BİTKİLER	221
4.5.1. Ağaçlar	221
4.5.1.1. Ar'ar / Serv/ ŒimŒad	221
4.5.1.2. Badam	222
4.5.1.3. Bid (Söğüt).....	223
4.5.1.4. Çenar	223
4.5.1.5. Erguvan.....	223
4.5.1.6. Sanevber.....	223
4.5.1.7. Sidre	224
4.5.1.8. Tuba	224
4.5.2. Çiçekler.....	225
4.5.2.1. Gl	225
4.5.2.2. Gonca/ Gunce- Har	226
4.5.2.3. Lale/ Lalezar	227
4.5.2.4. Nergis.....	227
4.5.2.5. Sünbül/ Snblzar.....	228
4.5.2.6. Yasemin/ Semen	229
4.5.3. Bağ/ GlŒen/ Gülistan/ Gülzar.....	229
4.5.3.1. Bağ.....	229
4.5.3.2. Çemen/ Çemenzar.....	230
4.5.3.3. Gülistan/ Glsitan/ Gülzar/ GlŒen.....	231
SONUÇ.....	233

İNDEKS	236
KAYNAKLAR.....	284

KISALTMALAR

C.	Cilt
G.	Gazel
H�.	Hazreti
K.	Kaside
Kt.	Kıt’a
Mt.	Matla
M.	Musammat
R.	Rubai
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.	Tarih
TDV.	Türk Diyanet Vakfı
�ni.	Üniversite
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Bu tezin konusu Sabir Parsa Divanı'nın tahlilidir. Çift kahramanlı alegorik bir aşk hikâyesi olan Gül ü Nevruz tercümesi ve İsaguci Şerhi adlı eserlerini bildiğimiz şairin, şiirlerinin toplandığı Divan'ını tahlil etmemizin en önemli sebebi ise bu konuda yapılmış bir tahlil çalışmasının olmamasıdır.

Sabir Parsa'nın Divanı'nın metni üzerinde ilk çalışan kişi Necip Fazıl Duru'dur. "Sabir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni" isimli çalışma, 1994 yılında hazırlanmış, yayımlanmamış bir yüksek lisans tezidir. Divan üzerine yapılmış bir diğer çalışma ise Kazım Yoldaş'ın 2005 yılında yayımladığı "Sabir Parsa Divanı" isimli eserdir. Sabir Parsa Divanı adlı bu kitap; Sabir Parsa'nın hayatı, edebi şahsiyeti, eserleri, inceleme, karşılaştırmalı metin ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Bizim de tahlil çalışmamızda esas aldığımız -Yoldaş'ın beş nüshadan faydalanarak ortaya koyduğu- bu karşılaştırmalı metinde;7 kaside, 11 tarih, 3 musammat, 215 gazel, 5 kıt'a, 62 rubai ve 18 matla bulunmaktadır. Çalışmamızda divan metnini oluşturan bütün şiirler incelenerek din-tasavvuf, sosyal yapı, insan ve tabiat unsurları şeklinde üst başlıklar altında topladığımız onlarca farklı alt başlığa göre tasnif edilmiş ve eserin muhtevasının ortaya konulmasına gayret gösterilmiştir.

Eski Türk edebiyatı araştırmalarında önemli bir yer tutan divan tahlili çalışmaları Ali Nihat Tarlan'ın "Şeyhi Divanı'nı Tetkik" adlı çalışmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda Mehmet Çavuşoğlu'nun hazırladığı "Necati Bey Divanı'nın Tahlili", Harun Tolasa'nın Hazırladığı "Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası", Cemal Kurnaz'ın hazırladığı "Hayali Bey Divanı'nın Tahlili", Nejat Sefercioğlu'nun hazırladığı "Nev'i Divanı'nın Tahlili" ve Mustafa Tatçı'nın hazırladığı Hayreti'nin Dini Tasavvufi Dünyası" adlı eserler tahlil çalışmaları açısından önemli olup yol gösterici niteliği haizdirler. Şairin doğrudan eserine yönelik tematik tahlil metodu incelenen şairin hayal ve fikir dünyasını, şiir anlayışını ortaya koymakta önemli bir yöntemdir. Hazırlamış olduğumuz bu tez çalışmasında da adı geçen çalışmalarda kullanılan sisteme uygun bir yöntem benimsenmiş ve Sabir Parsa'nın Divanı tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda Sabir Parsa Divanı'nı meydana getiren muhteva unsurlarının tespit edilmesi, bu unsurların nasıl, ne sıklıkla, nerede kullanıldıklarının ortaya konulması ve bunların objektif bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Muhtevanın tespit ve tasnifini yaparken öncelikle şiirler detaylı olarak incelenmiş. Bunun neticesinde elde edilen kelime ve kavramlar; anlam, Divan şiirindeki kullanımı, Sabir Parsa tarafından nasıl ve sayıca ne kadar kullanıldığı, özgün yanları vb. açısından değerlendirilmiştir. Seçilen örneklerle anlatılanlar desteklenmiş ve örnek beyitler elden geldiğince günümüz Türkçesine çevrilmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra tasnif edilen kelime ve kavramlar için alfabetik bir indeks bölümü de oluşturulmuş ve böylece sınırlı sayıda verilen örneklerin dışında kalan beyitlerdeki unsurlara da kolaylıkla ulaşılması düşünülmüştür.

Yukarıda belirttiğimiz gibi tezin muhteva incelemesi “Din-Tasavvuf”, “Cemiyet”, “İnsan” ve “Tabiat” olmak üzere dört ana başlık etrafında teşekkül etmektedir. Din-Tasavvuf bölümü kendi içinde, Allah, kitaplar, hadis ve ayetler, melekler, peygamberler, dört halife, ahiret, cennet, cehennem, namaz, hac ve diğer itikadi mefhumlardan oluşmaktadır. “Din” ve “Tasavvuf” olmak üzere temel olarak ikiye ayrılması mümkün olan bu bölüm, çalışmanın en hacimli kısmını oluşturmaktadır. “Cemiyet” başlıklı ikinci ana bölümde; hükümdarlar, şehzadeler, devlet adamları, şairler ve yazarlar, sanatkârlar ve ilim adamları, tarihi mitolojik şahıslar, halk hikâyesi kahramanları, kavimler, ülkeler, şehirler, dağlar, denizler, nehirler, çöller, toplumsal hayat, savaş aletleri, eğlence hayatı, süs eşyaları, güzel kokular, giyim kuşam, inşai unsurlar, müzik aletleri, yiyecekler, yazı ile ilgili unsurlar, günlük hayatta kullanılan eşyalar, alışveriş, tıp ile ilgili unsurlar, meslekler ve oyunlar kendi içlerinde de alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. “İnsan” başlıklı üçüncü bölümde ise âşık- maşuk- rakip üçlüsü ve onlara ait unsurlar, maddi manevi haller ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümün en hacimli kısmını sevgiliye ait güzellik unsurları oluşturmaktadır. “Tabiat” isimli dördüncü bölümde ise kozmik âlem, gezegenler, burçlar, zaman ve zaman ile ilgili unsurlar, dört unsur, hayvanlar ve bitkiler de yine kendi içlerinde sınıflandırılarak incelenmiştir.

Sonuç ve indeks bölümünden sonra çalışma boyunca faydalanan kaynakların künyeleri verilmiş ve tez sona ermiştir.

1.SABİR PARSA’NIN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1.Hayati

17. yüzyıl Mevlevi şairlerinden biri olan Sabir Parsa’nın asıl adı Muhammed’dir. Adından bahseden kaynaklarda: Mustafa Safayi Efendi’nin Tezkire-i Safayi’sinde “Sabir”, Güfti’nin Teşrifatu’ş-Şu’ara’sında “Sabir Parsa”, Asım’ın Zeyl-i Zübdeti’l-Eş’ar’ında ve Sicil-i Osmani’de “Sabir Muhammed Parsa Efendi”, İsmail Belig’in Nuhbetü’l-Asar li- Zeyl-i Zübdeti’l-Eş’ar’ında ve Şeyhi Mehmed Efendi’nin Vakayi’ul-Fuzala’sında “Parsa Muhammed Efendi”, Mehmet Nail Tuman’ın Tuhfe-i Na’ili’sine “Ağa-zade Sabir Parsa Muhammed Efendi”, Esrar Dede’nin Tezkire-i Şu’ara-yı Mevleviyye’sinde “Dede Sabir Parsa” ve Bursalı Mehmet Tahir Efendi’nin Osmanlı Müellifleri’nde “Parsa Sabir Muhammed Dede” gibi lakaplar ile anılmaktadır.

Sabir, kelime olarak Arapça sabr kökünden “sabreden, dayanan, acelesiz bekleyen (Devellioğlu, 2013:1058)” anlamındadır. Parsa ise, Farsça “sofu, dine bağlı (kimse), iffetli, namuslu temiz, doğru (kimse) (Devellioğlu, 2013:999) anlamındadır.” Mevlevi şeyhliği yaptığını bildiğimiz şairin tasavvufla ilgisinden dolayı bu lakabla anıldığı düşünülebilir. Divanda kasidelerde “Sabir”, 1074 tarihini düştüğü birinci tarih, 1083 tarihini düştüğü üçüncü tarih ve 1084 tarihini düştüğü yedinci tarihinde “Muhammed Parsa”, 1086 tarihini düştüğü dördüncü tarih ve 1089 tarihini düştüğü altıncı tarihte “Parsa”, geriye kalan diğer tarihlerde, musammat ve rubailerde, gazellerin hepsinde “Sabir” mahlası kullanılmıştır. Görülüyor ki şair Divan’da çoğunlukla Sabir mahlasını kullanmıştır. “Muhammed Parsa” ve yalnızca “Parsa” Gül u Nevruz mesnevisinde ise “Sabir Muhammed Parsa” mahlasını kullanmıştır. Bu konuda Safayi “Parsa mahlası ile meşhur lakin eş’arı Sabir mahlası ile mezkurdur.” der (Yoldaş, 2003:128).”

Şairin doğum tarihi tam olarak belli değildir ancak kaynaklar Gelibolu’da doğduğu hakkında hemfikirdirler. “Osmanlı hâkimiyetine geçişinden itibaren, Trakya ve Balkanlar’a yönelik akınlarda önemli bir geçit yeri ve hareket üssü olarak kullanılan; birçok cami ve imaretlerin yaptırıldığı, vakıfların tesis edildiği Gelibolu, özellikle on altıncı yüzyılda itibar kazanmış, ön plana çıkmıştır. Klasik edebiyat sınırları içinde eser veren azımsanmayacak sayıda (otuz) şairin burada yetişmiş olması, Gelibolu’nun Osmanlı coğrafyasındaki seçkin konumunu gösterir (Duru, 2003:151).”

“Dedesı yeniçeri ağası Hasan Ağadan dolayı “Ağa-zade” lakabı verilen bir sülaleye mensuptur. Mevlevi büyüklerinden Gelibolulu Ağa-zade Muhammed Dede’nin kardeşı Mustafa Efendi’nin oğludur. Âlim ve fazıl bir zat olan amcası Muhammed Dede’nin yanında iyi bir tahsil görmüş olan Sabir, yine onun etkisi ile Mevlevi tarikatına girmiştir. H.1063 / M. 1652-53 yılında amcasının vefatı üzerine, Sabir Parsa onun yerine Gelibolu Mevlevihanesi şeyhi olmuştur (ölümünden 27 sene önce) (Yoldaş,2005:XIII).” Sabir Parsa’ya Ağazade denilmesinin sebebi de ağazade denilen bir sülaleye mensup olmasından ötürüdür.

Sabir Parsa’nın şiirlerinde Mevlevi tarikatını benimsemesinde ve kendisini yetiştirmesinde önemli etkilere sahip olan amcasına bağlılığını görmek mümkündür. Sabir Parsa Divanı’nda Allah, Hz. Muhammed ve Mevlana için yazdığı kasidelerden sonra amcası için de bir methiye yazmıştır. Ağa-zade Muhammed Efendi amcası ve şeyhi olmasının yanında şiir sahasında da Sabir Parsa’yı etkilemiş, onun kendisini yetiştirmesinde büyük etkiye sahip olmuştur. Sabir Parsa onun için yazdığı kasidesinden başka amcasının lirik bir gazelini tahmis etmiştir. Bu şiirde amcası için “Sözün kıyası Ağa-zade, devrin ermişlerinin başı, en yücesi, akıl sahibi kimselerin meclisinin sakisidir.” ifadesini kullanmaktadır.

Ya ‘nî kûtb-ı zamān Ağa-zāde

Sāḳī-i meclis-i ulū’l-elbāb (K.4-14)

“Evāil-i halde iştiğāl u tenvir-i mebāhis ile bedr-i temām gibi tahsil-i kemāl eyleyüp ‘ulūm-i ‘Arabiyye’de māhir ve fūnūn-ı ‘akliyye ve nakliyyede mecmū’a-i nevādir olduktan sonra sālīk-i meslek-i erbāb-ı tarikat ve mālīk-i ezimme-i şeriat u hakikat olmağla...(Şeyhi Mehmed Efendi, 1989:550)” Şeyhi’de yer alan bu bilgiler doğrultusunda Sabir Parsa tarikata girmeden önce, gençlik yıllarında Arapça’yı öğrenmiş, akli ve nakli ilimlere hâkim olmuş ve Farsça şiirler yazacak kadar da Farsça’yı öğrenmiştir.

“Şair H. 1076/ M. 1665 yılında Mevlevi tarikatında sema ayini yasaklanınca dostu Şeyhülislam Minkari-zade Yahya Efendinin teşvikiyle 13 sene devam ettiği şeyhliği bırakıp mollalık mesleğini tercih etmiş, yerine Kalender Mahmud Dede geçmiştir. Bu durumdan dolayı Sabir Parsa ve Minkari-zade Efendi, Mevlevi

kaynaklarında tenkit edilmiştir (Yoldaş, 2003:126).” Esrar Dede ve Ali Enver’e göre Sabir Parsa, Minkari-zade ile olan yersiz dostluğundan dolayı yanılarak Mevlevilik yolundan mollalık yoluna geçmiştir. Ali Enver, Sabir Parsa’nın çekirdekten yetişme bir derviş olduğunu dile getirir ve şeyhliği bırakmasında o da Esrar Dede gibi Minkari-zade’nin etkisi olduğunu düşünür.

“Vakāyi‘u’1-Fuzalā’ya göre Sabir, önce H.1076/ M.1665 yılında memleketi olan Gelibolu’da Muhammed Efendi Medresesinde müderrisliğe başlamış, aynı yılın Cemaziyülevvel ayında Murtaza Efendi yerine Edirne’de Eminiye medresesinde, H. 1078 (M.1667) Recep ayında Taci İbrahim Efendi yerine İstanbul’da Cami-i Atik medresesinde müderrislik yapmıştır. H.1079 (M.1669) yılı Zilkade ayında Muhtari Mustafa yerine Bosna kadısı oldu. Bir yıl sonra H.1080 (M.1670) Zilkade’sinde buradan ayrılmış, H.1082 (M.1671) senesi Cemaziyülahir’inde Sahaf şeyhi-zade Abdübaki Efendi yerine Sofya kadısı olmuş, H.1084 (M.1674) Şevval’inde buradan da azledilerek H.1087 (M.1676) Ramazan ayında Filibe kadısı olmuştur. H.1090 (M.1679-80) Rebiyülevvel ayında bu görevden ayrılarak memleketi olan Gelibolu’ya dönmüş, 14 sene sonra tekrar Mevlevihane’ye şeyh olmuştur. Sabir Parsa’nın bu ikinci şeyhliği uzun sürmemi aynı yıl H.1090/ M.1679-80’de vefat etmiş ve Yazıcı-zade Mehmed Efendinin mezarı civarına defnedilmiştir (Yoldaş, 2003:127-128).” Sabir Parsa’nın vefatına Behcetî mahlaslı bir şair tarih düşmüştür:

Dār-ı dünyādan çekildi Pārsā gibi vücūd

Gelmeye zātı gibi zü- fūnūn-ı müşkil-güşā

Hātif-i gaybī anun ey Behcetī tārīhini

Didi lutf-ı Haḫla şād-āb ola rūh-ı Pārsā (1090)

Mustafa Safayi Efendi’nin Tezkire-i Safayi’si, Güfti’nin Teşrifātu’ş-Şu’arā’sı, Asım’ın Zeyl-i Zubdeti’l- Eş’ar’ı, Esrar Dede’nin Tezkire-i Şu’arā-yı Mevleviyye’si, Mehmet Nail Tuman’ın Tuhfe-i Na’ili’si, İsmail Belig’in Nuhbetü’l-Asar li- Zeyl-i Zübdetü’l- Eş’ar’ı, Şeyhi Mehmed Efendi’nin Vakayi’ul- Fuzalā’sı, Bursalı Mehmet Tahir Efendi’nin Osmanlı Müellifleri ve Mehmed Süreyya Bey’in Sicil-i Osmani’si Sabir Parsa’dan söz eden kaynaklardandır.

1.2. Edebi Şahsiyeti

“Sabir Parsa’nın şiiri 17. yy. Klasik Türk şiirinin hemen hemen bütün hususiyetlerini gösterir. Onun şiirinde Şeyhülislam Yahya gibi geleneksel âşıkane ve

rindane söyleyişin yanı sıra, tasavvuf anlayışının ve özellikle de Mevleviliğin izlerine raslanır. Hind üslubu ve Nabiyane hikmet üslubunun etkisi görüldüğü gibi, yer yer Nef'i'ye övünmeler de göze çarpar. Ancak Sabir Parsa, ne Şeyhülislam Yahya'daki sadelik ve akıcılığı, ne de Nef'i'deki ahenk ve coşkuyu yakalayabilmiştir. İnce fikirler, zarif nükteler, ilginç espriler bulmasına karşın, şiirleri lirizm yönünden cılız kalmıştır. Divan'ında yer alan kasideleri, tarih manzumeleri ve kıt'alar devrindeki sosyal hadiselerin izlerini taşır. Bazı kasidelerinde ilginç bir üslup kullanan Sabir, kasidenin giriş kısmında devrindeki sosyal, siyasi ve ahlaki bozukluklardan söz ederek olumsuz bir tablo çizer. Daha sonra bu olumsuzlukların memduhu sayesinde düzeleceği ümidini dile getirerek onu övmeye başlar. Sabir'in özgün yanı felsefe ve mantık terimlerini şiirde mazmun olarak kullanmasıdır (Yoldaş, 2005:XIV)."

Dili genellikle sade, açık ve anlaşılır, söz dizimi sağlam ve cümle bozuklukları neredeyse görülmez. İyi bir tahsil alan şair Farsça ve Arapça'yı iyi bilir. Farsçayı bu dilde şiirler yazacak kadar iyi bilen şairin zincirleme terkip ve kelimelerinde Farsça'nın etkilerini görmek mümkündür. Aruza oldukça hâkim ve iyi bir belagat bilgisine sahip olan şairin şiirlerinde aruz kusurlarına da pek rastlanmamaktadır. Sabir Parsa deyim, atasözü, halk ifadelerine, ayet ve hadis iktibaslarına şiirlerinde pek fazla raslanmamaktadır.

Sabir Parsa'nın şairliğinin yanında güzel sesli olduğu, musiki ve hat sanatına da düşkün olduğu kaynaklarda dile getirilir. "Güzel sesli olup, musikiye de düşkünlüğü vardı. Kaynaklarda 10 kadar da beste yaptığı kayıtlı olan Sabir Dedenin günümüze hiçbir bestesi ulaşmamıştır (TDEA2007:390)." Esrar Dede'de yer alan "Hatta müretteb divān-ı belāğāt-‘unvanları olup eş‘ārı beyne’lküll müselleme ü meşhūr bir şā‘ir-i pūr-zūr ve fenn-i hoş-nüviside ve semt-i musikide mālīk-i hazz-ı mevfūr olup... (Aras,1986:189)" şeklindeki ifadelerden şairin mürettep bir divanı olduğu, güzel yazı yazma ve musiki konusunda da yeteneği olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. "Gönül alan melodileri anlamayan kararsız (kişiler) bazen ney bazen def bazen rebab isterler."

Nağamāt-ı dili fehmi eylemeyen bu'l-hevesān

Gāh neygāh defü gāh rebāb isterler (G.84-8)

Sabir Parsa'nın iyi bir tahsil almasında ve tasavvuf yolunu benimsemesinde en önemli etken amcası Ağa-zade Mehemed Efendi'dir. Şairi hem düşünce hemde şiir alanında etkilemiştir. Ağa-zade Mehemed Efendi Sabir Parsa'nın saygı duyduğu, sevip saydığı, örnek aldığı bir kişidir. "Divan'ında ayrıca, der medh-i kutbü'l-aktab Ağa-zade Mehemed Efendi Kuddise Sırruhu başlıklı, amcası/şeyhi vasfında bir medhiyyesinin yer alıyor olması da Sabir'in, amcasına duyduğu saygı ve muhabbeti âşık etmektedir: Bu medhiyyesinde Sabir, Ağa-zade için övgü dolu ifadeler yer verir: O, kutb-ı zaman, akıl sahipleri meclisinin sakisi, doğru yol rehberlerinin hadisidir. Binlerce cilt kitap kaleme alınsa, onun makamlarını beyan etmek mümkün değildir. O, yakın mülkünün padişahı, kemal burcunun güneşidir (Duru, 1994:28-29)." Bu metiyesinin dışında Sabir Parsa amcasının:

Vāris-i 'ilm-i ledünnī ādem-i ma'na bizüz

Vākıf-ı sırr-ı rumūz-ı 'alleme'l-esmā bizüz (yk.8b)

matlalı şiirine yaptığı tahmisi amcasının Sabir Parsa üzerindeki tasavufi etkisinin yanında şiir alanında da etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Sabir Parsa'nın şiirlerinde ve mizacında Mevlana'nın etkilerini de görmek mümkündür. Divanın üçüncü kasidesi bir Mevlana methiyesidir. "Safayî'nin" "şeyh-i Mevlevî ve nakil-i Mesnevi-i Ma'nevi" diye tavsif ettiği Sabir'in, bağlı olduğu Mevlevî tarikatının piri Mevlana Celaleddin Rumi'den etkilenmemesi de mümkün olmasa gerek. "Sultan-ı Aşkın" olarak yad ettiği Mevlana için yazdığı kaside ona karşı şairin duyduğu derin saygı ve hayranlığın tezahürüdür (Yoldaş, 2003:130)."

Şairin Farsça şiirlerinde Urfi ve Feyzi'nin etkilerini görmek de mümkündür. "Sabir Parsa Sebk-i Hindi denilen Hint tarzı şiirlerin tesirinde kalmıştır. Üslubunda ve cümlelerinde yaşadığı dönemin etkisinde olduğu görülmüştür. Şeyhülislam Minkari-zade, Sabir Parsa'ya dostluğuyla bilinmektedir. Şeyhülislam Minkari-zade aynı dönemde, Sebk-i Hindi olarak bilinen Urfi'nin çalışmalarından etkilenen, şiirlerini açıklamaya, yorumlamaya çalışan edebiyat alandaki bir grubun önde gelen şâiridir. Bu şiir türünün kapalı anlatımı, abartılı olması, tasavvufi yönü, hayalciliğe dayanması belli başlı özellikleri arasındadır (Pişkin- Akdeniz, 2019:461)."

Farsça bir beytinde “Senin işvelerinle öğünüyorum ki güzelliğin metaneti bakımından Üstat Urfi’nin şiiri gibi her yönüyle mükemmeldir (Yoldaş, 2005:XVI).” şeklinde adını anan şair Urfi’yi üstat olarak kabul etmektedir.

Be- ‘ işvehā-yı tu nāzem ki bā-metānet-i husn

Çuşi ‘r-i ‘Urfi-i ustād cumle maṭbū ‘est (G.12-3)

Bunun dışında şairin, Urfi’nin “Zı-çeşmem āb-ı ḥasret mī-terāved/ Zı-her-mūyem şikāyet mī-terāved” matlalı gazeline de bir naziresi vardır.

Sabir Parsa’nın Türkçe gazellerinde ise Nabi, Mezaki ve Na’ili’nin etkilerini görmek mümkündür. Şiirlerinde, Hint üslubu ve Nabi’nin hikemi üslubundan etkilendiğini bildiğimiz Sabir Parsa’nın bu beytinde, şiirde yeni bir tarzın, yolun açıldığı ve bunun öncüsünün de Nabi olduğunu dile getirmesi önemlidir. “Bu yeni yola, tarza yârân kim derse eğer, etraflica inceleyip araştırdık Nabi iznidir bildiğim şey.”

Tetebbu‘ eyledükde bu zemīn-i tāzeye yārān

İcāzet dūr eger kim dirse Nābī bildiğim şeydür (G.83-8)

Sabir Parsa Mezaki’nin:

Hūblar ‘āşıkını mest ü ḥarāb isterler

Der ḥor-ı dā ‘iye-i nāz u ‘itāb isterler

matlalı gazeline nazire yazmıştır: “Dediler Mezaki’nin kusursuz gazelinesi duydu bundan dolayı taze ve yeni güzel cevap isterler.”

Ġazel-i pāk-i Mezāķī’ye işitdūñ zīrā

Didiler tāze vü ter ḥūb cevāb isterler (G.84-10)

bu son beytinde devrindeki diğer şairleri de bu gazele nazire yazmaya davet eder ve bu davete Nabi icabet eder o da Mezaki’nin bu gazeline nazire yazar.

Sabir Parsa’nın sohbetlerine katılıp ondan etkilenen isimlerde vardır: “Bazı kaynaklarda Mevleviliğine tesadüf edilen Şeyhü’l-islam Bahayî (ö.1064/1653), gördüğü

bir rüya münasebetiyle yazdığı satırlarda, Ağa-zade'ye ihlasını dile getirir (Ergun, 1933: XIII).” “Bahayi'nin Gelibolu'da, son demlerini yaşayan Ağa-zade'nin yanında kaldığı ve sohbetinden müstefit olduğu muhakkak görünmektedir. Yine XVII. yüzyıl şairlerinden Derviş-Sineçâk Osman (ö.1055/1645)'in Ağa-zade'nin hizmetinde bulunup, onun sohbetinden istifade ettiği belirtilir. Seyyah Evliya Çelebi'nin de Mehmed Dede'nin ders ve sohbet halkasına katılıp, elini öptüğü nakledilir. Adni Dede (ö.1095/1683) de Mehmed Dede'nin sohbetlerine iştirak edip, hakikat sırlarının nurlarından feyz almışlardan biri olarak anılır. Ağa-zade Mehmed Dede'nin ismi, hilafet-namelerde, hilafet vermeye mezun kişilerin arasında yer alır (Duru, 2003:6).”

Bunların dışında Sabir Parsa'nın talebesi Na'ti hem şairin şiirlerine nazire yazmıştır hem de Divan'ın müstensihlerinden biri olmuştur. Rif'ati mahlaslı bir şair de şairin bir gazeline nazire yazmıştır. 17. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Niyazi-i Mısri de şairin bir gazeline tahmis yazmıştır.

1.3.Eserleri

1.3.1.Divan

Sabir Parsa'nın en önemli eseri, incelememize konu olan Divan'ıdır. “Sabir Parsa Divanı'nın “İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu”nda üç nüshasından söz edilir. Milli Kütüphane mikrofilm arşivi kataloğunda ise sekiz nüshası bulunmaktadır (Yoldaş, 2005:XXXVIII).” Kazım Yoldaş bu sekiz nüshayı incelemiş ve dört nüshanın Sabir Parsa'ya ait olmadığını tespit etmiştir. Geriye kalan dört nüshadan hariç birde “Yapı Kredi, Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, 758/3” numarada kayıtlı bir nüshasını daha bulan Kazım Yoldaş Sabir Parsa'nın Divanı'na ait beş nüsha tespit etmiştir.

1.Reşit Efendi (Millet Ktp.) No. 765/1: 123 yapraktan oluşan bu nüshada 6 kaside, 4 tarih, 3 musammat, 211 gazel, 3 kıt'a, 10 beyit, 44 rubai ve Gül ü Nevruz tercümesi bulunur.

2.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. T. 2937: Bu nüshada 7 kaside, 11 tarih, 3 musammat, 215 gazel, 7 kıt'a, 18 beyit ve 59 rubai yer almaktadır.

3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. T. 1685: Bu nüsha 187 gazel ve Gül ü Nevruz Tercümesi'nden oluşmaktadır.
4. Nuruosmaniye Kütüphanesi No. 4959/10: 2 kaside ve 68 gazelden oluşan nüshasıdır.
- 5.Yapı Kredi, Sermed Çifter Araştırma Kütüphanesi No. 758/3: 5 kaside, 2 tarih, 3 musammat, 157 gazel ve 12 rubainin yer aldığı nüshasıdır.

Çalışmada Kazım Yoldaş'ın bu beş nüshanın karşılaştırmalı metnini hazırladığı Divanı esas alınmıştır. Divan'da "7 kaside, 11 tarih, 1 tahmis, 2 müseddes, 215 gazel, 5 kıt'a, 62 rubai, 18 matla olmak üzere toplam 321 manzume yer alır. Bunlardan 1 kaside, 1 tarih, 40 gazel, 1 kıt'a, 2 rubai, 1 matla 275 beyit tutarında 46 manzume Farsça, bir beyitlik bir tarih manzumesi de Arapçadır. Eser, 1579'u Türkçe, 275'i Farsça ve biri Arapça olmak üzere toplam 1855 beyit tutarında mürettep bir divandır (Yoldaş, 2005:XLIII)."

Divan'ın ilk kasidesi "Der- vasf-ı Huda-yı Müte'al" isimli Farça 25 beyitlik tevhiddir. Daha sonra sırasıyla, "Der- Na't-ı Sultan-ı Rusül" isimli 56 beyitlik naatı, "Kaside-i Der-Medh-i Sultan-ı Aşikin" isimli 57 beyitlik Mevlana methiyesi, "Der-medh-i Kutbü'l-Aktab Ağa-zade Muhammed Efendi Kuddise Sırruhu" isimli 34 beyitlik, amcası ve şeyhi Ağa-zade Muhammed Efendi'ye yazdığı methiyesi, "Kaside-i Beray-ı Ka'im- Makam Mustafa Paşa" isimli 20 beyitlik Mustafa Paşa'ya sunulan kasidesi, "Kaside-i Beray-ı Musahip Paşa Der- Esna-yı Sur" isimli Musahip Mustafa Paşa ve IV. Mehmed'in kızı Hatice sultanın düğünü sebebiyle kaleme aldığı 53 beyitlik bahariyesi ve son olarak "Kaside-i Gul Beray-ı Sadr-ı Azam Mustafa Paşa" isimli 42 beyitlik Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya sunulmuş kasidesi yer almaktadır.

"Tarih manzumeleri ise sırasıyla, Sultan IV. Mehmed'in oğlu şehzade Mustafa'nın doğumu H.1074/ M.1664, Uyvar Kalesi'nin fethi H. 1075/ M.1664, Lehistan seferi H.1083/ M. 1672-3, yine şehzade Mustafa'nın sünnet düğünü H.1081/ M.1670-71, Veziriazam Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye Kalesi'ni fethi H.1080/ M.1669, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Kalesi'ni fethi H.1 089/ M.1678, "Tarih-i Şeyhülislam şoden" H.1079/ M.1668-9,41 hakkındadır. Daha sonra H.1069/ M.1658-9 yılında meydana gelen büyük bir deprem hakkında Arapça, Farsça ve Türkçe birer beyit ve 5 bendli mütekerrir müseddes yer almaktadır (Yoldaş, 2003:132-133)."

Tarihlerden sonra Sabir Parsa'nın amcası Ağa-zade Muhammed Efendi'nin bir gazeline yazdığı tahmisi ve Haleti ve Feyzi'nin gazellerine yazılan iki müseddesi bulunmaktadır.

“Sabir’in asıl edebi şahsiyetini yansıtan manzumeleri gazelleridir. Divan’da 40’ı Farsça, 215 gazel bulunmaktadır. Gazelleri genellikle 5 beyittir. Âşıkane ve rindane tarzda da oldukça başarılı örnekler veren Sabir’in gazellerinde, daha çok tasavvufun, hikmet ve Hind üslubunun etkisi hissedilir. Sabir’in dikkati çeken özgün yanı; şiirde mazmun olarak çeşitli mantık terimlerini kullanmasıdır. Şair kasidelerinde olduğu gibi gazellerinde de devrindeki sosyal bozukluklara işaret etmiştir (Yoldaş, 2005:XLIV).” Divan’daki şiirlerin çoğunluğunu gazeller oluşturur.

Gazellerden sonra ise Divan’da biri Farsça yazılmış 5 Kıt’a, genellikle mahlas kullanmadığı didaktik ve düşünce ağırlıklı, ikisi Farsça 62 rubai ve biri Farsça 18 matla bulunmaktadır.

Şiirlerde hece veznine hiç rastlanmamış hep aruz vezni kullanılmıştır. En çok Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün vezni kullanılmıştır. “49’u gazel olmak üzere toplam 57 şiirde kullanılan bu vezni 48 şiirde kullanılan Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün, 45 şiirinde kullanılan Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün ve 40 şiirinde kullanılan Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün izler. Her mürettep divanda olduğu gibi Sabir Parsa Divanı’nda da gazeller kafiye veya redifin son harfine göre dizilmiş, bu harfler başlıklarla belirtilmiştir.

Divan’ında 46 Farsça şiiri bulunan Sabir’in Türkçe şiirlerinde de Farsçanın etkisi görülür. Yer yer, uzun zincirleme tamlamalar ahengi bozmaktadır. Fakat cümlelerinin sözdizimi yönünden sağlamlığı nedeniyle, açık ve anlaşılır bir dili vardır. Atasözü ve deyimlere az rastlanır (Yoldaş, 2005: XLV).”

Divan üzerine; Kazım Yoldaş’ın hazırladığı inceleme, karşılaştırmalı metin ve dizinden oluşan 2005 yılında yayınlanmış “Sabir Parsa Divanı” adlı çalışması ve N. Fazıl Duru’nun “Sabir Mehmed Hayatı-Eserleri- Edebi Kişiliği ve Divan’nın Tenkidli Metni” adlı, 1994 tarihli yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi mevcuttur.

1.3.2. Gül ü Nevruz

Çift kahramanlı alegorik bir aşk hikâyesi olan Gül ü Nevruz, İranlı şair Molla Celal'in aynı adı taşıyan mesnevisinin Türkçeye manzum çevirisidir. 881 beyit olup, “mefā'îlün mefā'îlün fe'ülün” kalıbıyla yazılan mesnevinin tamamlanmadığı düşünülür çünkü Molla Celal'in Gül ü Nevruz'u 1124 beyitten oluşmaktadır.

“Eserin başında tevhid, na't, Sultan IV. Mehmet'e methiye ve sebep-i telif bölümü yer alır. Şair methiyesinde IV. Mehmet'in Edirne'de yaptırdığı sarayı içinşairlerden Arapça tarih manzumesi yazmalarını emrettiğini, kendisinin yazdığı manzumenin beğenilip padişahıtan büyük bir ihsana mazhar olduğunu anlatır. Sebeb-i telif bölümünde Sabir, mesnevisini Saray Bosna'da yazdığını söyler. Buna göre eserin yazılış tarihi şairin Bosna kadısı olarak görev yaptığı H.1079-80/ M.1669-70 seneleri olması gerekir (Yoldaş, 2003:133).”

Eserin, “İstanbul Üniv. Ktp. No. T. 1685 ve Reşit Efendi (Millet Ktp.) No. 765/2” olmak üzere iki nüshası mevcuttur.

Gül ü Nevruz mesnevisi üzerine 2004 yılında Süleyman Çaldak'ın “Sabir Parsa'nın Gül ü Nevruz Mesnevisi” adlı bir inceleme-metin çalışması bulunmaktadır.

1.3.3.İsaguci Şerhi

“Kaynaklarda “Tasavvurat Şerhi” olarak anılır. Şairin ilimdeki gücünü gösteren bu eser, Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde okutulan mantık kitabının şerhidir. Şair, bu eserini Safayi Tezkiresi'ne göre Veziriazam Köprülü-zade Fazıl Ahmet Paşaya, Sicill-i Osmani ve Osmanlı Müellifleri'ne göre ise Melek Ahmet Paşa'ya sunmuştur (Yoldaş, 2003:134).”

2. SABİR PARSA DİVANI'NIN KELİME İSTATİSTİĞİ

Bu bölümde; Cevri Divanı'nın Tahlili adlı doktora tezinde Haluk Aydın'ın – Walter G. Andrews'in **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı** adlı eserindeki “Kelime Seçimi: Şiirin Sözdağarı” başlıklı kısımdan yararlanarak- hazırladığı “Cevri Divanı'nın Kelime İstatistiği” adlı bölüm örnek alınmıştır. Bu doğrultuda Sabir Parsa Divanı'nın kelime dağarcığı üzerine bilgi verilmeye çalışılmış, divanda yer alan bazı unsurların kullanım sayıları verilmiş ve tablolar oluşturulmuştur.

Kelimeler 1. Kişi, 2. Aşk, 3. Evren, 4. Acı, 5. Bahçe, 6. Otorite, 7. Dünya, 8. Zaman, 9. Meclis, 10. Tasavvuf, 11. İslam başlıkları altında sınıflandırılmış ve kullanım sıklığı hesaplanmıştır.

1.KİŞİ		1.baş	5	2.el	24
(insan bedeni)		2.ser	6	Toplam	:70
A. Yüz ve Yanak		Toplam	:11	F.Saç	
1.cemal	35	Ç.Beden		1.gisu	2
2.hadd	3	1.kad	3	2.kakül	6
3. izar	1	2.kadd	6	3.turra	3
4.didar	4	3.kamet	11	4.zülf	40
5.ruh	29	Toplam	:20	Toplam	:51
6.ruhsar	19	D.Yüz Hatları		G.Ayak	
7.ru	2	1.dehan	3	1.pa	7
8.ruy	24	2.dehen	3	2. pay	15
9.vech	9	3.ebru	4	Toplam	:22
10.yüz	2	4.ebruvan	1	H. Can	
Toplam	:128	5.gabgab	1	1.can	49
B. Göz		6.guş	5	Toplam	:49
1.ayn	3	7.hal	5	I.Diğer	
2.çeşm	46	8.hatt	7	1.bus	1
3.dide	48	9.kaş	1	2.buse	3
4. gamze	45	10.leb	22	3.ciğer	12
5.göz	10	11.muje	6	4.dendan	2
6.nigah	41	12.müjgan	15	5.gerden	1
7.nigeh	17	Toplam	:73	6.miyan	9
Toplam	:210	E.El		7.sine	62
C.Baş		1.dest	46	Toplam	:90

İ.Gönül		2.hüsn	26	14.meh	15
1.derun	31	Toplam	:28	13. mihr	28
2.dil	336	3. EVREN		14.mirrih	2
3.gönül	93	A.Gök		15.müşteri	2
4.hatır	20	1.asman	18	16.nücum	1
5.kalb	22	2.çarh	25	17.zemin	9
Toplam	:502	3.eflak	5	18.zühre	1
2.AŞK		4.felek	29	Toplam	:215
1.aşk	150	5.feleg	2	4.ACI	
2.mahabbet	52	6.sema	5	A.Keder	
3.sevda	10	7. sipihr	6	1.elem	12
Toplam	:212	Toplam	:90	2.gam	76
A.Aşık		B.Gök Cisimleri		3.gussa	2
1.aşık	46	1.aftab	11	4.hasret	4
2.aşıkan	6	2.ahter	4	5.hicran	12
3.uşşak	17	3.ahteran	1	Toplam	:106
Toplam	:69	4.benatü'n-na'ş	1	B.İç Çekme	
B.Rakip		5.bercis	2	1.ah	54
1.adu	13	6.cihan	74	2.efgan	6
2.ağyar	15	7.dünya	22	3.feryad	27
3.düşmen	14	8.encüm	5	4.figan	24
4.rakib	4	9.güneş	1	5.nale	12
5.ru-siyah	2	10.hakdan	3	6.zar	18
Toplam	:48	11.hurşid	17	Toplam	:141
C.Güzellik		12.keyvan	1	C.Ağlama	
1.güzel	2	13.mah	15		

1.eşk	15	6.gunce	5	1.andelib	15
2.giryan	2	7.gül	110	2.anka	1
3.girye	12	8.har	12	3.bum	2
4.sirişk	2	9.lale	6	4.bülbül	40
Toplam	:31	10.nergis	7	5.hamame	1

Ç.Dert

1.bela	15	11.sanevber	3	6.hezar	21
2.cefa	22	12.semen	4	7.hezaran	6
3.cevr	16	13.serv	16	8.huffaş	1
4.dağ	18	14.sidre	1	9.hüdhüd	1
5.derd	40	15.sünbül	5	10.hüma	9
6.mihnet	13	16.şimşad	1	11.kebk	5
Toplam	:124	17.Tuba	2	12.kebuter	1
		18.yasemin	1	13.küleng	1
		Toplam	:203	14.murg	2

D.Yanma

1.ateş	67
2.nar	8
3.suz	25
Toplam	:100

5. BAHÇE**A.Bitkiler, Çiçekler,
Ağaçlar**

1.arar	3
2.badam	2
3.çenar	2
4.erguvan	2
5.gonca	21

B. Bahçe

1.bağ	28
2.çemen	15
3.çemenzar	7
4.gülistan	13
5.gülsitan	6
6.gülşen	33
7.gülzar	36
8.lalezar	8
9.sünbülzar	1
Toplam	:147

C. Kuşlar

15.mürg	6
16.şahbaz	5
17.şahin	1
18.şehbaz	9
19.şebpere	1
20.tavus	3
21.tezerv	4
22.tuti	5
23. zag	3
Toplam	: 143

**Ç. Dört Ayaklı
Hayvanlar**

1.ahu	6	5.emvac	3	A.Hükümdar	
2.ahu-beççe	1	6.katre	4	1.fagfur	1
3.at	1	7.kulzum	2	2.han	4
4.esb	7	8.maü'l-hayat	1	3.hakan	2
5.gazal	2	9.sahil	6	4.padişah	15
6.gusfend	1	10.okyanus	1	5.padşeh	4
7.gürg	2	11.su	1	6.sultan	16
8.rahş	1	12.yem	2	7.şah	26
9.rubah	2	13.zülal	1	8.şahan	5
10.semend	9	Toplam	:98	9.şahenşeh	1
11.şir	7	F.Hava Mevsim		10.şeh	9
Toplam	:39	1.bahar	12	11.şehenşeh	2
D.Diğer Hayvanlar		2.hazan	5	Toplam	:87
1.ankebut	2	3.nevbahar	16	B.Kul	
2.kirm	1	4.şita	2	1.Abd	3
3.mahi	3	5.temuz	3	2.Bende	29
4.meges	13	Toplam	:38	3.Kul	1
5.pervane	16	G.Rüzgâr		Toplam	:33
6.sadef	1	1.bad	17	7.DÜNYA	
7.semender	1	2.hava	2	A.Toprak	
Toplam	:37	3.heva	1	1.gerd	5
E.Su		4.nesim	15	2.gubar	7
1.ab	38	5.rüzgâr	14	3.hak	13
2.bahr	18	6.saba	8	4.hakister	3
3.çeşme	3	Toplam	:57	Toplam	:28
4.derya	21	6.OTORİTE		B.Coğrafya	

1.Bisutun	5	4.dükkan	4	3.daman	19
2.Çehrin	3	5.kuçe	9	4.damen	6
3.Deşt	4	6.mal	1	5.destar	3
4.Hindistan	1	7.meta	17	6.giriban	13
5.Huten	1	8.nakd	8	7.hırka	2
6.Isfahan	1	9.pul	1	8.kumaş	1
7.İrem	2	Toplam	:52	9.külâh	4
8.Kaf	3	Ç.Zenginlik, Süs		10.küle	2
9.Kamençe	1	1.cevher	5	11.libas	2
10.Kandiye	5	2.cevahir	1	12.nikab	5
11.Kerbela	1	3.cila	3	13.pirehen	2
12.Leh	2	4.dürr	8	14.tac	3
13.Moskov	2	5.elmas	4	15.zunnar	3
14.Necf	1	6.gevher	4	Toplam	:37
15.Nemçe	1	7.güher	3	E.Yol, Ev	
16.Rum	1	8.kuhl	4	1.astan	13
17.Sahra	5	9.la'1	24	2.beyt	5
18.Sıfahan	1	10.mercan	1	3.bina	8
19.Tur	4	11.sim	8	4.derice	3
20.Uyvar	3	12.yakut	6	5.eyvan	3
21.Yemen	2	13.zer	7	6.hane	22
Toplam	:49	14.zümürüd	1	7.kapı	1
C.İş, Ticaret		Toplam	:79	8.kasr	4
1.bazar	9	D.Giyim		9.kuy	23
2.dinar	1	1.came	6	10.mesken	1
3.dirhem	2	2.cübbe	1	11.revzen	3

12.tak	2	11.şafak	1	Toplam	:348
13.yalı	9	12.şam	2	C.Şiir, Hikâye	
Toplam	:97	13.şeb	24	1.Arabi	1
F.Silahlar		14.vakt	7	2.defter	5
1.Hadeng	12	15.yıl	2	3.Farisi	1
2.hançer	9	16.zaman	36	4.kağıd	1
3.keman	10	Toplam	:149	5.kitap	5
4.kemend	10	9.MECLİS, EĞLENTİ		6.lehce	1
5.nize	1	A.Meclis		7.levh	7
6.peykan	8	1.bezm	73	8.lisan	7
7.samsam	1	2.meclis	18	9.name	5
8.şemşir	12	Toplam	:91	10.safha	6
9.tig	24	B.Sarhoşluk, İçki		11.sahife	3
10.tir	28	1.bade	45	12.şive	2
Toplam	:115	2.cam	68	13.terceman	1
8. Zaman		3.harabat	3	Toplam	:45
1.dehr	21	4.kadeh	2	Ç.Musiki	
2. devr	3	5.mey	43	1.çeng	3
3.devran	4	6.meyhane	17	2.def	1
4.eyyam	3	7.mest	36	3.mızrab	3
5.gün	9	8.peyman	1	4.ney	5
6.nehar	1	9.sagar	33	5.rebab	2
7.ruz	11	10.sahba	17	6.tanbur	1
8.sal	3	11.saki	49	7.ud	1
9.seher	10	12.şarab	30	Toplam	:16
10.subh	12	13.şişe	4	D.Işık	

1.çerağ	6	20.süluk	1	6.vuslat	11
2.şem	33	21.şeyh	5	Toplam	:91
3.şem'a	2	22.takva	1	D.İç, Dış	
Toplam	:41	23.talib	3	1.batın	4
10.TASAVVUF		24.tecelli	6	2.zahir	11
A.Derviş, Hal		25.tevazu	1	Toplam	:15
1.arif	8	26.tevekkül	3	11.İSLAM	
2.derviş	3	27.tevhid	1	A.Allah	
3.ebed	2	28.vahdet	3	1.Allah	22
4.ezel	6	29.vücut	5	2.Bari	2
5.evliya	1	30.zahid	28	3.Hak	30
6.hakikat	14	Toplam	:173	4.Hakk	4
7.ilm	7	B.Simgeler		5.Halık	1
8.irfan	4	1.ayine	16	6.Hu	3
9.kamil	3	2.hırka	2	7.Huda	21
10.kesret	4	Toplam	:18	8.İlah	5
11.masiva	1	C.Ayrılık		9.Kirdgar	4
12.mürid	1	1.firkat	8	10.Rab	13
13.nefs	2	2.firak	6	11.Rabbul-Felak	1
14.piran	3	Toplam	:14	Toplam	:106
15.pir-i mugan	16	Ç.Fena, Vuslat		B.Melek	
16.riya	15	1.beka	1	1.hur	5
17.sabr	15	2.fena	6	2.melek	2
18.salik	3	3.istiğna	8	3.mela'ik	3
19.sufi	5	4.vasl	35	Toplam	:10
		5.visal	30	C.Kutsal Yerler	

1.behişt	3	17.Mustafa	2	Toplam	:48
2.Beytü'l-Haram	3	18.Nuh	2	E.Bazı Dini Kavramlar	
3.cennet	7	19.Sıddık	1		
4.cinan	3	20.Süleyman	2	1.ashab	2
5.firdevs	2	21.Yakub	2	2.baht	21
6.Ka'be	3	22.Yusuf	1	3.din	14
7.Tur	4	23.Zehra	2	4.dua	13
Toplam	:25	24.Zü'n-nur	1	5.günah	10
Ç.Dini Kişilikler		Toplam	:50	6.iman	5
1.Adem	1	D.Ahiret		7.islam	4
2.Ahmed-i Muhtar	1	1.amel	3	8.kader	1
3.Ali	3	2.ateş-tabu	1	9.kaza	3
4.Eyyub	1	3.behişt	3	10.kurban	3
5.Faruk	1	4.cennet	7	11.müslim	2
6.Haydar-ı Kerrar	1	5.cinan	3	12.müslimin	2
7.Hızır	13	6.firdevs	2	13.namaz	3
8.İdris	1	7.duzah	4	14.niyaz	29
9.İsa	1	8.dü-alem	1	15.ruze	5
10.İskender	6	9.dü-cihan	3	16.secde	2
11.Kübra	1	10.haşr	3	17.sıyam	2
12.Lokman	1	11.Kevser	4	18.şeriat	1
13.Mesih	3	12.kıyamet	5	19.tevbe	5
14.Muhammed	1	13.kürsi	1	20.ubudiyet	3
15.Murtaza	1	14.mahşer	3	21.zikr	2
16.Musa	3	15.ukba	2	Toplam	:132

Başlıklar	Değerlendirilen Kelime Sayısı	Tekrar Sayısı	Oranı
1.Kişi	52	1226	%24,03
2.Aşk	13	357	%7,00
3. Evren	25	305	%5,98
4.Acı	24	502	%9,84
5.Bahçe	92	762	%14,94
6.Otorite	14	120	%2,35
7.Dünya	86	457	%8,96
8.Zaman	16	149	%2,92
9.Meclis	25	541	%10,61
10.Tasavvuf	42	311	%6,10
11.İslam	81	371	%7,27
Toplam	470	5101	%100

Sabir Parsa Divanı’nda 11 ana başlık altında değerlendirilen 470 kelime tespit edilmiştir. Bu 470 kelime toplam 5101 kez tekrar edilmiştir.

Tablo incelendiğinde “Kişi” adını verdiğimiz bölümdeki kelimelerin diğerlerine oranla daha sık tekrarlandığı görülmektedir. Toplam 52 kelimenin yer aldığı bu bölümde kelimeler 1226 kez tekrar edilmiştir. Bu durum insan bedenine ait unsurların teşbih ve mecazlarda oynadığı rolü göstermesi açısından önemlidir.

Haluk Aydın’ın Walter G. Andrews’in Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı adlı eserinin “Kelime Seçimi: Şiirin Sözdağarı” adlı bölümünden yararlanarak hazırladığını bildiğimiz bu bölümde onun Cevri Divanı’nda yaptığı tespitleri kıyasladığı tabloya biz de Sabir Parsa Divanı’nda uyguladığımız kelime istatistiğini ekledik.

Başlıklar	W. G. Andrews		Nesâfî Divanı		Cevrî Divanı		Sabir Parsa Divanı	
	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
1.Kişi	949	% 18,84	1273	% 16,3	3358	% 16,43	1226	%24,03
2.Aşk	616	% 12,23	970	% 12,4	2371	% 11,55	357	%7,00
3. Evren	414	% 8.21	637	% 8	1496	% 7,33	305	%5,98
4.Acı	683	% 13,55	886	% 11	1229	% 6,01	502	%9,84
5.Bahçe	412	% 8,18	980	%12,5	1571	% 7,69	762	%14,94
6.Otorite	307	% 6,1	367	% 5	2142	% 10	120	%2,35
7.Dünya	767	% 15,22	1038	% 13,3	2599	% 12,72	457	%8,96
8.Zaman	208	% 4,14	365	% 4,7	702	% 3,43	149	%2,92
9.Meclis	215	% 4,26	610	% 7,8	1865	% 9,14	541	%10,61
10.Tasavvuf	350	% 6,94	500	% 6,4	2031	% 9,95	311	%6,10
11.İslam	117	% 2,33	203	% 2,6	1174	% 5.75	371	%7,27
Toplam	5038	% 100	7829	% 100	20538	% 100	5101	% 100

Kişi başlığı dördünde de en çok tekrar edilen unsurlardır. Otorite diğerlerine kıyaslandığında Sabir Parsa da daha az kullanılmıştır. Tasavvuf ve İslam başlıkları birlikte değerlendirildiğinde Sabir Parsa Divanı'nda %13,37'lik bir oran oluşturmaktadır. Sabir Parsa Divanı'nda kişi, acı, meclis, bahçe, İslam ve tasavvuf kategorilerindeki kelimelerin sık tekrarlandıkları görülmektedir.

“Tabloda acı başlığını taşıyan bölüm dikkat çekicidir. Figanî ve Taşlıcalı Yahya'nın söz dağarcığını dikkate alan Andrews'in bulduğu oran 13,5; Neşâfî'de aynı oran 11; Cevrî de ise 6 civarındadır. Acı ve acıya bağlı kavramlar, Cevrî Divanı'nda diğerlerine nazaran neredeyse yarı yarıya daha az yer almaktadır (Aydın, 2010:65).” Sabir Parsa Divanı'nda bu oran %9,84'tür. Bu durumda Sabir Parsa Divanı'nda da acı bölümündeki kelimelerin sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir.

BÖLÜM 1:DİN VE TASAVVUF

1.1.DİN

1.1.1.Allah (Bari/ Hak (Te‘ala)/ Hakk/ Halık/ Huda/ Hu/ İlah/ Kirdgar/ (Ya) Rab/ Rabbul-Felak)

Sabir Parsa Divanı Farsça tevhid manzumesiyle başlar. Allah İslam inancına uygun şekilde zikredilir. “Allah birdir ve mu‘cid-i mutlakdır. Vahdetin merkezidir. Zatında başlangıç ve sıfatında tükenme yoktur. Bakidir. Diri ve canlıdır. O, bütün cihandır ve her zerrede hazırdır. Gizli ve açık ne varsa O’dur. Canlarda ve gönüllerde gizli-açık olan Allah’tır. Bütün yaratılmışlar O’nun varlığının bekasına işarettir. Yüksek ve yücedir. Yoktan var edicidir. Canı yoktan var edip besleyen O’dur. Rahmetinin yaygınlığından, bolluğundan bütün vücutlar doymuştur. Bütün âlem feyzinin bolluğundan bir haber, bütün yaratılmışlar lütfundan bir eserdir. Kerem sahibidir ve cümerttir. Lutfu minnetsizdir, ihsanı gayretsizdir. Herkesin kısmetini baştan taksim eden O’dur. Hayır ve şer Allah’tandır.

Allah, her şeyi bilendir. Yeni şeyler söyleyen ve her şeyi işitendir (Sefercioğlu, 2001:21-22).” Sabir Parsa, Hz. Muhammed için yazdığı kasidesinin nesib bölümüne Hz. Muhammed’i gördüğü bir rüya ile başlamıştır. Burada rüyasının gerçek olduğunu ve sözde olmadığını dile getirir ve buna Allah’ı şahit gösterir. Çünkü Allah her şeyi bilen ve görendir. “O din önderi (Hz. Muhammed) uykuda yüzünü gösterdi. Allah bilir ki bu sözüm laf değildir.”

Allāh bilür kim bu sözüm lâf degüldür

‘Arz eyledi ol server-i dīn h̄ ‘ābda dīdār (K.2-16)

Sabir Parsa Divanı’nda pek çok kaside, tarih, gazel beytinde, musammat, rubai ve matlalarda Allah, Bari, Hak (te‘ala), Hakk, Halık, Hüda, Hu, İlah, Kirdgar, Rab, Rabbül-felak şeklinde zikredilmektedir. Bazı kaside ve tarihlerde memduhu överken yaratıcıya du’a edilir. Musahip Mustafa Paşa için yazdığı kasidesinde bunun örneğine rastlanır: “Allah mutluluk, talih bahçesini daima mutlu ede ki zamanında cihan, dünya gül gibi mutlu oldu.”

*Gülşen-i devletün **Allāh** ide dā'im hāndān*

Ki zamānu'da cihān gül gibi hāndān oldu (K.6-53)

Gönül Allah'ın evidir. Allah'ın sırları burada gizlidir. Sabir Parsa Allah nurunun aynası şeklinde ifade etmiştir. “Gönül ki Allah nurunun aynasıdır; ahir zahir olan nedir gösterir.”

*Dil ki mir'āt-ı pertev-i **Hak**'dur*

Gösterür āhir ol zuhūr nedür (G.80-9)

Bazı beyitler de Allah'a seslenir. “Ya Rab, ne haldir ki korkak düşmanın her bir sözü her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdarın mızrağı gibi.”

***Yā Rab** ne hāldür ki 'adū-yı muḥanneṣūn*

Her bir kelāmı nīze-i şāḥib-ḳırān gibi (G.204-3)

Yaratıcıya şükür edilir. “Allah'ın lütuflarına şükür edip tarih için dedi; şahın soyundan doğruluk ile Sultan Mustafa geldi.”

*Şükr idüp elḫāf-ı **Bārī**'ye didi tārīḫ için*

Geldi şulb-i şāḥdan 'adl ile Sulṭān Muṣṭafā (T.1-6)

1.1.2. Melekler (Melek/ Mela'ik)

İslam inancında “Farklı suretlere girebilen ve duyularla algılanamayan nurani varlıklar” şeklinde tarif edilen melek, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Bakara 2/285; en-Nisâ 4/136) ve tevatür derecesine ulaşan hadislerde inanç esasları arasında sayılmaktadır. Naslarda meleklerin hem özellik ve yetenekleri hem de görevleri hakkında bilgi verilmiştir. İnsanlar ve cinlerden farklı olarak nurdan yaratıldıkları nakledilen meleklerin Âdem'in yaratılışından önce mevcut bulundukları ve Allah'ın hitabına mazhar olup bizzat O'nunla konuştukları anlaşılmaktadır. Ayrıca meleklerin yiyip içmedikleri, görevleri icabı iri cüsseli ve güçlü olabildikleri belirtilmiş, bu güçlerini temsil eden ellere (el-En'âm 6/93) ve birden fazla kanada (Fâtır 35/1) sahip bulundukları bildirilmiştir. Meleklerin yaptığı işler arasında diğer tabiat varlıklarıyla

birlikte sürekli Allah'ı yüceltme, O'na secde etme, emirlerine âmâde olup onları yerine getirme, Peygamber'e salat ve selam getirme (el-Ahzâb 33/56), müminler için dua ve istiğfar da bulunma (el-Mü'min 40/7-9; eş-Şûrâ 42/5) gibi davranışlar sayılmaktadır (Özevarlı, 2004:40).

Sabir Parsa Divanı'nda melekler; "melek, mela'ik" şeklinde yer almaktadır. Dört büyük melek ise isim olarak hiç zikredilmemiştir. Daha çok kaside ve tarihlerde rastlanır. Bunun dışında gazellerde de karşımıza çıkar. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadrazam olduktan sonra, ilk seferinde fethettiği Çehrin Kalesi'ni kutladığı ve Paşa'yı övdüğü bir tarih beytinde Paşa'ya uzun ömürlü olması için dua eder ve melekler ordusunun da "âmin" demesini ister:

Ṭūl-i 'ömrüñ çün eyledikçe du 'ā

*Diye ceyş-i **melā'ik** āmīni (T. 6-16)*

İslam dininin iman esaslarından biri de meleklerin varlığına inanmaktır. Meleklerin ve hurilerin nurdan yaratıldıkları ve çok güzel oldukları yaygın bir inançtır. Divan şairi, bu sebeple sevgilisini/memduhunu meleğe veya huriye benzetmektedir. Meleklerin ve hurilerin insanlara görünmeme gibi özellikleri vardır. Sevgilinin de aşığa görünmeme hususiyeti ile melek-huri ve sevgili arasında bir bağlantı kurulur (Türkoğlu, 2007:14). Divanda melek ve hurinin bir arada kullanıldığı beyitlere rastlanır.

Biz zūlfine dil bağladuḡ ol merdüm-i çeşmüñ

*Ḳo zāhidi dil-beste-i ḥūr u **melek** olsun (G.159-3)*

İşlenilen günah ve sevapları yazmakla görevli olan melekler anlamına gelen "kiramen kâtibin" Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir matlada yer almaktadır. Varlığı Kur'an'da da geçen kiramen katibin'e inanmak Müslümanlara farzdır. Âşık, namaz kılan sevgilinin secde ettiği yeri, insanın sağında ve solun da yer alıp günah ve sevaplarını yazan melekleri kıskanmaktadır. Namazın sonunda sağa ve sola olmak üzere bu meleklerle selam verilir. Âşık sevgilinin bu meleklerle verdiği selamı bile kıskanmaktadır.

Başlasa dil-ber namāza dil zemīne reşk ider

*Fāriḡ olduḡda **kirāmen kātibīne** reşk ider (Mt.13)*

1.1.3. Kitaplar

İslam inancının şartlarından birisi de Allah tarafından peygamberler aracılığı ile indirilen kutsal kitaplara inanmaktır. Belli zamanlarda belli peygamberlere indirilen dört kutsal kitap vardır. Bu dört büyük kitap sırasıyla; kutsal kitapların ilki olan Hz. Musa peygambere indirilen Tevrat, Hz. Davut peygambere indirilen Zebur, Hz. İsa peygambere indirilen İncil ve Hz. Muhammed'e indiren son kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerimdir. Sabir Parsa'nın Divanı'nda bu dört kitaptan hiçbirinin ismine yer vermemesi dikkat çeker.

1.1.4. Hadisler

Hz. Peygamber'in sözlerini, fiillerini ve tasviplerini ifade eden terim; hadisleri tesbit, nakil ve anlamaya yönelik ilim. “Eski” anlamındaki kadîmin zıddı olan hadis kelimesi (çoğulu ehâdîs) tahdis masdarından isim olup “haber” manasına gelir. İnsana uyanırken veya uykuda duyurulmak yahut vahyedilmek suretiyle iletilen her söze, ayrıca anlatılan kıssaya ve yapılan konuşmaya da hadis denmektedir... Hadis kelimesi İslamiyet'le birlikte farklı bir anlam kazanmış, adeta onunla kadîm olan Kur'an-ı Kerim'in mukabili kastedilerek Resul-i Ekrem'in sözlerine “el-ehadisü'l-kavliyye”, fiillerine “el-ehadisü'l-fi'liyye” ve tasvip ettiği şeylere de (takrir) “elehadisü't-takririyye” denilmiştir (Kandemir, 1997:27).

Hadis-i şerifler, dinin ve tasavvufun temel ıstılahları konusunda şüphesiz ki başvuru olan ilk iki kaynaktan birisidir. Hemen hemen her şair, az veya çok hadis-i şeriflerden faydalanır... Şiiri, tasavvufu, dolayısıyla da dini emirleri anlatmak ve insanları İslamî çerçevede eğitmek için önemli ve etkili bir yol olarak gören şairler, şiirlerinde Kur'an ayetlerinin yanında ikinci önemli dini kaynak olan hadisi şeriflere başvururlar (Kuzubaş, 2006:137).

Sabir Parsa Divanı'nda hadisleri iktibas etmiştir. Bir tevhid manzumesi olan birinci kasidede, “mā'abednāk (biz sana hakkıyla ibadet etmedik)” ve “mā'arefnāk (biz seni hakkıyla tanıyamadık)” hadislerini iktibas etmiştir. “Nefsini tanıyan Rabbini tanı” analımında “men'aref” ve “ruhlar toplanmış cemaatler gibidir. Onlardan birbiriyle tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ayrılırlar (Canan, 1990:145).” anlamındaki “mā-tenōkere minhā” hadisleri de iktibas edilmiştir.

Hem melā'ik mā'abednāk'est derd-i cā-ı şān

Mā 'arefnāk' estk'ehl-i hikmet ez-ber sālhte (K.1-9)

Olsam 'aceb mi mest-i mey-i sırrı men 'aref

Rūhī bi-rūhī sākīyi'l- 'aşk kad i'telef (G.113-1)

Sevmem riyāyi 'ālem-i ervāhdan beri

Zīrā ki mā-tenākere minhā kad ih̄tilaf (G.113-2)

1.1.5. Ayetler

Divan şiirinin kökü Arap ve Fars şiirine dayanır. Divan şiiri başlıca altı kaynaktan beslenir. Kur'an-ı Kerim bu kaynakların temelini oluşturur. Bundan sonra hadis, peygamber ve evliya hikâyeleri, tasavvuf, şah-name ve yerli kaynaklar gelir. Divan şairleri, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere bu kaynaklardan faydalanmışlardır (Çelik, 2001:131).

“Alleme'l-esma” Bakara suresi otuz birinci ayetten iktibastır. “Ve Âdem’e isimlerin hepsini öğretti. Sonra o isimlerin işaret ettiği şeyleri meleklerle gösterip “Haydi, iddianızda doğruysanız bana şunları isimleriyle haber verin!” buyurdu (Yayla, 2002:7).

Cilve-i envār-ı Zāt'a mazhar-ı meclā bizüz

Aç gözün derviş kim dünyā vü mā-fî-hā bizüz

Şūretā insānuz ammā 'ālem-i kübrā bizüz

Vāriş-i 'ilm-i ledünnî âdem-i ma'nā bizüz

Vākıf-ı sırr-ı rumûz-ı 'alleme'l-esmā bizüz (M.1-I-5)

1.1.6. Peygamberler

Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırmakla görevlendirilen yüksek vasıflı kimse. Peygamber kelimesi Farsça olup sözlükte “haber getiren” demektir.

Sabir Parsa, Divan'da; Hz. Âdem, Hz. Eyyüb, Hz. Hızır, Hz. İdris, Hz. İsa, Hz. İskender, Hz. Lokman, Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. Süleyman, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf olmak üzere 13 peygamberin adını zikretmiştir.

1.1.6. 1. Âdem

Hz. Âdem. Bütün semavi dinlere göre ilk insan ve ilk peygamber. İslami kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle Ebü'l-beşer, Kur'an-ı Kerim'de (bk. Al-i İmran 3/33) Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan Safiyullah unvanıyla da anılmaktadır (İslam Ansiklopedisi, C.1:358).

Âdem'in yaratılışı Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılmaktadır. Kur'an'da anlatıldığı kadarıyla Allah (c.c), Hz. Âdem'i balçık halindeki bir çamurdan yaratmış, daha sonra da ona "ruh" üfleyerek hayat bahşetmiş, bütün meleklerle Hz. Âdem'e secde etmeleri için emir vermiştir. Bu emre bütün melekler uymuşsa da İblis yani Şeytan, kendisinin ateşten, Âdem'in ise topraktan yaratıldığını söyleyerek kibre kapılmış ve lanetlenmiştir. Daha sonra Hz. Âdem'e eş olmak üzere Hz. Havva yaratılmıştır. Allah, Âdem ve Havva'ya cennette huzur içinde yaşamalarını, ancak yasak meyveye yaklaşmamalarını emretmişti. Fakat şeytan bir yolunu bularak Âdem ve Havva'yı kandırmak suretiyle yasak meyveyi onlara yedirmiş, ardından Âdem ve Havva da Allah'ın gazabına uğrayarak yeryüzüne indirilmişlerdi. İşte bundan sonradır ki insanoğlunun yeryüzündeki hayatı başlamıştır (Canım, 2018:186).

Hz. Âdem divanda yalnızca bir beyitte cennetten ayrılması yönüyle zikredilmiştir.

Âdem nice terk eyler idi bâğ u behiştî

Kūyuñ gibi bir rūḥ-fezā menzil olaydı (G.201-5)

1.1.6.2. Eyyub

Hz. Eyyüb. Kur'an-ı Kerim'de adı anılan peygamberlerdendir. Hz. Yusuf ile aynı asırda fakat farklı yörelerde yaşamıştır (Zavotçu, 2006:140). Ahd-i Atik'te Eyyüb Allah'tan korkan, kötülükten sakınan, kâmil ve doğru bir kişi olarak takdim edilir. Hz. Eyyüb, diğer ilahi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de sabır ve tahammül timsalidir.

Çok zengin olduğu, Şam taraflarında birçok emlake sahip olduğu, Rahme adında bir hanım ve birçok evladı olduğu, kısacası dünya saadetine malik olduğu için Allah

onu imtihan etmek istedi. Malı ve mülkü elinden gitti. O şükretti. Evlatları birer birer öldü. O sabretti. Hastalandı, vücudunda yaralar açıldı, hatta yaralarına kurt düştü, yine sabretti. Ancak hanımı Rahme ona hizmet ediyor ve ibadetini yapıyordu. Sonra Allah'ın emriyle ayağını yere vurdu ve fişkırان sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden, hastalıklarından, yaralarından kurtuldu. Sabır imtihanını kazanmıştı. Allah da ona yeniden mal-mülk ve evlat verdi. Sağlığı yerine geldi (Pala, 2012:143-144).

Eyyub peygamber divanda sadece bir rubaide Yusuf ve Yakub peygamber ile birlikte zikredilmiştir.

Eyyūb gibi 'alīl ü dūzah-bedenüm

Firqatle helāk olmada bir kūh-kenüm

Yūsuf gibi çāh-ı ğamda maḥbūs oldum

Ya 'kūb gibi sākin-i beytü'l ḥazenüm (R.40)

1.1.6.3. Hızır

Ab-ı hayatı içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'an-ı Kerim'de Musa Peygamber ile olan macerası anlatılır (Kehf/59-81). Onun, darda kalanların imdadına yetişmesi inancı, hayli yaygın olup "Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişmek" vs. kalıplaşmış sözlerde hala yaşar. Kelime olarak "yeşillik, yeşerme, tazelik" gibi anlamları olan Hızır, onun gezdiği yerlerin yeşerdiği inancını doğurmuştur (Pala, 2012:204)

Ab-ı hayat-ı araması ve bulması sebebiyle ele alınan Hızır'ın Kur'an'da peygamber olarak adı geçer. O, İlyas ve İskender'le birlikte ab-ı hayvan'ı aramaya Zülumat ülkesine gitmiş, bir müddet sonra ordan ayrılıp, subaşıında mola vermiş. Hızır, elini yıkarken yanındaki pişmiş balığa su damlamış, balık canlanmıştır. Ab-ı hayat'ı bulduğunu anlayan Hızır, bu suyu hem kendi içmiş, hem de yanında bulunan İlyas'a içirmiş. Bunlar ölümsüzlüğe ulaşmışlar. İskender'e söylemek istemişlerse de Allah söylemelerini yasakladığından, o bu sudan içememiş (Pekolcay, 1981:116-118).

Divanda Hızır, ab-ı hayat'ı bulması, Hz. Musa, saki, darda kalanlara yetişmesi, rehberlik etmesi gibi özellikleriyle zikredilmiştir. Kaside ve gazellerde 11 beyitte adı doğrudan ele alınmıştır. Bu yönüyle divanda en çok adı anılan peygamber Hz. Hızır'dır.

“Ey gönül âleminin Hızır'ı, aşk yoluna düştük, yokluğun durak yerine doğruluk yolunu göster.”

Düşdük tarîk-i 'aşka ey Hızır-ı 'âlem-i dil

Ser-menzil-i fenâya rāh-ı şavāb göster (G.75-8)

Gönül piyāde beyābānda kārவān geçiyor

Meded meded yetiş ey Hızır kim zamān geçiyor (G.73-1)

1.1.6.4. İdris

Hz. İdris, Hz. Şit'den sonra peygamber olmuş, kendisine otuz sayfalık İlahi emir gönderilmiştir. İlk defa kalemle yazı yazması ve elbise dikmesi sebebiyle kâtip ve terzilerin piri sayılır. Kur'an da iki yerde doğrudan zikredilmektedir. Cebrail tarafından ilk vahiy İdris peygambere getirilmiştir.

İdris peygamberin yeryüzünde ilk defa tıp ve nücüm (yıldızlar) bilgisini yayan kişi olduğuna inanılır (Pala, 2012:227). İdris peygambere göklerin esrarı açılmıştır. 365 yaşında iken, Allah onu göğe kaldırmış ve melekleri tedrise memur etmiştir (Levend, 2017:110). Kur'an-ı Kerim'de yer alan, “Biz onu yüce bir mekâna yükselttik” (Meryem 19/57) ifadesinin neye delalet ettiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Bazıları bunun İdris'in ruhunun kastedildiği dördüncü veya altıncı kat sema olduğunu, bazıları bununla cennetin kastedildiğini, kimileri de ona peygamberlik verilmesinin ima edildiğini söylemişlerdir (Harman,2000:479).

Divanda bir beyitte göğe yükselmesi yönüyle zikredilmiştir.

Hayfâ ki şimdi nev'-i beşerden hakîkati

İdris gibi 'âlem-i bālāya çekdiler (G.49-3)

1.1.6.5. İsa / Mesih

Hız. İsa. İsrailoğullarının son peygamberi olup kendisine İncil indirilmiştir. Hız. İsa bir mucize olarak Hız. Meryem'den babasız olarak doğmuştur. Hız. İsa hakkında, Kur'an'da 22 yerde geniş bilgi vardır. Hız. İsa, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler göstermiştir. Edebiyatta birçok yönüyle ele alınır. Zikredilen mucizeler ve hakkında söylenen rivayetler bakımından birçok yönden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur. "Mesih" lakabıyla bilinir ve kendisine "Ruhu'l-Kuds" denir. Şiirlerde çok defa bir hayat emaresiyle birlikte "dem/nefes" kelimesiyle yan yana anılır. Sevgilinin dudağı can bağışlamakta İsa'ya benzer. Bazen şairin şiiri ve sevgiliden gelen saba yeli de diriltici özellikleriyle İsa'ya benzerler (Pala, 2012:235).

Divanda bir kaside de doğrudan "İsa" bir matla ve iki gazelde de "Mesih" olarak adı zikredilmiştir. Beyitlerde daha çok en önemli mucizelerinden biri olan, nefesinin "can-bahş" oluşundan bahsedilmiştir. "Nutkı mu'ciz-i İsa, Mesih'ün nefes-i ruh-fezası" gibi tamlamaların yer alması da buna işaretir.

Ağa-zade Muhammed Efendi'nin methiyesi olan bir kasidesinde, onu överken her sözünü Hız. İsa'nın mucizevi nefesine benzetmiştir.

O ki her nutkı mu'ciz-i 'İsā

O ki her lafzı bir dürr-i nā-yāb (K.4-19)

Sabir bir gazel beytinde Hız. İsa'nın can bağışlayan nefesine atıfta bulunur ve İsa'yı bile aciz bırakacak sözlerini duyanların ölü gönüllerini dirilteceğini düşünerek kendisini ve şiirlerini över.

Mürde-dil kıalmaz edā-yı nūh-bahşum gūş iden

Şābir i'cāz-ı Mesihâ-yı muḥabbetdür sözüm (G.140-7)

1.1.6. 6. İskender

Tarihte iki tane İskender vardır. Birisi, Yunan kaynaklarına dayalı eserlerde yer alan Büyük İskender yani İskender-i Yunani (Makedonyalı Filip'in oğlu)'dir. MÖ. III. Asırda yaşamıştır. İkinci İskender ise, İskender-i Zülkarneyn'dir. Peygamberliği rivayet

edilir ve Kur’ân’da adı geçer. Zulumatla Hızır ile birlikte ab-ı hayatı arayan, Ye’cüc ve Me’cüc kavmi üzerine sed yapan Zülkarneyn lakabıyla meşhur olan İskenderdir.

Sabir Parsa Divanı’nda, tarihlerde, gazellerde ve bir de matlada ismi zikredilmiştir. Daha çok “ayine-i İskender’e telmih yapılmıştır. Ayine-i İskender; İskender’in Aristo’ya yaptırdığı rivayet edilen, İskenderiye şehrinin kurulduğu zamanlarda, yüksek bir yere yerleştirilmiş ve öyleki yaklaşmakta olan gemileri bile bir aylık yolda iken görebilme özelliğine sahip bir aynadır. Bu aynanın bir diğer ismi de “āyīne-i ‘ālem-nümā” yani cihanı gösteren aynadır. Aşağıdaki matla ve gazel de bu olaya telmih yapılmaktadır.

*Dil-i pūr-tā.buma mir’āt-ı **İskender** dimem zīrā*

Derūnında görünmez senden özge şūret-i eşyā (Mt.3)

İskender’in bir diğer özelliği de, Ye’cüc Me’cüc kavmi üzerine yaptığı seddir. Bu sedde sedd-i Çin, sedd-i İskenderi ve sedd-i Ye’cüc da denilmiştir. Divanda Sultan IV. Mehmed’in Lehistan seferini konu edinen tarih manzumesinde yer almıştır.

Nice qal’a şanki kūh-ı Kāf’dur her kullesi

Sedd-i **İskender**’den istiḥkāmda biñ kat raşīn (T.3-5)

1.1.6.7. Lokman

Kur’an-ı Kerim’de adına bir sure vardır. Hakkında “Doğrusu Lokman’a, Allah’a şükret diye ilim ve anlayış verdik. Kim şükrederse, ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nimeti inkâr ederse, şüphe yok ki Allah (onun şükrüne) muhtaç değildir, Hamid’dir.(Lokmân/12)” buyrulmaktadır. Eski Araplar arasında da ünlü olan Lokman’ın bir peygamber veya nebi olduğu hakkında tefsirlerde rivayetler vardır. Ancak çoğunluk onun “Salih bir kul” olduğunu kabul eder. Anlatılanlara göre o hikmet ve hekimliğin piri ve sembolü olarak bilinir (Pala, 2012:290)

Divanda yalnızca bir beyitte, ilmi dolayısıyla ismine yer verilmiştir.

Hilmi bir mertebe kim kūhaña nisbet bir kâh

*‘İlmi ol deñlü ki ḥayretde **Lokmân** oldı (K.6-31)*

1.1.6.8. Muhammed/ Ahmed-i Muhtar/ Mustafa

Hiz. Muhammed. İslam peygamberi Hiz. Muhammed Mustafa, peygamberlerin sonuncusudur ve kendisine dört büyük kitaptan birisi olan Kur'an-ı Kerim indirilmiştir. Miladi 571 senesinde Mekke'de dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah paygamberimiz doğmadan önce, annesi Amine Hatun ise peygamberimiz altı yaşına geldiğinde vefat etmiştir. Yetim ve öksüz kalan Hiz. Muhammed'e dedesi Abdülmuttalib bakmıştır. Onunda ölümünden sonra amcası Ebu Talib paygamberimizi yanına almış ve yetişmesine büyük özen göstermiştir. Amcası ile ticaret yaptığı yıllarda Hiz. Hatice ile evlenmiştir. Peygamberimize kırk yaşına geldiğinde nübüvvet verilmiştir. Yirmi üç sene peygamberlik yapan Hiz.Muhammed, insanları doğru yola çağırarak için durmadan dinlenmeden çalışmıştır. Hicretin 11. yılı Rebiü'l-evvel ayının 12'sinde (m.632) vefat etmiştir.

Divandaki beyitlerde Muhammed, Ahmed, Ahmed-i Muhtar, Şah-ı Rüşûl, Mustafa, gibi isim ve sıfatlarla yer almıştır. Divanın ilk kasidesi olan Farsça tevhid manzumesinde Ahmed ismiyle ve Hiz. Ali (Haydar-ı kerrar) ile birlikte ismi zikredilmiştir.

Ey numûde teşnegân-râ âb-ı havz-ı Aḥmedî

Haydar-ı kerrâr-râ sâķî-i kevşer sâhte (K.1-23)

“Der-Na't-ı Sultan-ı Rusûl” başlıklı divanın ikinci kasidesi paygamber efendimize yazılmış bir naattır. Kasidenin on yedinci beytinde, “Peygamberlik köşkünün otağının sultanı, peygamberlerin önderi, her şeyin mefharı (övünç kaynağı); Ahmed-i Muhtar!” diye Hiz. Muhammed'e seslenir ve övgülerine devam eder.

Sulṭân-ı serâ-perde-i eyvân-ı nübüvvet

Ser-ḥayl-i rüşûl mefhar-i küll Aḥmed-i Muḥtâr (K.2-17)

1.1.6.8.1. Kübra/ Zehra

Hiz. Muhammed'in ilk eşi olan Hiz. Hatice divanda Kübra sıfatıyla yer almaktadır. Bu sıfat ona Peygamberimizin ilk eşi olması sebebiyle sonradan verilmiştir.

Mekke’de doğmuştur. Hz. Muhammed’e peygamberlik geldiğinde O’na herkesten önce inanmış, iman etmiş ve fedakâr bir eş olmuştur. Hz. Fatıma’nın da annesidir.

Hz. Zehra Hz. Muhammed ve Hz. Hatice’nin Fatıma adlı kızlarıdır. Yüzü beyaz olduğu için Zehra lakabıyla da anılmıştır. Hz. Fatıma, Hz. Ali ile evlenmiş, Hasan ve Hüseyin adlı iki oğulları olmuş böylece Peygamberimizin soyu onda devam etmiştir. Peygamberimizin ehl-i beytindendir.

Sabir Parsa Hz. Muhammed’e yazdığı bir naat olan ikinci kasidesinde, Hz. Kübra’yı yalnızca bu beyitte Hz. Zehra ile birlikte zikretmiştir. Beyitte “sıbteyn” ile Peygamberimizin ve Hz. Hatice-tül Kübra’nın torunları, Hz. Zehra’nın da oğulları olan, Hz. Hasan ve Hüseyin’e de değinmiştir. Hz. Hatice’yi ve kızı Hz. Zehra’yı saadetli gül bahçesine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i de gül bahçesinin iki taze goncasına benzetmiştir. Hz. Zehra bu beyit dışında bir de musammatta zikredilmiştir. “Kübra ve Zehra iki saadet bahçesi, torunları gül bahçesinin iki taze goncası.”

Kübrā ile Zehrā iki gülzār-ı sa’ādet

Sıbteyni iki gonca-i nev-bāve-i gülzār (K.2-28)

1.1.6.9. Musa

Hz. Musa. İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre annesi, oğlunun öldürülmesini önlemek için onu doğar doğmaz bir sandığın içine koyup Nil nehrine bıraktı. Firavun’un karısı Asiye, sandığı görüp sudan çıkarttı ve içindeki çocuğu himayesine aldı, onu gizlice büyüttü. Hz. Musa, 40 yaşına geldiğinde aslını öğrenince Firavun’un korkusuyla oradan kaçıp Medyen’e gitti. Orada peygamber olan Hz. Şuayb’ın kızıyla evlendi. Mısır’a dönerken yol üzerindeki Tur dağında kendisine peygamberliği vahyedildi. Hz. Musa da Firavun’u Hak dinine çağırdı, fakat kabul edilmedi. Kendisine inananları yanına alıp Kızıldeniz’e doğru yola çıktı. Firavun kendisini takip etti. Hz. Musa elindeki asasıyla denize dokundu ve on iki tane yol açıldı. Hz. Musa ve kavmi bu yollardan karşıya geçti. Firavun ve ordusu onu takip ederken denizdeki mucizevi yollar kapandı ve onlar boğuldular (Canım, 2018:214).

Parsa Divanı’nda üç beyitte Hz. Musa’ nın adını doğrudan zikretmiştir. Bir Mevlana methiyesi olan üçüncü kasidesinde, bahreyn ve Hz. Hızır ile birlikte yer alır. Diğer iki gazelinde ise Tur dağı ile birlikte yer alır.

O naḥl-i nāz-perverdi görüp bir ḥāle vardum kim

*Dıraḥt-ı Tūr’dan gūyā ki **Mūsā** neşvedār oldı (G.211-4)*

Musa peygamberin Tur dağında, Tanrı tecellisine mazhar olduğu yer manasındaki “vadi-i Eymen” ise iki gazel ve bir rubaide yer almaktadır. “Gül cemali, gül bahçesinde Eymen vadisinin mumu gibi tecellinin (ilahi kuvvet) genişliği yine tekrar etti.”

*Gülşende şem ‘-i vādī-i **Eymen** gibi yine*

Tekrār itdi ‘arż-ı tecellī cemāl-i gül (G.133-2)

1.1.6.10. Nuh

Hz. Nuh. Nuh peygamber, Hz. İdris göğe çekildikten sonra, doğru yoldan ayrılan ve putlara tapmaya başlayan Âdemoğullarını hak dinine davet etmek üzere gelmiştir. Kavmini yıllarca doğru yola çağıran Hz. Nuh’a, oğulları “Sam, Ham, Yasef” ile hanımları dışında pek az kişi iman etmiştir. Hatta oğullarından biri olan “Yam” da iman etmeyenler arasındadır. Nuh peygamber, nasihatlerine kulak asmayan kavmi karşısında ümitsizliğe kapılır ve beddua eder. Bunun üzerine Allah tarafından “Gemi yap” vahyi gelir. Geminin inşası bittikten sonra Tufan belirtileri başlar ve Nuh peygamber, kendisine iman eden mü’minleri ve her çeşit hayvandan birer çifti gemisine alarak kurtuluşa erer. Kendisine inanmayanlar ve oğlu Yam ise helak olurlar. Altı ay kadar süren tufandan sonra, Nuh’n gemisinin Cudi yahut Ağrı Dağı’nın tepesinde karaya oturduğu söylenir.

Ondan sonra insanlar Hz. Nuh’un üç oğlundan türedi. Onun için Nuh’a “İkinci Âdem” denildi. Nuh peygamber 1000 veya 950 yıl yaşadı. Bu nedenle “Nuh ömrü” deyimini halk arasında yaygınlaştırmıştır. Kur’an- Kerim’de Nuh peygamber hakkında birçok ayet vardır (Pala, 2012:361).

Sabir Parsa Divan’da iki beyitte adından doğrudan bahsetmiş ve Hz. Nuh’un uzun ömrüne telmihte bulunmuştur.

Pehnāverī-i ‘ömr-i şehīdān-ı ‘aşkınuñ

Kūtāhdur yanında dirāzī-i ‘ömr-i Nūh (G.25-4)

Re’īs-i zevrağumuz Nūh-ı vakt olursa eger

Dem-i müsā ‘ade-i rüzgāra dek giderüz (G.87-4)

1.1.6.11. Süleyman

Hz. Süleyman. Hz. Davud Peygamber’in oğludur. Hem padişah hem de peygamberdir. Cinlere, insanlara, devlere ve rüzgâra hükmeden, kuşların dilini bilen, hayvanlarla konuşabilen, saltanat ve debdebe sahibi bir peygamberdir. Üzerinde İsm-i Azam yazılı mühürlü bir yüzüğe (hatem) sahiptir. Bu yüzüğü taktığında insanlar, cinler ve bütün mahlukat ona itaat eder. “Süleyman peygamber bu yüzüğü yalnızca abdesthanaye giderken çıkarır ve Asaf adlı vezirine veya hanımına emanet edermiş. Yine birgün bu yüzüğü hanımına emanet etmiş. Süleyman peygamber dışarıdayken bir cin onun kılığına girip hanımından yüzüğü almış. Biraz sonra gelip mührü isteyen Süleyman’ı sahtekârlıkla suçlamışlar ve saraydan çıkarmışlar. Yüzüğü alan dev ise icraata başlamış. Bu arada Süleyman gidip bir sahil kasabasında çalışmış. Dev ise yüzük Süleyman’ın eline bir kere daha geçmesin diye denize atmış. Günlerden birinde Süleyman bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımış. Balıkçı da hizmetine karşılık ona para yerine irice bir balık vermiş. Süleyman akşam, balığı yemek için karnını yarıncı kendi yüzüğünü görmüş (Pala, 2012:411).”

Divanda isminin zikredildiği beyitte bu hikâyeye ve Süleyman’ın meşhur tahtına telmih yapılmıştır. Bunun dışında bir de kaside beytinde adı zikredilmiştir.

Şad gūneh īle itse yine dīv dīvdür

Mesned-nişīn taht-ı Süleymān olursa da (G.189-4)

1.1.6.12. Yakub

Hz. Yakub. Hz. İbrahim’in torunu ve Hz. İshak’ın oğludur. Pir-i Kenan olarak adlandırılır. Kardeşlerinin Yusuf’u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle “Beytü’l

Ahzan” (hüzünler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Yusuf, Bünyamin ile ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de onunla ilgili 15 kadar ayet-i kerime vardır. Edebiyatta daima Hz. Yusuf’la ilgili olarak anılır. Gözlerinin görmez oluşu, yıllarca ağlaması, kulbe-i ahzan’ı, gözlerinin açılışı vs. telmih konuları ile ele alınır (Pala, 2012:478).

Divanda yalnızca bir gazelde ve bir rubaide ismi zikredilmiştir. Gazelde gömlek ve külbe-i ahzana telmih yapılmış, rubaide ise Hz. Eyyüp ve Hz. Yusuf ile birlikte yer almıştır.

Olmasa ümmîd-i bûy-ı pîrehan Ya ‘kûb’da

Külbe-i ahzân ile hem-reng olurdu hânemûz (G.90-3)

1.1.6.13. Yusuf

Hz. Yusuf. Hz. Yakup’un oğludur. Yusuf, İbranice Yoşaf’ın Arapçalaşmış şeklidir; ama bu ismin “hüzün” anlamında Arapça olduğu da söylenir (Yıldırım, 2008:729).

Yusuf peygamber edebiyatımızda güzellik timsalidir. Güzelliğinden başka, kardeşlerinin onu kıskanmaları, oynamak bahanesiyle götürüp kuyuya atmaları, sonrada kana boyadıkları gömleğini babalarına getirip Yusuf’u kurt yedi, demeleri, bu hadise üzerine ağlamaktan Yakub’un gözlerinin kör oluşu, Yusuf’un pazarda köle olarak satılması, bu arada bir ihtiyar kadının da bir miktar iplik ile ona talip olması, Züleyha’nın aşkı, Yusuf’un iffeti, gömleğinin eteğinin yırtılması, Mısır kadınlarının onun güzelliği karşısında turuncu yerine ellerini doğraması, Yusuf’un zindana atılması, daha sonra Mısır’a sultan olması, kardeşlerinin buğday çuvalına tas koydurması ve onların sonunda mahcup olmaları Hz. Yakub’un kokusunu uzaktan alması, gömleğini sürünce gözlerinin açılması gibi, Yusuf kıssalarının hemen hemen bütün motifleri söz konusu edilir (Kurnaz, 1996:68)

Sabir Parsa Divanı’nda ise Hz. Yusuf, yalnızca bir rubaide kuyuya atılması munasebetiyle, Hz. Eyyüp ve Hz. Yakub peygamber ile birlikte yer almıştır.

Eyyüb gibi ‘alîl ü dîzah-bedenüm

Firâkatle helâk olmada bir kûh-kenüm

Yūsuf gibi çāh-ı gamda mahbûs oldum

Ya 'kūb gibi sākin-i beytū'l ḥazenüm (R.40)

1.1.7. Dört Halife (Çar-yar)

Çar-yar, kelime anlamı olarak “dört dost” manasına gelir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali efendilerimizden oluşan dört halifeye de çar-yar ismi verilir. Sabir Parsa Divanı’nda dört halifeyi hürmetle anar.

1.1.7.1. Ebubekir/ Sıddık

Asıl adı Abdullah olan Hz. Ebu Bekir 571 senesinde Mekke’de doğmuştur. Dört halifenin birincisidir. Lakabı Sıddık ve Atik’tir. “Ebu Bekr Müslümanlığı kabul eden dördüncü kişidir. Mi’rac hadisesini duyduğu zaman hemen inandığı için Sıddık lakabını almıştır. Ku’an-ı Kerim’i ilk defa bir araya toplayan odur. Menkıbeleri, tevazu ve cömertliği dillere destan olmuştur (Pala, 2012:131).”

Divanda ismi doğrudan zikredilmemiş olup, Sıddık lakabı ve diğer dört halife ile birlikte adından bahsedilmiştir. “Devlet (saadet) kapısının kapıcısı Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer; süpürgeci Hz. Osman ile Hz. Ali.”

*Der-bān-ı der-i devleti **Şiddîk** ile Fārūk*

Cārūb-keş-i ḥidmeti Zü'n-nūr ile Kerrār (K.2-27)

1.1.7.2. Ömer/ Faruk

Mekke’li Hattab’ın oğlu olan Hz. Ömer, 591 yılın da dünyaya gelmiştir. İslamın ikinci halifesidir. Halifeliği zamanında, divan ve kadılık müessesesini kurmuş, Kadisiye zaferini kazanmış, Tunus’a kadar fetihler yapmıştır.

“On seneyi aşkın bir zaman yürüttüğü halifeliği döneminde asla adaletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine “Faruk (Haklıyı haksızdan ayıran)” lakabı verildi (Pala, 2012:367).”

Sabir Parsa Divanı’nda Hz. Ömer’in adı Faruk lakabıyla yalnızca bir beyitte, diğer dört halife ile birlikte zikredilmiş olup, Hz.Ebu Bekir ve kendisine devlet kapısının kapıcısı denilmiştir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman’ın halifelikleri döneminde İslam’a yaptıkları hizmetlere dikkat çekmektedir. “Devlet (saadet) kapısının kapıcısı Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer; süpürgeci Hz.Osman ile Hz.Ali.”

Der-bān-ı der-i devleti Şiddîk ile Fārūk

Cārüb-keş-i hıdmeti Zü'n-nūr ile Kerrār (K.2-27)

1.1.7.3. Osman/ Zü'n-nur

İslamın üçüncü halifesi olan Hz. Osman, Mekke'li Affar'ın oğlu olup, 574 senesinde doğmuş, İslam'ı kabul eden beşinci Müslümandır. Ku'an-ı Kerim'i çoğaltmış ve önemli merkezlere göndermiştir.

“Peygamberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için “Zü'n-Nureyn (iki nur sahibi)” ünvanıyla anılır (Pala:2012,365).” Parsa Divanı'nda doğrudan ismi zikredilmeyip, yalnızca bir beyitte Zü'n-nur lakabıyla, diğer dört halife ile birlikte yer almaktadır. “Devlet (saadet) kapısının kapıcısı Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer; süpürgecisi Hz. Osman ile Hz. Ali.”

Der-bān-ı der-i devleti Şiddîk ile Fārūk

Cārüb-keş-i hıdmeti Zü'n-nūr ile Kerrār (K.2-27)

1.1.7.4. Ali/ Haydar-ı Kerrar/ Murtaza

“Hz. Peygamber'in damadı, Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir. Babası Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, annesi de Fâtıma bint Esed b. Hâşim'dir. Ebû Tâlib'in en küçük oğludur. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Peygamber amcası Ebû Tâlib'in yükünü hafifletmek için onu himayesine almış, Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar onun yanında büyümüştür. Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. Bu sırada yaşının dokuz, on veya on bir olduğu rivayet edilir. Hz. Ali'nin hicretten önceki hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ancak hayatı, menkıbevî ve efsanevî rivayetlerle örülü Şîî kaynaklarda doğumundan itibaren en ince teferruatına kadar ve zengin kerametlerle dolu olarak anlatılır (Fırlalı, 1989:371).” Peygamberimizin kızı Fatıma ile evlenmiş ve Hasan, Hüseyin ve Zeynep isminde üç çocukları olmuş ve Hz. Muhammed'in soyu onda devam etmiştir. Çatal uçlu kılıcı Zülfikar'ı ve Düldül adlı bir atı vardır.

Şah-ı Merdan, Şir-i Yezdan, Haydar-ı Kerrar, Ebu Turab (toprağın babası), Murtaza (seçilmiş, gözde), Ebü'l-Hasan gibi lakabları vardır. Sabir Parsa da Divanı'nda

Hz. Ali'yi, doğrudan Ali ismiyle zikrettiği gibi bazı kasidelerinde, bir musammatında ve bir de rubaisinde, Haydar-ı Kerrar, Kerrar ve Murtaza gibi lakablarıyla da anmıştır. Ayrıca diğer dört halife ile de adı zikredilmiştir.

“Yiğitlikte, adalette ve cömertlikte, ilimlerin himmetlerini tertip eden Ali'dir.” Deddiği bir tarihinde yer alan beyitte övgüyle bahsettiği Hz. Ali'nin adını doğrudan zikretmiştir.

Şecā'atde 'adāletde şehāda

'Alīdūr ol himem-perdāz-ı a'lām (T.7-6)

Haydar-ı kerrar lakabıyla zikrettiği bir kasidesinde ise Hz. Muhammed ile birlikte yer alır. Kevser havuzunun Cennette peygamberimize verilmiş özel bir havuz olduğunu düşünürsek, beyitte Kevser havuzunun sakiliği de Hz. Ali'ye verilmiştir.

Ey numūnede teşnegān-rā āb-ı havz-ı Aḥmedī

Haydar-ı kerrūr-rā sākī-i kevser sāhte (K.1-23)

1.1.8. Dini Terimler

1.1.8.1. Al-i Aba/ Al-i Beyt/ Ehl-Beyt/ Evlad-ı Ahmet

Peygamberimizin kendisiyle birlikte kızı Fatıma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'den oluşan ailesine al-i aba denilmektedir. Aba, yünden dövülerek yapılan kalın ve kaba kumaşın adıdır.

Hadis kitaplarında yer alan bir rivayete göre “Ey Ehl-i Beyt! Allah kusurlarını giderip sizi tertemiz yapmak ister” (Azhab:33) mealindeki ayetin nüzülü üzerine Hz. Peygamber kızı Fatıma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'i abasının altına alarak; “Allah'ım! Benim Ehl-i Beytim işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap” diye Allah'a niyaz etmiştir (Canım, 2018:133).

Divanda, “Al-i 'aba, Al-i beyt, Ehl-beyt ve evlad-ı Ahmet” şeklinde bir kaside beytinde ve musammatlarda yer almaktadır.

Revnaḳ-dih-i gülzār-ı cihān Āl-i Beytidūr

Ser-keşler ise naķş-ı ruh-ı şafha-i dīvār (K.2-29)

1.1.8.2. Ashab

“Sözlükte “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak” anlamındaki sohbet kökünden türeyen sahabe sahibin çoğuludur. Sahabe ile birlikte ashab da sıkça kullanılmaktadır. Sahabi, sahabe ve ashap kelimeleri İslamiyet’le birlikte, Resul-i Ekrem’i görüp ona inanan kimseler için kullanılmaya başlanmıştır (Efendioğlu, 2008:491).” Kelime olarak Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca iki kaside beytinde yer almaktadır. İsim olarak ise Hz. Muhammed için yazdığı divanın ikinci kasidesin de “Mus‘ab, Tayyar, Hamza, Abbas, Mikdad, Ebu Zer ve Selman” anılmaktadır.

“Acaba Hamza ve Abbas (senin) hizmetine gönül verse, Mus‘ab ve Tayyar (da) yoluna can verse ne olur?”

*Dil virse n’ola hizmetine **Hamzavü ‘Abbās***

*Cān virse ‘acep mi yolına **Muş‘ab u Tayyār** (K.2-31)*

“Bir toplanma ki hizmetçileri Mikdad ve Ebu Zer, bir meclis ki kadeh çekenleri Selman ile Kerrar (Hz. Ali).”

*Bir cem ‘ ki hādimleri **Mikdād u Ebū Zer***

*Bir bezm ki sāğar-keşi **Selmān** ile Kerrār (K.2-50)*

1.1.8.3. Kaza / Kader/ Baht (Baht-ı Siyâh)

Yüce Allah’tan başka yaratıcı yoktur. Bu kâinatta meydana gelen her şey, muhakkak Yüce Allah’ın bilmesi, yaratmasıyla olur. Onun için herhangi bir şeyin belirli bir şekilde meydana gelmesini, Cenab-ı Hakk’ın ezelde dilemiş olmasına “Kader” denir. Yüce Allah’ın böyle dilemiş olduğu herhangi bir şeyi, zamanı gelince meydana getirmesine de “Kaza” denir. (Yılmaz, 2007:30)

Sabir Parsa Divanı’nda, kader yalnızca bir gazelde baht ile birlikte yer almaktadır.

Tebessum-rizi-i la’leş eger bār-diger bīnem

*Zı-dīvān-ı **kader bahtem** humāyūn-fāl be-g'şāyed (G.28-3)*

Sabir Parsa Divanı'nda baht ise; baht, baht-ı siyah ve baht-ı siyeh şeklinde birçok kaside, gazel beyitlerinde olduğu gibi bir de tarih ve rubaide de yer almaktadır. Sevgilinin yüzü vahdettir, onun yanına düşen zülüfler ise kesrettir. Bu yüzden günahkârdır. Şair ise kara bahtının düğümünün çözülmesi için bu günahkâr zülüfler gibi sevgilinin yanaklarına dökülmek ister çünkü böylece sevgiliye yakın olur ve kara bahtı döner. “Günahkâr zülfün gibi (yüzünün) yanına düşseydim şüphesiz kara bahtımın düğümü hallolurdu.”

*‘Ukde-i **baht-ı siyāhum** hallolurdu şüphesiz*

Yanına düşsem zülf-i siyekārī gibi (G.209-4)

Sabir Parsa Divanı'nda, kaza yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. “Aşkın kaza avı olan gönül düşmez ki görünüşe av olsun.”

*Naḥcīr-i **kazā**-yı ‘aşk olan dil*

Düşmez ki ola şikār-ı şüret (G.17-5)

1.1.8.4. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

1.1.8.4.1. Ukbâ (Ahiret)

Ölümden sonraki hayat, insanların öldükten sonra toplanacakları yer, öbür dünya. Tevbe 38. Ayette “Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? İyi bilin ki, ahiretin yanında dünya hayatının zevki hiç denecek kadar azdır.” Şekilin de yer alan ahiret hakkında Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet vardır.

Divanda, yalnızca bir tarihte ve bir gazelde “ukbâ” şeklinde, dünya ile birlikte yer almaktadır. Âşık, sevgilinin yüzünün şarabıyla ve güzel huyuyla öyle mest olmuştur ki dünyadan ve ahiretten vazgeçmiştir.

Öyle mestüm neşve-i şahbā-yı dīdār ile kim

*Geldi tab'-ı pākūm edünyā vü **ukbā**dan ferağ (G.112-3)*

1.1.8.4.2. Haşr/ Kıyamet/ Mahşer

Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman. “İsrafil’in Sur’a üfürmesiyle dünyadaki bütün canlılar ölecek ve dünya düzeni bozulacaktır. Sonra İsrafil ikinci defa Sur’a üfleyecek ve haşr başlayacaktır. Mahşer yerinde bütün insanlar toplanıp dünyada yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerdir. Amelleri iyi olanlar cennete, kötü olanlar cehenneme gidecekler; böylece dünyada yaptıklarının karşılığını göreceklerdir (Pala, 2012:275).”

Divanda kaside, tarih ve gazeller olmak üzere beyitlerde kıyamet, haşr, mahşer, ruz-ı mahşer şeklinde yer almaktadır.

Şair divanın ikinci kasidesi olan ve peygamberimize yazılan bir naatta, “Cömertlik dükkânının hocası kıyamet pazarında lutf (iyilik) edip, bu kulunu satın ala.” Diyerek peygamberimizin cömertliğine, onun yolundan gidenlerin kıyamet günü kurtuluşa ereceğine işarette bulunmaktadır. Kendisini bir kul, bende olarak gören şair, onun lutfu ile kıyamet günü kurtuluşa ermeyi diler.

Luṭfun ide ol ḥ̣āce-i dükkān-ı mekārīm

Bu bendeye bāzār-ı kıyāmetde ḥarīdār (K.2-53)

Mahşerde bize eyledigüñ cevri unutma

Çok kalmadı olsun bire zālīm felek olsun (G.159-6)

1.1.8.4.3. Amel

İnsanın işlediği iyi veya kötü bütün fiillerin tamamına dinî terminolojide amel denir. İnsanın sağında ve solunda bulunan Kiramen Katibin adını taşıyan melekler tarafından kayıt altına alınan amel defterinin mahşer gününde açılacağına inanılmaktadır (Gökhan, 2018:97).

Aşağıdaki beyitte: “Ey gönül; zatın, sözün her yaptığın iş ayn-ı hak (hakkın kendisi) olsun, asla batıl tarafa bakma.” şeklinde yer almaktadır. Şair, her amelin hak olsun batıla, boş işlere hiçbir vakit bakma demektedir. Divanda üç gazel beytinde yer alan amel, diğer iki beyitte de bu anlamda kullanılmaktadır.

Ey dil ṭaraf-ı bāṭıla kaṭ‘ā nigh itme

Zātuñ süḥānuñ her ‘amelüñ ‘ayn-ı ḥaḳ olsun (G.156-6)

1.1.8.4.4. Dü-âlem/ Dü-cihan

“İki dünya (dünya ve ahiret)” anlamına gelmektedir. Sabir Parsa Divanı’nda iki gazel beytinde ve bir rübai de “dü-cihan”, bir gazel beytinde de “dü-âlem” şeklinde yer almaktadır.

“Aşkın eşi benzeri olmayan cevherine can ve baş verdim. Gördüm ki iki cihana değer mal(metā‘) aldım.” Sabir, eşi benzeri olmayan aşk gevherine ser ve baş verdiğini ve karşılığında dünya ve ahirete değer meta aldığını dile getirmektedir.

Virdüm ser ü cān gevher-i yek-dāne-i ‘aşḳa

*Gördüm ki metā‘-ı **dü-cihānı** deger aldum (G.143-5)*

1.1.8.5. Cennet ve Cennet ile İlgili Mefhumlar

1.1.8.5.1.Behişt/ Cennet/ Cinân

Cenab-ı Hakk’ın haşrden sonra müminlerin duhulü için vaad buyurduğu ebedi neşatgah (Kurnaz, 2009:111). Cennet sevgilinin sarayı, bahçesi, mahallesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir. Ayrıca ilkbaharda tabiat da cennetten bir kesittir. Güzel yerler de cennete teşbih edilir. Cennet ile birlikte Kevser, huri, gılman, tavus, gibi unsurlar da beyitlerde yer edinir. Cennetin bağlık-bahçelik ve yeşillik özelliği şiiirlerde görülür (Pala, 2012: 88-89).

Beyitlerde cennet; daha çok “bağ-ı cennet, tavus-ı cennet” gibi tamlamalarla ve bir beyitte de Kevser ile birlikte yer almaktadır. “Ey (güzelliğiyle) güneşi (bile) kışkandıran (sevgili)! Senin o cennet gibi toprağında gözyaşı ve gam düğümü olmak bizim kismetimizdir, nasibimizdir.” Görülüyor ki âşık için sevgilinin köyü, toprağı cennetin kendisidir. Hatta bazen sevgilinin bulunduğu yer cennetten bile daha güzeldir. Âşık için o cennet toprağında göz yaşı dökmek ise bir kismettir.

***Cennet-i kūyuñda** ḥiç lā.yıḳmıdur ey reşk-i ḥūr*

Eşk-i çeşm ü ‘uḳde-i ḡam olmaḳ āb u dānemüz (G.90-4)

Divanda birçok beyitte cennetin Farsça karşılığı olan behişt yer almaktadır. “Kuyun gibi bir can katan konak olsaydı, bahçe ve cenneti Âdem nasıl terk ederdi.”

Şeklinde günümüz Türkçesine çevirebileceğimiz beyitte, Hz. Âdem'in cennetten çıkmasının nedenini sevgilinin köyü gibi konağın olmamasına bağlar şair. Yani sevgilinin köyünü cennetten bile ilerde görmüş ve eğer Hz. Âdem sevgilinin cana can katan mahallesi gibi bir cennette bulunsaydı cenneti terk edemezdi diyerek, Hz. Âdem'in cennetten ayrılmasını böyle bir nedene bağlamıştır. Ayrıca Hz. Âdem'in cennetten ayrılmasına da telmih yapılmaktadır.

Âdem nice terk eyler idi bâğ u behiştî

Kūyuñ gibi bir rūḥ-fezā menzil olaydı (G.201-5)

Bununla birlikte çoğulu olan “cinan”da kaside, tarih ve gazel beyitlerinde bulunmaktadır. Bir gazelinde şair, kendi şiirini överken şiirlerini cennet ile kıyaslar ve üstün tutar. Şiir yazmak onun tabiatında vardır. “Ey Sabir! Cennet kapısının gıcirtısı, (bizim o) mükemmel şiirlerimizi yazdığımız kalemin gıcirtısıyla (sakın) bahse girmesin.”:

Şarîr-i bâb-ı cinān bahşē girmesün Şābir

Şarîr-i ḥāme-i ḥoş-tab‘ u ḥoş-edāmuz ile (G.194-5)

1.1.8.5.2. Kevser

Cennette bir suyun adı. Kur'an-ı Kerim'de Kevser suresi vardır. Akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin ise Safa ile Aden arası kadar olduğu, etrafında birçok kıymetli kaseler bulunduğu, oradan bir kez içenin bir daha susamadığı vs. bunlardandır. Kevser suyu süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşakmış. Kevser'i, Cennet'te Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak da tefsir edenler de vardır (Pala, 2012:268).

Divanda kaside ve gazel beyitlerinde ve bir de musammatta karşımıza çıkmaktadır. Beyitlerde daha çok “cennet, Tuba, al-i aba, Haydar-ı kerrar, Ahmedi, saki ve leb” gibi kelimelerle bir arada kullanılmıştır. Gazel beyitlerinde sevgilinin ağzı ve dudağı için benzeyen olmuştur.

“Ey susamışlara gözükmüş olan Hz. Muhammed havuzunun suyu (Kevser havuzunun suyu)! Hz. Ali'ye Kevser havuzunun sakılığı verilmiş.” Şeklinde günümüz Türkçesine çevirdiğimiz bir kaside beytinde, Kevser'in cennette Hz. Muhammed'e

verildiği ve damadı aynı zamanda ehl-i beytinden birisi olan Hz. Ali'ye de bu havuzun sakiliğinin verildiği görülmektedir.

Ey numūde teşnegān-rā āb-ı havz-ı Ahmedi

Haydar-ı kerrār-rā sākī-i kevser sāhte (K.1-23)

1.1.8.5.3. Firdevs

Arapça'ya Farsça'dan girmiş olması muhtemel olan firdevs kelimesi, özellikle “içinde üzüm bulunan bağ bahçe” anlamına gelir. Bir ayette cennat kelimesiyle (el-Kehf 18/107), bir ayette de “ahiret cenneti” manasına tek başına (el-Mü'minûn 23/11) kullanılmıştır (Topaloğlu, 1993:377).

Sabir Parsa, bir kaside ve bir tarih beytinde “Firdevs”e yer vermektedir. Yer aldığı kaside beytinde, huri ve gılman, cennet, nahl (hurma ağacı) gibi kelimelerle de birlikte kullanılmaktadır. Aşağıdaki tarihte, “Kerem yağmurunun bolluğu âlemi tazeledi. Yeryüzü kilimini en yüce cennet (Firdevs) kıskandı.” şeklinde yer almaktadır. Firdevs cennetin en yüksek ve en değerli yerini temsil etmektedir. Ve burası peygamberler ile velilere ayrılmıştır. Kerem yağmurları öyle bol yağmış ve yeryüzünü öyle tazelemiştir ki bunu cennetin en yüce yeri olan Firdevs bile kıskanmaktadır.

Feyz-i bārān-ı kerem 'âlemi ser-sebz itdi

Reşk-i Firdevs-i berîn oldı bisâṭ-ı gābrā (T.5-2)

1.1.8.5.4. Hûr/ Gılmân

Huri, Farsça cennet kızı demektir. “Hurilerin safran, misk, anber ve kafur gibi güzel kokulu maddelerden yaratıldığına dair rivayetler vardır. Onların anber ve misk dolu saçlara, hilal kaşlara, güneş gibi aydınlık yüzlere, tatlı sözlere sahip oluşlarını ifade için bu rivayet ortaya atılmış olabilir (Pala, 2012:212).”

Gılman ise, Arapça tüyü bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler demektir. “Cennet hizmetkârları yerine kullanılır. Güzellik ve safiyet timsali olan gılman'ın çocukken ölenlerden oluştuğu rivayeti vardır. Cennetliklerin her istediğini hemen hazır edecek bu süslü gençlerin dişilerine de huri denir (Pala, 2012:167)”

Gılman, Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir kaside beytinde “huri” ile birlikte yer almaktadır. “O Firdevs bahçesi gibi yerin her hurma ağacı, cennetlerin huri ve

gılmanı gibi gözüktü.” Beyitte, “Firdevs, nahl (hurma ağacı), cinan ve hur u gılman”ın bir arada yer alması da tenasüp sanatına örnektir.

Yāḥud ol ‘arşa-i Firdevs-nümūnda her nahl

Hūr u gılmān-ı cināndur ki nümāyān oldı (K.6-22)

Divanda huri “hur” şeklinde birkaç gazel beytinde ve gılman ile birlikte bir kaside beytinde kullanılmıştır. Şairin;“Sevgilinin can bağışlayan dudağı varken, hurinin güzel söz söyleyen dudağı nedir?” dediği beyite, sevgilinin aşığa hayat veren dudağı, güzel ve tatlı sözlü cennet kızının dudağından bile üstün tutulmuştur.

La ‘l-i cān-baḥş-ı dil-rübā var iken

*Leb-i gevher-niṣār-ı **hūr** nedür (G.80-3)*

1.1.8.6. Cehennem (Duzah)/ Ateş-tabu

Cehennem, Arapça ahirette, günahkâr kulların gideceği azap yeri, tamu demektir. “Kur’an-ı Kerim’in yetmiş yedi ayetinde yer alan cehennem, herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekları yer olarak tasvir edilir. Nitekim söz konusu âyetlerin birçoğunda cehennem “mesva, me’va” (mekân) kelimeleri veya “azabü cehennem, narü cehennem” terkipleriyle kullanılmıştır (Topaloğlu, 1993:277).”

Divanda, “cehennem” şekline hiç rastlanmazken, daha çok birkaç gazel beytinde ve bir rubaide “duzah” şeklinde kullanılmaktadır. Yalnızca bir gazel beytinde de “ateş-tabu” yer almaktadır.

*O lezzetden ki bulduḡ zaḥm-ı **dūzah**-yāb-ı tīrinden*

Ḥadeng-i ḡamzesin cennetde bitmiş ney-şeker şanduk (G.116-4)

*Tiḡ-i **āteş-tābuña** dil sīnesin eyler siper*

Ḡamze-i dil-dūzuña āmāc için cānın tutar (G.63-2)

1.1.8.7. Diğer İtikadi Mefhumlar

1.1.8.7. 1. Ecel/ Mürde

Beyitlerde cam-ı ecel ve mürde şeklinde yer alan ölüm, her canlının bir gün tadacağı kaçınılmaz bir durumdur. Divanda “ölüm” şekline rastlanmazken, yalnızca 17. yüzyılda meydana gelen bir deprem üzerine düştüğü tarihte “ecel kadehi” şeklinde karşımıza çıkar. Depremde kiminin can verdiğini kiminin de elsiz ayaksız kaldığını söyler ve depremin etkilerini anlatmaya devam eder. Depremin büyüklüğü ve şair üzerindeki etkilerini anlamamız açısından önemli bir tarihtir.

Şarāb-ı kahr-ı Hāk'dan halk-ı 'alem cümle mest oldı

Kimi cām-ı ecel içüp kimi bī-pāvü dest oldı

Düşüp mescidlerüñ saḫfı menā.ruñ ḫaddi pest oldı

Dil-i 'āşık gibi dünyā ser-ā-ser çün şikest oldı

Bu gönülüm gibi 'ālem bir ḫarāb-ābā.d imiş bildüm

Binā.sı 'ömr-i ādem gibi bī-bünyā.d imiş bildüm (T.11-II-2)

Bunun dışında ölüm beyitlerde “mürde” şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu beyitler de Hızır, Mesih, pir-i mugan ve dil (gönül) ile birlikte yer almıştır. Sabir mahlasını kullandığı bir gazelinde, İsa'yı bile aciz bırakacak sözlerini duyanların ölü gönüllerini dirilteceğini düşünerek kendisini ve şiirlerini över. Beyitte Hz. İsa'nın can bağışlayan nefesine de telmihte bulunmuş olur.

***Mürde**-dil ḫalmaz edā-yı rūḫ-baḫşum gūş iden*

Şābir i' cāz-ı Mesīḫā-yı muḫabbetdür sözüüm (G.140-7)

1.1.8.7.2. Peri

“Birtakım büyülerle teshir edilebileceği, çeşme, pınar ve hamamların onların durak yeri olduğu, insanlarla ünsiyete gelmemesi, onlardan kaçması, göze görünmemesi yani bir nevi gizlenmesi, son derecede güzel oluşları, bazen insanları kendilerine aşık edip bağlamaları, çeşitli suretlere girmeleri ve ölmemesi gibi telakki ve inanışlar

bakımından işlenir ve sevgili için müşebbehünbih ve zikri geçen hususlar da vech-i şebah olur (Tolasa, 2001:54). Divanda “peri, peri-zad (peri çocuğu), periveş” şeklinde birçok gazelde ve rubaide bu özellikleri ile yer almaktadır. Ama daha çok görünmez oluşu ve sevgiliye benzetilmesi ile karşımıza çıkar.

“Muhabbet ehlinin gözüne o peri görünmez olalı, (o peri) cihanı divane eyledi derler.” Beytinde de görüldüğü gibi peri görünmez oluşu yönüyle ele alınmıştır. Buradaki peri aslında sevgilinin kendisidir. Bir görünüp bir kaybolan peri (sevgili), âşıklarını deli divane eder.

Görünmez olalı ehl-i maḥabbetüñ gözine

*Cihānı eyledi dīvāne ol **perī**dirlər (G.64-5)*

“Ey Sabir, peri yüzlü (sevgili) bize görünmez oldu. Korkarım ki düşmanlar onun adını zikretti.” Görülüyor ki âşık (Sabir) perinin yani sevgilinin, ortarlardan kaybolmasını düşmanların onun adını seslemesine ve bu yüzden görünmez olduğuna bağlamaktadır. Bu beyitte de peri görünmez oluşu ve sevgileye benzetilmesi yönüyle yer almaktadır.

Şābir görünmez oldu bize yār kōrkārum

*Ağyār ol **perī**-ruḥı esmāya çekdiler (G.49-8)*

1.1.8.8. Dinle İlgili Diğer Mefhumlar

1.1.8.8.1.Din

Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla va’zedilip, uyanlarını dünya ve ahirette kurtuluşa erdiren itikat ve ameller bütünü. Bu kelime herhangi bir din anlamında ise de Müslümanlar arasında daha çok İslamiyet yerine kullanılır (Pala, 2012:117).

Din, Osmanlı toplumunun yaşam biçimi, ana düsturu ve en kutsal değeri olmuştur. Uğruna savaşlar yapılmış, canlar feda edilmiştir. Yaşamın merkezinde olduğu gibi edebiyatın merkezinde de din vardır (Cihan, 2020:26).

Daha çok kaside ve tarihlerde “server-i din, padşah-ı din-penah (dini koruyan padişah), şah-ı din, ehl-i din” gibi tamlamalarla yer almaktadır. Bunun dışında gazel

beyitlerinde ve bir de musammatta rastlanılır. Sabir Parsa Divanı’nda da din İslamiyet yerine kullanılmıştır. Sultan IV. Mehmed’in Lehistan seferini ve bu sefer sırasında Kamanice Kalesi’nin fethini anlatan tarihinde, İslam milletinin her zaman başarı kazanan hükümdarının, keskin kılıcı ile dini koruyacağından bahsedilir. Beyitte din ve İslam kelime olarakta bir arada yer almaktadır.

Ḥabbezā šāḥib-ķırān-ı millet-i İslām kim

*Dā ’im eyler beyz-i şamsām ile ḥıfz-ı beyz-i **dīn** (T.3-2)*

Yine IV. Mehmed’in fetihlerinden olan Kahr ve Uyvar’ın fethi için düştüğü tarih beytinde, “dini koruyan padişah” ifadesi yer almaktadır. Dinin (İslam’ın) yeryüzündeki koruyucusu olarak padişahı göstermektedir.

Ḥaddini bil kim bu fethē güzel tārīḥ dūr

*Ḳahr ile Uyvar’uñ aldı pādşāh-ı **dīn**-penāḥ (T.2-8)*

1.1.8.8.2. İman/ İslam/ Müslim/ Müslimin/ Muselman

İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamak anlamında bir terim. Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (eman) kökünden türeyen iman “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir. Terim olarak iman genellikle “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır (Sinanoğlu, 2010:212).

Divanda iman gazel ve rubailerde yer almaktadır. Bir rubaide “bi-iman (imansız)” şeklinde kullanılmıştır. Sevgili ile bağlantılı olarak yer aldığı beyitlerde aşığa yüz vermemesi dolayısı ile küfr ile birlikte de yer almıştır. Aşağıdaki beyitte; sevgili süzgün bakışı ile ortalığı öyle karmakarışık etmiştir ki kerem sahipleri onun sihrine iman getirmişlerdir. Yani sevgili bir süzgün bakışı ile kerem sahiplerini sihrine inandırmış ve onları küfre götürmüştür.

İmān getirür siḥrine erbāb-ı kerāmāt

Ġamzeñ şaf-ı i ’cāza ki ber-hem-zen idersin (G.160-2)

İslam, kelime olarak sulh, selamet, huzur bulma, Allah ve Resülü’nün bildirdiklerine iman edip teslim olma anlamı taşıırken, terim olarak Allah’ın Hz. Muhammed aracılığıyla insanlara gönderdiği son din anlamına gelmektedir (Uysal,

2019:159). Sabir Parsa Divanı’nda İslam, “güruh-ı İslam, ceyş-i İslam, ‘asker-i İslam, millet-i İslam” gibi tamlamalar ile tarih beyitlerinde yer almaktadır. Kandiye’nin fethi üzerine yazılan tarihinde; İslam cemaatinin fetihlerinden bahseden şair, dünya ve ahirette isteklerinin verilmesi için Allah’a dua etmektedir:

*Didiler fethidicek cümle güruh-ı **İslām***

*Vire maḳṣūdını dünyād avü ‘uḳbāda **Hüdā** (T.5-18)*

“Müslim” Arapça, “müselman” Farsça “İslam dininde olan anlamına” gelmektedir. “Müslimin” de Müslümanlar anlamındadır. Divanda müslim iki tarih beytinde, müselman yalnızca bir gazel beytinde ve müslimin iki tarih beytinde yer almaktadır. Beyitler de genellikle “küfr” ile tezatlık oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

*Şad hezārān şükr olsun kim guzāt-ı **müslim**in*

Gāret idüp mülk-i küfri bozdılar nice sipāh (T.2-4)

1.1.8.8.3. Şeriat

Allah tarafından peygamber vasıtasıyla ortaya konulan İlahi kanun. İslam dini insanların dünya ve ahiret işlerini düzenlediği için, “gidilen doğru yol” anlamında kullanılır. İslam şeriatının dört temeli vardır. Kitap (Kur’an), hadis, kıyas ve icma-i ümmet (Pala, 2012:429).

Divanda yalnızca peygamberimize yazılmış bir naat olan ikinci kasidede yer almaktadır. “Şeriat ülkesinin hükmü geçen şahları ve kölesi olmayan bölük, hep (O’nun, Hz. Muhammed’in) emir kuludur.”

*Fermān-dih-i iḳlīm-i **şerī**atdur o şāhān*

Hep bende-i fermānlarıdur zümre-i aḫrār (K.2-30)

1.1.8.8.4. Şefa

Sözlükte “tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek; birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek” anlamlarındaki şef kökünden türeyen şefa, “suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme” manasına gelir. Terim olarak “kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen salih kulların müminlerin

bağışlanması için Allah katında niyazda bulunması” anlamında kullanılır (Alıcı,2010:411).

Divanda yalnızca Peygamber Efendimize yazılmış bir naat olan divanın ikinci kasidesinde ve bir gazelde yer almaktadır. Hz. Muhammed’den şefa’at isteyen şair; “o coşkun deniz bir damla ile şefa’at suyunu susamışlara bağışlasa” şeklinde bir dilekte bulunmaktadır. Hz. Muhammed’in şefa’ati coşkun bir deniz gibidir. Şair, susamışlara yani bağışlanma isteyenlere bu denizden bir damla ihsan etmesini ve kurtuluşa ermeyi dilemektedir.

Bir kaṭre ile eylese sīrāb-ı şefā’at

Leb-teşne-i ihsānını ol kulzüm-i zeḥḥār (K.2-53)

1.1.8.8.5. Abd/ Bende/ Kul

“‘Abd’ Arapça, ‘bende’ Farsça ve ‘kul’ da Türkçe köle anlamındadır. “Çok zaman padişah ile birlikte kullanılır. Çünkü sevgili sultan, âşık bir kuldur. Padişahın tam zıddı özelliklere sahiptir. Onun esirgrmesine, cömertliğine, affına muhtaçtır. Âşık, bende olarak sadakatin yegâne temsilcisidir. Bu uğurda birçok eza ve cefalar görür. Kapı eşiğinde yatmaya razıdır. Bazen bir esir anlamında da bende ve kul kullanılır. O zaman bu kulun alınıp satılması tabiidir. Bu durumda zincirle bağlanıp zindana atılabilir veya azadedilebilir.”

Sabir Parsa Divanı’nda, kul yalnızca bir gazel beytinde bende ile birlikte kullanılmıştır. Bende ise birçok kaside, gazel beytinde, musammat ve rubailerde yer almaktadır. Birçok beyitte sultan, padişah, dergâh, pir-i harabat, geda ve azad gibi kelimelerle birlikte kullanılmıştır. Bir kaside beytinde de bende, alınıp satılması yönüyle “dükkân ve pazar” ile birlikte yer almaktadır. Aşağıdaki gazelde de âşık zincir âleminden yani kölelikten kurtulmuş ama sevgilinin aşkına esir olmuştur. Ve bu aşka sadece köleler değil azad olanlar yani kölelikten kurtulanlar da düşmüşlerdir. “Zincir âleminden kurtulmuş ama sana köle olmuş. Aşkın kayıtsızlığına her köle ve azad (serbest olan) ayak basmış.”

***Kul** olmuş saña âzād olmuşam mâ kayd-ı ‘âlemden*

*Harīm-i ‘aşka kim her **bende** vü âzād ayak basmış (G.101-2)*

Abd ise, bir kaside ve iki tarihte kullanılmıştır. IV. Mehmed'in Lehistan seferi ve Kamanice Kalesi'nin fethine düştüğü tarihte şair; padişahın dua eden kölesidir çünkü onun fethini duyduğu için sevinçli ve bahtiyar olmuştur.

Pādşāhuñ 'abd-i dā'īsī Muḥammed Pārsā

Çünkü gūş idüp bu feṭhi oldı şād u kām-bīn (T.3-11)

1.1.8.8.6. Evliya

Arapça veli kelimesinin çoğulu olup dostlar anlamına gelmektedir. “Bu kişiler hayatlarını riyazet ve mücadelelerle geçirip kendilerini ibadet ve taata adarlar. Kendilerine gaybdan haber verme, durumu keşfetme gibi kerametler de verilen eyliyaya bazen evliyaullah da denir (Pala, 2012:143).”

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir kaside beytinde kullanılmıştır. Evliya sırrına vakıf olmak çok zordur. Şair düşmanın acı sözleri karşısında acı çekmediğini çünkü evliya sırlarına vakıf olduğunu söylemektedir. “Düşmanın yerme okundan elem (acı) çekmem çünkü bana evliya sırları açık oldu.”

Çekmem ḥadeng-i ta'ne-i aḡyārdan elem

Esrār-ı evliyā baña çün oldı āşkār (K.3-47)

1.1.8.8.7. Zühd/ Takva

“Soğuk ve ilgisiz davranmak, rağbet etmemek demek olan zühd; tasavvufta hakka yönelmek için dünyadan da ahiretten de el etek çekmektir (Uludağ, 2005:397).”

“Takva, sakınmak, Allah'tan korkmak manasındadır. Nail olmadığı nimetler konusunda güzel bir tarzda tevekkül etmeye, elde edilen nimetlere rıza göstermeye, elde edilemeyenlere de en güzel tarzda sabretmeye takva denir. Bu hal Allah ile sükun bulmak ve bu durumdan zevk almak demektir. Allah'a en güzel şekilde itaat ile her türlü davranışta son derece dikkatli olunması, her fiilde çok yüksek derecede hassasiyet gösterilmesi, şükredilmesi, nimetlerin inkâr edilmemesi de takvadır (Altıntaş, Tarihsiz:163).”

Sabir Parsa Divanı'nda, takva yalnızca bir gazel beytinde zühd ile birlikte kullanılırken zühd, bir kaside ve birkaç gazel beytinde kullanılmıştır. “Naz atının

üzengisine avlayıcı yan bakış ayak basmış; görün neler yapar sofuluk ve dindarlığın avlak yerine.”

Neler eyler görüñ naḥcîr gâh-ı zühhd ü taḳvāya

Rikāb-ı esb-i nāza ğamze-i şayyād ayaḳ başmış (G.101-3)

Âşık (şair) bazı beyitlerde zühdü aşırı sofu olarak bulmuştur. “Bir daha meyhanenin kapısına erişilirse, ikiyüzlülüğe ve aşırı sofuluğa nasuh tövbesi edelim.”

Olursa bir dahı der-i mey-ḥāneye fütuh

Zühdü riyāya eyleyeyüm tevbe-i naşûḥ (G.25-1)

1.1.8.8. Ubudiyyet (İbadet)

Sözlükte “boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelen ibadet dini bir terim olarak insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlar için kullanıldığı gibi daha genel olarak aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri de ifade eder; ancak kelimenin dini içerikli belli ve düzenli davranış biçimleri için kullanımı daha yaygındır (Sinanoğlu, 1999:233).

Divanda “ubudiyyet” bir musammat ve iki gazelde yer alırken “ibadet”e hiç yer verilmemiştir.

Güm-nām-ı ‘ubūdiyyet isek şıdḳ ile Şābir

‘Arz eyleme aḥvālūñi şāh-ı be-nāma (G.192-7)

1.1.8.9. Namaz ve İlgili Mefhumlar

1.1.8.9. 1. Namaz

Farsça’da “tazim için eğilmek, kulluk, ibadet” anlamına gelen namaz, sözlükte “dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak” mânalarındaki Arapça salat kelimesinin (çoğulu salavat) karşılığı olarak Türkçe’ye geçmiştir. Terim olarak salat tekbirle başlayıp selamla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedeni ibadeti ifade eder (Yaşaroğlu, 2006:350). İslamın beş farzı arasında yer alan namaz, Kur’an’da emredilmiş, nasıl yapılacağı Peygamberimiz tarafından tarif edilmiş, akıllı ve ergen Müslümanlar için beş vakit farz olan bir ibadettir.

Sabir Parsa Divanı'nda iki gazel beytinde ve bir matlada doğrudan “namaz” şekline rastlanırken, bunun dışında namaz ile ilgili diğer mefhumlara da ayrıca yer verdiği görülür. Yer aldığı beyitlerde gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Sabir mahlasını kullandığı bir gazelinde şair; yalvarma yakarmasını ve sarhoşça gözyaşlarını kendisinin bilmesini, ikiyüzlülerin namazına ve orucuna yeğler. Yani ikikyüzlüler gibi göstermelik ibadetler etmek yerine kendi dualarını hatta sarhoşça gözyaşlarını bile tercih etmektedir. İbadetin gizli ve içten gelerek yalnızca Allah'a yönelerek yapılmasının önemini göstermektedir.

Niyāz u giryē-i mestānemūz ben bildigūm yegdür

*Riyā erbābınūñ Şābir **namāz**ından şıyāmından (G.169-6)*

Sevgilinin namaz kıldığını tasavvur eden şair (âşık); namaz kılan sevgilinin secde ettiği yeri, insanın sağında ve solun da yer alıp günah ve sevaplarını yazan melekleri kıskanmaktadır. Sevgilinin namaz kılarken secde de oluşu ve namazın sonunda da omzunda ki meleklerle selam verdiği anlaşılır.

*Başlasa dil-ber **namāza** dil zemīne reşk ider*

Fāriğ olduğda kirāmen kātibīne reşk ider (Mt.13)

1.1.8.9. 2. Secde

Sözlükte “eğilmek, boyun eğmek, tevazu ile alını yere koymak” anlamındaki sücud masdarından gelen secde fıkıh terimi olarak namazda alın, burun, el ayacları, dizler ve ayak parmakları zemine değecek şekilde yere kapanmayı ifade eder (Dalgın, 2009:271). Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır.

Der-cihān kıble-i āmāl-i tu-rā dānem u bes

*Nezd-i men ğayr-ı tu-rā **secde**-i merdum kufr'est (G.15-3)*

1.1.8.9. 3. Mescid / Menâr

Secdeyle aynı kökten türeyen ve “secde edilen yer” anlamına gelen mescid Allah'a ibadet edilen yer ve bilhassa Müslümanların ibadethaneleri için kullanılır (Dalgın, 2009:271).

Divanda yalnızca 17. yüzyılda meydana gelen bir deprem üzerine düştüğü tarihte “menar” ile birlikte yer almaktadır. Allah tarafından gelen depremde can kayıplarının ve yaralanmaların olduğunu, mescitlerin çatılarının ve minarelerinin yıkıldığını, âlemin gönlü gibi harap olduğunu anlatan şairin, depremden ne derece etkilendiği de ortadadır. Divanda minare de yalnızca bu tarihte “minar” şeklinde yer almaktadır.

Şarāb-ı kahr-ı Haḫ'dan ḥalḫ-ı 'alem cümle mest oldu

Kimi cām-ı ecel içüp kimi bî-pāvü dest oldu

Düşüp mescidlerüñ saḫfî menāruñ ḫaddi pest oldu

Dil-i 'āşîḫ gibi dünyā ser-ā-ser çün şikest oldu

Bu gönülüm gibi 'ālem bir ḥarāb-ābād imiş bildüm

Bināsi 'ömr-i ādem gibi bî-bünyād imiş bildüm (T.11-II-3)

1.1.8.9.4. Kürsi /Vaz/ Vaiz

Va'z Arapça dini öğüt, va'iz ise dini öğütlerde bulunan anlamındadır. Kürsi, sözlükte oturulacak yüksekçe yer demektir. “Asıl şekli Arapça kürsî olup Türkiye’de özellikle cami ve medreselerde vaaz veya ders vermeye mahsus, üstüne genelde merdivenle çıkılan bir mimari öğedir (Çoruhlu, 2002:573).”

Sabir Parsa Divanı’nda “va’iz” yalnızca üç tane gazel beytinde, “va’z” iki gazel beytinde, “kürsi” ise yalnızca bir gazel beytinde “va’z” ile birlikte kullanılmıştır.

“Meydana hep yaş etekli ikiyüzlüler çıktı. Vaaz kürsüsüne çıkacak kuru beden kalmadı.” Şeklinde günümüz Türkçesine çevirebileceğimiz beyitte şair, ikiyüzlülerin meydana geldiği ancak vaaz kürsüsüne çıkıp güzel öğütler verecek doğru dürüst insanların kalmadığından yakınmaktadır.

Çıkdı hep meydāna ter dāmāni ehl-i riyā

Kürsi-i va'za çıkar bir ḥuşk-ḫālīb ḫalmadı (G.214-4)

Şair bir gazelinde va'ize seslenir ve onun sıkıntı çekmemesini çünkü gönülün işini bildiğini, söylentilerle sevgilinin dergâhına gitmekten vazgeçmeyeceğini

söylemektedir. “Ey va‘iz (sen) boşuna baş ağrısı çekme! Gönül işini bilir. Efsaneyle hiç o gönül alan sevgilinin dergâhından kesilir mi?”

Gönül kārın bilür bî-hûde vā ‘iz derd-i ser çekme

Fesāneyle hîç ol dergāh-ı dil-berden kesilsin mi (G.203-4)

1.1.8.9.5. Kible

Sözlükte “yön, yönelinen cihet veya şey” anlamına gelen kible terim olarak Müslümanların namazda yönelmeleri gereken istikameti, Kâbe’yi ifade eder (Güç,2002:364).

Divanda daha çok gazel beyitlerinde yer alan kible, “mihr, mah, felek, gönül, yüz” vb. kelimelerle kullanılmıştır. Âşık kimsesiz gönlünün kiblesinde yalnızca sevgilinin olduğunu başka bir hevesinin olmadığını söyler: “Ey kimsesiz gönülün kiblesi, gönülde senden başka hiç heves yoktur.”

Yokdur ey kible-i dil-i bî-kes

Senden özge gönülde hîç heves (G.97-1)

Âşığın kiblesi sevgilidir. Onun gözü güneş yüzlü sevgiliden başka kimseyi görmez. “Gönülün kiblesi (o) güneş yüzlüdür, isterse feleğin ay yüzlüsü olsun başkasına bakmam.”

Mihr-i ruhıdur kible-i dil gayrıya bakmam

İsterse eger çehre-i mäh-ı felek olsun (G.159-2)

1.1.8.9.6. Dua/ Niyaz/ Zikr

Dua kelimesi, “çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” manasındaki davet ve dava kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. İslam literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade eder (Cilacı, 1994:529).

Du’a daha çok kaside ve tarihlerde yer almıştır. Bunun dışında gazel beyitlerinde de kullanılmıştır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın sadrazam olduktan sonra, ilk seferinde feth ettiği Çehrin Kalesi’ni kutladığı ve Paşa’yı övdüğü bir tarih beytinde

Paşa'ya uzun ömürlü olması için dua eder ve melekler ordusunun da “amin” demesini ister:

Tûl-i 'ömrüñ çün eyledikçe du'ā

Diye ceyş-i melā 'ik āmīni (T.6-16)

Farsça yalvarma, yakarma, du'a anlamına gelen “niyaz” birçok kaside, gazel ve matla beyitlerinde olmak üzere rubailerde de yer almaktadır.

Dergāh-ı ber-ārende-i hācāta el aç kim

Çarhuñ siperi tîr-i niyāzunla şak olsun (G.156-8)

Zikr ise Allah'ı anıp ona dualarda bulunmaya denir. Divanda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Şair, bir gazelinde rindlerin zikir halkası ehline döndüğünü söyler:

Rindler halķa-i zikr ehline döndi sākī

Bilmezem gerdiş-i saġarda ne hālet var imiş (G.100-6)

1.1.8.10. Sıyâm/ Ruze (Oruç)

Oruç kelimesi, sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamına gelen Arapça savmın (sıyam) Farsça karşılığı olan ruze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder (Yitik, 2007:414).

Sabir Parsa Divanı'nda “siyam” iki, “ruzedar (oruçlu)” bir, “ruze” birkaç gazel beytinde yer alırken, oruç şekline hiç yer verilmemiştir. Niyaz, namaz ve sıyamın bir arada kullanıldığı bir beyitte şair; yalvarma yakarmasını ve sarhoşça gözyaşlarını kendisinin bilmesini, ikiyüzlülerin namazına ve orucuna yeğlemektedir.

Niyāz u giryē-i mestānemūz ben bildigüm yegdür

Riyā erbābınuñ Şābir namāzından sıyāmından (G.169-6)

Ruzedar, Farsça oruçlu anlamındadır. Ramazan ayı Müslümanlar için farzdır. Bu ayda tutulan oruç hilalin görünmesiyle başlar ve tekrar kaybolup görünmesine kadar sürer. Oruç bitiminde ise bayram başlar. Âşık için ise sevgiliye kavuşmak bir

bayramdır. Hatta bazen bayramın başlaması onun hilal kaşlarının görünmesiyle olur. Divanda şair ayrılık oruçlusu tabirini kullanmıştır. Âşık sevgilinin yokluğuyla oruçludur. Ondan öylesine mahrumdur ki, orucun bitip kavuşma bayramının geldiğini bile gözü görmemektedir. “Bayram ayına ulaştığım gözüme görünse bile, ayrılık oruçlusu iken (bunu) göremem.”

Rûzedâr-ı firâk iken göremem

Gözime girse mâh-ı ‘îd-i vişâl (G.135-2)

1.1.8.11. Hacc

“Kelime olarak Allah’a yönelme, günahlardan arınma, Hak yolunda feragat gösterme, meşakkatleri göğüsleme ve dinin özüyle temasa geçme mânasına gelen hac, terim olarak Mekke’de bulunan Kabe’yi ve civarındaki kutsal olan özel yerleri, belirli vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek demektir (Yalçınkaya, 2014:34).” Hac ibadetini yerine getirenlere hacı denilmektedir. Hacin çoğulu olan “hüccac” ise Arapça hacılar, hac yolculuğunu yapmış olanlar anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir rubaide Ka’be ile birlikte hüccac kullanılmıştır. Hacc ise doğrudan hiç kullanılmamıştır ancak hacc ile ilgili mefhumlara yer verilmiştir.

Yâ Rab gözüm ol perîyi hergiz göre mi

Beytü’l-Ḥarām-ı vişâle gönüm ire mi

Hüccâc gibi Ka’be-i ruḥsârında

Ol ḥâl-i siyâha bir dahı yüz süre mi (R.61)

1.1.8.11. 1.Ka’be / Beytü’l-Haram/ Tavaf

Mekke’de Harem-i Şerif’in içinde bulunan kutsal bina (Pala, 2012:245). “Kâbe’nin ilk defa ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı hususunda ihtilaf vardır... Kâbe’nin Hz. İbrahim’den önce de var olduğu, ancak yıkılıp uzun zaman içinde yerinin kaybolduğu ve İbrahim tarafından bulunarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat Hz. İbrahim’den önce kimin tarafından inşa edildiği hususunda Kur’an’da herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte bazı kaynaklarda ilk yapanların Hz. Âdem yahut oğlu Şit, hatta onlardan daha önce melekler olduğuna dair birçoğu İsrailiyat kaynaklı, mübalağa ve efsane unsurlarıyla süslü, bir kısmı da sembolik anlamlar taşıyan rivayetler yer

almaktadır (Ünal, 2001:15).” Kur’an’da Beyt, Beytü’l-Haram gibi isimlerle de yer alır. Sabir Parsa Divanı’nda “Ka’be” ve “Beytü’l-Haram” şeklinde, gazel ve rubailerde yer almaktadır.

Bir arada kullanıldıkları bir rubai de Allah’a seslenen şair, “gözlerim sevgiliyi her zaman görebilir mi, gönlüm Beytü’l-Haram’a kavuşur mu, hacılar gibi sevgilinin Ka’be gibi olan yüzü ile siyah benine bir daha yüz serebilir mi” şeklinde sorular sormaktadır. Aşgın kabesi sevgilidir. Sevgilinin yüzündeki ben ise Ka’be gibi siyah renklidir.

Yā Rab gözüm ol perîyi hergiz göre mi

Beytü’l-~~H~~arām-ı vişāle gönlüm ire mi

Hüccāc gibi Ka’be-i ruh sārında

Ol hāl-i siyāha bir dahı yüz süre mi (R.61)

Hac veya Umre sırasında Ka’be’nin etrafını yedi defa dolaşmaya denir (Pala, 2012:443). Divanda yalnızca bir rubaide kullanılmıştır. Şairin, “görünürde sema eyleyelüm, batında (içyüzde) ise gönül hareminin tozunu tavaf eyleyelüm” dediği mısralarda kullanılmıştır. Harem, hac zamanında ihrama girilen yerden itibaren Ka’be’ye doğru olan kısım (Devellioğlu, 2013:378) anlamındadır. Şair görünür de sema etmektedir ama batında burayı (haremi) tavaf etmektedir.

Gel ‘aklı gider tā ki hīlāf eyleyelüm

Mir’āt-ı dili ‘aşk ile şāf eyleyelüm

Zāhirde semā ‘eyleyelüm bātında

*Gird-i harem-i dili **tavāf** eyleyelüm (R.42)*

1.1.8.11. 2. Kurban

“Arapça’da gerek maddi gerekse manevi her türlü yakınlığı ve yakın olmayı kuşatacak bir anlam yelpazesine sahip olan kurban kelimesi dini terminolojide kendisiyle Allah’a yaklaşılacak şeyi, özel olarak da Allah’a yakınlık sağlamak, yani ibadet (kurbet) amacıyla belli vakitte belirli cinsten hayvanları kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder (Güç, 2002:433).”

Sabir Parsa Divanı'nda bir gazel, bir rubai ve bir matlada kullanılmıştır. Şair kendisini yarı kesilmiş ve yükselip kalkan kurbanı benzetmektedir. “Yarı kesilmiş kurban gibi düşüp kalktığımı seyredip görenler bu eğlence nedir desin”:

***Ḳurbān-ı nīm-küşte** gibi üft ü ḥîzümi*

Seyr eyleyüp gören bu temāşā nedür disün (G.155-5)

1.1.8.12. Günah/ Tevbe

Günah, Allah'ın emirlerine ters düşen, dine göre suç sayılan şeylerdir (Kurnaz, 1996:88). Günahkâr ise Farsça günah işleyen anlamındadır. Sabir Parsa Divanı'nda “günah, güneş, günahkâr”a, kaside ve gazel beyitlerinde olmak üzere bir de rübaide yer verilmiştir. Şair bir gazel beytinde; baştan ayağa günah denizinde boğulsalarda, cömertlik sultanından ümit kesilmeyeceğini söylemektedir:

*Ser-ā-pā ḡarḡ-ı deryā-yı **günāh**olsak da ey Şābir*

Ümīdin kesmek olmaz bende sulṭān-ı kerīminden (G.167-5)

Günahtan dönüp Allah'a yönelme anlamında terim. Arapça'da tevbe (tevb, metab) “geri dönmek, rücu etmek, dönüş yapmak” anlamındadır ve “dinde yerilmiş şeyleri terkedip övgüye layık olanlara yönelme” biçiminde tanımlanır. Tövbe kavramı Allah'a nisbet edildiğinde “kulun tövbesini kabul edip lutuf ve ihsanıyla ona yönelmesi” manasına gelir (Topaloğlu, 2012:279). Divanda tevbe, yalnızca gazel beyitlerinde olmak üzere birçok gazelde yer almaktadır. Bir gazelinde şair “içtenlikle, bozulmayacak tövbe” anlamındaki nasuh tövbesini kullanmıştır. “Bir daha meyhanenin kapısına erişilirse, ikiyüzlülüğe ve aşırı sofuluğa nasuh tövbesi edelim.”

Olursa bir dahı der-i mey-ḥāneye fütuḥ

*Zühd ü riyāya eyleyeyüm **tevbe**-i naşūḥ (G.25-1)*

1.1.8.13. Nur

Nur, Arapça aydınlık, parıltı, parlaklık anlamındadır. “Kur'an-ı Kerim'de bu ismi taşıyan bir sure (nr.25) ve birçok ayet vardır. Nur, dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki türlü telakki edilmiştir. Dünyevi nur Allah'ın lütfu ile maddi varlıklara beliren nurdur. Uhrevi nur ise Kur'an-ı Kerim'de anlatılan nurdur (Pala, 2012:362).

Birçok beyitte mum, چراغ, ay ve güneş, ateş vb. ışığı olarak ele alınmaktadır. Nur-ı çeşmüm, nur-ı dide şeklinde de yer almaktadır. “Nur-ı tecelli” ifadesinin yer aldığı bir gazel beytinde ise Allah’ın nurundan bahsedilmektedir. Bazen de sevgilinin yüzü ve yanağı nurdur.

*Te ‘āla’ llāh nedür ol neş’e-i **nūr**-ı tecellî kim*

Eger Manşûr görse müdde ‘āsından hicāb eyler (G.56-3)

1.1.8.14. Mi‘râc

Arapça merdiven, göğe çıkma anlamına gelmektedir. Miraç; Hz. Peygamber’in peygamberliğinin on ikinci senesinde ve Recep ayının yirmi yedinci gecesinde, Cebrail’in rehberliğinde, “Burak” a binerek, arş’a çıkıp Allah ile görüşmesi ve tekrar Burak’a binerek Mekke’ye dönmesi mucizesidir.

Sabir Parsa Divanı’nda, Hz. Peygambere yazılan naatta, yalnızca bir beyitte yer almaktadır. “Miraç gecesi gökyüzüne düşen kıskançlık doğrusu güzel atın çiftesini yiyene yakıştır.”

*El haq şeb-i **mi‘râc**da düşen felege reşk*

Kim oldu leked-küb-ı semendine sezāvār (K.2-36)

1.1.8.15. Kâfir/ Küfr / Münkir/ Ateş-perest

Sözlükte “örtmek, gizlemek; nankörlük etmek” gibi manalara gelen küfr (kefr, küfür, küfran), terim olarak genellikle “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak” diye tanımlanır. Küfrü benimseyene “fitri yeteneğini köreltip örten” anlamında kâfir denilir (Sinanoğlu, 2002:533). Yalnızca tarih beyitlerinde yer alan “küfr”, feth edilen yerler için yazılmış tarihlerde Müslümanlık ile bağlantılı olarak kullanılmıştır. Bu tarihlerde, Müslümanların gazilerinin kâfirlerin ülkesini bozduğuna şükredilir, küfür yurtlarının dağıtılmasından ve küfür ehlinin askerlerinin alınmasından bahsedilir. Küfr bu beyitlerde gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

*Ehl-i **küfr**ün tabûrların aldı*

Çırdı hep ol sipāh-ı pür-kîni (T.6-6)

Kâfir ise, Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir tarih ve bir de gazel beytinde yer almaktadır. Bu beyitlerde de yine gerçek anlamında kullanılmıştır. IV. Mehmed zamanındaki fetihlerden birisi olan Uyvar'ın alınmasına düştüğü tarihte, kâfirlere hadlerinin bildirildiğinden bahsetmektedir:

Aldılar Uyvar Hışārı 'nûral-ı Nemçe'den

*Haddini bildirdiler ol **kāfirebî-iştibāh** (T.2-5)*

“Bilmemek, yadırgamak” manasındaki nûkr kökünden türetilen ve “kabul etmemek, reddetmek, hoş görmemek” anlamına gelen inkâr da küfür karşılığında kullanılmakta olup bu tavrı sergileyene münkir adı verilir (Sinanoğlu, 2002:533). Münkiran ise, inkâr edenler anlamındadır. Divanda daha çok münkiran kullanılmış olup, bir musammat ve bir gazel beytinde de münkir yer almaktadır. “Bade, kadeh, mey-i mugan, mest ve zahid” gibi kelimelerle bir arada kullanıldığı görülür. Münkirler gerçeği inkâr ederler, görmezden gelirler yani bir nevi kördürler. “Ey Sabir, güneşin parıltısına (karşı) kör münkirlerin örtüsü nedir?”

Pertev-i āftāba ey Şābir

*Perde-i **münkirān**-ı kūrnedür (G.80-10)*

Ateş-perest ise ateşe tapan anlamındadır. Yalnızca bir gazel beytinde kullanılan ateş-perest, sevgilinin yanağının kırmızılığını işaret etmektedir.

*Bilmem **āteş-perest**-i ruḥsāre*

Bu tecellî-i nāru nūrnedür (G.80-7)

1.1.8.15.1. Büt/ Bütân/ Büt-hane/ Sanem-hane

Büt Farsça put, bütan ise putlar anlamındadır. “Farsça but kelimesi “bilinçli ve canlı olduğuna inanılan suret veya heykel, tamamen veya kısmen bir dinî yapı içinde kurumlaşmış ibadet konusu haline getirilmiş maddi obje, Allah’tan başka ilâh edinilen nesne” diye tanımlanır (Güç, 2007:364). ”Büt-hane ve sanem-hane” ise puthane, tapınak anlamındadır.

“Divan edebiyatında sevgiliye istiâre yoluyla büt ve sanem denilir. Buradaki put daha çok kilise duvarlarındaki mozayik işlemeli tasvirler yerine kullanılır ve sevgilinin

o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir (Pala, 2012:78-79).” Sabir Parsa Divanı’nda “büt, bütan, büt-hane ve sanem-hane” nin örneklerine yalnızca birer tane gazel beytinde rastlanmaktadır.

Ez-subḥa vu efserdegî-i zîkr melûlem

Zunnâr kucâ reft u şanem-ḥâne kudâm’est (G.14-9)

“Ey gönül, istek vadisine gam öğüdünü kılavuzsuz etme; Beytü’l Haram puthaneden hemen bir adımdır.”

Taleb vâdîsine bî-reh-ber itme vaz’-ı gām ey dil

Hemân bir ḥatvedür büt-ḥāneden Beytü’l-Ḥarām ey dil (G.131-1)

1.1.8.15.2. Zunnâr

Papazların bir alamet olmak üzere bellerine bağladıkları uçları püsküllü örme kuşak. Bunu kullananlar uçlarını aşağı doğru sarkıtırlar ve en ucunada haç asarlar (Pala, 2012-496). Zunnâr kâfirlik alametlerinden biridir. Divanda yalnızca üç gazel beytinde yer almaktadır. Sevgilinin saçlarının kıvrımlı oluşu ve zunnârın halka şeklinde olması dolayısıyla şekil açısından saç ile benzerlik görülmektedir. Bunun yanında saç sevgilinin yüzünü çevrelemesi ve siyah olması dolayısıyla kâfirdir, bu yönüyle de zunnâra benzetilir.

Saçın halkası ile zunnâr arasında benzerlik kuran şair, gönülü de bir ava benzetmektedir ve bu av öyle her tuzağa tutulmaz, sevgilinin tuzak olan kıvrımlı saçlarına tutulması için âşık (aşk) olması gerekmektedir. “Gönül o avdır ki, tesbihe ve zunnâra av olmaz, her ipe tutulmaz, saçın halkasına (tutulmak için) aşk ister.”

Dil ol naḥcîrdür kim sübhâ vü zunnâra şayd olmaz

Tutulmaz her kemende ḥalḳa-i gîsu-yı aşk ister (G.65-2)

1.2. TASAVVUF

“Tasavvufufla ilgili çok çeşitli tarifler yapılmıştır. Tasavvufun mânevî bir hayat tarzı olarak özelliklerini, Kitap ve Sünnet’le irtibatını, kulun Allah’la ve mâsivâ ile ilişkilerini, kalp temizliği, nefis terbiyesi, güzel ahlâk gibi işlevlerini, sûfinin niteliklerini ve görevlerini belirten bu tariflerin 1000’e kadar çıktığı söylenmektedir. Tanımların çeşitliliği önemli ölçüde tanımlı yapan sûfinin o anki mânevî hali ve

mertebesiyle ilgilidir. Bu sebeple tariflerin sayısının s  flerin sayısı kadar çok olduğu belirtilir. Tasavvufu ilk tarif edenlerden olan Muhammed b. V  si‘a (  . 123/741) göre tasavvuf hu  , nefsi hor görme, kanaatk  rlık ve alçak g  n  ll  l  kt  r. Cüneyd-i Bağd  d   tasavvufun dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah‘a dayanma, taat ve ibadete yönelme, d  nyev   arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, m  siv  dan uzaklaşıp Allah‘a dönme, Allah‘ı i  ten zikretme, vesveseye karşı ihl  s   gerçekleştirme, şüpheyeye karşı yakın elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerdiğini (Eb   Nuaym, I, 22) ve Hz.   br  him‘in cömertliği,   shak‘ın rızası, Eyy  b‘un sabrı, Zekeriy  ‘nın işareti, Yahy  ‘nın garipliği, M  s  ‘nın y  n giymesi,   s  ‘nın seyahati ve Hz. Muhammed‘in fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğunu belirtmiştir (H  cv  r  , s. 120). Bazı s  fler tasavvufun mahiyetini değişik mertebelere göre açıklamıştır. Buna göre ilim mertebesinde tasavvuf kalbin bulanıklıktan arındırılması, yaratıklara karşı güzel muamelede bulunmak ve   er‘   meselelerde Res  lullah‘a uymaktır; hakikat mertebesinde tasavvuf mülkün yokluğu, sıfatlara kölelikten kurtuluş ve yaratıcı ile yetinmektir. Hak diliyle ifade edilecek olursa tasavvuf Allah‘ın insanları sıfatlarından arındırması, böylece onlara s  f   niteliğini kazandırmasıdır (Serr  c, s. 48). (  ng  ren, 2011:119)”

XIII. yüzyıldan itibaren Türk ve Fars edebiyatlarında tesirini göstermeye ba  layan tasavvufun temelinde tek bir varlığa inanma esası yani Vücud-ı Mutlak vardır. K  inatta var olan bütün eşya Allah‘ın varlığının tecellisinden ibarettir. Eşya, gerçek manada bir mevcudiyete sahip değildir (Türkoğlu, 2007:27).

Mevlevi büyüklerinden Gelibolulu Ağa-zade Muhammed Dedenin kardeşi Mustafa Efendi‘nin oğlu olan Sabir Parsa,   lim olan amcası Muhammed dedenin yanında tahsil almış ve bunun etkisiyle de Mevlevi tarikatına girmiştir. Uzun yıllar Mevlevihane   eyhliğide yapmış olan Parsa‘nın şiirlerinde tasavvufa yer vermesi kaçınılmazdır.

Divanda Mansur, Mevlana gibi mutasavvıflardan bahseden Sabir Parsa tasavvufla ilgili birçok unsura da yer vermektedir. Bu unsurlar çalışmanın bu bölümünde ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.2.1. Hak Aşığı

Aşk: “Arapça aslı ışk olup sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” anlamına gelir. (Uludağ, 1991:11).” “Tasavvufta aşk beşerî değil ilahidir. Beşeri sevgililer mecazidir, zeval bulur fakat ilahi sevgili hakikidir, bakidir. Bu yüzden tasavvuf ehli dünya ile alakasını kesmiştir. Mutasavvıflara göre gerçek aşık, dünya ile alakasını kesendir. Aşığın gönlü sadece Allah aşkıyla doludur ve yalnız O’na ulaşmayı arzular (Çukurlu, 2012:17).”

“Hak aşığı, bu yolun gereği olan sabr u kanaat, terk ü tecrid ve riyazetle nefsinin öldürmüş, yani ölmeden ölmüş, kesretten arınıp vahdete erişmiştir. Daima istiğna içindedir. Dünya sevgisini gönülden kazımıştır (Kurnaz, 1996:96).”

Sabir Parsa Divanı’nda Hak aşığı; “ehl-i derd, ehl-i dil, ehl-i hikmet, ehl-i nazar, ehl-i aşk, erbab-ı dil, erbab-ı aşk, erbab-ı kemal” terkipleriyle ifade edilmiş, birçok kaside, gazel beyitlerinde ve rubailerde kullanılmıştır. Bunun dışında kelime olarak doğrudan yer almasada Hak aşığının halleri diğer bazı beyitlerde de kendini gösterir.

Sevgiliden gelecek zulüm aşk ehli için bir mutluluktur. “Gamı yüceltmek istersen kılıcını eline al ve bak aşk ehlinin kalbindeki zevk ve sefayı gör.”

Ref‘-i ğam itmek ister iseñ tığūñ al ele

Bak kalb-i ehl-i ‘aşkda zevk ü şafāyı gör (G.70-6)

Aşığın yeri her zaman sevgilisinin köyü, mahallesidir ve oradan hiç ayrılmak istemez. “Gönül erbabının yeri şimdi o gönül sığınağının padişahının köyüdür.”

Erbāb-ı dilūñ mekānı şimdi

Kūyıdur o şāh-ı dil-penāhūñ (G.124-4)

1.2.2. Tarikat ile İlgili Mefhumlar

1.2.2.1. Tarikat

Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamındaki tarikat (çoğulu tarâik) terim olarak “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus adet, hal ve davranış” demektir (Öngören, 2011:95).

Sabir Parsa Divanı’nda “tarikat” kelime olarak, aşk tarikatının kapısı tamlaması şeklinde yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır.

*Be-hil irādet-i dıl-rā ki der-**ṭarīkat**-ı ‘aşk*

Ne ‘āşık’ est kesī k’ū hevā nighē dāred (G.34-4)

Bununla birlikte tarikat ile ilgili birçok unsurun yer aldığı görülmektedir. Bu bölüm de bu unsurlara tek tek değinilecektir.

1.2.2.1.1. Mevlevi/ Sema

Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin vefatından sonra oğlu Sultan Veled tarafından teşkilatlandırılan bir tarikattır. İlk dönemlerde Celali tarikatı denilmiştir. XVII. yy. sonları ile XVIII. yy. da Anadolu’da büyük önem kazanmıştır. Halen dünyanın birçok ülkesinde taraftarları olan Mevlevî tarikatı Mevlana’nın Mesnevi adlı 6 ciltlik eserini temel kitap ittihaz eder. Mevlevilik’te esmâ yoktur; ama semâ esastır. Tarikat ehli semâ ile vecde gelir (Pala, 2012:312).

“Mevleviliğe göre tasavvufi eğitimin amacı insanın kendine gelmesini, kendini bulmasını sağlamaktır. Gerçeğe ulaşmak için insan fitratına aykırı yöntemlere başvurmaktan kaçınmalıdır. Esasen gerçeğe ulaşmanın asıl yolu aşk ve cezbedir. Zikir ve çile gerçeğe ulaşmanın temel yöntemi olarak görülmemelidir. Zikir ancak düşüncüyü harekete geçirebildiği ölçüde yararsağlar. Cenabı Hakk’ı gerçek anlamda tanımayanlar dünyanın, altın ve gümüşün kulu, kölesi olurlar. Bu kölelikten kurtulmanın yegane yolu da Allah aşkıdır.

Mevlevilik başlangıçta Anadolu’daki diğer tasavvuf akımları gibi adap ve erkânı belirlemiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. Çünkü Mevlana tarikata özgü birtakım kurallar koymamıştır. Örneğin, kendisine bağlananlar için ne bir giriş töreni düzener, ne de belli bir zikir öngörürdü. Mevlevilik’te tarikatın esası aşk, marifet ve hizmettir. Bunun içindir ki Mevlana, her Mevlevininbilmesi gerekli hafî ve devrani zikir olan semayı da yalnızca aşk ve cezbe yardımcı bir öge sayardı (Karagöz, 2017:438-439).”

Mevlevi tarikatine bağlı olan ve uzun yıllar Mevlevi şeyhliği yapmış olan Sabir Parsa, “Mevlevi”yi kelime olarak doğrudan, yalnızca bir kaside beytinde ve bir musammatta zikretmiştir. Ancak şiirlerinde bu tarikatın etkilerini hissetmek mümkündür. Mevlevi dergâhını demirden bir kaleye benzeten şairin burada yer aldığı

da anlaşılmaktadır. “Ey Sabir, hele ki Mevlevi dergâhı gibi bir demirden kalede oturanım.”

Şābir ‘ale’l-ḥuṣūṣ ki olmış niṣīmenüm

Dergāh-ı Mevlevī gibi bir āhenīn ḥiṣār (K.3-48)

Sema; Mevlevi ayinlerinde, güzel ses ve müzik eşliğinde vecde gelerek, aşk halinde yapılan dini bir rakstır. “Buradaki sema kâinatın ve hatta her bir zerrenin devir ve hareketini temsil eder. Semada dönüş sağdan sola olup sol ayak yerde sabit kalır. Sağ ayakla sol yana çark atılır, sol ayak geriye doğru sürülerek yine sola doğru yürünür. Mevlana ilk semainı, Şems ile buluştuktan sonra ve onun teşvikiyle yapmıştır (Pala, 2012:399).” Kendisi de Mevlevi şeyhi olan şair şiirlerinde semaya yer vermektedir. Mevlevilikte ve şair için semain yeri öyle büyüktür ki, Sabir Parsa M.1665 yılında Mevlevi tarikatinde sema yasaklanınca on üç senedir devam ettiği şeyhliği bırakıp mollalık mesleğine geçmiştir.

Mevleviler de ayin sırasında Mesneviden makam ile beyitler okuyan mesnevihan bulunur. Sabir, bu nağmeli sesini zahid duysa (semâ’ya karşı olsa bile) sema ederdi demektedir. “Perişan, âşık Sabir’in nağmeli sesini dinlese, belki yüreği donuk zahid sema ederdi.”

Şābir-i şūrīdenün zemzemesin diñlese

Zāhid-i efsürde-dil belki ideydi sema ‘ (G.110-6)

1.2.2.1.2. Derviş/ Sülûk / Salık

Derviş bir tarikata bağlı olan kimsedir. Kelimenin asıl anlamı Allah yolunda alçak gönüllülüğü ve fakirliği kabul eden kimse demektir. Dervişlerin manevi yücelikleri daima imrenilecek bir durumdur. O, feragat köşesinde, kanâat hazinesini bulan kişi olarak ele alınır. Bu bakımdan aşığa çok benzer (Pala, 2012:112).

Divanda yalnızca bir kaside beyiti, bir musammat ve bir rubaide yer almaktadır. Dervişlerin kerametleri olduğuna inanılmaktadır. Şair de tekke ve dervişten bir dilekte bulunmaktadır. Şairin, isteği peri kızıdır ve bu isteğine yardım etmezse tekkeye ve cihanın dervişine bin yuh edeceğini söylemektedir.

Maḫşūdum olur istedigüm üzre perî-zâd

İtmezse eger niyā.zumuz ister dā.d

*Biñ yuf iderüm tekye vü **dervîş**-i cihā.na*

Olmazsam eger şeyh-i cihā.nda nîrşā.d (R.10)

Bir yola girme, bir tarikata intisab etme anlamındaki süluk Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. Şair, Tarikat yoluna girecek olanların, rehberinin (yol gösteren) Hz. Hızır olacağını söylemektedir. “Gönül bitmez, tükenmez yolda rahatsız, huzursuz olmuş ki gerçek varlığa ulaşmak için manevi yolculuğa çıkanların yol göstereni Hızır’dır.”

Göñül bir rāh-ı bî-pāyānda bî-ārām olmuş kim

***Sülūk** idenlerüñ Hızır-ı zamāndur reh-beri dirler (G.67-4)*

Bir tarikata girmiş bulunan kişiye ise salık denilmektedir. Divanda bir musammat, bir tarih ve bir de gazel beytinde yer almaktadır. “Nazlanma semtine düşmekten çok zarar gördüm ama niyaz yolunun saliki oldum (ve) binlerce kazanç gördüm.”

*Hezārān sūd gördüm **sālik**-i rāh-ı niyāz oldum*

Żararla rçekdüm ammā semt-i istiğnāya düşmekden (G.162-6)

1.2.2.1.3. Ârif/ Pirân/ Pir-i Mugân/ Şeyh

Arif, kelime anlamı olarak bilen, bilgili, irfan sahibi, Allah’ı tanıyan anlamındadır. “Arif olmanın yolu kitabi bilgiyi aşmaktan geçer. Yani arif, Allah’ın varlığını idrak ederek gerçek olmayan varlıklardan geçip Tanrı varlığı ile var olan kişidir. Zamanını zikir ile geçirir (Pala, 2012:26).” Sabir Parsa Divanı'nda, birçok gazel beytinde ve rubaide yer almaktadır.

Beyitte arifin, zahidin karşısında olduğu görülmektedir. Burada arif aşığın kendisidir ve aşkı ondan iyi bilen de yoktur. Bu yüzden zahidin sözleri onu etkilemez. “Ey zahid! Bize aşkın kimyasından dem vurma çünkü bilgili insana (arif-i danaya) kadar tesir edemez.”

Kîmyā-yı ‘aşqdan dem urma ey zāhid bize

Eylemez te 'şîr zîrā 'ārîf-i dānāya dek (G.128-6)

“Sözlükte “ihtiyar, ak saçlı, tecrübeli kimse” anlamındaki Farsça pir kelimesi tasavvufta mürşid, veli ve şeyh ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu kullanıma göre pir salike rehberlik yapan kimsedir. Pir terimi mürşid, murad, veli, mürebbi, şeyh, hadi, kutub, gavs, del-i rah, hıızr-ı rah gibi yakın anlamlı kelimeler için de söz konusu olan zahiri ve batını manaya sahiptir. Zahiri anlamda pir seyr ü sülükü tamamlayıp insanları Hak yoluna irşad eden kimsedir. Bu kullanımıyla pir “tarikat şeyhi” anlamına gelir (Arpaguş, 2007:272).”

Sabir Parsa Divanı’nda, pir yerine çoğulu olan “piran”, iki kaside ve bir gazelde yer alırken, “pir-i mugan” terkibi sadece gazel beyitlerinde olmak üzere birçok beyitte yer almaktadır. Pir-i mugan: “Sırları açığa döken, herkese miktarınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmeti dünyaya itibar etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken kişidir. Mecazi ve tasavvufi manasıyla tekke ile âlem, feyz ve neşe meyhanesi olup şarap; bu meyhanede içilen sevgi ve neşe, pir-i mugan da o neşeyi sunan mürşittir (Pala, 2012:372).”

Divanda “yaşlı kimse” anlamındaki “şeyh”te pir-i mugan, piran ve mürşid ile aynı anlamda, bazı beyitlerde pir-i mugan ile birlikte olmak üzere tarih, gazel ve rubailerde kullanılmıştır. “Tarikat şeyhinin önünde tecelli sırrını göster, gönlünün durumunu ihtiyar meyhaneciye söyle”

Keyfiyet-i derūnuñ pîr-i muğāna ‘arz it

Şeyh-i tarîk önünde sırr-ı şuhūd göster (G.55-5)

1.2.2.1.4. Mürid/ Tâlib

Arapça “isteyen” anlamındaki mürid, “bir şeyhe bağlı olan kişi” anlamına da gelir. Allah’a, güzel ahlaka ulaşmak isteyen kişinin bir mürşide (şeyh de olabilir) bağlanması gerekir. Yani mürid, bir mürşidin öğrencisi olur. Mürşid ona Hak yoluna ulaşması ve doğru yolu bulması için kulavuzluk eder, bildiklerini öğretir.

Sabir Parsa Divanı’nda mürid yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. “Kırmızıya çalan şarap kadehi gibi bir neşe verse, dünya hep şeyh hazretlerinin müridi olurdu.”

Dünyā olurdu hazret-i şeyhūñ mürîdi hep

Bir neş'e virse cām-ı mey-i erğuvān gibi (G.204-2)

Kelime anlamı Arapça “talep eden, isteyen” anlamındaki “talib” terim olarak, bir tarikate girmek isteyen kişi” anlamındadır. Divanda talib, birer tarih ve gazel beytinde olmak üzere bir de rubaide yer almaktadır. Beyitlerde ilk bakışta gerçek anlamında kullanıldığı görülür. Tasavvufi boyutta değerlendirdiğimiz zaman ise sevgiliye yani Allah’a kavuşmak ister âşık (şair). “Sevgiliye kavuşma isteği (öyle) arttı ki (beni) şaşkın eder, ayrılmak imkânsız, bir araya gelmek imkânsız olur.”

Ṭālib-i vaşluñ ider hayretüm efzūn k’olur

Mümteni ‘ü’-infikāk mümteni ‘ü’l-ictimā’ (G.110-4)

1.2.2.1.5. Tekye (gah/geh)/ Dergâh/ Dergeh/ Hankah

Tasavvuf erbabının, oturup kalkmalarına, süluk çıkarmalarına, ayin yapmalarına mahsus yere, tekke denir. Taşradan gelecek dervişlerin kalabileceği özel odaları ve mutfağı bulunur. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde, tekkeler sosyal, ekonomik, moral, ilmi, hatta siyasi fonksiyonlar icra ediyorlardı. Küçük tekkelere “zaviye”, büyüklerine “hankah”, “dergâh”, merkezi pozisyonda olanlara da “asitane” denir (Cebecioğlu, 2004:268).

Sabir Parsa Divanı’nda tekke, birkaç gazel beytinde ve bir rubaide “tekye, tekyegah, tekyegah” şeklinde yer almaktadır. “Ey gönül, ümit ve korkunun kavgası ile o tekkeye ki her gece ve gündüz güreş tutulur.”

Göñül keş-â-keş-i ümmîd ü bîm ile döndi

O tekyegāha ki her rûz u şeb güreş tütülur (G.82-2)

Divanda hankah, birçok gazel beytinde ve bir de rubaide yer almaktadır. Piran, pir-i mugan, sufi, şeyh gibi kelimelerle bir arada kullanılmaktadır. Şair gönlünü bir hankaha benzetmektedir. “Geniş kervan bir kere bu yoldan işlese, gönül tekkesine dert ordusu gibi konardı.”

Konardı ceyş-i elem gibi hānkhāh-ı dile

Bu yoldan işlese bir kere kārṡān-ı ferāh (G.24-4)

Sabir Parsa Divanı'nda dergâh, birçok tarih, kaside ve gazel beytinde dergâh/dergeh şeklinde yer almaktadır. Gazellerinde: “Dergâhına hizmetten gayrı karım nedir? Ey gönül, o dergâha yolun uğramazsa avare kalırsın.” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bunun yanında, dergâh-ı Hakk, dergâh-ı Ehl-i beyt, dergeh-i pir-i mugan, bende, sultan, hizmet, zahid, gönül gibi kelimelerle de birlikte kullanılmıştır.

Mevlevi dergâhına bağlı olduğunu bildiğimiz şair, bir kasidesinde Mevlevi dergâhını demirden bir kaleye benzetmektedir. “Ey Sabir, hele ki Mevlevi dergâhı gibi bir demirden kalede oturanım.”

Şābir‘ale’l-ḥuṣūṣ ki olmış niṣīmenüm

Dergāh-ı Mevlevī gibi bir āhenīn ḥiṣār (K.3-48)

1.2.2.1.6. Hırka

Kalın kumaştan yapılmış veya içi pamukla beslenmiş ceket uzunluğunda bir giyecek (Devellioğlu, 2013:417) anlamındaki hırkayı genellikle dervişler giymektedir. “Şeyh tarafından müride dua ile giydirilen hırka o şeyhe bir bağlılık ifadesi taşır. Dervişlerin hırka giydikten sonra dünya nimetlerinden el çekmeleri dolayısıyla bu hırkalara “hırka-i tecrid (soyutlanmışlık hırkası)” denilir (Pala, 2012:204).”

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Dervişe benzeyen âşık, aşk şarabı ile sarhoştur. Ondaki sarhoşluk öyle bir dereceye gelmiştir ki yağmaya gidip (dervişin tek varlığı olan) hırkası ve sarığından da olmuştur. “Gönül erbabında sarhoşluk o derecede ki yağmaya gitti, hırkası ve sarığı kalmadı.”

Mestānelik o mertebe erbāb-ı dilde kim

*Yağmāya gitdi **hırka** vü destārı kalmadı (G.212-3)*

1.2.3. Tecelli

Bir hadis-i şerifte “Allah bir şeye tecelli edince o şey Hakk’a boyun eğ” buyrulmaktadır. Tecelli beşeri ve nefsani arzuların ortadan kalkarak Hakk’ın tecellilerinin görülme hali olarak tarif edilir. Allah’ın cemal nuru gönülde tecelli edince, ondan gayrı her şey yok olur. Gerçek âşık her şeyde Hakk’ın tecellisini görür (Kurnaz, 1996:102-103).

Sabir Parsa Divanı'nda tecelli, birkaç gazel beytinde olmak üzere bir tarih ve bir rubaide de yer almaktadır. "Allah'ın zatının tecellisi ortaya çıkınca, yüzlerin nuru ortadan yok oldu, Mecnun'un deliliği ve Leyla'nın saçının sevdası bir âleme uğradık ki tek renk olmuş."

Peydā olıcaķ tecellî-i Zāt-ı Hudā

Envār-ı şıfāt oldılar nā-peydā

Bir 'āleme uğradık ki yek reng olmuş

Sevdā-yı cünūn-ı Kays u zülf-i Leylā (R.1)

1.2.4. Sabr/ Tevekkül

"Dayanmak, tahammül etmek, alıkoymak gibi anlamlara sahip olan sabır, tasavvufta başa gelen bela ve musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak ve nefse haz veren şeylerden uzaklaşmak demektir (Üstüner, 2007:147).

Sabir Parsa Divanı'nda, bir kaside ve birçok gazel beytinde yer alan sabr rubailerde de kullanılmıştır. Bazı gazel beyitlerinde şair, "sabr"ı Sabr mahlasıyla birlikte tevriyeli olarak kullanmıştır. "Susamışa ırmak kenarı görünse sabır edemez, kadeh dudaklı sevgiliyi görsem gönülde kuvvet kalır mı?"

Tāķat mı ķalur dilde leb-i sāķarı görsem

Şābr eyleyemez teşne leb-i cūy görünse (G.183-4)

"Tevekkül, insanın her türlü tedbiri aldıktan sonra işini Allah'a bırakıp kadere rıza göstermesidir (Çukurlu, 2012:19)." Sabir Parsa Divanı'nda, üç gazel betinde yer almaktadır. "Ey Sabir, Hakk'ın kapısına daima bütünülle tevekkül eyle (çünkü) sıkıntılı zaman dahi çok kalmadı geçiyor."

Tevekkül eyle hemîn bâb-ı Hakk'a ey Şābir

Zamān-ı ğam dahı çok ķalmadı hemān geçeyor (G.73-7)

1.2.5. Ezel/ Ebed

Ezel; başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizliktir. Ezel'in zıddı ebeddir. Ezelin evveli tasavvur edilemez. Zaman gibi mücerret ve zihnî bir mefhumdur. Eskiler zamanı bir daire gibi tasavvur ederler. Yani öncesi ve sonrası yoktur. Dairenin her noktası ebed olarak tasavvur edilebilir. Başlangıç ve son mefhumu, zaman için söz konusu değildir (Pala, 2012:144).

Öte yandan ezel ve ebed kelimeleri Allah hakkında kullanıldığında aynı manayı ifade eder; zira her ikisi de esas itibariyle varlığın zaman üstü oluşunu, sonsuzluk ve devamlılığını gösterir (Kılavuz, 1994:72).

Sabir Parsa Divanı'nda "ebed", yalnızca bir kaside ve bir gazel beytinde yer alırken, "ezel", birkaç kaside ve gazel beyitinde yer almaktadır. Hz. Muhammed için yazılmış olan kasidede ezel ve ebed aynı beyitte kullanılmıştır. "Ebedi fermanı, şerefli ismiyle ünvanlı; ezeli hükümleri, vücudun güneşiyle şeref sahibi."

Menşûr-ı ebed nâm-ı şerîfîyle mu'anven

Ahkâm-ı ezel mihr-i vücûdıyla şerefdâr (K.2-20)

1.2.6. İstiğnâ

Kelime anlamı, "aza kanaat etme, tokgözlülük" tür. "Hakiki aşık daima istiğna halindedir. Aza kanaat eder, tok gözlüdür. Dünya malı mevkii ve mansıbına tenezzül etmez (Kurnaz, 1996:109)."

Sabir Parsa Divanı'nda birçok gazel beytinde ve bir de rubaide yer almaktadır. Evc-i istiğna, ser-hadd-i istiğna vb. terkiplerle de yer aldığı görülür. Gönülünü bir avcı kuş olan doğana benzeten şairin gönlü, tok gözlülükte o derece yükselmiştir ki salına salına yürüyen kekliği bile avlamak istemez. "Tok gözlülükte o derece yükselir ki gönülün doğan kuşu, felekten, gökyüzünden salınan kekliği istemez."

Evc-i istiğnâda ol hâdden ider pervâz kim

Çarh'dan şeh-bâz-ı dil kebk-i hırâmân istemez (G.92-2)

1.2.7. Tevhid/ Vahdet/ Vücud/ Kesret

Sözlükte "tek ve bir olmak" anlamındaki vahd (vahdet, vühûd) kökünden türeyen tevhid "bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek" demektir (Özler, 2012:18).

Sabir Parsa Divanı, Farsça tevhid manzumesiyle başlar. Yirmi beş beyitlik bu kasidede, Allah'ın büyüklüğünden, sonsuz kudretinden bahseden şair, hadislerden de “biz sana hakkıyla ibadet edemedik (mā‘abednāk)” iktibas yoluyla faydalanmış, eşsiz ve benzersiz Allah'ı ve O'nun birliğini bu tevhid ile anlatmıştır. Divanın diğer bölümlerinde doğrudan kelime olarak tevhid şekline ise bir gazel beytinde rastlanmaktadır ve Allah'ın birliğinin şarbının helal olduğundan söz etmektedir.

*Der-meḡheb-i mā bāde-i **tevḥīd** ḥalāl'est*

Der-meḡreb-i mā sāḡar-ı tefrīḡ ḥarām'est (G.14-3)

“Vahdet” ve “vücut” da Allah'ın birliğidir. “Mutlak ve tek varlık Allah'tır. Kâinat ve eşya havadis olup, onun sıfatlarının tecelli ve tezahüründen ibarettir. Onu aksettiren bir ayna gibidir. Tecellinin sürekliliği ile biz eşyayı mevcut gibi görürüz. Bir an tecelli etmemeyi murat etse her şey yok olur (Kurnaz, 1996:110).”

Sabir Parsa Divanı'nda, vücut ve vahdet kaside ve gazel beyitlerinde olmak üzere rubailerde de yer almaktadır. “Yolun tozunda, toprağında canını cömertçe ver cömertlik göster, görünürde varlıksız ol ama gönülce varlık göster.”

Beḡl eyle cānı ḡāk-i rāhında cūd göster

*Ẓāhirde **bī-vücūd** ol ma 'nen **vücūd** göster (G.55-1)*

Kelime anlamı “çokluk, bolluk” olan kesret ise vahdet, vücut ve tevhidin zıttı durumundadır. Sabir Parsa Divanı'nda birkaç gazelde ve Hz. Muhammed'e yazılan kasidenin bir beytinde vahdet ile birlikte kullanılmıştır. Hz. Muhammed Allah'tan aldığı emirle, Allah'ın birliğini bozulmuş halka duyuran ve çokluğu yani kesreti ortadan kaldıran kişidir. “Allah'ın birliğinin şahidinin (Hz. Muhammed), yüzünü arz etmesiyle, çokluk âlemindeki izler yok olmuş idi.”

*Ruḡsārını 'arz itmek ile ḡāhid-i **vahdet***

*Maḡv olmuş idi 'ālem-i **kesret**deki āḡār (K.2-5)*

1.2.8. Fena/ Beka

Sözlükte “geçici olmak, yok olmak, ölmek” gibi manalara gelen Arapça fena kelimesi, genellikle “var olmak, sürekli olmak” anlamındaki beka kelimesiyle birlikte kullanıla gelmiştir. "Müridin kötü huy ve vasıflarını yok edip onların yerine iyi hasletler kazanması" anlamında kullanılan fena terimi özellikle ilk dönemlerde cehaletin yerine ilmin, gafletin yerine zikrin, zulmün yerine adaletin, nankörlüğün yerine şükrün, masiyet ve günahın yerine taat ve ibadetin geçmesi şeklinde anlaşılmıştır. Safilerin yaşadıkları tasavvufi hallerle ilgili görüş ve tesbitleri zenginleştikçe fena ve beka kavramları da değişik ve zengin boyutlar kazanmıştır (Kara, 1995:333).

Sabir Parsa Divanı’nda, beka yalnızca bir gazel beytinde fena ile birlikte yer alırken, fena kaside, gazel beyitlerinde ve rubailerde yer almaktadır. Şair beyitte, fena ve bekayı tezat olarak kullanmıştır. Yeryüzündeki her şeyde Allah’ın nuru, tecellisi vardır.

Çekmezüz bir vech ile dehrüñ fenāsından keder

Çad ra’eynā vecche sulṭāni’il-beḳā fī-küllī şey (G.205-3)

1.2.9. Hakikat

Tasavvufta hakikat terimi “zahirin ardındaki örtülü ve gizli mana, dini hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara aşına olunması” gibi anlamlar ifade eder. İlk sufiler hakikat terimini daha çok “ilahi gerçeklere ve sırlara aşına olmak, Hakk’ın tecellilerini temaşa etmek” anlamında kullanmışlardır (Demirci, 1997:178).

Sabir Parsa Divanı’nda, kaside, tarih, gazel beyitlerinde olmak üzere musammat ve bir kıt’ada da yer almaktadır. Şair, salih-i rah-ı hakikat, esrar-ı hakikat, hakikat ehli vb. ifadeleri kullanmıştır. Bunun dışında bazı beyitlerde de mecaz ile birlikte kullanılmıştır.

Āyīne-i ḥaḳīḳate ṭa’n ile virmesün keder

Rūy-ı kelāmuma dem-i ehl-i mecāz degmesün (G.163-4)

1.2.10. Batın/ Zahir

Mutasavvıflar dinî ilimleri biri zahir, diğeri batın olmak üzere ikiye ayırır; hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimlere zahir ilimleri, tasavvufa da batın ilmi adını verirler. Zahirî ilimlerle meşgul olanlara zahir uleması, rüsum uleması ve ehl-i zahir, kendilerine de

batın uleması ve ehl-i batın derler. “Hz. Ali henüz hayatta iken çevresinde toplanan bazı kişiler ondan başka hiç kimsenin bilmediği bir batın ilminin varlığından söz etmişlerdi. Hz. Ali’den sonra Muhammed Bakır ve Ca’fer es-Sadık gibi imamlara intikal ettiğine inanılan batın ilminin, bu ilmi anlama ve kavrama seviyesinde olmadığından halka açıklanması uygun görülmemiştir (Uludağ, 1992:188).”

Zahir birçok kaside, tarih ve gazel beytinde yer alırken, batın birkaç kaside, bir gazel beytinde ve birde rubaide, zahir ile birlikte yer almaktadır. Hz. Muhammed’e yazıldığını bildiğimiz bir naat olan Divan’ın ikinci kasidesinde şair, zahir ve batın ilimlere vakıf olan Hz. Peyygamber’e yalvarıp yakarmakta ve ondan günahkâr kullarına yardım etmesini dilemektedir. “Ey dinin önderi (Hz. Muhammed), açık ve gizlinin padişahı, ey yardım eden, (bu) günahkâr kavme yardım et!”

Ey server-i dîn pādşeh-i zāhir ü bātin

Ey lutfin iden kavm-i günehkāra mededkār (K.2-39)

1.2.10. Mâsivâ

Allah’tan gayri her şey demektir. Gerçek âşık kalbinde Tanrı aşkından başka şeye yer vermez. Gönülden masiva pasını siler, gamı kederi giderir (Kurnaz, 1996:112).

Divanda yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. “Allah dışındaki her şeyin gamını yok etmeye gayretliysen eğerki (sen) bazen edersin de bazen de etmezsin.”

İzāle-i keder-i mā-sivāya kūşîşi sen

Eğerki gāh iderseñ de gāh itmezsin (G.168-4)

1.2.11. Nefs

Kelime anlamı Arapça “ruh, can, hayat, beden” olan nefis, tasavvufta “kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri için kullanılır (Pala, 2012:355).”

Divanda yalnızca bir kaside ve bir gazel beytinde yer almaktadır. Nefsi bir pehlivana benzeten şair, akıl ile barışmanın yollarını bulmak gerektiği, nefis pehlivanına karşı savaş vermeyi ve ona yenilmemek gerektiği doğrultusunda öğüt vermektedir. İnsanın en büyük düşmanı olan nefsin olduğu yerde savaşta kaçınılmazdır. Beyitte sulh ve ceng de tezat olarak kullanılmıştır. “Akıl padişahı ile barışın ipucuna bak; nefis pehlivanına basılma, savaşın ateş parçası ol.”

Nigāh it pādṣāh-ı ‘akl ile ser-rişte-i şulhı

Başılma pehlevān-ı nefse āteş-pāre-i ceng ol (G.132-4)

1.2.12. Riyâ

Kelime anlamı Arapça “özü, sözü bir olmama, ikiyüzlük (Devellioğlu, 2013:1046)” olan riya terim olarak; “Allah için yapılması gereken amel ve ibadeti kullara gösteriş olsun diye yapma anlamında ahlak terimi (Çağrı, 2008:137)” manasındadır.

Sabir Parsa Divanı’nda, bir kaside beytinde ve bir musammatta yer alan riya bunun dışında birçok gazel beytinde kullanılmıştır. Şair aşk ehlinin meclisi ile riya ehlinin sohbetini karşılaştırır ve aşk ehlini tercih eder. İkiyüzlülerin sohbetlerinin eziyetine katlanamayacağını dile getirir. “Gönlüm, aşk ehlinin eğlence meclisiyle alışılmıştır. Riya ehlinin sohbetinin eziyetine katlanmam.”

Şafā-yı bezm-i ehl-i ‘aşk ile me’lûfdur gönlüm

Cefā-yı sohbet-i ehl-i riyāyı ihtiyār itmeyim (G.148-4)

1.2.13. Rind/ Zahid/ Sufi

“Harabat ehli (ehi harabat, erbab-ı harabat, harabati) olarak anılan rind, meyhaneden çıkmayan, devamlı sarhoş bir gönül adamıdır. Âşık kendini melami-meşrep veya rind gibi takdim eder. Rind, umumi manada bir tasavvuf ehlidir. İki dünyayı terk ederek Allah’a yönelmiştir. Yarın endişesinden uzaktır, ibn-i vakt olmuştur. Kuru ve şekli ibadetle meşgul olan zahid ise onu “gam-ı ferda” ve cehennem azabı ile korkutur, mahbub meyhaneden men etmek ister. Rind meyhane köşesini, bir kırık kadehi dünyalara değişmez (Kurnaz, 1996:115-116).” Rindin çalışmak gibi bir endişesi yoktur. Hayatın zorluklarına karşı kayıtsızdır. Meskeni harabattır. Zahid sofu, vaiz, hoca ile bir çatışma içerisinde ve onlarla anlaşamaz.

Sabir Parsa Divanı’nda bir kaside beytinde ve birçok gazel beytinde yer almaktadır. Diğer klasik şairlerde olduğu gibi Sabir Parsa’da rindane gazeller söylemektedir. Şair Feyzi’nin gazeline yazdığı musammatta da rind yer almaktadır.

Burada şair, rindin sözlerinin laf değil hak olduğunu söyler; “Hakdur bu sözi rindlerün lāf degüldür”.

Birçok gazel beytinde zahid ve sofi ile birlikte yer alan rind onlarla bir zıtlık içerisindedir. “Zahid niçin vaz zamanı akılsızlık edip, bir alay kadeh içen rind ile kavgaya başlarsın.”

*Niçün **zāhid** sefāhet eyleyüp eṣnā-yı va ‘zuñda*

*Bir ālāy **rind**-i sāḡar-nuş ile ḡavḡāya başlarsın (G.177-4)*

Zahit ise aşığın tam zıttı şeklindedir. Şaraba ve meyhaneye karşıdır. Rindi de kendi yanına çekmeye çalışır ama bunda başarılı olamaz. “Uzlet-nişin, perhizkâr, gümrah şeklinde vasıflandırılan zahidin meskeni mesciddir. Yarın endişesiyle bugünü harab eder. Cehennem korkusu ve cennet arzusu ile gece gündüz ibadet eder. Esmâ çeker, evrad ve tesbih ile vakit geçirir. Riyazet yapar. Tac ve hırka ile gezer. Âşık, onun bu tac ve hırka gibi kaba yükle muhabbet denizine dalamayacağını söyler. Abid ile birlikte harabat ehlini kınar. Zahit kuru ve şekli ibadetle meşguldür, “bi-hal” dir. Zikir halkasında sinisini açarak cezbeye tutulmuş gibi gösteriş yapar. Zahit yaptıkları ile övünür, riyakârdır. Bu bakımdan aşığın zıddıdır. Âşık zahide mescid köşesinin, kendisinede harabatın takdir edildiğini söyler (Kurnaz, 1996:117).”

Sabir Parsa Divanı’nda birçok gazel beytinde yer alan zahit bazı beyitlerde rind ile birlikte. Bunun dışında bir de kaside beytinde kullanılmıştır. Şair (âşık) şarabı inkâr eden zahidi, acı damağın şekerin tadını anlamamasına benzetir. “Zahid, şarabın zevkini inkâr etse ne olur? Acı damak şekerin tadını anlar mı?”

***Zāhid** eylerse n’ola inkār zevk-i bādeyi*

Çāṣnī-i sükkeri idrāk ider mi kām-ı telh (G.26-4)

Sofi tipi de zahid ile benzerlik gösterir. O da şekli ibadetle vakit geçirir. Cennet arzusu ile yaşar. Gavga peresttir. İçkiyi “ümmü’l-habais” diyere sevmez, fakat kendisi şeytana fitne yollarını öğretecek güçtedir. Mecliste oda içki içmek ister ama yaran vermez. Bunun için tac ve hırkayı rehin bırakmak lazımdır (Kurnaz, 1996:118).

Sabir Parsa Divanı’nda, birkaç gazel beytinde yer almaktadır. “Ey sofı, içki kadehini kolay sanma sen (çünkü) meyhanelere mamur gönülden yönelme mümkün mü?”

Nüş-ı cāmı şanma ey şūfī şaķın āsān sen

Meyl mümkün mi harābāta dil-i ābāddan (G.171-1)

1.2.14. İlm / İrfân

Sözlük anlamı bilme, biliş anlamında ki ilmin “kaynağı Kur’an’dır. Hadis, tefsir, fıkıh, kelem, siyer vs. ilimler hep ondan ayrılmıştır (Pala, 2012:229).” Sabir Parsa Divanı’nda kaside, gazel ve tarih beyitlerinde olmak üzere bir de musammatta yer almaktadır.

Devrin şeyhü’l-islamlarından birisi için yazdığı tarihinde Sabir Parsa ilme yer vermektedir: “Fazilet sahibi kişiler ki, ilimden bahsedip, isterse bir nüktede (herkesin anlayamadığı ince mana) susturur.”

Ki bahş-i ‘ilm idüp erbāb-ı fazlı

İder bir nüktede isterse ifhām (T.7-5)

Kelime anlamı ilm gibi bilme, biliş olan irfan; “tasavvufta batını, ledünni ve İlahi bilgi olarak karşılanır. İrfanın aslı, kendini bilmektir. İrfan sahibine “arîf” denir (Pala, 2012:234).”

Sabir Parsa Divanı’nda, bir kaside ve birkaç gazel beytinde yer almaktadır. “Tüccarların irfan pazarına, elem kumaşı ile hüznün malı fayda imiş.”

Sūdāgerān-ı kūçe-i ‘irfāna fā’ide

Kālāy-ı miḥnet ile metā ‘-ı melāl imiş (G.105-2)

1.2.15. Kâmil

Arapça “kemale ermiş, olgun, yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş (kimse)” (Devellioğlu, 2013:559) anlamındaki kâmil, Sabir Parsa Divanı’nda, bir kaside ve iki gazel beytinde yer almaktadır. Şair eğer gittiğin yolda pişmiş, olgunluğa

erişmişsen düşmanı (ağyarı) bu yolun taşı bile etmezsin demektir. “Bu yolda kâmil isen kavuşma zamanı, bir kere ağyar endişesini yolun taşı etmezsin”

Dem-i vişâlde bir kere fikr-i ağyârı

*Bu yolda **kâmil** iseñ seng-i rāh itmezsin (G.168-6)*

1.2.16. Tevazu

Alçak gönüllü olmak anlamındaki tevazu, Hakk’a teslim olmak manasında da kullanılır. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. “Ey zahid, alçak gönüllülük kadeh çeken rindlerin huyudur hemen ikiyüzlülüğe durma sen gururluluk göster.”

Tevāzū ‘şīme-i rindān-ı sâğar-keşdür ey zāhid

Hemān ehl-i riyāya durma sen mağnūrluk göster (G.57-2)

1.2.17. BAZI MUTASAVVIFLAR

1.2.17. 1. Mansur/ Hallac (Ene’lhak)

Asıl adı Ebu’l- Mugîsü’l- Hüseyin b. Mansuru’l-Beyzavi olan Mansur 858 (244) tarihinde Fars eyaletinin Tur kasabasında doğmuş bir sufidir. Genç yaşta tasavvufla ilgilenmiş, Cüneyd-i Bağdadi, Osman el-Mekki gibi tanınmış sufilerin sohbetlerine katılmış, Basra’ da bir sufinin kızı ile evlenmiştir. Hallac ismini alması konusunda ise çeşitli rivayetler vardır. Bazıları babasının mesleğinden dolayı bu adla anıldığını bazıları da hallac olan bir dostuna yardım ederken keramaet göstermesi üzerine bu ismi aldığını rivayet ederler. “Oğlu Hamd’in anlattığına göre ise insanların gönüllerindeki sırları pamuk gibi atıp altüst ettiğinden “Hallac-ı Esrar” unvanını almıştır (Uludağ, 1997: 377).”

“Tasavvuf yolunda ilerleyince fenafillaha ulaştı ve “Ene’l-Hakk (Ben Hakkım)” dedi. Bu sözün batini manasını değil de zahiri manasını ele alanlar onu münkir kabul ettiler. Bunun üzerine Hallac’ı hapse attılar. 8 yıl hapiste kaldı ve bu sırada “Tavasi” adlı tasavvufi bir eser yazdı. Kadı Ebu Ömer-i Hammadi katline hüküm verdi (Pala, 2012:186).” “ Hallac, 24 Zilkade 309 (26 Mart 922) tarihinde Bağdat’ın Babüttak denilen semtinde önce kırbaçlandı; burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra idam

edildi. Başı kesilerek Dicle üzerindeki köprüye dikildi; gövdesi yakılıp külleri nehrin sularına savruldu (Uludağ, 1997: 377).”

Sabir Parsa Divanı’nda daha çok Mansur adıyla kullanılmıştır. Beyitlerde uğruna canını verdiği davası, Ene’l-Hakk demesi dolayısıyla ve idam edilmesi nedeniyle de sevgilinin saçını ile birlikte yer aldığı görülür.

Ene’l-Hakk sırrını fâş eyleyen Hallâclar bilmez

Bu nağ‘-ı ma ‘rifet menşûbesin Leclâclar bilmez (G.94-1)

“Mansur menzilini buldu, evi kalmadı (acaba) gönül ehline düşmanlık edenler ne buldular.”

Ehl-i dile ‘adâvet idenler ne buldular

Manşûr buldı menzilini dōrı kalmadı (G.212-7)

1.2.17. 2. Mevlana (Molla-yı Rum)/ Mesnevi

6 Rebiülevvel 604’te (30 Eylül 1207) Horasan’ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Mevlana, Mesnevi’nin girişinde adını Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhi diye kaydetmiştir. Lakabı Celaleddin’dir. “Efendimiz” anlamındaki “Mevlana” unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. “Sultan” manasına gelen Farsça “hudavendigâr” unvanı da kendisine babası tarafından verilmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nisbetle “Belhi” olarak anıldığı gibi hayatını geçirdiği Anadolu’ya nisbetle “Rumi, Mevlana-i Rum, Mevlana-i Rumi” ve müderrisliği sebebiyle “Molla Hünkar, Molla-yı Rum” gibi unvanlarla da zikredilmektedir (Öngören, 2004:441). Mevlana kâmil manada âlim, sufi ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. Çocukluğunda babasının yanında başladığı öğrenimini gittiği Halep ve Şam’da sürdürmüştür. İlk tasavvufî eğitimini de yine babasından almıştır (Öngören, 2004:445). Mevlana’nın, Divan-ı Kebir, Mesnevi, Mecalis-i Seb’a, Fihimafih ve Mektubat adında birçok eseri vardır. 1273 yılında vefat eden Mevlana’nın türbesi Konya’da bulunur. Türbesinin etrafında ise semahane, mescid, derviş hücreleri, çelebi dairesi, meydan-ı şerif ve matbah-ı şerif gibi bölümlerden oluşan bir külliye mevcuttur.

Uzun yıllar Mevlevihane şeyhliği yapmış olan Sabir Parsa'nın şiirlerinde Mevlana etkileri görülür. Şairin divanda yer alan elli yedi beyitlik üçüncü kasidesi bir Mevlana methiyesidir. Bağlı olduğu tarikatın piri Mevlana'ya ve Mevlevilik yoluna bağlılığını yansıtır bu kasidede. “Ey din koruyucu padişah, senin ayağının toprağına bir iki örnek beyit saçıp övgü düzdüm.”

Ey şāh-ı dīn-penāh senūñ hāk-i pā.yuñā

Bir iki beyt-i müş'ir-i fāhır eyledüm nişār (K.3-49)

Bunun dışında Sabir Parsa'nın amcası ve şeyhi olan Ağa-zade Muhammed Efendi'nin bir gazeline yaptığı tahmiste de Mevlana'nın adına ve eseri Mesnevi'ye rastlanmaktadır. Mesnevi, “Tasavvufi düşüncenin bütün konularını içermekte ve İslam kültürünün en önemli eserleri arasında sayılmaktadır (Öngören, 2004:448).”

Çün celāliyle cemāle oldı mazhar nuṭkumuz

Zehrdür düşmenlere aḥbāba kevşer nuṭkumuz

Diñleyüp n'ola helāk olsa 'adūlar nuṭkumuz

Münkir-i Āl-i 'Abā.ya ṭa'n ider her nuṭkumuz

Ḳā.hir-i a'dā-yı dīn ü seyf-i Mevlā.nā.bizüz (M. 1-VI)

1.2.17. 3. Ağazade Muhammed Efendi

Ağa-zade Muhammed Efendi Sabir Parsa'nın amcası aynı zamanda da şeyhidir. Gelibolu da doğmuştur. “Âlim ve fazıl bir zat olan amcası Muhammed Dedenin yanında iyi bir tahsil görmüş olan Sabir, yine onun etkisi ile Mevlevi tarikatına girmiştir. Amcası çevresinde çok saygın ve etkin bir kişiliğe sahipti. Gelibolu Mevlevihanesi'ni o yaptırmıştır. H.1063/ M.1652-53 yılında amcasının vefatı üzerine, Sabir Parsa onun yerine Gelibolu Mevlevihanesi şeyhi olmuştur (ölümünden 27 sene önce). (Yoldaş, 2005:XIII)” Sabir Parsa'nın amcasına bağlılığını onun için yazdığı divanın dördüncü kasidesinden ve Ağa-zade Muhammed Efendi'nin gazeline yaptığı tahmisten anlamak mümkündür. Divanda sırasıyla Allah, Muhammed ve Mevlana için yazdığı kasidelerden sonra amcası için yazdığı kaside ona ne kadar bağlı olduğunu ve önem verdiğini göstermektedir. Sabir Parsa'nın şiirlerinde Mevlevi tarikatını benimsemesinde ve

kendisini yetiştirmesinde önemli etkilere sahip olan amcasına düşkünlüğünü görmek mümkündür. “Sözün kırsası Ağa-zade, devrin ermişlerinin başı, en yücesi, akıl sahibi kimselerin meclisinin sakisidir.”

*Ya ‘nî kuṭb-ı zamān **Ağa-zāde***

Sāḳī-i meclis-i ulü’l-elbāb (K.4-14)

BÖLÜM 2: CEMİYET

2.1. ŞAHISLAR

2.1.1. Hükümdarlar, Şehzadeler ve Devlet Adamları

2.1.1. 1. IV. Mehmed

“30 Ramazan 1 OS 1 (2 Ocak 1642) tarihinde istanbul'da doğdu. Babası Sultan İbrahim, annesi Hatice Turhan Sultan'dır. Ava olan tutkusundan dolayı “Avcı” lakabıyla anılır. Babasının dengesiz davranışlarının sürmesi üzerine büyükannesi Kösem Sultan'ın, devlet adamlarının ve yeniçerilerin muvafakatiyle 18 Receb 1058'de (8Ağustos 1648) yedi yaşında iken Osmanlı tahtına çıkarıldı. Yaşının küçüklüğü dolayısıyla hükümdarlığının ilk sekiz yılında iktidar büyük annesi, annesi ve bunların taraftarları arasında paylaşıldı; ülke karışıklıklar içinde kaldı (Özcan, 2003:414-415). Devrinde Uyvar, Kandiye ve Çehrin Kalesi alınmış, Lehistan Seferi düzenlenmiş, II. Viyana Kuşatması yapılmıştır. II. Viyana Kuşatması ağır bir yenilgiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti resmen duraklama devrine girmiştir. Bazı yenilgiler sonrasında hastalanan IV. Mehmed'in yerine ihtilal ile II. Süleyman tahta geçirilir. 1693 yılında ise vefat eder.

Divanda IV. Mehmed isim olarak hiç yer almamış ve adına kaside de yazılmamıştır. Devrinde yapılan fetihler ve seferler münasebetiyle, Uyvar'ın fethi ve Lehistan seferi için yazılan tarihlerde yine ismen olmasa da anılmaktadır. Kamanice Kalesi'nin fethini duyan Sabir Parsa doğrudan ismine yer vermediği padişahтан şu şekilde bahseder: “Muhammed Parsa padişahın dua eden kölesi çünkü bu fethini duyup, mutlu ve bahtiyar oldu.”

Pādšāhuñ ‘abd-i dā ‘īsi Muḥammed Pārsā

Çünk igū şidüp bu fethi oldı şād u kām-bīn (T.3-11)

Oğlu II. Mustafa'nın doğumu ve sünneti için yazılan tarihlerde de ismi doğrudan yer almaz. “Allah'ın lütuflarına şükredip tarih için dedi; şahın soyundan doğruluk ile Sultan Mustafa geldi.”

Şükr idüp elṭāf-ı Bārī'ye didi tārīḥ için

Geldi şulb-i şāhdan ‘adl ile Sulṭān Muştafā (T.1-6)

2.1.1.2. (Şehzade) Sultan Mustafa (Han)

“8 Zilkade 1074 (2 Haziran 1664) tarihinde Edirne’de dünyaya geldi. Babası IV. Mehmed, annesi Gülnuş Emetullah Sultan'dır. Doğumu dolayısıyla yedi gün yedi gece şenlik yapıldı. 12 Reblülewel 1086’da (6 Haziran 1675) kardeşi Ahmed’le birlikte muhteşem şenliklerle sünnet oldu. 1099’da (1687) babasının hal’i esnasında onun tarafından tahta aday gösterildiyse de devlet erkânı padişahlığa II. Süleyman’ı layık gördü. II. Süleyman’ın ölümüyle tahta geçmesi tekrar gündeme geldiyse de Sadrazam Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa II. Ahmed’i tercih etti (Özcan, 2006:275-276).” Kardeşinin de ölümünden sonra Mustafa tahta geçti. Padişahlığı döneminde Sakız Adası Venedik’ten geri alınır. I. ve II. Avusturya seferini düzenler. Cebecilerin ulufelerini almamalarıyla başlayan Edirne Vakası diye bilinen bir olaydan sonra, II. Mustafa tahtan çekilmiş ve tahtı kardeşi III. Ahmet’e bırakmış, İstanbul’a dönmüş ve burada hayatını kaybetmiştir.

Sabir Parsa doğumu (M.1664) ve sünnet düğünü (1675) için birer tarih yazmıştır. “Allah’ın lütuflarına şükür edip tarih için dedi; şahın soyundan doğruluk ile Sultan Mustafa geldi.”

Şükr idüp elṭāf-ı Bārī’ye didi tārīḫ için

Geldi şulb-i şāhdan ‘adl ile Sulṭān Muştafā (T.1-6)

“Gökyüzü yıldızlarını ayağına döşek kıldı çünkü yüce yaradılışlı padişah oğlu (saltanat varisi) sünnet oldu.”

Sünnet oldu çün o şeh-zād-i ‘ālī-meşreb

Āsmān encümünü pāyına döşek kıldı (T.4-7)

2.1.1.3. Musahib Paşa

Şair Süleyman Ağa’nın oğlu olan paşa Bolu’da doğmuştur ve Musahip Damad Mustafa Paşa olarak da tanınmaktadır. Eğitimini Enderun-ı Hümayun’da tamamlar ve hazine odasına dahil olur. Daha sonra Has Oda’ya nakil olur, musahiplik ünvanını alır ve IV. Mehmed’in ikinci veziri olur. Birçok devlet görevinde bulunmuştur. IV.

Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile evlenmiştir. Sabir Parsa, bu düğün sebebiyle bir kaside yazmış ve burada Musahip Paşa'dan övgüyle bahsetmiştir. "Sözün doğrusu Musahip Paşa cömertliği huy edinmiş vezir çünkü padişahlar padişahının damadı oldu."

*Ya 'nî düstür-ı kerem pîşe **Muşāhib Paşa***

Çünkü dāmād-ı şehen-şāh-ı cihān-bān oldu (K.6-24)

Bunun dışında bir de Divan'ın 108. gazeli Musahip Mustafa Paşa'ya övgü niteliğinde yazılmıştır. "Sözün doğrusu Musahip Paşa Hazretleri ki dergâhı bereketin kaynağı, inci serpen eli cömertlik denizidir."

*Ya 'nî Cenāb-ı **Muştafâ Paşa** ki dergehi*

Deryā-yı cūddur kef-i dūr-pāşı kân-ı feyz (G.108-6)

2.1.1.4. Vezir-i Azam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa

IV Mehmed'in sadrazamlığını yapan Ahmed Paşa, Amasya'da doğmuştur ve Köprülü Mehmed Paşa'nın oğludur. 1661 ve 1676 yılları arasında on beş yıl sadrazamlık yapmış, daha çok dış mesellerle meşgul olmuştur. Sadrazamlığı döneminde Girit, Uyvar ve Kamanice gibi yerleri fethetmiştir.

Sabir Parsa, adına bir kaside yazmamış ancak büyük mücadele ile kazanılan Kandiye'nin fethi üzerine düştüğü tarihinde Ahmed Paşa'dan övgüyle bahsetmiştir. "Dediler hepsi hürmet eden tarihin, güç ile Ahmed Paşa Kandiye'yi aldılar."

Didiler cümlesi ta 'zīm-künān tārīh'in

*Aldılar Kandiye'yi zūr ile **Ahmed Paşa** (T.5-9)*

2.1.1.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Sadrazam Mustafa Paşa)

Merzifon'un Mirince köyünde doğmuştur. Dört yaşındayken yetim kalmış, Köprülü Mehmet Paşa tarafından büyütülmüş ve paşanın kızıyla evlenerek ayrıca onun damadı da olmuştur. IV. Mehmed döneminde yedi yıl sadrazamlık yapmıştır. Osmanlı-Lehistan savaşı ve Osmanlı-Rus savaşında başarılar kazanmıştır. Ancak II. Viyana Kuşatması'nın kötü sonuçlanması nedeniyle idam edilmiştir.

Sabir Parsa, Mustafa Paşa adına iki kaside yazmıştır. Bu kasidelerden biri devrin sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Avusturya Seferine çıkması üzerine Mustafa Paşa'nın yerine vekil tayin edilmesi döneminde yazılmıştır.

Yedinci kaside ise Mustafa Paşa'nın sadrazam olması sebebiyle yazılmış ve ona sunulmuştur. “Sadrazam Mustafa Paşa ki çorak dünyayı, gül bahçesinin toprağını kıskanan eyleyen odur.”

Şadr-ı Azam Muştafâ Paşa ki oldur eyleyen

Şürezâr-ı ‘âlem ireşk-i serâ-büstân-ı gül (K.7-13)

Bunun dışında birde Çehrin Kalesi'nin fethi için yazdığı tarihte de hem fetihe tarih düşer hem Mustafa de Paşa'yı över. “Devrin Asaf'ı Mustafa Paşa, dinin evini şenlikli etti.”

Âşaf-ı ‘ahd Muştafâ Paşa

İtdi ma‘mūr hā.ne-i dīni (T.6-1)

2.1.2. Şairler/ Yazarlar ve Eserleri

2.1.2.1. Attar/ Sa‘di/ Hassan/ Sahban

Attar: “Horasan Selçukluları'nın son zamanlarında büyük bir ihtimalle 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nişabur'da dünyaya geldi. Eczacılık ve tıp ile meşgul olduğu için “Attar” lakabını aldı ve bu lakapla meşhur oldu. Tasavvuf erbabının sırlarını öğrenip makam ve hallerini incelemekle yetinmemiş, tasavvufu benimseyip içine girmiş, azda olsa seyr ü süluk ile meşgul olmuş ve kendisinden sonra yaşayan pek çok İranlı mutasavvıf-şair ve edibe önderlik etmiştir (Şahinoğlu, 1991:95).” Mantıku'l-tayr adlı meşhur eserin sahibi olan Attar'ın; İlahiname, Esrarname, Hüsrevname, Muhtarname, Tezkiretü'l-evliya gibi eserleride vardır.

Sadi-i Şirazi: Şiraz'da doğmuş, eğitimini Bağdat'ta tamamlamıştır. “Bağdat'ta vaizlik, Müstansırıyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, 633'te (1235-36) Darülhilafe muhtesibi olmuş, babası ve iki kardeşiyle birlikte Gülistan'ın telif edildiği 656 (1258) yılında Bağdat'ın istilası sırasında Moğollar tarafından öldürülmüştür (Çiçekler, 2008-

405).” Külliyyat adı altında toplanan manzum ve mensur eserleri vardır. Bostan, Gülistan gibi eserleri meşhurdur.

Sahban: “Cahiliye devrinde Vail kabilesi arasında doğdu ve bu kabile içinde yetişti. Bu dönemde ölüm sonrası dirilişe ilk inanan kimse olduğu kaydedilir. Hz. Peygamber zamanında Müslüman olmakla birlikte onunla görüşemediği için muhadramundan sayılır. Hem Cahiliye devrinde hem İslami dönemde hitabet, fesahet ve belagatıyla meşhur oldu. Aynı zamanda hâkim ve şair olan Sahban’ın eserlerinden çok azı günümüze ulaşmıştır (Durmuş/Öz, 2008:511).”

Hassan: “Peygamberin sevdiği şairlerdendir. Onu düşmanlarına karşı şiirleri ile savunduğu için Müslümanlar arasında şöhret kazanmıştır. Arabların en büyük şairlerinden sayılır (Kurnaz, 1996:129).”

Sabir Parsa, bu dört isme yalnızca bir kaside beytinde hepsine bir arada yer vermektedir. “Bir toplanma ki methedilenleri Sahban ile Hassan; bir toplanma ki methedicileri Sa’di ve Attar.”

*Bir cem ‘ ki vâşıfları **Sahbān** ile **Hassān***

*Bir cem ‘ ki meddāhları **Sa’dī** vü **Aṭṭār** (K.2-49)*

2.1.2.2. Azmizade Haleti

1570 de İstanbul’da doğan Haleti rubaileriyle meşhurdur. “Azmizade edebiyatımızda şiirlerinden çok rubaileriyle tanınmıştır. İran’da rubainin gerçek ustası olan Ömer Hayyam gibi Türk şiirinde de Azmizade’nin büyüklüğü hem kendi devrinde hem de daha sonraki yüzyıllarda genel bir kabul görmüştür. Azamizade rubailerinin değerleri yanında sayıları bakımından da aşılammış bir şair olup rubailerinin toplamı 900-1000 civarındadır. Divanındaki rubaileri ayrıca Rubaiyat-ı Haleti adıyla bir araya getirilmiştir (İpekten, 1991:348) .” Bir Divan’ı olan Haleti’nin, Saki-name, Münşeât gibi eserleri vardır.

Sabir Parsa, Haleti’nin “Hümāsın lîk resmüñ sifle-dillerle konuşmağdur/ Egerçi kāmētüñ bālādur ammā göñlüñ alçağdur” matlasını her bendin sonunda tekrarlayarak

beş bentlik bir mütekerrir müseddes yazmıştır. Bunun dışında Haleti'nin adı başka bir yerde anılmamaktadır.

O dem kim eyledüñ seyr-i çemen ağıyar ile cānā

Qalup bī-çāre gönüm künc-i firqatde tek ü tenhā

*Tefe 'ül eyledükde **Hāleti**'den ey gül-i ra'nā*

Münāsib düşdi el-ḥaḳ ḥālūñe bu maṭla'-ı zībā

Hümāsın līk resmūñ sifle-dillerle konuşmağdur

Egerçi kāmētūñ bālādur ammā gönlüñ alçağdur (M.2-IV-3)

2.1.2.3. Feyzi

Meşhur Sebk-i Hindi şairi olan Feyzi, Agra'da doğar, daha sonra Hindistan'a göç eder. Eğitimini tanınmış âlimlerden ders alan babasından almıştır. Ekber Şah adlı bir hükümdara yazdığı kaside ile hükümdarın gözüne girer ve saraya alınır. "Kendisinden önce sarayda "melikū's-şuara" unvanını taşıyan Gazali-i Meşhedi ölünce onun yerine geçti. Feyzi'ye ayrıca devlet işleriyle ilgili görevlerde verildi (Ansarı, 1995:524)." Mevâridü'l-kelim, Sevâtı'u'l-ilham, Nel ü Demen, Latife-i Feyzi gibi eserleri vardır.

Sebk-i Hindi akımından etkilenen Sabir Parsa, (Haleti'de olduğu gibi) Feyzi'nin "Der-meykede imrüz ne cām u ne şarāb'est/ İn-hā heme ez-muḥtesib-i ḥāne-ḥarāb'est" matlasını her bendin sonunda tekrarlayarak beş bentlik mütekerrir müseddes yazmıştır. Bu musammat dışında Feyzi'nin adı başka beyitlerde yer almamaktadır.

Gülzār-ı ḥarābat ḥarāb olalı yer yer

Ma 'mūr olayor 'arşa-i vīrān-ı meḳābir

*Bu günleri gūyā ki bilüp **Feyzī**-i sāḥir*

İtmiş bize ihdā bu 'aceb maṭla'-ı Şābir

Der-meykede imrūz ne cām u ne şarāb 'est

Īn-hā heme ez-muḥtesib-i ḥāne-ḥarāb 'est (M.3-V-3)

2.1.2.4. Hafız

Şiraz'da dünyaya geldi; doğumu için verilen tarihler 717 (1317) ile 726 (1326) arasında değişmektedir. Öğrenimi sırasında Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği için "Hafız" lakabını almıştır. Kaside, rubai ve kıtalarda yazmış olmasına rağmen Hafız şöhrete gazelleriyle ulaşmıştır. Daha önce gazel söyleyen bütün üstatların meziyetlerini kendinde toplaması sebebiyle gazelleri Fars edebiyatında türünün en gelişmiş örnekleri sayılır. Bilinmeyen veya görülmeyen dillere ve sırlara tercüman olduğu için kendisine "Lisanü'l-gayb" ve "Tercümanü'l-esrar" lakaplarında verilen Hafız'ın divanı İran dışında Ortadoğu, Hindistan, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde de tanınmıştır. Hafız divanı, Türkiye'de Mesnevi ve Gülistandan sonra en çok okunan Farsça metinlerin başında gelir (Yazıcı, 1997:103-106).

*Be-girye guft şinev nukte'î ki **Hāfız** guft*

"menān kunem ki Hudāvendgār fermāyed" (G.45-6)

2.1.2.5. Mezaki

Bosna-Hersek'in Çayniçe kasabasında doğan Mezaki Süleyman el-Bosnevi ve Derviş Süleyman olarak ra bilinir. Sipahilik, kâtiplik ve tezkirecilik yapmıştır. "Fazıl Ahmet Paşa'nın kâtibi oldu ve çevresindeki şairler arasına girdi. Fazıl Ahmet Paşa ile beraber Avusturya'ya ve Girit'e gittiği gibi Kandiye Kalesi'nin fethine de katıldı. Paşanın ölümünün ardından divan hocalıklarıyla mukbelecilikte bulundu. Siyaseten uzak yetmiş yıl kadar rahat bir ömür süren Mezaki 1087 yılının Ramazanında İstanbul'da vefat etti ve Galata Mevlevihanesi haziresine defnedildi. Rindmeşrep ve hoşsohbet bir kişi olan Mezaki Mevlevilikten etkilenmiş, şiirlerinde aşk tabiat, hasret konularıyla tarihi olaylara, mahalli unsur ve tasvirlerle yer vermiş, methiyeler yazmıştır. IV. Murad ve IV. Mehmed'e, Fazıl Ahmet Paşa gibi devrin vezirlerine sunduğu kasidelerinde Nef'i'nin tesirinde kalmıştır (Mermer, 2004:515)." Şairin bir divanı vardır.

Mezaki Sabir Parsa'nın çağdaşı olan bir şairdir. Divan da yalnızca bir gazel beytinde Mezaki'ye yer veren şair, onun kusursuz gazelini duyduğundan ve bu kusursuz gazele cevap olarak taze ve yeni gazel istendiğinden bahsetmektedir. “Dediler Mezaki'nin kusursuz gazelini duydun bundan dolayı taze ve yeni güzel cevap isterler.”

*Ġazel-i pāk-i **Mezākī**'ye işitdūñ zīrā*

Didiler tāze vü ter hūb cevāb isterler (G.84-10)

Bu beyit, Mezaki'nin *Hūblar 'āşıkını mest ü harāb isterler / Der hor-ı dā 'iye-i nāz u 'itāb isterler* matlalı gazeline naziredir.

Gazele nazire yazan şair bu son beyitle, devrindeki diğer şairleri de bu gazele nazire yazmaya davet eder ve bu davete Nabi icabet eder o da Mezaki'nin bu gazeline nazire yazar.

2.1.2.6. Nabi

1642 yılında Urfa'da doğan, asıl adı Yusuf olan Nabi çocukluğunu Urfa' da geçirir. “Nabi daha sonra İstanbul'a gitmiş; İstanbul'da çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş; hamisi Musahip Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra Halep'e gelmiş ve ömrünün aşağı yukarı çeyrek yüzyıllık kısmını burada geçirmiştir. Halep Nabi'nin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Halep'te geçirdiği yirmi beş, otuz yıllık süre içinde, dünya görüşünü yansıtan düşüncelerinin önemli yer tuttuğu hikemi şiir tarzındaki edebi kişiliğini kazanmış, ünlü eserleri Hayriyye ile Hayrabad'ı da orada yazmış ve divanını düzenlemiştir. Ününü edebiyatımızda “Nabi Ekolü” olarak bilinen hikemi şiir akımının kurucusu ve en güçlü temsilcisi olmasından alır (Mengi, 2013:214).” Halep'ten İstanbul'a döndükten sonra 1712'de vefat etmiştir. Türkçe Divan, Farsça Divançe, Tercüme-i Havadis-i Erbain, Surname, Tuhfetü'l-Haremeyn, Münşeat, Zeyl-i Siyer-i Veysi, Fetihname Kamenice gibi eserleri vardır.

Sabir Parsa bir diğer çağdaşı olan Nabi'ye de yalnızca bir gazel beytinde yer vermektedir. Şiirlerinde, Hint üslubu ve Nabi'nin hikemi üslubundan etkilendiğini bildiğimiz Sabir Parsa'nın bu beytinde, şiirde yeni bir tarzın, yolun açıldığı ve bunun öncüsünün de Nabi olduğunu dile getirmesi önemlidir. “Bu yeni yola, tarza yaran kim derse eğer, etraflica inceleyip araştırdık Nabi iznidir bildiğim şey.”

Tetebbu‘eyledükde bu zemīn-i tāze ye yārān

İcāzetdür eger kim dirse Nābī bildigüm şeydür (G.83-8)

2.1.2.7. Urfi –i Şirazi

“963 (1556) yılında Şiraz’da doğdu. Asıl adı Cemaleddin Muhammed’dir. Şiraz’da idari ve hukuki görevler üstlenen babası Zeynelabidin Ali Belevi’nin mesleğine nispetle “Örfi” mahlasını kullanmıştır. Şiraz’da öğrenim gören Örfi hat ve musikide maharet kazandı. Küçük yaşından itibaren şiire olan meyli onu şiir meclislerine sevk etti. Sebk-i Hindi’nin ilk temsilcileri arasında yer alan, kendisini son derece beğenen ve Enveri, Hakani, Nizami ve Sa’di gibi önemli şairleri bile hafife alan Örfi Sa’di-i Şirazi’nin Divan’ını istinsah etmiş ve şiirlerinden etkilenmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk şairlerince tanınmaya başlanan Örfi, Türk edebiyatında etkili olmuş, birçok şair ondan övgüyle söz etmiştir (Kurtuluş, 2007:96-97).”

Hint üslubundan etkilendiğini bildiğimiz Sabir Parsa, diğer Sebk-i Hindi şairlerini andığı gibi Urfi’ye de beyitlerinde yer vermiştir. Divanda Urfi şekli yalnızca Farsça yazdığı bir gazel beytinde “Senin işvelerinle öğrenüyorum ki güzelliğin metaneti bakımından Üstat Urfi’nin şiiri gibi her yönüyle mükemmeldir (Yoldaş, 2005:XVI).” şeklinde yer almakta ve şair Urfi’yi üstat olarak kabul etmektedir.

Be-‘ işvehā-yı tu nāzem ki bā-metānet-i ḥusn

Çuşi ‘r-i ‘Urfi-i ustād cumle maṭbū ‘est (G.12-3)

Bununla birlikte Şiraz şekli de bir gazel beytinde diğer bir Sebk-i Hindi şairi olan Amul ile birlikte yer almaktadır. Sabir kendi şiirlerini Şiraz ve Amul’dan üstün tutarken kendisini ve onları da bülbüle benzetmiştir. “Sabir’in (şairlik) yeteneği bülbülünün ötüşünden, Şiraz ve Amul bülbülleri utanmaktadır (Yoldaş,2005:XXXVI).”

Zı-hengāme-i bulbul-i ṭab‘-ı Şābir

Ḥacil ‘andelībān-ı Şīrāz u Āmul (G.134-10)

2.1.3. Sanatkârlar ve İlim Adamları

2.1.3.1. Behzad

Behzad kaynaklarda meşhur bir İran ressamı olarak yer almaktadır. “Behzad Divan şiirinde, ünlü ve eşsiz bir ressam olarak geçer. Bir kıyas malzemesi olarak kullanılır. Sevgilinin güzelliği veya memduhunun ortaya koymuş olduğu bir eserin letafetinden bahsedilirken, Behzad bu mükemmellik karşısında aciz bir sanatkâr olarak anılırdı (Okçu, 1993:228).”

Sabir Parsa yalnızca bir gazel beytinde Behzad’ın adından bahsetmektedir. Şair, eşiz bir ressam olduğunu bildiği Behzad’a, sevgilinin yüzünü resmetmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. “Ey Behzad, böyle bir tanıdık yüzü, merhametli göz ile kaleme almak ve resmetmek hiç mümkün mü gör.”

Çeşm-i insâf ile gör mümkün mi taḥrîr eylemek

*Böyle bir nûḥ-âşnâ taṣvîr ey **Behzād** hîç (G.23-3)*

2.1.3.2. Felatun/ Restalis

İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu olan Eflatun, Atina’da doğdu. Kendisine dedesi Aristo’nun adı verildiyse de daha sonra omzunun veya alnının genişliğinden dolayı Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır. Grekçe’den yapılan tercümeler döneminde, Arapça’da “p” sessizinin bulunmaması ve yan yana iki sessiz harfin telaffuzundaki güçlük sebebiyle adı İslami literatürde Felatun veya daha yaygın olarak Eflatun şeklini almıştır (Olguner, 1994:46).

Ünlü Yunan filozofu Aristoteles, Aristetalis adlarıyla da bilinen Aristo Klasik felsefenin kurucularındandır. Divanda Restalis şeklinde kullanılmıştır.

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde yer alan Felatun ve Aristo akıl, fikir ve hikmet sembolü olarak kullanılmaktadır.

*Ḥayret-efzûde **Felâṭūn**-râ baḥş-ı fesh u nesh*

Fikr-i Resṭālîs-râ nâ-der-ber-â-ber sâhte (K.1-18)

2.1.4. Tarihi ve Mitolojik Şahıslar

2.1.4. 1. Asaf

Doğu edebiyatında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziri ve İsrailoğulları soyundan gelen Asaf b. Berhiye'den kalmadır (Pala, 2012:33). Asaf'ın İsm-i A'zam'ı bildiği ve ilm-i simya vb. ilimlere sahip olduğu söylenmektedir. Bunu dışında klasik şairler Asaf'ı devrin vezirlerini övmek için de kullanmıştır. Sabir Parsa'da Asaf'ı yalnızca kaside ve tarih beyitlerinde devrin vezirlerini överken zikretmiştir.

Çehrin Kalesi'nin fethi üzerine yazdığı tarihinde devrin sadrazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Kalesi'ni fethinden ve başarılarından bahsederken, sadrazamı devrin (vaktin) Asaf'ı olarak görmüştür. "Devrin Asaf'ı Mustafa Paşa, dinin evini şenlikli etti."

Âşaf-ı 'ahd Muştafa Paşa

İtdi ma'mūr hāne-i dīni (T.6-1)

"Zamanın Asaf'ı Çehrin'i yıktı ben dahi mutlu olup tarih dedim (yazdım)."

Ben dahı şād olup didüm tārīh

Âşaf-ı vaqt yıkdı Çehrin'i (T.6-20)

2.1.4. 2. Behlül

Kufeli olup Harunürreşit zamanında Bağdat'ta yaşamıştır. Harunürreşit'in kardeşi olduğuna dair rivayet de vardır. Mecnun görünen akil bir zattır. Onun için Behlül-i dana derler (Levend, 2017:150).

Sabir Parsa Behlül'ü yalnızca bir gazel beytinde zikretmiştir. Cünun (delilik) ve dana (âlim, bilgin) ile birlikte kullanılmıştır.

Kerde der-baht-ı cunūn Behlül-rā dānā-yırāz

Bū 'Alī-rā der hadīs-i 'aşk ebter sāhte (K.1-10)

2.1.4. 3. Cem/ Cemşid

İran’da hüküm süren Pişdadi sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı olan Cem, Cemşasp, Cemşid ve Cemşidün adlarıyla da bilinen Cemşid rivayetlere göre yedi yüz yıl İran’da egemenlik sürdükten sonra Sabîî dini bağlılarından Dahhak tarafından yenilgiye uğratılarak tahtı ele geçirilip öldürülmüştür. Persler onu adil, kendisine kutsal mesajlar ve mektuplar gönderilen, tek tanrı inancına sahip, olgun ve ahlaklı insanları seven bir hükümdar olarak kabul ederler (Yıldırım, 2006:204). Cemşid denilmesinin sebebi ise: Rivayete göre Cem bir gezisi sırasında Azerbaycan’a gider. Kendisine yüksek bir taht kurdurmuş ve kıymetli mücevherlerle süslü tacını başına taktığı sırada güneş bu taca vurunca etrafı gözleri kamaştıran bir ışık kaplamıştır. Bu olaydan sonra ismine ışık anlamına gelen şid eklenmiş ve Cemşid olmuştur.

Sabir Parsa Divanı’nda Cem ve Cemşid şeklinde birçok kaside ve gazel beytinde yer almaktadır. Kaside ve tarihlerde daha çok memduhu överken kullanılmıştır. Büyük bir hükümdar olması sebebiyle zikrettiği gazelinde Sabir, Cemşid gibi bir hükümdar olsa bile yine gam sahrasının avaresi olmayı tercih eder. Yani aşkın gamını seçer. “Ey Sabir, eğer Cemşid gibi hükümdar olsan da yine gam sahrasının avaresi olmak şüphesizdir.”

Eger Cemşîdveş fermân-revâ olsañ da ey Şâbir

Yine âvâre-i hāmûn-ı gam olmak muḳarrerdür (G.74-7)

Cem şarabın mucidi kabul edilir. Beyitlerde Cem’in kadehi manasına gelen cam-ı Cem terkihi Cem’in en çok yer verilen özelliğidir. Bununla birlikte bemz, müdam, bade, sagar, meyhane vb. de Cem ile birlikte beyitlerde kullanılmıştır. Eğlence ve muhabbet meclislerinde Cem kadehi içilir. “Biz o sevgilinin meyhanesinin şarap sarhoşuyuz ki muhabbet meclisinde her zaman Cem’in kadehini içeriz.”

O mest-i bâde-i mey-ḥâne-i dilüz biz kim

Müdām bezm-i maḥabbetde cām-ı Cem çekerüz (G.93-3)

2.1.4. 4. Efridun (Feridun)

Feridun Cemşit’in sülalesindendir. Dahhak, Cemşit’in elinden İran’ı alarak kendisini firara mecbur etmişti. Sonra Dahhak da zulme başladığından, Gave isminde

bir demirci tarafından öldürülmüş, bu suretle Feridun tahta getirilmiştir. Adaletiyle meşhurdur (Levend, 2017:159).

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca IV. Mehmed'in Lehistan seferini konu edinen tarihinde "Efridun" şeklinde yer almaktadır. "Allah'ın yardımıyla Müslümanların memleketlerini genişletmenin niyetini bizzat o sultan Feridun'un yanında bulunanlar eyledi."

*Eyledi bi'z-zāt ol sulṭān-ı **Efrīdūn**-ḥaṣem*

'Avn-i Ḥaḳ'la ḳaṣd-ı tevsī'-i bilād-ı müslīmin (T.3-3)

2.1.4. 5. Hatem

Hatem-i Tayyi, Arap kabileleri arasında cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır. Tay kabilesinden olduğu için "Tay, Tayyi, Tai" nisbet olunan Hatem, Peygamberimiz zamanında yaşamışsa da peygamberliğine erişememiştir. Çok zenginmiş. Kabilesinin reisi ve şair olduğu hakkında rivayetler vardır. Ancak onun meşhur oluşuna neden, cömertliği olup bu durum, darbimesel haline dönüşmüştür. Bir gazvede Müslümanların eline esir düşen kızı, babasının cömertliğinden dolayı azad edilmiş ve Müslüman olmuştur. Edebiyatta cömertlik ile daima birlikte bulunan Hatem özellikle kasidelerde yer edinmiştir. (Pala, 2012:198).

Sabir Parsa Divanı'nda iki kaside beytinde eliaçık olması dolayısıyla yer almaktadır.

"O eliaçık Kahraman ki Hatem'in eli ile cömert parmak uçlarının kuvvetini denemiş gördük."

*O Ḳahramān-ı seḫāvet ki dest-i **Hātem** ile*

Enāmīl-i keremin zūr-āzmā gördük (K.5-12)

2.1.4. 6. Kahraman

"İran'ın Pişdadiyan sülalesine mensup olup hükümdarlarından Tahmurs'un oğlu olup "Kahraman-ı Katil" lakabını alan meşhur bir pehlivandır. Efsanevi maceraları İran şairlerinin dillerine destan olmuştur (Levend, 2017:158)." Çocukken devler tarafından kaçırılan ve onlarla büyüyen Kahraman'ın, bir gün sudaki aksinden kendisinin bir dev olmadığını anlayıp, onlarla savaştıktan sonra gergedanın sırtına binerek insanların

bulunduğu yere gittiği rivayet edilir. Bu yönüyle kahramanlık ve yiğitlik sembolü olmuştur.

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir kaside beytinde adına yer verilmiştir. Devrin devlet adamlarından Mustafa Paşaya sunduğu bu kasidede, Kahraman cömertliği ve gücü, kuvveti ile yer almaktadır. Bununla birlikte Hatem'de cömerttir. Şair memduhunu bu özellikleriyle Kahraman ve Hatem'e benzetmektedir. "O eliaçık Kahraman ki Hatem'in eli ile cömert parmak uçlarının kuvvetini denemiş gördük."

*O **Kahramān**-ı seḥāvet ki dest-i Ḥātem ile*

Enāmil-i keremin zūr-āzmā gördük (K.5-12)

2.1.4. 7. Kavus

Şehname'de bahsi geçen onikinci İran padişahı, Keykubad'ın oğlu, Siyavuş'un babası, Keyhüsrev'in dedesi (Tökel, 2000:221). Tarih-i Taberi'ye göre Süleyman Peygamber zamanında yaşayan Acem hükümdarlarından birisidir. Şehname'de Keykavus'un birçok mecarası yer alır: Devlerin ve cinlerin ülkesi Mezanderan'a sefer düzenlemesi burada ordusunun yenilgiye uğraması ve Rüstem tarafından kurtarılması. Efrasiyab'ı mağlup etmesinin ardından sukunu sağlayan Keykavus, kendisine eş benzeri görülmemiş saray ve eğlence yerleri inşa ettirir, buralarda eğlence meclisleri kurdurur. Bununla da yetinmeyen Kavus gökyüzünün de hükümdarı olma hevesine kapılır ve beslettiği kartallarla bir şekilde göyüzüne çıkmayı başarır ama kartalların gücü tükenince yere çakılır. Bundan sonra talihsizlikler başlar; oğlu Siyavuş'a, Keykavus'un başka bir karısı âşık olur ve Siyavuş Turan illerine sığınmak zorunda kalır. Efrasiyab'ın Siyavuş'u öldürmesi ve kendisinin artık iyice yaşlanması üzerine tahtını torunu Keyhüsrev'e bırakır.

Kavus, Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Bir gazelinde Cem ile birlikte anılmaktadır. İkisinin ortak yönü ise güç ve kudret sahibi hükümdarlar olmaları ve eğlence meclisleri tertip etmeleridir. "O hakikat derecesinde bulunan ki en aşağı kölesinde nice kerem sahibi Kavus ve Cem'in devleti vardır."

Nice şāḥib-kerem ol mesned-ārā-yı ḥaḳīḳat kim

*Eñednā bendesinde devlet-i **Kāvus** u Cem vardur (G.71-6)*

2.1.4. 8. Keyhüsrev

Siyavuş'un oğlu olan Keyhüsrev dedesi Keykavus'tan sonra tahta geçen İran padişahıdır. "Mecazen ulu padişahlar hakkında sıfat olarak kullanılır (Pala, 2012:268)." Genellikle kasidelerde bir kıyas olarak kullanılan (Tökel, 2000:220) Keyhüsrev, Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca Musahip Mustafa Paşa'ya yazdığı kaside beytinde Cem ile birlikte anılmaktadır. "Keyhüsrev ve Cem'in yüce rütbesine ermedi gerçi ama her biri bir mülkde (bir devletin ülkesi) sultan oldu."

*İrmedi rütbe-i 'ālîsine **Keyhüsrev** ü Cem*

Gerçi kim her biri bir mülkde sulṭān oldı (K.6-27)

2.1.4. 9. Leclâc

Leclac santranç oyununu icat ettiğine inanılan kişinin adıdır. Bununla birlikte sözü tutuk söyleyen, kumarbaz gibi anlamları da vardır. "Leclac, gerçekte santrancı icad etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sina'nın icat ettiği bu oyunu İrana getirip yaymıştır. Santranç İran'da da geliştiği için mucidi Leclac sayılır (Pala, 2012:286)." Klasik şiirde daha çok santranç terimleriyle birlikte kullanılan Leclac, Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde Hallac ve Ene'l-Hak ile birlikte yer almaktadır.

Ene'l-~~Hak~~ sırrını fâş eyleyen ~~H~~allâclar bilmez

*Bu naṭ'-ı ma'rifet menşûbesin **Leclâclar** bilmez (G.94-1)*

2.1.4. 10. Nemrud

İbrahim peygamber döneminin, tanrılık iddia eden Babil kralı. İbrahim'i ateşe attırması, tanrıyı görmek amacıyla göklere çıkmak için bir kule yaptırması ve aciz, topal bir sivrisinek tarafından beyni kemirilerek öldürülmesi cihetiyle meşhurdur. Nemrud'un bir kişi adından çok, dönemin Babil krallarına verilen umumi bir san olduğu kanaati hâkimdir (Tökel, 2000:387). Nemrud, İbrahim peygamberi yaktırmak için bir emir verir ve çok büyük bir ateşe mancınık ile İbrahim peygamberi attırır. Bunun üzerine ateş Allah'ın izniyle gül bahçesine dönüşür. "Tanrılık iddia ederek insanları kendisine tapmaya zorlayan, İbrahim peygamberi ateşe atarak yok etmek isteyen, tarihteki en

meşhur zalim ve inatçı münkirlerinden biri olan Nemrud, Divan şiirinde daha çok, zulm ve cevr u cefa vermenin bir sembolü olarak kullanılmıştır (Tökel, 2000:392).”

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde yer alan Nemrud, ateş, Gülşen ile birlikte kullanılmış ve İbrahim peygamberi ateşe atması kıssasına telmih yapılmıştır.

*Zı-tāb-ı āteş-i **Nemrūd** farḳ ne-t’vān kerd*

Be-gulşenī ki futāde’s t āşyāne-i mā (G.5-2)

2.1.4. 11. Zal/ Rüstem

Şehname’ye göre Zal, Neriman’ın torunu, Sam’ın da oğludur. “Saçı, kaşı ve kirpiği beyaz olarak doğduğundan uğur sayılmayarak bir dağa atılmış ve orada simurg tarafından beslenmiştir. Saçının beyazlığından dolayı, koca karı manasına gelen Zal adı verilmiştir (Levend, 2017:167).” Zal’a bir de hile anlamına gelen Destan denir. Bunu sebebi ise babasının saçları, kirpiği beyaz doğan oğlunu kabul etmemesi ve hile ile onu Elbürz dağına bırakmasıdır.

Zal Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde memduhu Musahip Mustafa Paşa’yı överken Rüstem’in babası olması dolayısıyla anılmaktadır. Aslında bu beyitte de Rüstem’in yiğitliğinden bahsedilmektedir çünkü Rüstem-i Zal onun sıfatıdır. “Savaş zamanında demir başlığı (zırhı) kıran Zal oğlu Rüstem, kesin kararın davasında ölçüsü Süleyman oldu.”

*Dem-i perhāşda mi ğfer-şiken-i Rüstem-i **Zāl***

Faysal-ı endāzī-i da’vāda Süleymān oldı (K. 6-30)

Rüstem, Zal’ın oğlu, Sam’ında torunudur. Şehname’de adı en çok geçen efsanevi bir kahramandır. Rüstem-i Zal, Rüstem-i Dastan, Pur-ı Zal, Terhemten gibi lakapları vardır. “Daha küçüklüğünde kimsenin baş edemediği devler vesair korkunç yaratıklarla savaşmış, İranlıların Turanlılarla olan olan savaşlarında her zaman büyük bir hami ve cengâver olarak rol almış, insanüstü güçlere sahip yarı insani yarı mitolojik bir şahsiyettir. Bilhassa olağanüstü doğumu, esrarengiz güçleri, kimsenin üstesinden gelemediği zorlukları kolayca başarabilmesi yönünden pek çok efsanevi şahısla

benzerlikler gösterir. Debdebe ve şa'saayla uzun bir ömür süren Rüstem, Siyavuş'un ölümüyle sonuçlanan ünlü mücadelesinin ardından fazla yaşamamış rivayete göre, dibine keskin oklar ve bıçakların dikildiği bir kuyuya hile sonucu düşürülerek öldürülmüştür (Canım, 2018:326)."

Sabir Parsa Divanı'nda Rüstem, kaside, tarih ve gazel beyitlerinde yer almaktadır. Sabir Kandiye'nin fethi üzerine yazdığı tarihinde Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa'yı bu fetih sebebiyle övmektedir. Savaş gününün Rüstemi dediği beytinde Rüstem'in savaşçı yapısına da atıfta bulunur. "Güzel huy erbabının başı, devlet burcunun ayı, vezirlerin yüzü suyu (şerefli), savaş gününün Rüstem'i."

Ser-i erbāb-ı fazîlet meh-i burc-ı devlet

*Âb-ı rû-yı vüzerā **Rüstem-i** rûz-ı heycā (T.5-6)*

2.1.5. Halk Hikâyesi Kahramanları

2.1.5. 1. Ferhad/ Kuhken/ Şirin

İran edebiyatı mesnevi konularından birisi olan aşk hikâyensinin kahramanlarıdır Ferhad ve Şirin. Ferhad aşığın Şirin ise sevgilinin timsalidir. Hikâyeleri: "Çin Hakanının oğlu olan Ferhad, on yaşına kadar bütün dünyevi ilimleri öğrenmiş iyi bir silahşör olmuştur. Ancak bir melankoli içinde üzgün bir şekilde dolaşan çocuk, hiçbir eğlenceden zevk alamaz. Hakan, oğlunu avutur diye hazine dairesine götürür. Orada bir kutu inde İskender-i Rumi'nin aynasını bulurlar. Bu aynanın tılsımını çözen kimsenin istikbali bilebileceğini gören Ferhad, tılsımı çözmek için Yunan ülkesine gidip Sokrat'ı bulmak ister. Tehlikeli yolculuklardan ve savaşlardan sonra ejderhaları ve Ehrimeni öldüren Ferhad, Sokrat'la konuşur, tılsımı çözer. Dönüşünde yeniden aynaya bakınca orada yeşil bir dağ eteğinde Şirin'i görür ve ona âşık olur. Hemen Şirin'i aramaya çıkar ve maceralı yolculuklar yapar. Şapur adlı bir nakkaşla arkadaş olur. Uzun bir yolculuktan sonra Ferhad'ın aynada gördüğü dağı bulurlar. İki arkadaş ülkenin Mihin Banu adında bir hükümdarı olduğunu, onun yeğeni Şirin için dağdaki suyu köyüne götürmeye çalıştığını öğrenirler. Ferhad, çok sarp ve kayalık olan dağda iki yüz ustanın üç yılda çıkaramadığı suyu bir günde çıkarır. Mihin Banu ve Şirin onu görmeye gelirler. Şirin'i gören Ferhad bayılır, düşer. Uzun çalışmalardan sonra suyu köşke getirmeye muvaffak olan Ferhad, Şirin için bir de köşk inşa eder. Artık

Ferhad'la Şirin'in aşkı dillerde dolaşmaya başlamıştır. Mağrib hükümdarlarından Husrev Perviz, Şirin'in mehdinin duyarak ona âşık olmuştur. Onu Mihin Banu'dan ister. Red cevabı alınca askerini toplayarak hücumu geçer. Ancak Ferhad onlara mani olur. Husrev hile ile Ferhad'ı yakalatarak bir kaleye hapseder. Ferhad arkadaşı Şapur aracılığı ile Şirin'le mektuplaşır. Bunu duyan Husrev ihtiyar bir kadın göndererek Mihin Banu ile barıştığını ve Şirin'le evlendiğini bildirir. Haberi duyan Ferhad kendini kayalara vura vura öldürür. Bu sırada Şapur, Ferhad'ın cesedini köşke getirmiştir. Odaya giren Şirin, Ferhad'ın yanına uzanır ve ruhunu teslim eder. Bunu duyan Mihin Banu da üzüntüsünden ölür (Canım, 2018:355-356)."

Bütün mücadelesine, çektiği acı ve sıkıntılara rağmen sevgilisine kavuşamayan Ferhad bu yönüyle gerçek aşkın özelliklerini yansıtır. Sabir Parsa Divanı'nda birçok gazel beyitinde ve rubailerde yer alan Ferhad tek başına kullanıldığı gibi Kays ve Vamık ile de birlikte yer almaktadır. Bazen dağ kazan anlamındaki "kuh-ken" de Ferhad'ın yerine kullanılmaktadır. Bununla birlikte tişe (kazma) ve Bisutun gibi kelimelerle de Bisutun dağını delmesine telmihte bulunmuştur.

Ferhad ve Mecnun'un hikâyelerine telmihte bulunan şair (âşık), onları aşk şehidi sanarken sevgilinin bir bakışıyla dünyada ki bütün hükümdarların perişan olduğunu görmüştür. "Ben Ferhad ile Mecnun'u aşk şehidi sanardım, yan bakışınla cihanın sultanları perişan imiş."

*Ben **Kūh-ken** 'le **Ḳays** 'ı şanurdum şehīd-i 'aşḳ*

*Ġamzeñle **hüsrevān-ı cihā** npāy-māl imiş (G.105-3)*

Kelime olarak "tatlı" anlamında ki Şirin'in bu analımından faydalanarak, sevgilinin tatlı sözü, ağzı manasında da kullanılmaktadır. "Şirin-kelimat (tatlı söz)"ta olduğu gibi hem Şirin'i hem de tatlı sözü karşılamaktadır.

***Ferhād** gibi şikeste-i hırmānuz*

*Vādī-i belāda **Ḳays-ı** ser-gerdānuz*

*Çün **Hüsrev-i mülk-i sūḥanuz** Şābir biz*

***Şīrīn**-kelimāt-ı meclis-i yārānuz (R.14)*

2.1.5. 1. 1. Hüsrev

Nuşirevanın torunu olan Hüsrev İran'ın meşhur hükümdarlarından birisidir. “Ferhad ile olan rekabeti ve sonunda Şirin’e kavuştuğu malumdur (Kurnaz, 1996:143).” Sabir Parsa Divanı’nda bir kaside, birkaç gazel beytinde ve bir de rubaide adı anılmaktadır. “Gül renkli içki kadehinin aşkı bir kez elime geçse, nice Hüsrev nice Cem ayağımın altında kalırdı.”

*Zîr-i pâyumda kalırdı nice **Hüsrev** nice Cem*

Girse bir kez destüme bir sôğar-ı gül-gün-ı ‘aşk (G.117-4)

2.1.5.1.2. Şebdiz

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde Husrev ile birlikte yer alan Şebdiz, Husrev’in atının ismidir. “Gülgün ile Şebdiz’in aynı kısırağın yavruları olduğuna ve Hüsrev’in Gülgün adlı atı Şirin’e hediye ettiğine inanılır. Efsaneye göre Rum diyarından getirildiği söylenen Şebdiz, normal boydaki atlardan dört karış daha yüksekmiş ve her ayağına on çivi ile nal çakılmış. Şebdiz öldüğü zaman Hüsrev, törenle onu gömdürerek mezarının başına da resmi bulunan bir taş diktirmiştir (Canım, 2018:508).”

*Nice leked-hor-ı **Şebdiz**-i mîhnet olmayalum*

Bize o Hüsrev-i ‘âlî-tebârnâz eyler (G.50-6)

2.1.5. 2. Leyla/ Leyli/ Mecnun/ Kays

İslam medeniyeti edebiyatlarının müşterek aşk hikâyeleri sıralanacak olursa, şüphesiz ki ilk sırada Leyla ile Mecnun hikâyesi yer alır. Hatta bir kısım müsteşrikler, Leyla ile Mecnun hikâyesinin Batı’daki Romeo ve Juliet gibi bazı aşk hikâyelerine kaynak teşkil ettiği görüşünü savunurlar. Divan şiirinde ise Leyla ile Mecnun isimli birçok mesnevi yazılmıştır. Bu mesneviler içinde en meşhuru Fuzuli’ye aittir. Mecnun’un yani Kays’ın sevgilisine kavuşmak için gösterdiği çaba, çektiği sıkıntılar, yaptığı fedakârlıklar dillere destan olmuştur. Hatta aşk ve mihnet deyince akla ilk gelen isim Mecnun’dur (Türkoğlu, 2007:39).

Sabir Parsa, Leyla ve Mecnun’a birçok beyitte ve rubaide yer vermiş onların hikâyelerine atıfta bulunmuştur. Birlikte yer aldıkları zaman âşık ve sevgili timsali olmuşlardır. Divanda en çok yer alan masal kahramanları onlardır.

Mecnun’un Leyla’ya âşık olup çöllere düşmeden önceki adı Kays’tır. Mecnun ise deli manasına gelmektedir. Bu nedenle yer aldığı beyitlerde cünun, zincir, şeyda vb. kelimelerle birlikte kullanılmıştır. Mecnun bazen Kays adıyla da anılmıştır.

Kocasının ölümünden sonra başka bir yere göç etmek için yola düşen Leyla’nın yol sorduğu kişi Mecnun’dur. Ancak Mecnun Leyla’yı tanımaz. Leyla kendisini Mecnun’a tanıtır ancak Mecnun onu artık madden değil ruhuyla sevmektedir. Mecnun için artık maddenin bir önemi kalmamıştır ve kemâl derecesine erişmiştir. Yani gerçek, ilahi aşkı bulmuştur. Sabir Parsa Leyla ve Mecnun’un hikâyelerinin sonunda yaşadıkları bu olaya atıfta bulunmaktadır. “Sonunda Leyla’nın aşkından vazgeçmiş Kays gibi bir doğuştan divane mizaçlı gelmemiştir hiç.”

*Eylemiş sevdā-y ı **Leylî**’den ferā.ġat ‘āķıbet*

*Gelmemişdür **Kaysveş** mecnūn-ı māder-zād hıç (G.23-2)*

Kelime olarak gece anlamındaki Leyla ise saç unsurları, esaret ve gece ile birlikte tenesüb olacak şekilde kullanılmıştır. “Akıl terazimle ölçsem, Leyla’nın saçlarının tutsağı, dünyanın zincir bağından bana akıl gelir.”

Bañā ‘āķıl gelür mizān-ı ‘aķlumla ‘ayār itsem

*Esîr-i zülf-i **Leylā** beste-i zincir-i dünyādan (G.174-2)*

“Mecnun Leyla’nın aşkıyla diliye dönmüş, insanlardan kaçarak perişan halde çöllere düşmüş, vahşi hayvanlar (özellikle ahu) ile ülfete başlamış, başına kuşlar yuva yapmıştır (Kurnaz, 1996:139).” Sabir Parsa’da Mecnun’a yer verirken, sahra, gazal, ahu, ülfet vb. unsurları da kullanmıştır. Şair Mecnun’a, sevgilisini bırakıp çöllerde ahu ile ahbablık etmesinden dolayı kendisinde akıl olmadığını söylemektedir. “Ayıplanan, kınanan Mecnun’da eğer akıl olsaydı, sevgiliyi bırakıp ahu ile ahbablık etmezdi.”

İtmezdi koyup dil-beri āhū ile ülfet

***Mecnūn-ı** melāmet-keş eger ‘āqıl olaydı (G.201-4)*

“Yarin eşiği bana evdir, ahu (ceylan) ile çöl Mecnun’un olsun.” Diyen şair yarin eşiğini Mecnun’un çöl olan evine ve ahularla dostluğuna tercih etmektedir. Sevgili her ne kadar aşığına cefa etse, kavuşma olmasada aşığın yeri sevgilisinin eşiğidir.

Baṇa yār āstānıdur mesken

***Kays’uñ** olsun ġazāl ile şahrā (G.4-2)*

Bazen de şairin kendisi Mecnun olur: “Sabir, muhabbet çölünün Kays’ı olduğundan beri, deliliğin resmini ve yolunu sen icra edersin (yaparsın).”

*Şābir olalı **Kays-ı** beyābān-ı muḥabbet*

İcrā-yı reh ü resm-i cünūnı sen idersin (G.160-5)

Şairin (aşığın) hikâyeleri ve aşkı bazen Mecnun’dan bile ilerdedir. “Efsanelerimi her kulağın süsü edebilsem, Mecnun’un hikâyelerini unuttururdu.”

*Eyler idi kışsa-i **Mecnūn**’ı ferāmūş*

Efsānelerüm zīver-i her-ġūş idebilsem (G.145-4)

2.1.5. 3. Vamık

İran ve Türk edebiyatındaki aşk hikâyelerinden Vamık u Azra’nın erkek kahramanıdır. Dolayısıyla aşığı temsil eder. Hikâyeleri ise şöyledir: Çin hakanı Talmus ile Turan şahının kızının oğulları olan Vamık, olağanüstü güzelliğindedir. Herkes tarafından duyulan bu güzellik Gazne padişahının kızı Azra’nın da kulağına gider ve Azra Vamık’a hiç görmeden âşık olur. Azra’nın aşkını bilen dadısı ise Azra’nın resmini Vamık’a gönderir ve onun da Azra’ya âşık olmasını sağlar. Bunun üzerine Vamık Azra’ya kavuşmak için dostu Behmen ile yola düşer. Bu yolculuk sırasında başına türlü maceralar gelir ve hikâyenin sonunda Azra ve Vamık birbirine kavuşurlar.

Sabir Parsa Divanı’nda Azra’nın adına hiç raslanmazken, Vamık da yalnızca bir kaside beytinde Ferhad ile birlikte anılmaktadır. “O gam (keder) yolunu ki Vamık ile Ferhad tutmuş, ayak basmış; neler çekmiş geçince bu mutsuz gönül ayak basmış.”

*O rāh-ı ġam ki tūtmış **Vāmıķ** u Ferhād ayak basmış*

Neler çekmiş geçince bu dil-i nā-şād ayak başmış (G.101-1)

2.1.6. KAVİMLER

2.1.6. 1. Abbasiyan (Abbasi Halifeleri)

“Hz. Peygamber’in amcası Abbas’ın soyundan gelen ve 750-1258 yılları arasında hüküm süren hanedan” (Yıldız, 1988:31) Abbasiler’dir.

Sabir Parsa bu hanedana yalnızca bir gazel beytinde Abbasiyan şeklinde yer vermektedir. Şair sevgilinin tıpkı Abbasi halifeleri gibi askerlerini yani kirpik oklarını doğundan dizdiğini ve savaşı kazanıp ayva tüyleriyle bayrağını diktiğini söylemektedir. “Asker saflarını Abbasi halifeleri gibi dünyanın doğusundan dizdi; bayrağını yükselten ayva tüyleri oldu.”

Düzdi şaf-ı sipāhını hāver-zemīnden

‘Abbāsiyān gibi ‘alem-efrāz oldu haṭ (G.109-2)

2.1.6. 2. Habeş

Afrika’nın doğusunda ve Yemen’in karşı kıyısında bulunan Habeşistan ülkesi ve burada yaşayan halk (Pala, 2012:178).

Habeş insanların siyah derili olması sebebiyle saç siyahlığını ve yüzdeki siyah beni simgeler. Sabir Parsa sevgilinin yanağındaki siyah ben dolayısıyla Habeş’e yalnızca bir gazel beytinde yer vermektedir. “Sabir, vuslat Ka’be’sinin gizli yerini talepte bulunanlar; sevgilinin yanağındaki beninin hayaliyle Habeş yolu tutulur.”

Harīm-i Ka’be-i vaş lın taleb-künān Şābir

Hayāl-i hāl-i ruhıyla reh-i Habeş tutulur (G.82-6)

2.1.6. 3. Türk/ Tatar

Divan şiirinde sarhoşluk, zalimlik, cesurluk, kavgacılık, kötü kalplilik gibi özellikler içinde ele alınan Türk, özellikle göz ile birlikte ve daha çok Tacik ve Tatarlardan kinaye olarak kullanılır. Türklerin, usta avcı, at binici ve ok atıcı oldukları da zaman zaman göz ile birlikte söz konusu edilir (Pala, 2012:462).

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca üç gazelde bulunan Türk, beyitlerde “Turk-i ser-mest, Türk-i yağmakar, Türk-taz” gibi tabirlerle yer alamaktadır. Dide ve sipah ile birlite yer alan Türk bu beyitte yağmacılık özelliği ile kullanılmıştır. “Yüce (işlek) yolun gözünü yıldızlar ordusu tutmasa, ahın dumanı güzellik ülkesini yağma ederdi.”

Türk-tāz eylerdi iḳlīm-i cemāle dūd-ı āh

Şāh-rāh-ı dīde-i encüm-sipāhı tūtmasa (G.180-3)

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir beyitte yer alan Tatar, misk ile birlikte kullanılmaktadır. Çünkü misk Tatar’da elde edilir ve Anadolu’ya da buradan getirilir. Bunun yanında “zalim ve merhametsiz” anlamı olması sebebiyle sevgilinin gözleri için kullanılsa da Sabir Parsa yalnızca nafe-i Tatar terkininde misk yani koku dolayısıyla ele alır.

Bir cem‘-i nā-pesend-i ca‘al-beççegān gibi

Oluḡ ‘adū-yı rāyiha-i nāfe-i Tatar (K.3-43)

2.1.7. YER ADLARI

2.1.7. 1. Ülkeler ve Şehirler

2.1.7. 1. 1. Çehrin

Sabir Parsa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın sadrazam olduktan sonra çıktığı Rusya seferinde Çehrin Kalesi’ni alması sebebiyle yazdığı tarihinde, bu fethi 1678 tarihini düşmüştür. Yazılan bu tarih manzumesinde şair hem Paşayı över hemde bu zaferi kutlar. Bunun dışında bir de kaside beytinde Çehrin’den bahsetmektedir. “Zamanın Asaf’ı Çehrin’i yıktı ben dahi mutlu olup tarih dedim (yazdım).”

Ben dahı şād olup didüm tārīh

Āşaf-ı vaḳt yıḳdı Çehrin’i (T.6-20)

2.1.7. 1. 2. Hutun

Doğu Türkistan. Hata ve Hita şekline de rastlanılır. “Misk ahularının bu bölgede çok oluşu ve miskin diğer ülkelere buradan nakledilişi Hata’nın değerini artırır (Pala, 2012:197).” Sabir Parsa Divanı’nında yalnızca bir kaside beytinde ahu ve misk ile

birlikte yer almaktadır. “Gönül çeken sevgilinin gözü ve zülfün her saç teli Hutten ceylanını kıskanç etmiş çünkü güzel kokulu misk sahte.”

*Kerde çeşm-i dıl-berān-rā reşk-i āhū-yı **Huten***

Zulf-rā her tār-ı mū çun muşg-ı ezfer sâhte (K.1-7)

2.1.7. 1. 3. Hindistan

Hint ülkesi. Divan şirinde Hindistan, başta uzaklığı, esrarengizliği, havası bağ-bahçesi, baharatı vs. olmak üzere çok sözü edilen memleketlerden biridir. İncileriyle de meşhur olan Hindistan’da tavus ve papağan çok olurmuş (Pala, 2012:209).

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. Şair kendisini Hint papağanına benzetmiştir. Buradan Sabir Parsa’nın Sebk-i Hindi tesirinde olduğu anlaşılmaktadır. “Ey Sabir, bu Hindistan papağanının eserindendir çünkü onun nefesinin feyzinden yeni bir şiir ortaya çıktı.”

*Şābir īn ez-eşer-i tūṭī-i **Hindistān**’est*

Ki zı-feyż-i nefeseş şī ‘r-i terī peydā şud (G.30-7)

2.1.7. 1. 4. Isfahan/ Sıfahan

Sabir Parsa Divanı’nda Sıfahan şekline de rastlanan Isfahan İran’ın bir beldesidir. Divanda iki kaside beytinde yer almaktadır. Sürmesi ile meşhur olan bu belde beyitlerde “kuhl-i Isfahan, kuhl-i Sıfahan” tabirleriyle ve nigah, dide ile birlikte kullanılmıştır. “Sultanım, kapının toprağına şükür ederek diyem ki hasret çeken gözüme Isfahan sürmesi oldu.”

Ki diyem şükr-künān ḥāk-i derüñ sulṭānum

*Dīde-i ḥasretüme kuḥl-i **Şıfāhān** oldı (K.6-52)*

2.1.7. 1. 5. İrem

Ad’ın oğlu Şeddad’ın cennete nazire olarak yaptırdığı meşhur ve gayele güzel bahçe ve köşk ki edebiyatımızda yalancı cennet, ma’mur, abadan ve neşat-efza yer manasında ve ekseriya bağ sözü ile beraber kullanılmıştır (Kurnaz, 2009:249).

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir kaside ve bir de gazel beytinde yer almaktadır. “Gül bahçesinin eğlence aletleri ki bu düzenle cennet bağının gayreti denmeye yaraşır oldu.”

Ki bu tertîb ile âlât-ı şafâ-yı gülşen

Gayret-i bâğ-ı İrem denmege şâyân oldu (K.6-16)

2.1.7. 1. 6. Kandiye / Kal'a-i Kandiye

“Girit'in kuzey kıyısında bulunmakta olup adanın en büyük şehridir. Şehir Girit'in Araplar tarafından fethinden sonra eski yerleşme yerinin hemen yakınında bir kale olarak kurulmuştur (Gülsoy, 2001:303).” Bizans ve Venedik hâkimiyetinden sonra 1669 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. “Osmanlılar, Girit seferi sırasında yaklaşık yirmi üç yıl süren bir abluka ve kuşatmanın ardından anlaşma yoluyla şehri teslim aldılar (6 Eylül 669) (Gülsoy, 2001:303).” IV. Mehmed'in padişahlık döneminde devrin sadrazamı Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa tarafından kazanılan bu fethi Sabir Parsa bir tarih manzumesi yazmıştır. Fethi 1669 tarihini düşmüştür. “Dediler cümlesi hürmet eden tarihin, Kandiye'yi güç, kuvvet ile Ahmed Paşa aldılar.”

Didiler cümlesi ta'zîm-künân tārîhîn

Aldılar Kandiye'yi zûr ile Ahmed Paşa (T.5-9)

2.1.7. 1. 7. Leh (Lehistan) / Kamençe Kal'ası

Divanda, devrin sultanı IV. Mehmed'in Lehistan seferine çıkması ve bu sefer sırasında Kamençe Kalesi'ni alması sebebiyle Lehistan ülkesine ve Kamençe Kalesi'nin adına yer verilmektedir. Sabir Parsa bu fethi H.1083/ M.1672 tarihini düşmektedir. İki beyitte yer alan Lehistan ülkesi “Leh” şeklinde kullanılmıştır. Kamençe Kalesi ise yalnızca bir beyitte bulunur. “Seçkin padişah, Lehistan ülkesini İslam askeri ile şereflendirdi çünkü Kamençe Kalesi'ne vardı.”

Leh diyârın asker-i İslâm ile teşrîf idüp

Çün Kamençe Kal'ası'na vardı ol şâh-ı güzîn (T.3-4)

2.1.7. 1. 8. Kerbela

Kerbela, Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbela'nın İslam tarihindeki şöhreti, Hz. Hüseyin ile ailesi fertlerinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emeviler'ce şehid edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Ali'nin medfun olduğuna inanılan Necef'ten sonra ikinci atebedir (Öz, 2002:271).

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir beyitte yer almaktadır. Kerbela, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin susuz şehit edilmesi sebebiyle bir ayıplanma yeridir. “Ey gönül, ayıplama köyü Kerbela'mızdır ama kaçma çünkü ihtiyacı gideren Ka'be'mizdir.”

*Ser-i kūy-ı melāmet gerçi ey dil **Kerbelā**'muzdur*

Girīzān olma zīrā Ka'be-i hācet-revāmuzdur (G.85-1)

2.1.7. 1. 9. Moskov

Moskov Rusya, Ruslar anlamına gelmektedir. Divanda yalnızca, Rusya seferine çıkan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Kalesi'ni feth etmesi dolayısıyla yazılan tarih manzumesinin iki beytinde yer almaktadır. “Rus ülkesine gidip, İslam ordusuna zineti verdi.”

*Eyleyüp **Moskov**'uñ diyārına 'azm*

Ceyş-i İslām'a virdi tezyīni (T.6-4)

“Sözün kızası Ruslar'ın bencil kralı bir acayip şekle girdi.”

Hāşılı girdi bir 'acib şekle

***Moskov**'uñ ol kral-ı hod-bīni (T.6-10)*

2.1.7. 1.10. Necef

Kufe civarında Hz. Ali'nin türbesinin bulunduğu yerdir (Pala, 2012:354). Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde “şeh-i Necef” tabiriyle yer alan Necef, Hz. Ali dolayısıyla kullanılmıştır. “Ey Sabir, Necef şahı (Hz. Ali) eğer şefa'at ederse temmuz sıcağının kıyametinde susamış kalmayız.”

Tāb-ı temūz-ı haşrde leb-teşne kıalmazuz

Şābir eger şefā 'at iderse şeh-i Necef (G.113-5)

2.1.7. 1.11. Nemçe

Sabir Parsa Divanı'nda Nemçe, Avusturya anlamında kullanılmaktadır. IV. Mehmed zamanında Uyvar Hisarı'nın Avusturya'dan alınması dolayısıyla yalnızca bir tarih beytinde yer verilmektedir. "Uyvar Hisarı'nı Avusturya kralından aldılar; şüphesiz o kâfire haddini bildirdiler."

Aldılar Uyvar Hışārı'nı kral-ı Nemçe'den

Haddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibāh (T.2-5)

2.1.7. 1.12. Rum

Rum kelimesi, genellikle Anadolu ve daha geniş manada Osmanlı ülkesi için kullanılmaktaydı. Kelime, aslında bu ülkede yaşayan insanların adıdır (Kurnaz, 1996:153). Sabir Parsa ise Mevlana için yazdığı kasidesinde "padşah-ı Rum" terkinini Mevlana için kullanmıştır ve Rum divanda yalnızca bu beyitte yer almıştır.

Ya 'nî celāl-i millet ü dîn pādşāh-ı Rūm

Feyyāz-ı kām muḳassim-i elḫāf-ı Kirdgār (K.3-17)

2.1.7. 1.13. Yemen

Arap yarımadasının güney batısında bir yerleşim bölgesidir. Divan şiirinde daha çok Akik'in Yemen'de bulunuşu ve Süheyl yıldızı ile birlikte anılır (Pala, 2012:482). Sabir Parsa Divanı'nda ise bu özelliklerine yer verilmeyip, yer aldığı iki beyitte de rüzgâr ile birlikte yön, civar dolayısıyla kullanılmıştır. "Bahar rüzgârı yine Yemen civarından esdi; acaba sine hünelerlerin gül bahçesi mi olsa?"

Olsa 'aceb mi sîne gülistān-ı ma 'rifet

Tarf-ı Yemen'den esdi yine bād-ı nev-bahār (K.3-38)

2.1.7. 1.14. Uyvar/ Uyvar Hisarı/ Kal'a-i Uyvar

Slovakya'da tarihi bir şehir olan Uyvar'ın fethine Sabir Parsa bir tarih yazmış ve fethi 1664 tarihini düşmüştür. “Köprülü-zade Fazıl Ahmet Paşa yolu üzerindeki Gyor (Yanikkale), Komarno (Komaran) ve Uyvar gibi üç kuvvetli istihkâm arasında uzun istişarelerin ardından Uyvar'ı seçti. Osmanlı ordusu 17 Ağustos 1663'te burayı kuşattı. Şiddetli çarpışmalar 26 Eylül'e kadar sürdü. Kaleyi savunan Adam Forgacs'ın halkıns erbestçe dışarıya çıkması karşılığında teslim olmasıyla Uyvar Osmanlı idaresi altına girdi. Vasvar Antlaşması ile (9 Ağustos 1664) buradaki Osmanlı hâkimiyeti tasdik edildi (Kopcan, 2012:253).” “Uyvar Hisarı'nı Avusturya kralından aldılar; şüphesiz o kâfire haddini bildirdiler.”

Aldılar Uyvar Hışârı'nı kral-ı Nemçe'den

Haddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibâh (T.2-5)

Sabir Parsa, Köprülü-zade Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye Kalesi'ni fethi üzerine yazdığı tarihinde de Uyvar'ın fethine yer vermiştir. “Öncelikle düşmandan Uyvar Kalesi'ni alıp, küfür ölüsü olan yerleri yeniden diriltti.”

Evvelâ Kal'a-i Uyvar'ı alup düşmenden

Mürde-i küfr olan yerleri itdi ihyâ (T.5-12)

2.1.7. 2. Dağlar, Denizler, Nehirler ve Çöller

2.1.7. 2. 1.Dağlar

Sabir Parsa Divanı'nda Bisutun, Tur ve Kaf olmak üzere üç tane dağ adı yer almaktadır.

2.1.7. 2.1.1. Bisutun

Şirin'e kavuşabilmek için, onun sürülerinin sütünü getirmek maksadiyle Ferhad'ın kazmasıyla yardığı bu dağ Bisutun-ı aşk, Bisutun-ı gam, Bisutun-ı derd şeklinde mücerred kavramlar içinde kullanılır (Kurnaz, 1996:144). Sabir Parsa Divanı'nda daha çok gazel beyitlerinde tişe (kazma), kuhken ve Ferhad ile birlikte kullanılmıştır. “Gerçekte ki dağı delen (Ferhad) da bir hayli yiğitmiş ki Bisutun'da can ve baş endişesine kalmadı.”

Hakḳā ki kūh-ken dahı bir ḥayli merd imiş

Kim Bīsūtūn 'da kayd-ı ser ü cāna ḳalmadı (G. 213-2)

2.1.7. 2.1.2. Tur

Sina çölünde bir dağın özel adı olup Tur-ı Sina veya Tur dağı olarak bilinir. Musa peygamber, kendine inananlar ve Mısır'dan çıkıp giderken Allah'ın davetiyle bu dağa çıkıp orada Allah ile konuşmuştur. Yine bu dağda Allah'ı görmek isteğinde bulunur ve Allah dağa tecelli edince dağ paramparça olur. Tasavvufta Tur dağı, insanın maddi yapısını temsil eder. Nitekim bu maddi yapı, Allah'ın tecellisi ile yok olur (Pala, 2012:461).

Sabir Parsa Divanı'nda dört gazel beytinde yer alan Tur, daha çok Hz. Musa ile birlikte olmak üzere ateş ve tecelli gibi kelimelerle de kullanılmıştır. "O nazlı fidanı (sevgiliyi) görüp bir hale vardım ki Tur ağacı (yanan, nur saçan ağaç) sanki Musa mutluluğu oldu."

O naḥl-i nāz-perverdi görüp bir ḥāle vardum kim

*Dıraḥt-ı **Tur** 'dan güyā ki Mūsā neşvedār oldı (G.211-4)*

2.1.7. 2.1.3. Kaf

Kaf dağı. Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına inanılan dağlar zinciri. Efsaneye göre Ye'cuc ile Me'cuc, Anka, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır. Masallarda çok anılır. İsrailiyattan olmak üzere bu dağın ucu, dünyanın altında bulunan kayaya değermiş ki zelzelelerin kaynağı burasıymış (Pala, 2012:248) .

Sabir Parsa Divanı'nda bir tarih, bir kaside ve bir gazel beytinde yer almaktadır. "Gerek sinen rahat olsun, gerek tabii olarak kederli ol, sabret feleğin cevrine Kaf dağına denk ol."

Gerek sīneñ ferāğ olsun gerek bi't-ṭab' dil-teng ol

*Taḥammül eyle cevr-i çarḥa kūh-ı **Kāf** 'a hem-seng ol (G.132-1)*

2.1.7.2.2. Denizler (Bahr/ Emvac/ Derya/ Kulzum / Sahil/ Okyanus/ Yem)

Sabir Parsa Divanı'nda özel bir deniz adına hiç rastlanmazken, "bahr, derya, yem, kulzum, okyanus" gibi adlarla denize yer verilmiştir. Uçsuz bucaksız, derin ve büyük olan deniz sonsuzluğun sembolüdür. İçerisinde türlü çeşit balıklar yaşar. İnci ve mercan denizden çıkarılır. Mavi rengiyle umudun sembolüdür. Irmaklar denizlere ulaşmak için çabalar ve denizleri besleyen kaynaklardan birisi ırmaktır. Gemiler onun üzerinde yüzer. Emvac "dalgalar" anlamındadır. Denizin dalgaları bazen coşar, taşar. Dalaların vurduğu deniz kenarına ise sahil denilir. Aşk bir denize benzeten şair bu denizin coşkun dalgalarını gören akıl yolcularının talih gemisini deniz kıyısına çekmelerinden söz eder. "Akıl yolcuları, aşk denizinin dalgalarını görüp talih gemisini deniz kıyısına çektiler."

Emvāc-ı bahır-ı 'aşkı görüp reh-revān-ı hūş

Keşt-i bahtı sâhil-i deryāya çekdiler (G.49-4)

Deniz bazen de övülen kişinin cömertliğini, eli açıklığını, ihsanını anlatırken kullanılır. Şairin Mustafa Paşa için yazdığı Divan'ın beşinci kasidesindeki beyit buna örnektir.

Kef-i kerîmini bahşişle bahır-i okyânūs

Ne bahır kân-ı kerem ma'den-i 'aṭā gördük (K.5-15)

Şairin gönlünü derin bir denize, kendisini ise bir dalgıca benzettiği görülmektedir. "Ey Sabir, ben o dalgıcım ki gönül benim derin denizimdir; dünyayı inci ve mücevherlerle dolu eylesem ne olur?"

Eylesem Şābir n'ola dünyāyı pür-dürr ü güher

Ben o ğavvāşum ki dil bahır-i 'amîkümdür benüm (G.147-6)

"O coşkun dalgalı deniz, ihsanına susamış, bir damla ile şefa'at suyuna kanmış"

Bir kaṭre ile eylese sîrāb-ı şefā'at

Leb-teşne-i iḥsānını ol kulzum-i zehhār (K.2-53)

2.1.7.2.3. Nehirler

2.1.7.2.3.1. Nil

Sabir Parsa Divanı'nda nehir olarak yalnızca Nil nehri bulunur. Aşığın gözyaşları için benzetilen olan Nil yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. Aşığın kanlı gözyaşlarının derecesini anlatmakta kullanılmıştır. “Gözümden o derece kana bulanmış gözyaşı akar ki sanki iki körfez Nil nehrinden ayrıldı.”

Akar o mertebe çeşmünden eşk-i hūn-ālūd

Ki rūd-ı Nîl'den ayrıldı şanki iki halîc (G.22-2)

2.1.7.2.4. Deşt/ Sahra

Çöl. Divanda özel olarak herhangi bir çöl adına yer verilmezken çöl, “deşt ve sahra” şeklinde birçok beyitte yer almaktadır. Beyitlerde deşt ve sahra; sevgilsinden ayrı düşen “Mecnun”, ceylanların çölde yaşaması sebebiyle “gazal, ahu”, sevgilinin aşkıyla deli olup çöllere düşen âşık sebebiyle “cünun”, “menzil ve yol” vb. birlikte kullanılmaktadır. “Yarin eşiği bana evdir, ahu (ceylan) ile çöl Mecnun'un olsun.”

Baňa yār āstānidur mesken

Ḳays'ıñ olsun gāzāl ile şahrā (G.4-2)

“Gönül yolcusu niçin varılmak istenen durağa erişemez? Bu şaşkınlık Sabir'i delilik çölünün avaresi eder.”

Niçün ser-menzil-i maḳşūda irmez reh-revān-ı dil

Bu hayret Şābir'i āvārei deşt-i cünūn eyler (G.59-5)

2.1.8. TOPLUMSAL HAYAT

2.1.8.1. Padişah ve Çevresi

Padişah, han, hakan, sultan, şehenşeh, şah, şeh, fagfur gibi isimlere anılmaktadır. Padişah iktidar sahibidir. Hutbe okutur, sikke kestirir, divan kurar, askerleri ve kulları vardır. Tac ve taht sahibidir. İhsanı bol ve adaletlidir. Sanatkârlar vb. ona eser sunar, o da onları himaye eder. Kimi zaman doğrudan padişahın kendisi övülür. Çoğu zamanda

sevgili bir padişaktır. Sabir Parsa genellikle dünyanın ve onun güzelliklerinin fani olduğunu, güç ve saltanat sahibi padişahlara bile kalmadığını anlatmak için kullanmıştır. “Her ne kadar çok, bol olursa da dünyayı sevmek; kötü söze sultan olursa da kulluk etme.”

Dünyâyı sevmek gerçi firāvân olursa da

*Bed-‘ahde kulluğ eylemek **sultân** olursa da (G.189-1)*

Padişahın çevresinde ise geniş bir hizmetli kadrosu bulunur. Vezirler, ağalar, hizmetçiler, elçiler, emirler, defterdar, paşa, geda, subaşı, silahdar, harem ağası vb. Sabir Parsa Divanı’nda daha çok vezirleri, şehzadeleri ve geda, bende gibi şahıslar yer almaktadır. Fakir ve zengin tezatında zengin sembolü durumundadır. Genellikle âşık kendisini fakir, geda, kul, köle olarak görmektedir. “Ben tabii olarak fakir ve ihtiyacı kimselerin ayağının toprağıym; Sabir’im hakan ve fagfur ile benzerlik göstermem.”

Hāk-i pāy-i ehl-i fakr u fāḡayum bi’t-ṭab‘ ben

*Şābir’üm **hākan** u fāḡfur ile itmek imtizāc (G.21-5)*

2.1.8.2. Savaş (Rezm) ve Savaş ile İlgili Unsurlar

Eski hayatın bir parçası olan savaş rezm, ceng, yağma, şeb-i hun, gavg vb. kelimelerle ifade edilir. Savaş yeri gaza meydanı, rezm meydanı, meydan-ı neberd, bağ-ı gaza, rezmgah, bezm-i rezm şeklinde isimlendirilir.

Savaş genellikle fitne ve küfre karşı yapılır. Övülen düşmanları ile savaşırken, âşık rakib ile mihnet ve dert askeriyle savaşır. Sevgilinin kirpiği ve gamzesi yağmacıdır. Kâfire karşı kılıç çekerler. Göz ile gönül birbiriyle savaşınca meydanı aşığın vücudu olur (Kurnaz, 1996:159).

“Gönül, kararsız sevgilinin geçtiği yola yönelir; her zaman ki gözü sarhoş olup savaşa yönelir.”

*Her geh ki çeşmi mest olup ‘azm-i **rezm** ider*

Dil bî-ḡarār reh-gūzer-i yāre ‘azmider (G.52-1)

Savaş diğer divanlarda olduğu gibi Sabir Parsa Divanı'nda da önemli bir yer tutar. Sevgili ile âşık arasındaki savaş sahnelerine ve birçok savaş aletine yer verilir. Bu savaş aletleri bu bölümde tek tek incelenecektir.

2.1.8.2.1. Hadeng/ Peykan/ Tir (Tir –Endaz)/ Samsam

Hadeng ve tir “ok”, peykan “okun ucundaki sivri demir, temren” anlamına gelmektedir. “Deliciliği ile söz konusu edilen ok gamze, kirpik, cevri, cefa ve ah gibi unsurların benzetilenidir (Kurnaz, 1996:160).” Hadeng ve tir birçok kaside, gazel beytinde, rubai ve matladada kullanılmaktadır. “Eziyet oku (sevgilinin kirpik oku), dert yarası arka arkaya gelmekte o insafsız ok atıcı hiç rahat vermez mi?”

Hadeng-i cevri den zahm-ı elem pey-der-pey olmağda

O tîr-endâz-ı bî-inşâf hîç ârâm virmez mi (G.208-2)

Peykan da birçok kaside ve gazel beytinde tir, keman, tig (kılıç), leşker, av, sine, ciğer, ah vb. unsurlar ile birlikte yer almaktadır. “Sine ok yarasına alışmıştı ne var ki ah şimdi peykanın ta divane gönüle kadar yetişti (ulaştı).”

Sîne zahm-ı tîrîne mu’tâd idi ammâ ki âh

Şimdi peykānuñ yetişdi tâ dil-i şeydāya dek (G.128-4)

Keskin kılıç anlamındaki “samsam” ise yalnızca bir tarih beytinde gerçek anlamıyla kullanılmaktadır. “İslam milletinin her zaman başarı üstünlük kazanan hükümdarı ne güzel ki keskin kılıcın delinmemiş incisi ile din incisinin korumasını daim eyler.”

Habbezâ şâhib-kırân-ı millet-i İslâm kim

Dâ'im eyler beyz-i şamsām ile hıfz-ı beyz-i dîn (T.3-2)

2.1.8.2.2. Keman (Yay)

Keman Farsçadır. Türkçe “yay” ve Arapça “kavs” da aynı anlamda kullanılır. “Ok atmağa yarayan kavis şeklinde bir çubuğun iki uçlarına bir kiriş takılmış savaş aletidir. Yay, kimi zaman sevgilinin kaşı için benzetilen olmuş, kimi zaman aşkın bükülmüş belini cevri ve hasretle girdiği hali tasvire araç olmuş, kimi zaman da çizdiği

eğri münasebetiyle felek (gök) ve hilale de benzetilmiştir. Kaşın kemen oluşu “keman-ebru”, göz ve gamzenin, kirpiklerle ok atması ilişksindendir. Sevgili ok atan bir kemankeş gibi keman çeker, keman kurar (Canım, 2018:82).”

Sabir Parsa kemanı kaside ve gazel beyitlerinde Divan şiiri geleneği çerçevesinde kullanmaktadır. Bununla birlikte “yay ve kavs” şeklindeki kullanımına hiç rastlanmaz. Beyitlerde ebru, nigah, çeşm, gamze, tir, peykan, menzil, dil-duz gibi unsurlar ile uygunluk içerisinde yer almaktadır. Ayrıca aşkın bükülen boyu ve beli de kemana benzetilir.

“O keman kaşlı (sevgili), doğrusu bakmaya izin gösterir ama gönül delen gamze okunun korkusundan bakılmaz.”

*Egerçi gösterür ruḥṣat nigāha ol **kemān**-ebrū*

Bakılmaz līk tīr-i ḡamze-i dil-dūzı bīminden (G.167-2)

2.1.8.2.3. Hançer/ Şemşir/ Tig

Hançer; ucu eğri ve sivri, kamadan küçük, iki yanı keskin kısa bıçaktır. “İnsanlığın ilk silahlarından birisi olarak geçmiş Sümerlere kadar gider. Divan şiirinde sevgilinin kaşı eğriliği yönünden; göz, gamze ve kirpiği de aşkın gönlünde açtığı yaradan dolayı hançere benzetilmiştir (Canım, 2018:74).”

Sabir Parsa Divanı’nda hançer “elde” ya da “belde”dir. Tig, tir, müjgan ve sine gibi unsurlarla birlikte uygunluk içerisinde kullanılır. “Sakın sakın! Sevgiliye giden yoldan uzaklaşın (çünkü) elinde kılıcı belinde hançeri derler.”

Hāzer hāzer şavuluñ reh-güzār-ı dil-berden

*Elinde **tīgi** miyānın da **hançeri** dirler (G.64-3)*

Farsça “tig ve şemşir” de kılıç anlamındadır. En eski savaş aletlerinden birisi olan kılıç; kabza, namlu, kın, balçak olmak üzere dört bölümden oluşur. Sabir Parsa Divanı’nda en çok kullanılan savaş aletlerindendir. “Sevgilinin kaşı, gamzesi, kirpiği can almak ve yara açmak vasfıyla kılıca teşbih edilir. Şekil benzerliği ve aşığı yaraladığı tasavvuru, kirpiğin hançer ve kılıca benzemesine sebep olur. Göz katil olunca kılıç da gamze ve kirpik olur (Canım, 2018:83).”

“Kederli gönlümüzü parçalasak yeridir çünkü nazlılık kılıcını eline ilk önce ben verdim.”

Maḥaldür çākç āk itsek dil-i maḥzūnumuz zīrā

*Eñ evvel destüñe **şemşīr-i** istiğnāyı ben virdüm (G.142-3)*

Sevgilinin kılıcıyla âşıkta açtığı yaralar onun için zevk ve safa demektir. “Gamı yükseltmek istersen kılıcını eline al; bak aşk ehlinde (ki) zevk ve safayı gör.”

*Ref'-i ğam itmek ister iseñ **tīgūñ** al ele*

Bağ kalb-i ehl-i 'aşkda zevk ü şafāyı gör (G.70-6)

2.1.8.2.4. Kemend

Kemend “uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip (Devellioğlu, 2013:582)” anlamındadır. Divan şiirinde daha çok sevgilinin kıvrımlı saçları için kullanılır. Sabir Parsa Divanı’nda bir kaside beytinde kullanılan kemen daha çok gazel beyitlerinde yer almaktadır. Bu beyitlerde zülf, gisu başta olmak üzere, esir, bend, dil (gönül), nahcir (av), sayd (av), zincir, tir, hadeng, zahm (yara) gibi unsurlarla uygunluk içerisinde kullanılmaktadır.

“Sevgilinin saçının kemendine kendi isteğimle esir oldum, divane gönüle sevda sermayesini ben verdim.”

*Esir oldum **kemend-i** zülf-i yāre ihtiyārumla*

Dil-i dīvāneye ser-māye-i sevdāyı ben virdüm (G.142-4)

2.1.8.2.5. Nize

Farsça kargı, mızrak anlamına gelen nize, Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde kullanılan savaş aletidir. Mızrağın delicilik özelliğini ele alan Sabir Parsa, düşmanın sözlerini mızrağa benzetir. “Ya Rab, ne haldir ki korkak düşmanın her bir sözü her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdarın mızrağı gibi.”

Yā Rab ne ḥāldür ki 'adū-yı muḥanneşūñ

Her bir kelâmı nîze-i şāhib-kırān gibi (G.204-3)

2.1.8.3. Bezm/ Meclis

Bezm, Farsça “içkli eğlenceli meclis, dernek (Devellioğlu, 2013:110)” anlamındadır. Özellikle bahar mevsiminde çemenliklerde, gül bahçelerinde bazende geceleri meyhanelerde kurulan içkili, müzikli, eğlence meclisleridir. Bu meclislerde sohbet edilir, şarap içilir, mezeler yenilir, gazeller okunur, müzik dinlenir, raks edilir vs. bu eğlenceler bazen sabahlara kadar sürebilir. Bezmd e saki büyük kadehiyle içki dağıtan kişidir. Bezmin en çok aranan ve beklenen kişisi ise sevgilidir. Ancak sevgili her zaman bezme gelmeyebilir. Geldiğinde ise meclise bir güneş gibi doğar ve bezmin neşesini artırır. Gönül ehlinin, rindlerin mekânı burasıdır ve gönül ehli olmayan, laubali, hafif kişiler ise bu meclise giremezler. Tasavvufî manada düşünüldüğünde meyhane “tekke, dergâh” olur. Mürşid-i kâmil burada bulunur. Şarap ise İlahi aşkın sembolü olur ve burada tasavvuf sohbetleri edilir. Sabir Parsa Divanı’nda pek çok kaside, gazel beytinde ve rubaide bezm ve meclis Divan şiiri geleneğine uygun bir şekilde çeşitli tasavvurlarla yerini almıştır. “Gönül erbabı, aşk meclisinde haberli ol, gönülde gam, başta isyan, gözde yaş isterler.”

Âgeh ol bezmgeh-i ‘aşkda erbâb-ı derûn

Dilde gam serde şegab dîdede âb isterler (G.84-5)

Gece kurulan meclisleri, چراغ ve mum aydınlatır. “O sıcak meclisin mumu oldukça biz gam ateşine kendi kendimizi vururuz, ne yapsın?”

Biz kendi kendimiz ururuz âteş-i gama

Ol şem‘-i meclis-i germ oldukça n’eylersün (G.165-3)

2.1.8.3.1. Meyhane/ Harabat

Meyhane içki içilen yerdir. Harabat ise Farsça viraneler, harabeler anlamındadır. Sabir Parsa daha çok meyhaneyi kullanır. Harabata ise iki gazel beytinde yer verir. Meyhane eğlence meclislerinin kurulduğu yerlerden biridir. “Meyhane, melami-meşrep rind hüviyetinde görülen aşkın içki için devam ettiği yerdir. Herkesin bir nasibi vardır. Sofininki ibadet köşesi, aşkın meyhanedir (Kurnaz, 1996:164).” Meyhane denilince

şarabın mucidi Cem'i de anmadan geçmez şair. "Biz gönül meyhanesinin şarabının sarhoşuyuz ki her zaman muhabbet, aşk meclisinde Cem'in kadehini çekeriz."

O mest-i bāde-i mey-hāne-i dilüz biz kim

Müdüām bezm-i maḥabbetde cām-ı Cem çekerüz (G.93-3)

Aşığın gönlü de harabata benzetilir çünkü meyhaneler de tıpkı aşığın gönlü gibi viranedir. Meyhanelerin harabe, rutubetli, gizli yerlerde kurulmasının da bunda etkisi vardır. Meyhane, harabat tasavvufi anlamda tekke, dergâh olarak düşünülür. "Mutasavvıflar harabatı bir tekke olarak ele alırlar ve orada İlahi aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler. Böylece harabat bir neş'e ve feyz kaynağı, gerçeğe ulaşılan yer olur ki tekke mukabili kullanılır. Pir-i harabat, pir-i mugan da o tekkenin şeyhidir (Pala, 2012:192)." "Harabat pirinin kölesiyim ki gayretin güzelliği beni topraktan kaldırıp kadeh ve sürahi eyler."

Bende-i pîr-i ḥarābātum ki ḥüsn-i himmeti

Hākden ref'eyleyüp cām u sebū eyler beni (G.199-2)

2.1.8.3.2. Şarab/ Bade/ Mey/ Sahba

Sabir Parsa Divanı'nda içki şarap, bade, mey ve sahba isimleriyle yer almaktadır. Şarap içki meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Rengi kırmızıdır. "Sıvı şekli ve rengi yönünden gül, gonca, lale, la'l, gün ışığı, ergavan, kan, al tuti, kanlı gözyaşı, sevgilinin dudağı, jale, şafak, sel, ateş, vala, pirehen, yara vb. unsurlar ile benzerlik kurulur. Rengini şarab-ı lale-gun, şarab-ı la'l-gun, şarab-ı reyhani gibi ifadeler kullanılır. Şarap ne kadar acı olursa tesiri de o kadar kuvvetli olur. Şarap fazla içilince gözler kızarır, kanlanır. Sarhoşlar neşelenir. Aklı şuuru gider, "bi-huş"a döner. Kâfirler kara günlerinde şarap içip, sarhoş olurlar (Kurnaz, 1996:166)." Tasavvufi anlamda şarp İlahi aşkın sembolüdür. "Aşk, Allah'a ulaşma vasıtası olarak gören tasavvuf ehli, badeyide ruh coşkunu için bir araç olarak görür (Canım, 2018:118)."

Mecliste şarabı büyük sürahisinden kadehlere bölerek dağıtan kişi sakidir. Mecliste sakinin gamzesinin neşesinden hayrete düşen gönül ehlinin sarhoş olmak için

sürahiye de kadehe de şaraba da ihtiyaçları kalmamıştır. “Sakinin gamzesinin neşesinden şaşımış olanlar, ne sürahi ne kadeh ne şarap isterler.”

Neşve-i ğamze-i sâķīden olanlar medhūş

Ne şurāķī vü ne sâġar ne şarā bisterler (G.84-2)

Şarap içenleri mest eder. Âşık aşk derdinden elem çektikçe, gönlü gam ile doldukça şarap içmeye yönelir. Günahların anası sayılan içki âşık için ak ve paktır. Öyleki şair içikiye tövbe etme yoksa günahlarının şiddeti artar diyerek övüt vermektedir. Şarabın mucidi ise Cem’dir. Bu sebeble beyitlerde Cem’in kadehine yer verilir. “Biz o sevgilinin meyhanesinin şarap sarhoşuyuz ki muhabbet meclisinde her zaman Cem’in kadehini içeriz.”

O mest-i bāde-i mey-ĥāne-i dilüz biz kim

Müdām bezm-i maĥabbetde cām-ı Cem çekerüz (G.93-3)

Mecliste ayrıcalıklı olan kişi sevgilidir. Sakinin ise hayır deme hakkı yoktur. “Ey saki, seçme iradesini ayrıcalıklı sevgiliye bırak, bu içki meclisidir (ki) bunda hayır demek yoktur.”

Bu bezm-i bādedür sâķīye bunda lā demek yoķdur

Zimām-ı ihtiyārı yār-ı müsteşnāya ışmarla (G.196-4)

2.1.8.3.3. Cam/ Kadeh/ Sagar / Şişe/ Peymane/ Saki/ Mest

Şarap, kadeh, sarhoşluk ve saki vb. meclisin iç içe geçmiş unsurları olması sebebiyle bir arada ele alınacaktır.

Eğlence meclislerinin en önemli unsurlarından biriside kadehtir. Saki büyük sürahisinden kadehlere şarap doldurur ve meclise gelenlere sunar. Şarap ve kadehin kullanımı iç içe geçmiş durumdadır. Dolayısıyla mecaz-ı mürsel yoluyla kadehin şarap yerine kullanıldığı da olur. Sabir Parsa Divanı’nda “cam, kadeh, sagar, şişe ve peymane” isimleri ile yer alan şarap kadehi çeşitli tamlamalar ve tasuvvurlar ile çokça kullanılmıştır. Şarabın mucidi Cem de beyitlerde kadeh ve şarap ile tamlamalar

oluşturacak şekilde yerini almıştır. “Divane gönül, aşkın şarabını teklifsiz eline aldın, (bu) dünyaya serbest, hür mü geldin?”

*Teklîfsiz alduñ elüñe **sā.ġar**-ı ‘aşkı*

Dîvâne gönül ‘āleme āzāde mi geldüñ (G.125-3)

Şekli ve rengi yönünden laleye, gül ve goncaya benzetilen kadeh, kızıl ve parlak renginden dolayı güneşe ve altına benzetilir. Bazende rengi dolayısıyla aşkın kanlı gözyaşlarına benzetildiği de olur. “İstek yolunda gözyaşımın cevherini tüketip, güneşin şarap kadehine değer altın kadeh aldım.”

Şarfeyleyüp eşküm güherin rāh-ı talebde

***Peymāne**-i ħurşīde deger **cām**-ı zer aldum (G.143-2)*

Şarabın tadı acıdır. Katkısız, saf, acı şarap ile dolu şişe bile aşkın gönlündeki gam kadar acı değildir. “Katıksız, saf şarap şişesi, gönülde gam sarhoşluğumu görünce kırgın, gücenmiş oldu.”

Dilde keyfiyet-i ġamum göricek

*Münkesîr oldı **şīşe**-i mey-i nāb (K.4-4)*

Saki Arapça kadeh sunan, içki veren anlamındadır. Meclisin vazgeçilmez, en önemli kişilerinden olan saki elinde sürahisi ile ortada dolandır ve meclise şarap dağıtır. Ayrıca saki güzelliği ile dikkat çeken, meclisin neşesi ve eğlencesi konumundadır. Bazen meclistekiler şaraptan değil sakinin güzelliğinden sarhoş olurlar. Saki bazen sevgilinin ta kendisi olur bazen de kadeh sunan bir kişidir. Sabir Parsa feleği de bir sakiye benzetmiş, feleğin cefalarının kendisine keder vermesini, feleğin sakisinin şarabına zehir katmasına bağlamıştır. “Feleğin sakisi şarabıma zehir mi kattı, her bir kadehte tabiatıma yüz bin keder verir.”

*Her bir **ķadeh**de řab‘uma yüz biñ keder virür*

***Sā.ķi**-i řarĥ zehr mi şatdı řarābuma (G.190-2)*

Mest, Farsça sarhoş anlamındadır. İşkiden sonra gelen bu halde kişinin aklı başından gider. Âşık ise genellikle aşk sarhoşudur. Bazen sevgilinin gözü, gamzesi bazen de saknin gözleri mest olur. Kimi zamanda kaba sofular riya sarhoşu olarak ifade edilirler. Bazı beyitlerde mest ve şuur tezat oluşturacak şekilde yer alır. Zahid ise içkiye devamlı karşı çıkan, günah olduğunu söyleyen kişidir. Ancak şair onunda şarap içip sarhoş olduğunu ama hala şarabın ihsanını inkâr ettiğini söylemektedir. “Zahid, meyhanecilerin içkisi ile harap ve sarhoş iken hala inat edip yine kadehin ihsanına inkâr mı eder.”

*Mey-i muğān ile **mest** ü harāb iken zāhid*

*‘Înād idüp yine münkir mi feyz-i **cāma** henüz (G.91-3)*

2.1.8.4. SÜS EŞYALARI

2.1.8.4. 1. Kıymetli Madenler ve Taşlar

2.1.8.4. 1. 1.Cevher/ Cevahir/ Gevher/ Güher

Cevher, değerli taş, gevher anlamına gelmektedir. Cevahir ise çoğuludur. Elmas, inci, yakut, akik, zümrüt en çok kullanılan cevherlerdir. Bunun dışında Hz. Muhammed’in ravzasındaki tozlara da cevher denir. “Bunlardan başka madde, kendi nefsiyle kaim olan şey zat gibi felsefi manaları da vardır. Zıddı yani varlığı bir cevhere muhtaç olan arazdır (Kurnaz, 2009:113).”

Sabir Parsa Divanı’nda “cevher, cevahir, gevher, güher” şeklinde birçok kaside, tarih ve gazel beytlerinde yer almaktadır. “(Sevgilinin) ağzını eşsiz cevher ile anlatırlar lakin bu konuda etraflıca düşünme hakkı zor.”

***Cevher-i ferd** ile ta ‘bîr iderler dehenûn*

Lîk bu mes’elede haqq-ı te’emmül müşkil (G.136-3)

“Aşkın eşi benzeri olmayan cevherine can ve baş verdim. Gördüm ki iki cihana değer mal (metā‘) aldım.”

*Virdüm ser ü cān **gevher-i** yek-dāne-i ‘aşka*

Gördüm ki metā‘-ı dü-cihānı deger aldum (G.143-5)

2.1.8.4.1.2. Dürr (İnci)

Sedefin içinde oluşur. İnanışlara göre nisan ayında sahile ya da suyun üstüne çıkan sadef, kapakçığını açar ve o sırada düşen yağmur damlasını yutup denize döner. Denizde tuzlu su ortamında bu su saf yağmur tanesi canlıya ızdırıp verice sedef bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılar. Bu sıvılar bir süre sonra katılaşıp birbiri üzerine yapışır böylece yağmur damlası bir süre sonra inciye dönüşür (Kırbıyık, 2007:65). İnci, “Katîf, Kîs-i Bahreyn / Kîsü’l Bahreyn (Basra Körfezi), Kays Melikân Adası, Tahte’r-Rîh, Kâyil (Bengâle yakınlarında), Tübüt, Buten, Serendîb, Samtara, Bengâle, Malâka, Sâyim, Çâde, Çîn, Mâçîn, Ummân Denizi, Habeşe, Lihye, Hâl-i Beyt-i Ya’kûb, Kamrân Adası (Kutlar, 2005:64)” gibi yerlerden temin edilir.

Divanda kaside musammat ve gazellerde “dür ve dürr” şeklinde yer almaktadır. Bir kaside beytinde memduhun sözü inciye benzetilir. Bazı beyitlerde diğer değerli taşlar ile birlikte de kullanılır. Bir gazel beytinde ise inci dişler gizli bir hazine olur.

Dürr-i dendânı ki gencîne-i pinhânîdür

İtmiş üstâd-ı ezel aña nıgehbân âteş (G.103-2)

2.1.8.4.1.3. Elmas

Bilinen en sert maden olan elmasın aslı maden kömürüdür. Yalnızca kurşunla tıraş edilebilir. Camı kesebilir. Eski tıpta elmas kırıntılarının zehir olduğu düşünülür. Yaraya ekilen elmas kırıntıları ise daha da çok acı verir ve ızdırab daimi olur. Bu da aşkta sebatı gösterir. Kırıntıları cirite alıştırılacak atların eğitiminde kullanılır. Bunun dışında yüzük, mühür vb. yapımında kullanılır.

Sabir Parsa Divanı’nda bu özellikleri ile birkaç gazel beytinde kullanılmıştır. “Ey saki, mahmur hasta gönüle şarap kadehini göster; elmas içinde erimiş la’l gibi olan şarabı göster.”

Dil-hasta-i humâra cām-ı şarâb göster

Elmâs içinde sâķī la’l-i müzâb göster (G.75-1)

2.1.8.4.1.4. Kuhl/ Cila/ Sürme

Sürme kadınların kullandığı süs malzemelerindendir. Cila, kulh-i cila, kuhlü'l-basar gibi adları da vardır. Rengi siyahtır. Bu nedenle beyitlerde “siyah” ile birlikte yer aldığı görülür. Toz halinde bulunan sürme, göze güzellik ve görüş kuvveti vermesinin yanında tedavi amaçlı da kullanılır. Sevgilinin ayağının, eşiğinin toprağı ve tozuda sürmeye benzetilir. Saba rüzgârı da sürme özelliğı taşır. Beyitler de “cila, kuhl, kuhlü'l-cila” şeklinde birçok beyitte yer alan sürme, “dide, nigah, nergis, gubar, nesim, subh” gibi unsurlar ile uygunluk içerisinde kullanılmaktadır. “O sürmeler ki güzel ve baygın bakışlı göze çektiler, servetimi aldı ve gönlü(mü) talihsiz eyledi.”

Ser-māyem aldı gönli siyeh-kāse eyledi

*Ol **sürmeler** ki nergis-i şehläya çekdiler (G.49-6)*

En iyi sürmenin Isfahan'da elde edilmesi ve buradan getirilmesi dolayısıyla bazı beytlerde Isfahan (Sıfahan) ile birlikte yer aldığı da görülmektedir. “Sultanım, kapının toprağına şükür ederekdiyem ki hasret çeken gözüme Isfahan sürmesi oldu.”

Ki diyem şükr-künān hāk-i derüñ sulṭānum

*Dīde-i ḥasretüme **kuhl-i Şıfāhān** oldu (K.6-52)*

2.1.8.4.1.5. La'l

La'l, taş ve mermer içerisinde bulunur. Kırmızı rengi dolayısıyla dudakları, kanlı gözyaşı, şarap, gül, gonca ile benzerlik gösterir. La'lin dudak yerinde kullanılması yaygın bir klişe (mecaz-ı örfi) haline gelmiştir. La'l kadeh, kandil, tabak gibi eşya yapımında da kullanılır (Kurnaz, 1996:172).

Sabir Parsa Divanı'nda en çok kullanılan maden “la'l”dir. Daha çok kaside ve gazel beyitlerinde olmak üzere rubailerde de yer almıştır. Beyitlerde, “leb, can-bahş, şarab, kadeh, saki, mest, sevgili, zahm, gül, söz” gibi unsurlar ile uygunluk içerisinde kullanılmıştır. Daha çok sevgilinin can bağışlayan dudakları ve şarap ile birlikte ele alınmıştır. “Sevgilinin can bağışlayan dudağı varken, cennet kızının cevher saçan dudağı nedir?”

***La'l-i cān-bahş-ı** dil-rübā var iken*

Leb-i gevher-niṣār-ı ḥūrnedür (G.80-3)

2.1.8.4.1.6. Mercan

Denizden çıkarılan kırmızı bir maddedir ki tesbih, müzeyyenat, kaşık sapı vs. yapılır (Kurnaz, 2009:324). “Za’îfi’nin cevâhir-nâmesi’nde muska gibi boyuna asıldığında sara hastalığını gidereceği, üstte tasındığında nikrîs hastalığına iyi geleceği, kanı temizlediği, ruha kuvvet verdiği, göze çekilirse göz sinirlerini güçlendireceği, düşmanın hilesinden koruyacağı belirtilir (Kutlar, 2005:54-69).” Divanda yalnızca bir kaside beytinde zer, sim, la’l ve zümrü ile birlikte bulunmaktadır. “Fidan ancak yaprakları baştanbaşa altın ve gümüş, nice meyvesi la’l, zümrüd, inci ve mercan oldu.”

Naḥl ammā nice evrāḳı ser-ā-ser zer ü sîm

*Mîvesi la’l zümürüdüdür ü **mercân** oldu (K.6-21)*

2.1.8.4.1.7. Sim

Gümüş. “Şiirde daha çok rengi ve parlaklığı dolayısıyla ele alınır. Başka kelimelerle tamlamalar oluşturur: Sim-ten: Gümüş bedenli; serv-i simin: Gümüş servi, sevgilinin boyu, ayışığının sudaki aksi. Beyazlık ve parlaklık yönünden sevgilinin herhangi bir uzvu gümüşe benzetilir. Kıymetli oluşu dolayısıyla bazen “sim ü zer” “altın ve gümüş” biçiminde kullanılır (Birgören, 2006:307).

Sabir Parsa Divanı’nda sim, başta altın olmak üzere diğer değerli taşlar ile birlikte kaside, tarih ve gazel beyitlerinde yer almaktadır. Bu beyitlerde Divan şiirinin tasavvurlarına uygun bir biçimde kullanılmıştır. Sevgilinin gerdanı gümüşe benzetilir, simin-beden, sim-endam, levh-i simin gibi tamlamalar ile kullanılır. “Ah eğer sevgilinin yüzünün aynası ayı tutmasa gümüş levhada siyahtan eser olmazdı.”

*Levh-i **sîmî**nin de olmazdı siyâhîden eṣer*

Âh eger âyîne-i ruḥsâr mâhı tutmasa (G.180-5)

2.1.8.4.1.8. Yakut

Kırmızı, sarı ve gök renklerinden olan, ateşe dayanıklı; kıymetli bir taştır. Nar tanesi gibi kırmızı olanı en çok kabul görendir. Kadeh, yüzük, gerdanlık, küpe, hokka vs. eşya yapımında kullanılır (Canım, 2018:566).

Sabir Parsa Divanı'nda bir kaside ve birçok gazel beytinde yer almaktadır. Beyitlerde rengi dolayısıyla cam, şarap ve sevgilinin dudağına benzetilir. Daha çok şarap ve saki ile birlikte kullanılmıştır. Bazende aşığın sinesi yaralanması sebebiyle yakut rengini alır.

Nev'-i şibhi olmasa reng-i ruh-ı ikbālūne

Ma'den-i yā.kūt-ı hüsni olmazdı böyle kân-ı gül (K.7-25)

2.1.8.4.1.9. Zer (Altın)

Altın, hem para hem de süs eşyası olarak kullanılan kıymetli bir madendir. Tac, kadeh, kılıç, kemer, küpe, zincir vb.nin altından yapıldığı söylenir. Güneş, gün ışığı, yıldızlar, hilal, nergis, sevgilinin yüzü, aşığın kalbi, kolu, yüzü, hazan yaprağı gibi unsurların benzetileni olur. Bu benzerlikler genellikle renk yönünden kurulur. Yalnız aşığın kalbi ve sevgilinin yüzü kıymeti itibariyle ele alınır (Kurnaz, 1996:170).

Sabir Parsa Divanı'nda zer; sim, zümrüt, mercan gibi diğer değerli taşlar ile birlikte kaside ve gazel beyitlerinde yerini almıştır. Güneş ışınları ile altının ışıltısı arasında renk benzerliği vardır. Şair bir gazel beytinde bundan faydalanmıştır ve istek yolunda tükettiği gözyaşlarının karşılığında altın bir kadeh almıştır. “İstek yolunda gözyaşımın cevherini tüketip, güneşin şarap kadehine değer altın kadeh aldım.”

Şarf eyleyüp eşküm güherin rāh-ı talebde

Peymāne-i hırşide deger cām-ı zer aldum (G.143-2)

2.1.8.4.1.10. Zümürüd

Zümrüt. Arapça olan zümürüd, “zümrüt, pek yeşil (renk)” anlamındadır. Pembe, sarı gibi çeşitli renkleri olmakla birlikte zümrütün yeşili makbuldür. “Za'îfî'nin “Risâle-i Cevâhir-nâme” adlı eserinde zümrüt renkleri olarak râziyâne ve zeyyânî/rummânî, reyhanî ve sülkî isimleri geçer. Bunlara “Tuhfe-i Murâdî” de rastlanmaz (Kutlar, 2005:63-64).” Genelde süs ve ziynet eşyası olarak kullanılsada tedavi amaçlı kullanıldığıda olmuştur. “Buna ilaveten zümürüdün böbrek ve sara hastalığıyla melankoliye de fayda ettiği görüşü hâkimdir (Kutlar, 2005:63-64).” Ayrıca mit ve efsanelerde de bu değerli taştan faydalanılmıştır. Sabir Parsa Divanı'nda ise,

yalnızca bir kaside beytinde diğer taşlar ile birlikte kullanılmıştır. “Fidan ancak yaprakları baştanbaşa altın ve gümüş, nice meyvesi la‘l, zümrüd, inci ve mercan oldu.”

Naḥl ammā nice evrāḳı ser-ā-ser zer ü sīm

Mīvesi la‘l zūmürrūd dūr ü mercān oldı (K.6-21)

2.1.8.4. 2. Güzel Kokular

2.1.8.4.2.1. Muşg/ Müşg/ Müşgin/ Nafe

Misk. Doğu Türkistanda erkek ceylanların göbeğinde bulunan “ur” hayvanı rahatsız eder ve ceylan bir yerlere sürünerek bu uru düşürür. Siyah renkte ki bu ur çok güzel kokular yayar. Ceylandan öz halinde düşen bu siyah renkteki urdan güzel kokular elde edilir. Divan şiirinde en çok kullanılan koku misktir. Kokusu ve renginin siyah oluşu sebebiyle sevgilinin saçları, kaşı, beni, ayva tüyleri ve güzel kokusu miske benzetilir. Çin, Hita, Hutun ve Tatar miskin elde edildiği yerler olması dolayısıyla beyitlerde ahu ve misk ile birlikte uygunluk içerisinde kullanılır.

Sabir Parsa Divanı’nda “müşg ve müşgin” şeklinde kaside ve gazel beytlerinde Divan şiiri geleneğine uygun bir şekilde kullanılmıştır. “Gönül çeken sevgilinin gözü ve zülfün her saç teli Hutun ceylanını kıskanç etmiş çünkü güzel kokulu misk sahte.”

Kerde çeşm-i dıl-berān-rā reşk-i āhū-yı Hutun

*Zulf-rā her tār-ı mūçun **muşg**-ı ezfer sāhte (K.1-7)*

Yalnızca bir kaside beytinde yer alan nafe de misk anlamında kullanılır.

Bir cem‘-i nā-pesend-i ca‘al-beççegān gibi

*Olup ‘adū-yı rāyiha-i **nāfe**-i Tatar (K.3-43)*

2.1.8.4.2.2. Anber

Anberde misk gibi bir ur olup, Hind denizinde yaşayan bir balıktan elde edilir. Siyah renkli, yapışkan ve yumuşak olan bu ur balık tarafından dışarıya atılır. Bu urdan güzel kokular elde edilir.

“Anber daha çok tazelik özelliği ile anber-i ter ile anılır. Bazen de misk ile birlikte kullanılır. Anberin kokusu ateşte yakılmasıyla ortaya çıkar. Sevgilinin kokusu,

beni, kaşları, ayva tüyleri özellikle de sevgilinin saçları için hayal edilir (Tolasa, 2001: 487).”

Sabir Parsa Divanı’nda bir kaside ve birkaç gazel beytinde “hal, zülf, kakül ve müşk” ile birlikte uygunluk içerisinde yer almaktadır. “Ey gönül, anber kokulu saçın arzusuna düşmekten kaçma! Akıl böyle bir sevdaya düşmekten hiç kaçarmı?”

Göñül kaçma hevâ-yı zülf-i ‘anber-sāya düşmekden

Kaçar mı hîç ‘ākıl böyle bir sevdāya düşmekden (G.162-1)

2.1.8.5. GİYİM-KUŞAM

2.1.8.5. 1.Came/ Giriban/ Kumaş/ Libas/ Peşm

Elbise, giysi anlamındaki “libas” Sabir Parsa Divanı’nda iki gazel beytinde kullanılmıştır. Peşm ise yün, hırka anlamındadır. “Ey Sabir, elbisemiz semender hırkası olsa da biz gam ateşine parça parça edip gireriz.”

Biz çāk çāk idüp girerüz āteş-i ğama

Peşm-i semender olsa da Şābir libāsımız (G.89-5)

Kumaş divanda yalnızca bir gazel beytinde kumaş-ı mihnet tamlaması ile yer almaktadır. “Ey Sabir, bu çarşıda zevk eşyası bulunmaz (ama) keder kumaşı ararsan dünyalar kadar bulunur.”

Metā ‘-ı zevk bulunmaz bu kūçede Şābir

Kumāş-ı miḥnet ararsañ cihān cihān bulunur (G.78-5)

“Came” de libas, elbise manasında kaside ve gazel beytlerinde bir de matlada yer almaktadır. Şair sevgilinin köyüne gider ve elbisesini yırtar. Ama burada sevgiliyi görmüş olacak ki sinesi ok yarası ile dolmuştur. “Ey Sabir, sinede bu ok yarasının bolluğu, çoğu nedir? Yine sevgilinin köyüne gidip elbiseni yırtar mı oldun?”

Nedür bu keşret-i zaḥm-ı ḥadeng sīnede Şābir

Varup yine ser-i kūyında cāme-çāk mi olduñ (G.126-5)

Elbise yakası anlamındaki “giriban” ise bir kaside ve birçok gazel beytinde gerçek anlamı ve çeşitli mecazlarla kullanılmaktadır. “Sevgili her zaman güzel yüzünü gösterir ama neyleyeyim; hayret, şaşkınlık pençesi bakış yakasını tutmasa.”

Yār her dem ‘arż-ı dīdār eyler ammā n’eyleyem

*Pençe-i hayret **girībān**-ı nigāhı tutmasa (G.180-4)*

2.1.8.5. 2. Cübbe/ Daman/ Damen/ Destar/ Hırka/ Pirehen

Gömlek manasındaki “pirehen” iki gazel beyinde kullanılmıştır. Bu gazellerden birinde Hz. Yusuf’un babası Ya’kub peygambere gönderdiği gömleği Hz. Ya’kub’un tanınmasına telmihte bulunulmuştur. “Ya’kub’da gömleğin kokusunun ümidi olmasaydı hanemiz hüznler kulübesi ile aynı renkte olurdu.”

*Olmasa ümmīd-i bûy-ı **pīrehen** Ya’kûb’da*

Külbe-i ahzân ile hem-reng olurdu hânemûz (G.90-3)

Uzun ve geniş elbise anlamındaki “cübbe” Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde destar ile birlikte yer almaktadır. Destar ise başa sarılan sargı, sarık anlamındadır. Bir kaside ve iki gazel beytinde cübbe ve hırka gibi giyim eşyaları ile birlikte yer almaktadır. “Ey gönül, eğer gönül alan sevgiliye kucak kucağa olayım dersen, bu cübbe ve sarığın itibarını çıkar.”

*Göñül bu **cübbe** vü **destār**-ı i ‘tibārı çıkar*

Eger olam dir iseñ dil-rübāya hem-āğûş (G.104-3)

“Hırka dervişlerin giydiği üst elbisedir. Derviş elbisesi olduğu için dervişliğin sırrı ve hikmeti de kanaat ile fakirane yaşamak olduğundan hırka giymek mecazi anlamda tevazu ve kanaati ifade etmektedir (Koçu, 1969: 130).” Divanda yalnızca iki gazel beytinde kullanılmaktadır. “Gönül erbabında aşk sarhoşluğu (öyle bir) derecede ki yağmaya gitti hırka ve sarığı kalmadı.”

Mestānelik o mertebe erbāb-ı dilde kim

*Yağmāya gitdi **hırka** vü **destār**ı kalmadı (G.212-3)*

Daman Farsça “etek” anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda en çok kullanılan giyim- kuşam unsurudur. Mecazi anlamda kullanılmasının da bunda etkisi vardır. “Sevgilinin eteği bir nefes hayal eli koymaz ama talep ayağı olmayınca ancak takat neylersin.”

Komaz dāmān-ı yāri bir nefes dest-i hayāl ammā

Velī pāy-ı talebde olmayınca tāb n’eylersin (G.158-3)

2.1.8.5. 3.Külâh/ Küleh/ Nikâb/ Tac

Farsça külâh/küleah “ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey (Devellioğlu, 2013:614)” anlamındadır. Tac ise; “Hükümdarların resmi günlerde başlarına giydikleri işlemeli ve mücevherli başlık, taç. Bazı tarikat ulularının değişik şekilde yapılan külâhlarına da tac tabir olunur. Hatta bu tarikatlarda tac giyme merasimi dahi yapılır (Pala, 2012:435).” Tac ve külâh Sabir Parsa Divanı’nda kaside, gazel beytlerinde ve bir de rubaide yer almaktadır. “Bir padişahdır ki, dünya ülkesinde güç ve kuvveti terk edip asker ve ordusu gizli olur.”

Mülk-i cihānda tāt u küleh terkin eyleyen

Bir şāhdur ki hayl u sipāhınihān olur (G.76-6)

Nikab: “Arapça kökenli bir kelime olup; peçe, yaşmak ve yüz örtüsü demektir. Bilhassa siyah, beyaz ve yarı şeffaf kumaşlardan yapıldı. Nikabı takan kişi önünü ve etrafını rahatlıkla görebilir; uzaktan bakanlar ise nikabın ardındaki yüzü göremez veya tam olarak seçemezdi. Eski toplum hayatımızda nikabı sadece kadınlar değil erkekler de takardı. Ailelerinin ve resmi görevlerinin haysiyetine uygun düşmeyen yerlerde, meyhane ve mesirelerde halk arasına karışarak eğlenmek isteyen kibar ve güzel genç erkekler yüzlerine nikab tutturlar ve asla yadırganmazlardı (Koçu, 1969: 181-182).” Sabir Parsa Divanı’nda yer aldığı kaside ve gazel beytlerinde sevgilinin saçlarının yüzünü örtmesi sebebiyle ele alınmıştır. Zülf, çehre, ruhsar, ru, ref eylemek gibi kelimeler ile uygunluk içerisinde kullanılmıştır.

Sevgili bir bela tuzağı olan saçlarını açmıştır. Ama örtüsünü kaldırdığında Allah’ın sanatla yarattığı yüzü ortaya çıkmıştır. “Sevgili, saçının bağını açtı, bala tuzağını gör; örtüsünü kaldırdı, Allah’ın eserini gör.”

Yār açdı bend-i zülfini dām-ı belâyı gör

*Ref' eyledi **niķāb**ını şun '-ı **Hüda** 'yı gör (G.70-1)*

2.1.8.5. 4. Zunnar

Papazların bellerine bağladıkları, uçlarında haç asılı olan, püsküllü örme kuşaklarına zunnar denilir. Şekli itibariyle saça benzetilmiştir. Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca üç gazel beytinde yer almaktadır. "Gönül o avdır ki her ipe (saça) tutulmaz, tespih ve zunnara av olmaz, (sevgilinin) saç halkasının aşkını isterler."

*Dil ol naḥcîrdür kim sübhā vü **zunnāra** şayd olmaz*

Tutulmaz her kemende ḥalḳa-i ġisū-yı 'aşḳ isterler (G.65-2)

2.1.8.6. İNŞAİ UNSURLAR

2.1.8.6.1. Kasr/ Eyvan/ Yalı

Eyvan; Farsça "kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk (Devellioğlu, 2013:279)", kasr; Arapça "köşk, saray", yalı ise; Rumca kökenli bir kelime olup su kıyısına yapılan görkemli ve büyük ev anlamındadır. Eyvan iki kaside bir gazel beytinde, kasr birkaç gazel beytinde yer alır. Yalı ise dokuz beyitten oluşan bir gazelin redifi olarak kullanılmıştır.

*Kūh re'si gibi her **ķasr**-ı bülend **eyvān**ı*

*Ḥadd-i zātında pesendîde burası **yalınuñ** (G.127-5)*

2.1.8.6.2. Astan (Eşik)/ Deriçe/ Kapı/ Revzen (Pencere)/ Tak

Astan Farsça eşik, dergâh, tekke anlamındadır. Sabir Parsa Divanı'nda en çok kullanılan inşai unsurlardandır. Beyitlerde daha çok mecazi anlamda yerini alır. Astan Mevlana için yazılan kaside de kullanıldığı zaman Mevlana'nın yani dergâh kapısının eşiği olur. Bu beyitlerde yüzünü eşiğe sürmek tabiri yer alır. Tasavvufî manada olan bu beyitlerde şeyhin eşiğinden himmet umulmaktadır. Diğer gazel beyitlerinde ise astan daha çok sevgilinin eşiğidir. Âşık hep sevgilinin eşiğine gidebilmeyi diler. Burada kanlı gözyaşları dökmek, sevgilinin eşiğine yüzünü sürmek ister. Fakat sevgilinin eşiğine yalnız âşık değil, sevgilinin diğer hayranları yani âşığın düşmanları da gider. Âşık ise

bundan hep rahatsız olur. Astanın Divan şiiri geleneğine uygun olacak şekilde kullanıldığı görülmektedir.

“Yarin eşiğinde herkesi gördük, zavallı, âşık Sabir’in zayıf bedenini görmedik.”

Her kimi gördükse gördük āstān-ı yārda

Şābir-i üftādenüñ cism-i nizārın görmedük (G.129-7)

Kapı ise Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca, Musahip Paşa’ya yazılan kasidenin bir beytinde yer almaktadır. “Ey devlet ve ikbal sahibi, o kedere uğramış nasıl mutlu olmasın? Çok zamandır (senin) kapına fermanlı köle oldu.”

Kām-kārā nice şād olmasun ol ğam-zede kim

*Çok zamāndur **kapuñ**a bende-i fermān oldu (K.6-48)*

Deriçe ve revzen Farsça pencere anlamındadır. İkiside birkaç gazel beytinde yer almaktadır. “(Sevgilinin) köyünde öyle ağlayıp, inleyip, feryat edeyim ki pencereden baksın da bu kavga, dövüş nedir desin.”

Küyunda şöyle eyleyeyüm āh u zār kim

*Bağsun **deriçeden** de bu ğavğa nedür disün (G.155-4)*

Güneş yani sevgili aşığın gözüne görününce, aşığın ümit penceresi açılır. “O güneş gözümüzün manzarasından göründü; mutlulukla ümit pernceresi açılmış oldu.”

*Güşāde oldu sa ‘ādetle **revzen-i ümmīd***

*Göründi manzara-i dīdemüzden ol **hurşīd** (G.47-1)*

Bina kemeri, kubbe, kunbet anlamındaki tak ise yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Tak gerçek anlamda bir inşai unsur olmaktan ziyade, gök kubbe için kullanılmıştır. “Ey feryad, imdat, yarin köyüne yetiş; o gökyüzü kubbesinin yüksek makamına yetiş.”

Yetiş meded ser-küyına yārūñ ey feryād

*Bülend mertebe ol **âşk**-ı âsmâna yetiş (G.99-2)*

2.1.8.6.3. Beyt/ Bina/ Hane/ Mesken

Bina; Arapça “yapı, ev”, beyt; Arapça “mesken, ev” ve hane de Farsça “ev” anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda hepside birçok kaside, tarih ve gazel beytinde gerçek ve mecazi anlamlarıyla yer almaktadır. İçlerinde en çok kullanılanı ise hane olmuştur. “Aşkın şimşegi akıl binasını harap eyleyeydi; aşk ışığı kalbin karanlık hanesine dolardı.”

*Dolardı **hâne**-i tārīk-i kalbe pertev-i ‘aşk*

***Binā**-yı ‘aklı harāb eyleyeydi behnev-i ‘aşk (G.115-1)*

“Ben değersiz, küçük zerre taa şehere kadar ah etsem ne olacak; güneşim hüznler evimde bir gece kalmadı.”

Tā şehir ben zerre-i nā-çizāh itsem n’ola

*Āftābum **beyt**-i ahzānumda bir şebkalmadı (G.214-2)*

2.1.8.7. MÜZİK ALETLERİ

2.1.8.7.1. Çeng/ Def/ Mızrab/ Ney/ Rebab/ Tanbur/ Ud

Esrar Dede tezkiresinde Sabir Parsa’dan bahsederken onun şairliğinin yanında musiki ve hat sanatında da başarılı olduğu bilgisini verir. Sabir Parsa Divanı’nda pek çok kaside ve gazel beytinde çeng, def, ney, rebab ve tanbur gibi çeşitli müzik aletleri yer almaktadır. Müzik ile ilgili diğer unsurlarda kullanılmıştır.

Ney; kamıştan yapılmış bir arşın uzunluğunda nefesli çalgı, def; zilli ve pullu bir çembere geçirilmiş deriden yapılan çalgı, rebab; gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış, kemençeye benzer, uzun saplı saz. “Gönül alan melodileri anlamayan kararsız (kişiler) bazen ney bazen def bazen rebab isterler.”

Nağamāt-ı dili fehm eylemeyen bu’l-hevesān

*Gāh **ney** gāh **def** ü gāh **rebāb** isterler (G.84-8)*

“Kanun’a benzeyen fakat dik tutularak parmakla çalınan ve bu nedenle harp’ı andıran bir tür çalgı. Çanağı torba gibi olup boynu uzun ve evridir (Palala, 2012:100).” Şekli itibariyle sevgilinin cefasından beli bükülmüş âşık gibidir. “Aşkla eğrilmiş, bükülmüş boy yakıcı, ateşli ah olsa dünyanın çeng ve rebabı yoksa bildiğim şeydir.”

Kad-i ham-geşte-i ‘âşıkla âh-ı sūznāk olsa

*Ve-ger-ne ‘âlemün **çeng** ü **rebābı** bildigüm şeydür (G.83-6)*

Tanbur; yay veya mızrap ile çalınan uzun saplı, telli tahta çalgı. Klasik Türk müziğinin de başlıca çalgılarından birisidir. “Göğüs tanburuma mızrap vurmamak ile çalgıcı kirpiğinin niyeti kulak bükmeymiş.”

*Mızrāb urmamağ ile **tanbūr**-ı sīneme*

Maşūdı muṭrīb-ı müjenün gūşmāl imiş (G.105-4)

2.1.8.8. YİYECEKLER

2.1.8.8.1. Ekmeh/ Nan/ Kebab / Nemekin (Tuz)/ Sükker/ Şeker/ Şekker

Sabir Parsa Divanı’nda yiyeceklerden en çok kullanılan kebab ve şekerdir. Kebab mecaz olarak sevgilinin cefası sonucu aşğın gönlünün kebaba dönmesi şeklinde ele alınmıştır.

*Ol dil-ber-i dil-firīb itdükçe **hiṭāb***

*Olmağda ciğer âteş-i şabr ile **kebāb***

*Feryād ki ārāma mecālüm **yoğdur***

*Dil teşne-i āb vaşl-ı yār ise **serāb** (R.3)*

Şeker ise daha çok leb ile birlikte “şeker, şekker ve sükker” şeklinde beyitlerde kullanılmıştır. Bunun yanında şeker tuti ile birlikte de kullanılır. Çünkü tuti şeker ile beslenir, hatta tatlı dilli olmasının sebebi de buna bağlanırmış. “(Sevgilinin) dudağının niteliklerinden aşğın dili vaz mı geçsin? O güzel söz söyleyen papağan şekerden kesilsin mi?”

Zebān-ı ‘āşık itsün mi ferāğat vaşf-ı la ‘lūnden

*O tūṭī-i sūhan-perdāz **sükker**den kesilsin mi (G.203-2)*

Bunların dışında “nan” şeklinde ekmek ve “nemekin” şeklinde de tuz kullanılmıştır.

Dildār ile bir bezmde olsañ mahrem

Ey dil hāzer it aķıtma çeşmūnden nem

*Āb-ı **nemekīn**-i eşkden cā’iz ki*

Mir’āt-ı dıl-i yāre gele jeng-i elem (R.37)

2.1.8.9. YAZI İLE İLGİLİ ARAÇ GERÇLER

2.1.8.9.1. Kalem/ Hame/ Kilk/ Midad

Yazı ile ilgili malzemelerin başında kalem gelmektedir. Arapça kalem, Farsça kamış kalem anlamındaki kilk ve Farsça kalem anlamındaki hame kaside, gazel beyitlerinde ve rubaide kullanılmıştır. Bunların dışında Arapça yazı mürekkebi anlamındaki midad ise yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır.

“Sözün suyunun gücünü ateş gibi etmek, Sabir kaleminin eserinin büyüleyiciliğine özel.”

Āb-ı sūhanuñ ṭab’ını āteş-eşer itmek

*Şābir eşer-i **kilk**-i füsūn-sāzıñā mahşūş (G.107-5)*

Nuķuş-ı ğayrdan it levh-i hāṭıruñ sāde

*Eger olam diriseñ dāhil-i **kalem**-rev-i ‘aşķ (G.115-4)*

2.1.8.9.2. Defter/ Kitap/ Kağıd/ Levh/ Name/ Sahife/ Safha

Yazı ile ilgili bir diğer araç-gereç de üzerine yazı yazmaya yarayan düz yüzeylerden kâğıt, defter, sahife, safha velevh gibi unsurlardır. Sabir Parsa Divanı’nda bu unsurlar; kâğıd bir gazel beytinde, levh bir kaside ve birçok gazel beytinde, defter

kaside, gazel beyitlerinde bir de rubaide, sahife de bir gazel ve birkaç gazel beyitnde genellikle gerçek anlamıyla olmak üzere mecazende kullanılmıştır. Name ve kitab da birçok beyitte kullanılmıştır.

“Hikmet sahipleri bu bahsi akıl defterine yazmamışlar ama geçen âşıklar günlerin sayfasına yazmışlar.”

*Bu bah̄s̄i yazmamışlar erbāb-ı hikmet **defter-i** ‘aqla*

*Geçen ‘āşık̄lar ammā **şafha**-ı eyyāma yazmışlar (G.79-2)*

*Ez-**levh** u h̄āme her ç̄i bedīd’**est** şuste’īm*

*Mā **nāme**-rāzı-**hūn**-ı ciger mī-**nuvište**’īm (G.154-1)*

2.1.8.9.3. Arabi Farisi/ Lehce/ Lisan/ Şive/ Terceman/ Zeban

Sabir Parsa Divanı’nda lehçe, lisan, şive, zeban (dil, güzel konuşma), terceman gibi dil ile ilgili unsurların da bulunduğu görülmektedir. “Biz cihanda memleketin yabancısına döndük ki kimse ne lehçesini (söyleyiş tarzını) anlar ne tercüman bulunur.”

*Cihānda biz o ġarībū’d-**diyāra** döndük kim*

*Ne kimse **lehcesin** añlar ne **tercemān** bulunur (G.78-2)*

Sabir Parsa bir gazel beytinde Arap ve Fars dilinede değinmiş, nükteli, ince zarif sözleri bu dillerden ziyade muhabbet, aşk ehlinin dile getirebileceğini söylemiştir. “Bu ince zarif sözler Arapça ve Farsça ile olmaz (çünkü) muhabbet ehlinin dili yıldız dilidir.”

*Bu nükteler ‘**Arabī Fārisī**’ ile olmaz*

***Lisān**-ı ehl-i maḥabbet **zebān**-ı āḥterdür (G.77-2)*

2.1.8.10. GÜNLÜK HAYATTA KULLANILAN EŞYALAR

2.1.8.10.1. Carub/ Miftah (Anahtar)/ Zencir

Carub Farsça süpürgeci. Divan şiirinde saç ve kirpikler süpürgeye benzetilir. Sabir Parsa Divanı’nda Hz. Muhammed için yazılan kaside de süpürgeci şeklinde, gazel

beytinde ise Divan şiirindeki anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. “Devlet (saadet) kapısının kapıcısı Hz. Ebubekir ile Hz.Ömer; süpürgeci Hz.Osman ile Hz.Ali.”

Der-bān-ı der-i devleti Şiddīk ile Fārūk

*Cārūb-keş-i hizmet-i **Zü'n-nūr** ile Kerrār (K.2-27)*

Farsça zincir şekli itibariyle saç; zindan da kullanılan bir nesne olması, aşığı bağlaması dolayısıyla aşığın çektiği gama benzetilir. Bu sebeple yer aldığı gazel beyitlerinde “zülf, kemend, Leyla ve esir” gibi unsurlar ile birlikte uygunluk içerisinde kullanılmıştır. “Boşuna önlem almayın hemen nasihat eliyle zincirin hareketini eylemeyin (o yarin) saçına deli oldum.”

Dīvāne oldum zülfine bī-hūde tedbīr eylemeñ

*Dest-i naşīhatle hemān taḥrīk-i **zincīr** eylemeñ (G.120-1)*

Arapça anahtar anlamındaki miftāh ise yalnızca bir rubaide yer almaktadır.

Esrār-ı ḡamuñda Bū ‘Alī ebkem ü lāl

Ol maṭlaba Bū Naşri demez istidlāl

***Miftāḥ**-ı der-i vuşūl pinhānīdür*

Bilmezse n’ola ṭarīḳ-i fethin kıfāl (R.32)

2.1.8.10.2. Ayine

Farsça ayna. Sevgili güzel yüzüne aynada bakar ve onun karşısında süslenir. Bazen âşık bu yüzden aynayı kıskanır bile. Ayine Sabir Parsa Divanı’nda en çok kullanılan eşyaların başında gelmektedir. Beyitlerde “ruy, ru, ruhsar, çehre” gibi kelimeler ile uygunluk içerisinde beyitlerde yer alır. Bunun dışında bir gazel beytinde aynanın nasıl daha parlak olacağından söz edilir. Tasavvufi boyutta düşünüldüğü zaman ise: “Tasavvufta her şey zıddı ile kaim olduğu için Vücut-ı Mutlak’ın zıddı olan âdem-i mutlak bir ayna olarak düşünülür. Âdem-i mutlak müstakil bir mevcudiyete sahip olmayıp aynada görülen bir hayal gibidir. Nitekim Allah insanı bir ayna olarak yaratmış. Onda zatının güzelliğini seyreder (Pala, 2012:47).”

“Ah eğer sevgilinin yüzünün aynası ayı tutmasa gümüş levhada siyahtan eser olmazdı.”

Levh-i sîmîninde olmazdı siyâhîden eşer

Âh eger âyîne-i ruhsâr mâhı tutmasa (G.180-5)

Ayine-i İskender, ayine-i âlem-nüma da beyitlerde sıklıkla yer almaktadır. Ayine-i İskender; İskender’in Aristo’ya yaptırdığı rivayet edilen, İskenderiye şehrinin kurulduğu zamanlarda, yüksek bir yere yerleştirilmiş ve öyleki yaklaşmakta olan gemileri bile bir aylık yolda iken görebilme özelliğine sahip bir aynadır. Bu aynanın bir diğer ismi de “ayine-i âlem nüma” yani cihanı gösteren aynadır. “Sade yüzlüler sana aşkını gönülden çıkar derler gönül ise cihanı gösteren aynadır ne çare.”

Sâde-rûlar ‘aşkını dilden çıkar derler saña

Dil ise âyîne-i ‘âlem-nümâdur çâre ne (G.186-3)

2.1.8.10.3. Şem / Şem‘a/ Çerağ

Arapça mum anlamındaki “şem” bir ışık kaynağı olmasıyla ve çoğunluklarda pervane ile birlikte bulunur. Günlük hayatta önemli bir aydınlatma aracıdır. Pervanenin muma olan aşkı o kadar meşhurdur ki Divan şiirinde Şem ü Pervane mesnevileri önemli bir yer tutar. Mesneviler dışında divanlarda da sıklıkla yer alır. Âşık mum olunca, mum gibi yanarak erir; pervane olduğunda ise mum sevgili olur. Mum alevinin çevresinde döne döne kendisini aleve bırakan pervane gibi âşıkta canını sevgiliye vermeye hazırdır.

Sabir Parsa Divanı’nda Divan şiiri geleneğine uygun olacak şekilde birçok kaside ve gazel beytinde ve bir de rubaide kullanılmıştır. Beyitlerde “pervane, ruy, hüsn, cemal, peri, Tur, Musa, ateş, suz, şeb vb.” unsurlar ile uygunluk içerisinde yer almaktadır. “O mumun ateşinden gönül ateşini elde etmektir kazancım; ben o pervaneyim ki kadim yürek yangınıdır kazancım.”

O şem‘üñ âteşinden kesb-i sūz-ı sînedür kârum

Ben ol pervāneyüm kim sūziş-i dîrînedür kârum (G.139-1)

Çerağ ise Farsça “fitil, mum” anlamına gelmektedir ve şem kadar olmasada kaside, tarih ve gazel beyitlerinde yerini alır. Çerağ günlük hayatta aydınlatma aracı olarak kullanılmasının yanında mecazende aydınlanmak, uyanmak, uyandırmamak ve yakmak, ışık gibi anlamlarda da kullanılır. Tasavvufi boyutuna bakıldığında ise mürşidi ve yol göstericiliği temsil etmektedir. “Nur, ziya, ateş, taban, pervane, mürde, pir-i mugan” gibi unsurlar ile uygunluk içerisindedir. “Ey Sabir, lütuf ışığının ateşini tutuşturan ihtiyar meyhanecidir; çerağımız gün gibi parlak, ışıklı olsa ne olur?”

Çerāğumuz n’ola t̄ābān olursa gün gibi Şābir

Żiyā-yı himmet-i āteş-fürūz-ı p̄īr-i muğāndur (G.66-5)

2.1.8.11. ALIŞVERİŞ

2.1.8.11. 1. Bazar/ Dükkân/ Kuçe/ Dinar/ Dirhem/ Mal/ Meta / Nakd/ Pul

Sabir Parsa Divanı’nda alışveriş ile ilgili unsurlar arasında pazar, dükkân, kuçe gibi alış veriş yapılan yerler bulunmaktadır. Bu yerler meta, mal alınıp satılan yerlerdir. Ve bu yerler alış verişin can damarını oluşturdukları gibi farklı kültür ve inanıştaki insanların kaynaştıkları yerlerdir diyebiliriz. Alışveriş ile ilgili kavramlar yer aldıkları beyitlerde birbirlerini tamamlayacak şekilde iç içe kullanılmaktadır.

“Ey Sabir, bu çarşıda zevk eşyası bulunmaz (ama) keder kumaşı ararsan dünyalar kadar bulunur.”

Metā ‘-ı zevk bulunmaz bu kûçede Şābir

Ḳumāş-ı miḥnet ararsañ cihān cihān bulunur (G.78-5)

Pul (para), dinar (eski bir nevi altın sikke), dihem (gümüş para) ve nakd (nakit, akçe) de alışverişin vazgeçilmez öğelerinden birisidir. Aşığın sermayesi ise canıdır. Bu sebeple nakd beyitlerde “nakd-i ruh, nakd-i dil, nakd-i can” gibi tamlamalar ile birlikte yer almaktadır. “Sevgili ile bir kere pazar olduğunu görsem bu yüzden kavuşma sermayesine, can sermayesini vermek cana minnettir.”

Metā ‘-ı vaşla naḳd-i rūḥı virmek cāna minnetdür

Bu yüzden yār ile bir kere bāzār olduğın görsem (G.144-2)

2.1.8.12. TIP İLE İLGİLİ UNSURLAR

2.1.8.12.1. Bimar/ Hasta/ İlet/ Renc

Bimar ve hasta Farsça “hasta, rahatsız”, illet Arapça “hastalık” anlamındadır. Renc ise Farsça “ağrı, sızı” anlamına gelmektedir. Sabir Parsa Divanı’nda hastalık âşıkta, âşığın gönlünde görülmektedir. Bimar yalnızca bir kaside beytinde; hasta bir kaside, birçok gazel beytinde ve bir matlada, illet birer kaside ve gazel beytinde kullanılırken renc ise birçok gazel ve bir de rubaide yer almaktadır. “Ey saki, yakut taşı gibi halis şarabından yetiştir; mahmurluk sıkıntısının hastası oldum, gönülde asla ferahlama yok.”

*Ferah yok dilde aşıla **h**asta-i **renc**-i humār oldum*

Mey-i nābuñ yetiştir sāḳiyā yāḳūt-fāmından (G.169-2)

2.1.8.12.2. Darü’ş-şifa/ Deva/ Derman/ İlac/ Merhem/ Tabib/ Tabiban

“Hastaların tedavi edildiği yer darü’ş-şifadır ki, sevgilinin evi ve dudağı için benzetilen olmaktadır (Kurnaz, 1996:179).” Darü’ş-şifa Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Âşık delilik hastalığına yakalanmıştır. “Sevgili eğer halimi sorarsa sabah rüzgârı, kavuşma hastanesine delidir desin.”

Dil-ber su’āl iderse eger ḥālūmi şabā

***Dārü’ş-şifā**-yı vaşluña dīvānedür disün (G.155-6)*

Tabib ise hastaları tedavi eder, onlara deva olur. Âşığın tabibi ise sevgilidir. “Ey Sabir, doktorumuz ki çare bulandan başkadır; bu hastalık bizim sıkıntımıza yeter tamam.”

***Ṭabīb**imiz ki **devā**-sāz-ı ḡayrdur Şābir*

*Yeter tamām bu **‘illet** bizüm melālimūze (G.187-5)*

Yaralar merhem ve ilaç ile tedavi edilir. Âşık aşk, muhabbet yarasının lezzetini almıştır ve buna bir merhem bulunmaz. Zaten âşıkta bu merhemi istemez. “Muhabbet yarasının lezzetini bildim ki bin kere arasan da yine merhem bulunmaz.”

*Bildüm anı kim çāşnī-i **zaḥm**-ı maḥabbet*

*Biñ kere ararsuñ yine **merhemde** bulunmaz (G.86-4)*

2.1.8.12.3. Şıryan (Atar Damar)/Nişter

Sabir Parsa Divanı'nda tıp ile ilgili unsurlardan şıryan (atar damar) ve nişterin bulunduğu görülmektedir. Sabir Parsa'nın hikmet ve mantığa ilgili olmasının bir sonucudur diyebiliriz. “Bakışının ciğer delen okunu taa sineme vur; atardamarlarım o neştere ortak olsun.”

Tā sīneme ur tīr-i ciğer-düz-ı nigāhuñ

*Şıryānlarum ol **niştere** müşterek olsun (G.159-4)*

2.1.8.13. MESLEKLER

2.1.8.13.1. Cellâd

Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli kimse anlamında ki cellad Divan'da birkaç gazel beytinde sevgilinin gözü, kirpikleri ve gamzesinin benzetilene olarak kullanılmıştır. “Sen bu cellâda benzeyen yan bakışı hele gör neler eder; o derece ki fitne denizini heyacana getirir.”

*Neler ider hele gör sen o gamze-i **cellâd***

İder bu mertebe deryâ-yı fitneyi tehyîc (G.22-3)

2.1.8.13.2. Gavvas

Dalgıç. Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde yer alan gavvas Divan şiiri geleneğine uygun bir biçimde kullanılmıştır. Dalgıçlar baş aşağı denize dalarak inci çıkarırlar. Şair kendisini bir dalgıca benzetir. Gönül ise onun uçsuz bucaksız içinde inci ve mücevherler dolu denizidir. “Ey Sabir, ben o dalgıcım ki gönül benim derin denizimdir; dünyayı inci ve mücevherlerle dolu eylesem ne olur?”

Eylesem Şābir n'ola dünyâyı pür-dürr ü güher

*Ben o **gavvâ**şum ki dil baħr-i 'amîķümdür benüm (G.147-6)*

2.1.8.13.3. Nigehban

Bekçi, gözcü anlamındaki nigehban ise yalnızca bir gazel beytinde kullanılmıştır. “(Sevgilinin) inci gibi dişleri ki gizli hazinedir; ezel üstadı, Allah ona ateşi gözcü etmiş.”

Dürr-i dendānı ki gencîne-i pinhānîdür

*İtmiş üstād-ı ezel aña **nigehbān** āteş (G.103-2)*

2.1.8.13.4. Pasban

Gece bekçisi. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde kullanılmıştır. Güneş ve ay gül bahçesinin bekçisidir. “Gül bahçesinin bekçisi güneş ve ay her gece ve gündüz gül sarayının süs artıran kubbesinin yıldızları.”

*Mihr ü meh her rûz u her şeb **pāsbān**-ı gülistān*

Aḥterān zînet-fezā-yı ṭārem-i eyvān-ı gül (K.7-4)

2.1.8.13.5. Sarraf

Kuyumcu. Sabir Parsa Divanı’nında yalnızca bir gazel beytinde kullanılmıştır. Şair övüt verirken sarraflık mesleğinin inceliklerinden faydalanmaktadır. “Her ah edenin altın kalbini saf, temiz sanma, sarraflık et parlak mizacın ölçü olsun.”

Her āh idenüñ şanma zer-i ḳalbini ḥālîş

***Şarrāflıḡ** it ṭab‘-ı münîriñ mihek olsun (G.159-5)*

2.1.8.13.6. Sayyad

Avcı. Avcı merhametsizdir, yardımcıları bazen şahin ve köpek olur. “Divan şiirinde sevgili sayyad, âşık ise avdır. Sevgilinin saçı, gamzesi ve gözü birer avcıdır. Saç, kemend ile gamze ve göz ise ok (kirpik) ile avlanır (Pala, 2012:392).” Sabir Parsa Divanı’nda bu özellikleri ile en çok kullanılan mesleklerdendir. “Avcı gamzesi hazır avdan kaçmasa, şahin pençesi gönül kekliğini çoktan bulurdu.”

Çoḳdan bulurdı pençe-i şeh-bāzı kebk-i dil

***Sayyād**-ı gamze kaçmasa ḥāzır şikārdan (G.172-3)*

2.1.8.13.7. Sudageran (Tüccarlar) / Sudager

Sudager, Farsça tüccar, sudageran ise tüccarlar demektir. Sabir Parsa bir gazel beytinde sudagere, iki gazel beytinde ise sudagerana yer vermektedir. Bu beyitlerde kuçe, meta, gibi kelimelerle uygunluk içerisinde kullanılan tüccarın daha çok mecazi anlamı öne çıkar. Gerçek bir tüccarlıktan ziyade bu tüccarlar, irfan çarşısının veya aşkın tüccarları olurlar. Kendisini aşk tüccarlığında üstad gören şair, işinde çok iyi olmasına rağmen gönül metainda yine zarara uğramıştır. “Ey Sabir, aşk tüccarlarında üstad iken yine gönül malı, eşyasında zararım bitmedi.”

Sūdāgerān-ı ‘aşkda üstād iken yine

Şābir metā ‘-ı dilde ziyānum tükenmedi (G.200-5)

2.1.8.13.8. Sadefkari

Çeyiz sandıkları, padişah tahtları, ayna, kılıç kabzası, masa, sandalye gibi eşyalara sedefin “oyma” ve “kakma” ile işlendiği bir zanaattır. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde karşımıza çıkmaktadır. “Yarin cefa oku ile yara dolu göğsümüz sedefçilik kandili gibi dopdolu oldu.”

Sine-i pür-dāğmuz tîr-i cefâ-yı yâr ile

Oldı māl-ā-māl kandîl-i şadefkārî gibi (G.209-3)

2.1.8.14. SUR/ SÜNNET

Farsça “düğün, ziyafet, şenlik” anlamındaki sur, Sabir Parsa Divanı’nda IV. Mehmed’in kızı Hatice Sultan ile Musahip Mustafa Paşa’nın evlenmeleri sebebiyle yazılan kaside de ve IV. Mehmed’in oğlu şehzade Mustafa’nın sünnet düğünene tarih düşmesi münasebetiyle kullanılmıştır.

“Gökyüzünün yıldızlarını ayağına döşek kıldı çünkü o yüce huylu şehzade sünnet oldu.”

Sünnet oldı çün o şeh-zāde-i ‘ālî-meşreb

Āsmān encümini pâyına döşek kıldı (T.4-7)

2.1.8.15. OYUNLAR VE OYUN ARAÇLARI

2.1.8.15. 1. Çevgan

Eskiden özellikle Türklerin, karşılıklı dört veya on kişilik gruplar halinde, at sırtında oynadıkları cirit oyununda kullanılan başı eğri cirit sopasına çevgan denilir. Bezden ya da lastikten yapılmış topu belli bir süre içerisinde bu çevgan vasıtasıyla hedefe ulaştırabilen takım oyunu kazanır. Sabir Parsa bir kaside ve bir de gazel beytinde çevgana yer vermiştir.

Suvār-ı esb-i nāzem ‘azm-i çevgān tāhten dāred

Şevd Şābir serem ger gūy-ı meydāneş çi mī-zībēd (G.33-7)

2.1.8.15. 2. Güreş

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde yer alan güreş çok eski bir oyun, spor türüdür. Özellikle Türklerde çok meşhurdur. İki kişi belirli kurallar içerisinde birbirine galip gelmeye çalışır. Sırtı yere gelen oyunu kaybeder.

Beyitte gece ve gündüz, ümit ve korku zıtlığı dikkat çekmektedir. “Gönül o tekkeye ümit ve korkunun kavgası ile döndü ki her gündüz ve gece güreş tutulur.”

Göñül keş-ā-keş-i ümmīd ü bīm ile döndi

*O tekyegāha ki her rûz u şeb **güreş tutulur** (G.82-2)*

2.1.8.15. 3. Nerd (Tavla)

Tavla (nerd), çift zarla ve pullarla oynanan bir oyundur. Aşk bir tavla oyunudur. Aşığın nale ve ahı bu oyunun zarlarıdır. İki pulun üst üste gelmesine kapı adı verilir. Zar gelmeyince bu kapı açılmaz (Sefercioğlu, 2001:112).”

Ger dīlem dāğ-ber-cebīn bāşed

Nerd-i dīl çarḥ-ı hūşe-çīn bāşed (G.35-1)

BÖLÜM 3: İNSAN

3.1. GÜZELLİK (GÜZEL/ HÜSN)

“İnsanda estetik haz uyandıran her şey. Görme ve işitme duyuları aracılığıyla beğenilen, hoş a giden ve hayranlık uyanıran biçim ve ölçülerin meydana getirdiğı uyulu ve düzenli bütün. Güzellik mutlak değil, göreceli bir kavramdır. Güzellik eşyaya belli bir biçimde bakış tarzımızın sonucudur ve kişinin duygularıyla, özellikle de “beğenme” duygusuyla ilgili bir konudur. Bu çerçevede güzellik, çıkar gütmeyen, beğenme duygusu ya da hazla tamamlanan temaşadan başka bir şey değildir.

İslam düşüncesinde Allah güzeldir ve en güzel isimler ona aittir. İslamın güzellik anlayışı Kur’an ve hadislerin doğrultusunda gelişmiştir. Mutasavvıflar, iç âlemi keşfetme arzularından dolayı soyut (mücerred) olana yönelmişler, mutlak güzel olan Allah’ın güzelliğinin varlık alaemine yansıdığını ifade etmişlerdir. Her varlık mutlak güzelliğı yansıtan ayna parçacığı hükmündedir. Dolayısıyla mutasavvıflar her varlıkta mutlak güzelliğın bir parçasını gördükleri için güzel ve güzeli temaşa edenin Allah olduğunu tekrarlamışlardır (Canım, 2018:71).”

Sabir Parsa Divanı’nda güzellik “güzel ve hüsn” kelimeleri ile ifade edilmektedir. Güzellik daha çok sevgiliye ait bir unsurdur. Genellikle de sevgilinin yüz güzelliğı için bazen de huy ve ahlak güzelliğı için kullanılır. Sevgilinin, göz, kaş, yanak, ayva tüyleri, ben vb. üzerinde toplayan yüzü güzelliğın hatta İlâhi aşkın tecelli yeridir. Ona bu güzellik Allah tarafından verilmiştir. Bunun dışında sevgilinin salınarak yürüyüşü, boyu, bakışı da güzel olarak ele alınır.

“Ey salınarak yürüyen sevgili, ayva tüylerin ve benin güzel ama sana bu güzellik ve zarafet yüce âlemdendir.”

Hatt u hālün güzel ey serv-i hırāmān ammā

Saňa bu hüsnü bahā ‘âlem-i bālādandır (G.69-6)

3.2. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

Genel Olarak Sevgili:

Divan şiirinin baş kişisidir. Can, canan, canane, yar, dost, mahbub, habib, ma'suk, güzel, hub, huban, sanem, büt, nigar, server, şah, şeh, hüsrev, sultan, mah, afitab, şuh, tabib, dilber, kafir, nazenin, huni, bivefa, dildar, dılnevaz, gülizar, gülendam, melek, mehlika, saki, peri, mutrib vs. kelimeler, çok zaman istiare yoluyla sevgilinin ifadesinde kullanılır.

Sevgilinin özellikleri içinde acı ve ızdırap verici oluşu başta gelir. Gönül taştır, aşğa yar olmaz, ele geçmez. Sevgilinin eziyetten vazgeçmesi âşıktan yüz çevirmesi gibi telakki edilir. Gönül mülkünün sultanıdır. Bayramlarda seyrana çıkar veya onun görüldüğü günler bayram sayılır. Divan şiirinde sevgili daima yüceltilir. Sevgili olmayan yer cennet bile olsa değeri yoktur. Tasavvufta sevgili Allah'tır. Aşk ise İlahi aşktır (Pala, 2012:401-402).

Sevgili gönül ülkesinin sultanıdır, ferman sahibidir, herkes onun buyruğuna uymak zorundadır (Canım, 2018:114).

Sevgilinin güzellik unsurlarının sonu gelmez. O, kaşı, gözü, kirpiği, bakışı, ağzı, yüzü, saçları, beni, beli, endamı vb. ile âşıkları etkisi altına alır. Güzellikte eşi benzeri olmadığı gibi onun hakkında söylenecek sözlerin de sonu yoktur.

3.2.1. Ağız (Dehan/ Dehen) ve Dudak (Leb)

Dehan, dehen Farsça ağız anlamındadır. Sevgilinin güzellik unsurları içerisinde ele aldığımız sevgilinin ağzı kenarında yer alan ben ve ayva tüyleri ile birlikte hayal edilir. Güzel sözlerin ağızdan çıkması dolayısıyla şekere benzetildiği olur. Ağız o kadar küçüktür ki nerdeyse yoktur. Kırmızı rengi ve kapalı oluşu sebebiyle tomurcuk halindeki bir gonca gibidir. Kapalı ve gizli oluşuyla ağız bir sırdır. Eşsiz bir cevhedir. İçerisinde inci dişleri saklar. “Sevgilinin ağzını eşsiz cevher ile açıklarlar lakin bu konuda iyice, etraflıca düşünme hakkı güç.”

*Cevher-i ferd ile ta 'bîr iderler **dehen**ün*

Lîk bu mes'elede haqq-ı te'emmül müşkil (G.136-3)

Aşığın (şairin) aklında her zaman sevgilinin ağzının fikri vardır. Âşık (şair) bu sırrın zahidin kulağına gitmesini istemez. “Sabir'in fikri daima yarin ağzının sırrıdır; cevher darlığı zahidinin kulağına (bu) sır gitmesin.”

Fikri hemîşe Şâbir 'ün sırr-ı dehân-ı yârdur

Zâhid-i teng-mâyenüñ gûşına râz degmesün (G.163-5)

Leb ise Farsça dudak anlamındadır. Dudaklar ağız oluşturan altında dişlerin bulunduğu bir güzellik unsurudur. Tıpkı ağız gibi kenerında ben ve ayva tüyleri bulunur, rengi kırmızıdır, yuvarlaktır, dar ve küçüktür. Tatlı sözlerin dudaklardan çıkması nedeniyle şeker olur. Kırmızı renginden dolayı yakut, mercan, la'l, gül, gonca ve şaraba benzetilir. Âşık sürekli sevgilinin dudağını arzular ancak bu sırrın açığa çıkmasından da korkar. “Ey Sabir, (sevgilinin) dudağının arzusunu gönülde gizledim ancak eğer bu sır aşikâr olursa ne yapayım?”

Göñülde şevk-i lebüñ gizledüm velî Şâbir

Bu râz olursa eger âşkâre n'eyleyeyüm (G.138-5)

Sevgilinin dudağı bazen ab-ı hayat gibi bazende Hz. İsa gibi aşığa can bağışlar. Ölü gönülleri diriltir. Hatta âşık sevgilinin dudağını güzel sözler söyleyen hurinin dudağına bile tercih etmektedir. “Sevgilinin can bağışlayan dudağı varken, hurinin güzel söz söyleyen dudağı nedir?”

La 'l-i cān-bahş-ı dil-rübā var iken

Leb-i gevher-niṣār-ı hūr nedür (G.80-3)

3.2.2. Ayn/ Çeşm/ Dide/ Nigah/ Nigeh

Göz, bakış. Divan edebiyatında en çok sözü edilen güzellik unsurlarından biridir. Rengi çoğu zaman siyahtır. Ela olduğu zamanlarda vardır. Göz sevgiliye ait tüm özellikleri taşır. Zalim ve lakayttır. Şehlalık, mahmurluk, öfke vs. de onun sıfatlarındandır. Göz mesttir. Baygın görünüşüyle bir sarhoşu andırır. Sevgili âşık üzerinde gözüyle çok etkilidir. Onun gözleri manalı bakışlarıyla adeta aşığa bir şeyler anlatır. Bu anlatış bazen bir ok şeklinde aşığın gönlüne girip onu yaralar. Bu durumda göz ile birlikte kaşlar, kirpikler ve gamzede söz konusu edilir. Gözün görevi görmekse de sevgilinin gözü, daima görmezden gelir (Pala, 2012:101).

“Gözlerin en belirgin vasıfları, büyüleyici ve kan dökücü olmasıdır. Onun gibi bir büyücü Babil’de bile bulunmaz. O: büyü ile saçları yılan gibi gösterir, elinden

aynayı bırakmayan ve âşığı tavşan uykusuna yatıran bir cadı gibidir. Hatta sevgilinin gözleri, büyüün ta kendisidir. Kan döken, acımasız iki cellattır (Erdoğan Taş, 2018:45).” Bakışı kılıç gibi keskin yaralayıcıdır. Gönül ve can kuşunun avcısıdır. Bu haliyle şeh-baza benzer. “Ah ki o nazın usta binicisinin (sevgili) doğan kuşu gözlerinin av tarzını görmedik (çünkü) aşığa bakmaz.”

Âh kim ol şeh-süvâr-ı nâz bakmaz ‘âşığa

Şâh-bâz-ı çeşminüñ tarz-ı şikârın görmedük (G.129-2)

Sevgilinin gözleri ahularinkini bile geride bırakır. Bazen de aslan gibi bakar. Tasavvufi bir terim olarak çeşm, ayan dışında Hakk’ı müşahede için kullanılır. Bunların dışında cadı, sahir, sehhar, büyücü, bed-mest, mest-i harab, bimar, pür-hümar, kassab, kan dökücü, katil, cellad, zalim, sayyad, dinsiz, harami, yol kesici, yağmacı, kavgacı, ayyar, hilebaz, fitneci, atet, kılıç(tig), şemir, ok, leşker, dükkân, Müşteri vs. birçok teşbihi vardır.

Sevgilinin gözleri, bakışı her ne kadar aşığa zulm edip sinisini yaralasa da âşık bundan mümnundur. Hatta eğer sevgili ona bakmazsa âşık o zaman daha çok yaranılır. Ama taş kalpli sevgili âşıktan bakışını esirger. “Ey Sabir, niyetin o taş kalpliden bir bakış ise eğer mahzun olma ki şüphesiz olur.”

Maķşūd o seng-dilden eger bir nigāh ise

Şābir melūl olma ki bī-īştibāh olur (G.54-5)

Şekil yönünden nergis, badem ve sad harfine benzetilir. Göz nergis ile öylesine özdeşmiştir ki bazen göz yerine nergisin kullanıldığı görülür. Şehla ise sevgilinin hafif şaşı, ela gözüdür. Ayrıca sevgilinin gözlerine dahada güzellik ve keskinlik katması için sürme çektiği de görülmektedir. “O sürmeler ki güzel ve baygın bakışlı göze çektiler, servetimi aldı ve gönlü(mü) talihsiz eyledi.”

Ser-māyem aldı gönli siyeh-kāse eyledi

Ol sürmeler ki nergis-i şehlāya çekdiler (G.49-6)

3.2.3. Dendan

Diş. Sabir Parsa Divanı'nda diş yalnızca iki gazel beytinde yer alan bir güzellik unsurudur. Sevgilinin ağzının içinde dişleri inci taneleri gibi sıralanmaktadır. Dişin inciye benzetilmesinin sebebi renk ve şekil yönündendir. Sevgili dişlerini her zaman göstermez. Çünkü dişlerin ortaya çıkması gülmek ile olur. Sevgili ise aşığa gülmez onun işi naz ve cefadır. Sabir Parsa inciye benzettiği dişleri gizli bir hazine olarak görmektedir. Bu hazineye Allah tarafından bekçilik etmek üzere görevlendirilen ise ateştir. "Sevgilinin inci dişleri gizli hazinedir ki Allah ona ateşi gözcü, bekçi etmiş."

Dürr-i dendānı ki gencīne-i pinhānīdūr

İtmiş üstād-ı ezel aña nigehbān āteş (G.103-2)

3.2.4. Dest/ El

Sevgilinin eli şekil ve renk itibariyle çeşitli hayallere teşbih edilmiştir. Âşığın tek amacı sevgilinin elini öpmektir. Âşık sevgilinin elinden zehir içmeye bile razıdır. "Âşık, bir başkasının elinden Cem'in kadehini almaktansa sevgilinin elinden zehirli şarabı içmeye razıdır. Sevgilinin elini öpmek mümkün değildir. Çünkü padişah olan kimse, dilenciye el vermez. Bu sebeple âşık, onun ayağını öpmekle kanaat etmelidir. Aslında âşık için sevgilinin bir güler yüzü de yeterlidir. Sevgilinin, el sallaması yelpazenin oluşturduğu hava gibidir. Onun eliyle yaptığı davetinde vefanın kokusu ble bulunmaz (Erdoğan Taş, 2018:386)." Sabir Parsa Divanı'nda dest ve el şeklinde birçok beyitte yer aldığı görülmektedir. Sevgilinin elinde genellikle kılıç ve hançer gibi aşığı yaralayacak savaş aletleri bulunmaktadır. "Elinde keskin hançer, başında şarabın keyfi, o gamzeli, süzgün bakışlı göz ile konuşmak ne mümkün?"

Elinde hançer-i bürrān serinde neşve-i mey

Ne mümkün eylemek ol çeşm-i gamzekār ile bahş (G.20-2)

Sevgili elindeki kılıcı ve belindeki hançeriyle her an âşıklarını yaralamaya hazır durumda beklemektedir. "Sakın sakın! Sevgiliye giden yoldan uzaklaşın (çünkü) elinde kılıcı belinde hançeri derler."

Hazer hazer şavuluñ reh-güzār-ı dil-berden

Elinde tîgi miyânında hançeri dirler (G.64-3)

“Kederli gönlümüzü parçalasak yeridir çünkü nazlılık kılıcını eline ilk önce ben verdim.”

Maḥaldür çāk çāk itsek dil-i maḥzūnumuz zîrā

Eñ evvel destüñe şemşîr-i istignāyı ben virdüm (G.142-3)

3.2.5. Ebru/ Ebruvan/ Kaş/ Müjgan/ Muje

Kaş. Divanda güzellik unsurları içinde en çok kullanılan unsurlardan birisi de kaştır. “Müje, müjgan, ebru, ebruvan ve kaş” şeklinde birçok beyitte çeşitli benzetme ve hayaller ile kullanılmaktadır. Rengi siyahtır. Kavisli şekli dolayısıyla şekil yönünden yay başta olmak üzere hançer, keskin kılıç ve hilale benzetilmektedir. Kaş yay olunca onun altında bulunan kirpiklerde ok olur. Bu kurulu yay ve okun hedefi ise aşığın sinesidir. Aşığın gönlünü, sinesini yaralayıp parça parça eder ama âşık bu durumdan hiç şikayetçi değildir. Sevgilinin kaşları, tıpkı göz ve gamze gibi fitneler koparır. Kaş aynı zamanda aşığın mihrabıdır. Zahid nasıl ki mihraba yönelir âşıktaki sevgilinin kaşlarına yönelmek ister. Kaş, misk ve anber kokar.

“Kaşın sevinç yayı, kirpiğin şenlik oklarıdır; gönlün bilinci, aklı yaranda lezzet bulsa ne olur?”

Dimāğ-ı dil n’ola zaḥmuñda çāşnî bulsa

Müjeñ siḥām-ı ıtarabdur kaşuñ kemān-ı ferāḥ (G.24-5)

Sevgilinin kaşlarının çatık olduğu durumlarda vardır. Bu sevgilinin bazen öfkesini bazende sitemini göstermektedir. Sevgilinin çatık kaşları aşığa figan ve ah ettirmektedir. Bu yüzden âşık sevgiliden küçük bir gülümseme istemektedir. “Çatık kaşlarından figan ettiğimiz yeter, gülümse ki karasevdamızı artırsın.”

Yeter fiğān idelüm çîñ-i ebrūvānuñdan

Tebessüm eyle ki māḥūlyāmuz artursın (G.170-3)

“Ey gönül, aşk ilimleri ve muhabbette bir isen yarın kaşının ucundan bir nükte anla.”

Bir nükte aňla kūşe-i ebrū-yı yārdan

Ey dil fūnūn-ı ‘aşk u muhabbetde ferd iseñ (G.121-4)

3.2.6. Gabgab

Arapça “çene altı, çifte gerdan (Devellioğlu, 2013:314)” anlamındaki gabgab Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde, diğer bir güzellik unsuru olan gerdan ile birlikte yer almaktadır. Rengin beyazlığı ile meşhur olan çene altı, billur düğmeye ve cilalı bir inciye benzetilmektedir. “O gümüş gerdanında billur (şeffaf, duru, temiz (cam)) düğme olan cilalı inci nedir, çene altı mıdır?”

Ol sīm gerdenūnde olan tükme-i billūr

*Lü’lū’-i ābdār mı **gabgab** mıdur nedür (G.53-2)*

3.2.7. Gamze

Süzgün, yan bakış. Sabir Parsa Divanı’nda en çok kullanılan güzellik unsurlarının başında gelir diyebiliriz. Kaside ve pek çok gazel beytinde yer aldığı gibi rubailerde de karşımıza çıkar. Gamze sevgilinin gözlerinin manalı bakışıdır. Kaş, göz ve kirpik ile bir arada bunulur. Bu unsurlar bir araya gelince gamzeninde öldürücülüğü artmaktadır. Gamze vefasız, acımasız, öldürücü ve kan dökücüdür. Tıpkı bir cellad gibi can alıcıdır. Niyeti aşığı öldürmektir. Kaşları yay olan sevgilinin gamzesi ok olur. Aşığın sinisini ve vücudunu yaralar. Bazen de hançer ve kılıç olduğu görülür. Gamzenin ok, kılıç, hançer ve cellâda benzetilmesinin en önemli sebebi kan dökücü ve öldürücü olmasından kaynaklanmaktadır. Sevgilinin cellad olan yan bakışı aşığı öldürmeye niyetlidir. Ancak âşık bu durumdan şikâyetçi değildir. Hatta bu durum ona mutluluk bile vermektedir. “Ey Sabir, sevgilinin öldürücü yan bakışı ölümüne niyetlenmiş, bekleyişimiz hemen o saadettir.”

*Kaşd eylemiş helākūme cellā-d-ı **gamzesi***

Şābir hemān o devletdür intizārimuz (G.88-5)

Sevgilinin gamzesinde binlerce anlam yüklüdür. Bazen aşğa eziyet ve naz ederken bazen de cilve etmektedir. Haliyle âşık bu yan bakışın manasını anlamakta zorlanır. Sevgilinin gamzesinin değişen halleri aşğında düşünce ve duygularında değişime sebep olmaktadır. “Yan bakışın ki bazen azarlar, bazen cilve, naz eder, her bir bakışta değişimime sebep olur.”

Ġamzeñ ki gāh ‘işve vü gāhī ‘itāb ider

Her bir nazarda bā ‘iş olur inķılābuma (G.190-4)

Gamzenin gönül avlaması sebebiyle bazen şeh-baz bazen de arslan olduğu görülür. Bununla birlikte tıpkı göz ve kaş gibi fitneci, cadu ve büyücü olduğunda görülmektedir. Ayrıca sevgilinin gamzesi aşğın gönlünü incitir ve onun gönül hanesini yakar yıkar harap eder. Ancak aşğın gönül evi zaten hep haraptır ve hiç bakımlı olmamıştır. “O gönül inciten yan bakış, viranemizi çoktan harap ederdi (ancak) bir kere imar, bakımlı olmamış ne yaparsın?”

Çoķdan eylerdi ħarāb ol ġamze-i ħātır-şiken

N’eylesün bir kere ābād olmamış vīrānemüz (G.90-2)

3.2.8. Gisu/ Turra/ Zülf

Divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarındandır diyebiliriz. Rengi her zaman siyahtır ve başka bir renk olması düşünülemez. Saç, perişanlığı, düzensizliği, dağınıklığı, uzunluğu, kokusu vs. yönleri ile aşğın aklını başından alır, onu perişan eder. Ondaki koku bazen kendinde mevcuttur, bazen de dışarıdan gelir. Misk ve anber bile sevgilinin saçı kadar güzel kokamaz. Bu kokuyu rüzgâr alıp aşğa götürür (Pala, 2012:384). Sevgilin uzun saçlarının ucunda âşıkların gönlü asılıdır. Bu yönüyle Mansur ile birlikte de kullanılır. Sevgili bir sultan olduğunda saç da onun emrindeki kumandanı olur. Tasavvufta, Allah’ın zatının yanı sıra; siyah saç küfrü; kıvrımlı saç, İlâhi müşkülü; uzun saç kesreti, kulu Allah’tan uzaklaştıran şeyleri simgeler (Canım, 2018:104).

Renk, koku ve şekil yönünden çeşitli benzetmelere konu olur: Saç, kıvrımlı ve öldürücülüğünden dolayı çengele; uzun, siyah ve dalgalı oluşuyla sevgilinin bir hazine olarak tasavvur edilen yüzünü bekleyen yılanı bazen bir ejderhaya; renk ve uzunluğu

dolayısıyla zünnara; çelipa ve haça benzetilmesi, kesret ifade etmesi sebebiyle kafiye; kıvrımlı oluşuyla dal harfine; karasızlığı çabuk geçmesi sebebiyle ömre; saçın güzelliğinin dilden dile dolaşması sebebiyle bir hikâyeye; aşğın yolunu keserek canına kastetmesi ile rehzene (yol kesen, harami); kıvrımlı oluşu, renginin siyahlığı, kokusu yönünden sünbüle; misk kokması sebebiyle Tatar'a; sekil açısından hançere; kıvrımlı, perişan ve karışık oluşuyla örümceğe; aşğın gönlünde açtığı kargaşa yönüyle bela ve fitneye; kıvrımlı ve örgülü şekliyle zincire; güzelliği ile âşıklara tesir etmesi ile de bir büyücüye benzetilir. Bunların dışında, gece, Leyla, leyl, Şam, zulumat, Şebdiz, Hind, Hindistan, Hindu, butperest, nafe, semen, reyhan, sihr, halhal, çenber, cadu, hırsız, şahbaz, tavus, bela, İbrahim vs. birçok şekilde kullanılır.

Sabir Parsa Divanı'nda çeşitli benzetme ve tasavvurlarla kullanılan saç, en başta "zülf" olmak üzere "turra ve gisu" kelimeleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Aşğın gönlü her zaman sevgilinin kıvrım kıvrım olan saçlarında asılı olmak ister çünkü onun mutlu olduğu yer burasıdır. "Gönül seher rüzgârıyla kıvrım kıvrım oldukça ne yapsın doğrusu yarın saçında mutludur."

*Âsüdedür egerçi gönül **zülf**-i yârda*

Bâd-ı seherle ham-be-ham oldukça n'eylesün (G.165-6)

Gönül yalnızca sevgilinin saç halkasının avı olmak ister. Sabir Parsa Divanı'nda sevgilinin zülfü genellikle tuzağa benzetilmektedir. "Gönül o avdır ki her ipe (saça) tutulmaz, tespih ve zünnara av olmaz, (sevgilinin) saç halkasının aşkını isterler."

Dil ol na^hcîrdür kim sübhâ vü zünnâra şayd olmaz

*Tutulmaz her kemende halka-i **gisû**-yı 'aşk isterler (G.65-2)*

Saçın sıklıkla diğer güzellik unsurları ile birlikte kullanıldığı görülür. Sevgili tuzağa benzeyen saçları ile aşğın gönlünü avlamaktadır. Süzgün bakışları ise onun gönlünü yaralalayan kaza oklarından başkası değildir. "(Sevgilinin) saçının kıvrımı bela tuzağı, süzgün bakışının oku kaza oku mudur? Bilmem."

*Şikenc-i **turra**sı dām-ı belâ mıdur bilmem*

Hadeng-i ğamzesi tîr-i kâzâ mîdur bilmem (G.137-1)

Sevgilinin saçlarının yüzünü, yanağını örtmesi ay tutulmasına benzetilir. Eğer bu saç düğümüne güneş dolaşırsa o bile tutulur. “Yanağın ki saç örtüsünde ay gibi tutulur; eğer o düğüme dolaşsa güneş (bile) tutulur.”

Ruḥuñ ki perde-i zülfüñde mähveş tutilur

O ‘uḳdeye güzer itse eger güneş tutilur (G.82-1)

Sevgilinin misk ve anber kokan saçlarının kokusunu aşığa getiren ise rüzgârdan başkası değildir. Ancak rüzgâr sevgilinin kokusunu getirmediği zamanlarda ateş olur. Aşığın yakar kavurur. “Rüzgâr, sevgilinin saç kokusundan haber getirmeyeli sanki can dimağıma (aklıma) ateştir.”

Haber getürmeyeli bû-yı zülf-i cānāndan

Dimağ-ı cānuma gūyā nesīm āteşdür (G.72-2)

3.2.9. Guş

Kulak. “Kulağın en çok benzetildiği unsur güldür. Gülün kat kat, kıvrım kıvrım görünümü, rengi ve güzel kokusu bu benzetmenin dayandığı ortak özelliklerdir. Kulak, sevgilinin güzellik bahçesinde açmış iki ak güldür ve bu gülün üzeri çiy taneleriyle doludur (Erdoğan Taş, 2018:163).” Menekşede kulağa benzetilir. İşitme, küpe takma, söz dinleme özellikleriyle de ele alınan guş bazen kulağı küpeli köleleri anlatır. Şairin söz incilerini sakladığı ve daha sonraki zamanlara aktardığı için felek de kulak gibidir. Bazen gerçek anlamda duymak, işitmek yerine kullanıldığı da olur. Sabir Parsa Divanı’nda kulak, bir kaside ve birkaç gazel beytinde yer almıştır.

“Ey kusur bulucu, gönül ehlinin sırrını ne duyarsın ne anlarsın biraz kusura göz yum, körlük göster.”

Ne gūş eylersin erbāb-ı dilüñ sırrın ne añlarsın

Biraz ey ‘ayb-bīn iğmōz-ı ‘ayn it kūrük göster (G.57-4)

3.2. 10. Hal

“Ben, tende bulunan küçük ve koyu renkli leke ya da lekelerdir. Divan şiirinde sevgilinin önemli güzellik unsurudur. Öyleki sevgilinin güzelliğinin merkez noktası burasıdır. Küçük, siyah ve güzel kokulu oluşuyla ele alınan ben, bu bağlamda çeşitli benzetmelere konu edilir (Erdoğan Taş, 2018:241).” Daha çok yanak, saç, kaş, ayva tüyleri ve dudak ile birlikte bulunur. Güzellik sayfası olan yanağa zülûf kaleminden damlamış olan bir nokta gibidir. Siyah rengiyle bir fülful (karabiber) olan ben, Hindistan’ı da beraberinde bulundurur. O, bazen bir Hindu, Habeş veya Hindu-peçedir. Bazende bir sultan veya Habeş hükümdarı olur. Rengi itibariyle Ka’be’nin siyah taşına benzer. Ben fitneler çıkarır ama âşık yinede bene Ka’be gibi tutkundur. Tıpkı saç gibi kâfirdir. Saç cadu olunca ben ile birbirlerine büyü öğretirler. Ben, çene çukurunun yanında olduğunda Harut’a benzetilir. Yüzü ortaya çıkaran bir dane yahut bir yıldız gibi düşünüldüğü de olmuştur. Kokusu ve rengi itibariyle miske ve anbere benzer. Ayrıca ben, yüzdeki ayva tüyleriyle birlikte yanak denen mushafa yazılmış ayeti andırır. Sabir Parsa Divanı’nda ben “hal” şeklinde bir kaside, birkaç gazel beytinde ve bir de rubaide yer almaktadır.

“Sabir, vuslat Ka’be’sinin gizli yerini talepte bulunanlar; sevgilinin yanağındaki beninin hayaliyle Habeş yolu tutulur.”

Harīm-i Ka‘be-i vaş lın taleb-künān Şābir

Hayāl-i hāl-i ruhıyla reh-i Habeş tutulur (G.82-6)

Şair, sevgilinin anber kokulu benini onun yanağında parlayan yıldıza benzetmektedir. “O anber kokulu beni ki sevgilinin yanağının süsüdür; sanki güneşe benzeyen yanağında yanan yıldızdır.”

O hāl-i ‘anberīn kim zīnet-i ruh-sār-ı dil-berdür

Ruh-ı hurşīdde gūyā ki sūzān olmuş aḥterdür (G.58-1)

3.2.11. Hatt

Ayva tüyü, yüzdeki sarı tüyler. Sabir Parsa Divanı’nda çeşitli hayal ve benzetmelerle kaside ve gazel beytlerinde yer alan bir güzellik unsurudur. Yazı anlamı

da olan hatt ile kelime oyunları yapılır. Diğer güzellik unsurları ile birlikte beyitlerde yerini alır. Saç ve gözler gibi fitneler koparır, büyücüdür, cadudır. Bir goncaya benzetilen sevgili yüzündeki ayva tüylerini tıraş ettiği zaman gül bahçesinin kuru otları gizlenir. Ayva tüylerinin sevgilinin yüzünün kıymetini artırdığından söz edilir. Sevgilinin ayva tüyleri onun yüzünün süsüdür. Âşık sevgilinin ayva tüylerini görememiştir. Bu durumda onun güzel yüzünü de görememiştir. “Biz henüz, o ay gibi güzel sevgilinin yanağındaki ayva tüyünü; saf, temiz görünümlü fitnenin süs ve putunu görmedik.”

*Biz henüz ol mehveşüñ **hatt**-ı ‘izārın görmedik*

Sāde-levh-i fitnenüñ naḡş u nigārın görmedik (G.129-1)

Ayva tüyleride tıpkı ben gibi anber ve misk kokar. Ayrıca ikiside yüzde, yanakta bulunur ve sevgilinin güzelliğine güzellik katar. Âşık, sevgiliye bu güzellik ve zarafetin yüce âlemden geldiğini söylemektedir. “Ey salınarak yürüyen sevgili, ayva tüylerin ve benin güzel ama sana bu güzellik ve zarafet yüce âlemdendir.”

***Hatt** u ḥālūñ güzel ey serv-i ḥırāmān ammā*

Saḡa bu ḥüsn ü bahā ‘ālem-i bālādandur (G.69-6)

3.2.12. Kad/ Kadd/ Kamet

Boy. “Boy, sevgilinin tüm güzellik unsurlarıyla birlikte naz ve edasında üzerinde taşıması sebebiyle divan şiirinde önemli bir yere sahiptir. Boyun en önemli özelliği uzun ve düzgün olmasıdır. Var olan hiçbir uzunluk onun boyunu anlatmaya yetmez. Divan şiirinde sevgilinin boyu daima uzunluğu ve soyut unsurlarla birlikte ele alınır. Bunların dışında hiç kuşkusuz ki serv, sanavber, şimşad, narven, ar’ar, çınar ile tuba ve sidre gibi ilahi baı ağaçlar yer alır. Sevgilinin boyu bazen bu ağaçlara benzetilir, çoğu zaman da onlardan üstün tutulur (Erdoğan Taş, 2018:362).” Sevgilinin uzun ve ince boyu, salınarak yürüyüşü genellikle serviye benzetilmektedir. Servi ağacı bağda, bahçede çemenliklerde su kenarlarında yetişmektedir. Sevgili de bağda, gülşenşende ve çemenliklerde tıpkı selvi gibi salınarak yürür. Sevgilinin boyu öylesine uzun ve düzgündür ki servi bile boyundan utanır ve eteklerini toplar. “Gül, (senin) yanağından rengin alıp gülen yüzünü toplamış; servi, boyundan utanmış eteğini toplamış.”

Ruḥuñdan reng alup gül rûy-i ḥandānını devşürmiş

*Utanmış **kāmet**üñden serv dāmānını devşürmiş (G.102-1)*

Tuba ve sidre cennette bulunan ağaçlardır. Sidre ve Tubaya ulaşılması çok zordur. Âşığın akli buna rağmen oraya ulaşmıştır ancak sevgilinin uzun boyuna ulaşması mümkün olmamıştır. “O uzakları gören akıl, sidre ve Tuba ağacına kadar vardı da yazık ki o uzun boylu sevgiliye kadar erişemedi.”

İrdi ‘aql-ı dūr-bīn tā sidre vü ṭubāya dek

*İrmedi ammā dirîğ ol **kāmet**-i bālāya dek (G.128-1)*

Sevgilinin boyu düz ve dik dururken aşığın boyu aşk derdinden yay gibi bükülmüş ve eğri kalmıştır. Aşığın derdi ise sevgilinin gönül çeken boyunu bir kez olsun görebilmektir. “O yarin gönül çeken boyu gelse gözüme görünse; ümit aynasına bir yüz görünse.”

*Gelse gözime ol **kād**-i dil-cūy görünse*

Āyīne-i ümmīdde bir rûy görünse (G.183-1)

3.2.13. Kâkül

Türkçe Sözlük’te Farsça’dan alınma bir söz olarak “alnın üzerine düşen saç, perçem” olarak tanımlanır. Divan şiirinde zülf ile aynı anlamda kullanılır. Kâkül renk ve koku yönünden saçla ilgili diğer kelimelerle ortaklaşırken; şekil yönünden çoğunlukla örgülü olma çağrışımı ile birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca kakül, farklı olarak leventlik, cesaret, savaşçılık, yağmacılık içeren kelimelerle de bir arada kullanılmaktadır (Canım, 2018:78). Kelime; tasavvufî metinlerde tıpkı diğer saç kelimeleri gibi, karanlığı dolayısıyla kesret alemeti olarak kullanılmıştır (Demir, 2004:23-24).

Sabir Parsa Divanı’nda kâkülün saç kadar fazla kullanılmadığı görülmektedir. Altı gazel beytinde; anber ve misk olan güzel kokusu, sevgilinin yüzüne dökülmesi, rüzgârın ondan haber getirmesi, renginin siyah olması, âşıkların gönlünü avlayan bir

tuzak olması gibi hayeller ve benzetmeler ile kullanıldığı görülür. Ancak beyitler de en çok anber kokması dolayısıyla yer alması dikkat çekmektedir. “Ey Sabir, anber kokulu hoş kokan kâkülün rüzgârı oldukça, can dimağımı (aklımı) perişan etmekte.”

Dimağ-ı cānumı āşüfte itmede Şābir

*Nesīm-i **kākül**-i hoş-bū mu ‘anber oldukça (G.188-5)*

3.2.14. Miyân

Miyanın sözlük anlamı Farsça “orta, ara, aralık”tır. Beyitlerde sevgilinin belini ifade etmek için kullanılmıştır. “Güzellik unsuru olarak bel, orta bir yer olmasının ve kemerle sıkılması veya çevrelenmesinin uyandırmış olduğu birtakım tasavvur ve kelime oyunlarının ötesinde ince ve dardır (Tolasa, 2001: 281).”

“Bel ile arasında en çok ilgi kurulan unsur kıldır. Bu tasavvurda ele alınan nokta belin ince oluşudur. Sevgilinin beli kıl kadar incedir ki ancak sevgilinin beline kemer takması ile belli olmaktadır. Âşık sevgilinin beline taktığı o kemeri her daim kıskanmaktadır. Çünkü âşık, sevgilinin belini kemer gibi saramamaktadır (Sefercioğlu, 2001:225).” Sabir Parsa Divanı’nda miyan birçok gazel beytinde, bir kıt’a ve bir de rubaide yer almaktadır. “Belinin fikriyle can sermayesi elden çıktı bari hayal dükkâncığına gel de cömertlik göster.”

*Nağd-i revân **miyānuñ** fikriyle çıkdı elden*

Dükkânçe-i hayāle gel bārī cūd göster (G.55-2)

Hançer ve kılıç gibi savaş aletleri de bele takılır. Sevgili de elinde kılıcı belinde hançeri ile tasavvur edilir. “Sakın sakın! Sevgiliye giden yoldan uzaklaşın (çünkü) elinde kılıcı belinde hançeri derler.”

Hāzer hāzer şavuluñ reh-güzār-ı dil-berden

*Elinde **tîgi** miyânında **hançeri** dirler (G.64-3)*

3.2.15. Müje/ Müjgan

Kirpik. Müje ve müjgan adları altında kirpikten bahsedilirken onun gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü vasıfları söylenir. Kirpik, oklarını aşığın üzerine salar. Kirpikler

göz kapaklarına saf saf dizilirler. Saç ve kaş gibi karadırlar. Âşık, kirpiğin saldıgı oklara hedef olmak ister. Kirpik, yerine göre kılıç veya hançer olabilir (Pala, 2012:276-277). Kirpik yaralayıcı ve öldürücüdür. Bu yönüyle bir oka benzer. Âşık, sevgilinin kirpik oklarını bir armağan olarak görür ve gönlünden hiç çıkmamasını ister. Kirpik bazen şeklinden dolayı tarağa benzetilir. Kirpiklerde tıpkı tarağın dişleri gibi sıra sıra dizilir. Sevgilinin kirpikleri bir neşter gibi keskin ve kan dökücüdür. Kirpik Sabir Parsa Divanı'nda "müje ve müjgan" şeklinde birçok beyitte kullanılan bir güzellik unsurudur. Genellikle kirpik aşığın gönlünü yaralayan bir ok durumundadır. Ancak âşık bunu sevinç oku olarak görmektedir ve onun açtığı yaradan zevk almaktadır. "Kaşın sevinç yayı, kirpiğin şenlik oklarıdır; gönlün bilinci, aklı yaranda lezzet bulsa bulsa ne olur?"

Dimāğ-ı dil n'ola zaḥmuḥda çāšnī bulsa

Müjeñ siḥām-ı tarabdur kaşuñ kemān-ı ferāḥ (G.24-5)

Sevgilinin kirpiğinin açtığı yara aşığa mutluluk, zevk verir ancak şair rakip konusunda aynı şeyi düşünmez. "(Senin) kirpiklerinin eşelemesi yarama zevk verir ancak ağyarın tırnağının kaşmasını anlamamazlıktan gelmek güçtür."

Zaḥmuma zevk virür kāvīş-i müjgānuñ līk

Hārīş-i nāḥun-ı aḡyāra teḡāfūl müşkil (G.136-4)

Sevgilinin kirpiklerini kılıca benzeten şair, gönül ehline eziyet eden feleğin bu zulmü sevgilinin kirpiğinden öğrendiğini dile getirmektedir. "Gönül ehlinin kanına felekte susamış ancak kirpiklerinin kılıcından zulüm, eziyet öğrenmiş."

Erbāb-ı dilüñ ḥūnına leb-teşne felekde

Şemşīr-i müjeñden sitem-āmūḥte ancaḡ (G.114-3)

3.2.16. Sine / Gerden

Göğüs, koyun, kalp, bağır. Sevgilinin göğüs ve gerdanı, parlaklığı, temizliği ile meşhurdur. Ayna nasıl parlak ve pürüzsüzse göğüste öyle parlak ve pürüzsüzdür. İskender'in aynasından nasıl bütün âlem seyredilirse, sevgilinin göğsünden de bütün güzelliği seyredilirdi. Berraklığı ve renginin beyaz olmasından dolayı yasemine

benzetilmiştir. Sabir Parsa Divanı'nda daha çok aşğın sinesinde söz edilir. Sevgilinin sinesi ise yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. "Gönül yüzünü açıp bize berrak göğsünü göster, o yaseminle örtülmüş taze gonca görünsün."

*Göster bize rûy-ı dil açup **sîne**-i şâfuñ*

Ol gonca-i sîrâb-ı semen-pûş görinsün (G.175-2)

Bir gazel beytinde yer alan gerdan ise gümüşe benzetilmektedir. "O gümüş gerdanında billur (şeffaf, duru, temiz (cam)) düğme olan cıvalı inci nedir, çene altı mıdır?"

*Ol sîm **gerdenü**nde olan tükme-i billûr*

Lü'lü'-i âbdâr mı gâbgâb mıdur nedür (G.53-2)

3.2.17. Yüz ve Yanak (Cemal/ Hadd/ İzar/ Ruh/ Rusar/ Didar/ Ru/ Ruy/ Vech)

"Yüzün büyük bir bölümünü yanaklar oluşturur. Bu sebeple yüz, yanaktan tamamiyle bağımsız bir şekilde düşünülmez (Erdoğan Taş, 2018:167)." Sabir Parsa Divanı'nda yanak "hadd, izar, ruh ve ruhsar" kelimeleri ile yer almaktadır. En çok ele alınan güzellik unsurlarından biridir. En başta parlaklığı, şeffaflığı ve rengi yönünden benzetmelere konu olur. Renk bakımından gül, gül yaprağı, gülistan, gülşen, gonca, lale, laleazar, şarap ve kadehe benzer. Yanak bazen de ıyd olur. Çünkü âşıklar onu gördüğünde bayram ederler. Âşıklar daima bu yüze bakmak isterler. Bazen bahar, bağ ve cennet olur. Yanağın aşığa bağışladığı safalar cenneti bile kıskandırır. Bunların dışında yanak, Mushaf, mektup, hatt ve Nigaristan olur. Bazen de peri ve Azra olduğu görülür. "O göz ki bugün sevgilinin yüzünden mahrum olsun kıyamet olsa da yanağına, yüzüne bakamaz."

*Bu gün o dîde ki maḥrûm ola **cemâl**ünden*

*Kıyâmet olsa da **ruh**sârûña nigâh idemez (G.95-3)*

Parlaklığı, berrak oluşu ve şeffaflığı yönünden ise güneş, ay, gündüz, sabah, ayna, su vs. benzetilir. Ayrıca beyazlığından ve parlaklığından dolayı tasavvufi şiiirlerde

İlahi güzelliğin tecelli yeri olarak görülür. Sevgilinin kıvrım kıvrım olan saçları yanağa dökülüp onu sakladığı zaman saçlar kesret olur. Parlaklığından dolayı zaman zaman ateş, şem, çerağ, kandil, nur vs. de benzetilir. Ayva tüyleri ve ben de yanakta bulunur ve onun güzelliğine güzellik katar. “Biz henüz, o ay gibi güzel sevgilinin yanağındaki ayva tüyünü; saf, temiz görünüşlü fitnenin süs ve putunu görmedik.”

Biz henüz ol mehveşüñ haft-ı ʾizārın görmedik

Sāde-levh-i fitnenüñ naḫṣ u nigārın görmedik (G.129-1)

Âşık sevgilinin güneş olan yanağını bir kerecik görmek için onun kapısında, köyünde bekler yollarını gözler. “İmdat! Ben naciz zerrede hiç can kalmadı; yanağının güneşini az olsun göster.”

Ben zerre-i nā-ç ʾizde cān ḳalmadı aṣlā

ʾArz eyle meded mihr-i ruḥuñ bir ramaḳ olsun (G.156-2)

Sabir Parsa Divanı’nda yüz ise “cemal, didar, ru, ruy ve vech” kelimeri ile ifade edilmektedir. Tıpkı yanak gibi yüzde ay vegüneş gibi parlaktır. Göz, kaş, kirpikler, dudaklar, ağız, dişler, ben, ayva tüyleri gibi güzellik unsurlarının üzerinde bulunduğu görülür. Bu nedenle bütün güzellikleri kendisinde toplamıştır. Tıpkı yanak gibi İlahi güzelliğin tecelli ettiği yerdir. Aşığın Ka’be’si ve kıplesidir. Ay, güneş ve yıldızlar gibi parlak ve aydınlık olan bu yüzü âşık seyretmeye doyamaz. Âşık sevgilinin yüzünü bir kerecik görebilmek için her şeyini vermeye razıdır. Sevgilinin yüzünü görmek âşık için bir bayram demektir. Sevgilinin yüzü yine parlaklığından dolayı bazen çerağ ve mum olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin yüzü mum ve çerağ olunca âşıkta bu mumun ateşine yanan bir pervane olur. Aşığın gönlü sevgilinin aşkı ile sağa sola koşup, yüzünü de arzulamadıkça rahat bulamaz. “Gönül, telaşla sağa sola koşuşturmadıkça; yüzünün üstünü istek yolu eylemedikçe rahat bulur mu?”

Rāḫat mı bulur dil tek ü pū eylemedikçe

*Rāh-ı talebüñ **veche-i rû** eylemedikçe (G.198-1)*

Sevgilinin işveli ve nazlı yüzü her bakışında aşığa şaşkınlık verir. “Senin yüzün ki suretlerin aynasında cilveli, nazlı çünkü nerede baksam hep şaşkınlığım artar.”

Ƙanda baƙsam ƙayretüm artar ki zîrâ âşkâr

Hep merâ-yâ-yı şuverde cilveger nûyuñ senüñ (G.118-2)

3.3. DİĞER UNSURLAR

3.3.1. Bus/ Buse

Farsça bus, buse; “öpme, öpücük, öpüş (Devellioğlu, 2013:128). ”Sabir Parsa Divanı’nda iki gazel ve iki matlada yer alan buse genellikle sevgilinin dudağı ile birlikte kullanılmıştır. Sevgili aşığı bir buse ile Mesih’in ölüleri diriltmesi gibi diriltir. Şair bir gazel beytinde eğer bir iyilik başa kakılacaksa, o sevgilinin busesi bile olsa kabul etme demektedir. “Ey Sabir, o lütuf ki minnete (iyiliği başa kakmaya) benzer, sevgilinin busesi olsa da kabul etme.”

Şābir o luţf kim ola hem-zād-ı imtinān

İtme ƙabûl bûse-i cānān olursa da (G.189-5)

Sevgilinin bakışı, gözleri her ne kadar can alıcı olsada öpücüğü aşığa can vermektedir. “(Sevgilinin) bakış hışmının korkusundan dudağının öpücüğünü terk etmeyin (çünkü) şekerin tadına acı badem engel olamaz.”

Bûs-ı la ‘lün hışm-ı ğamzeden terk eylemen

Māni ‘ olmaz ƙāşnî-i sükkere bādām-ı telh (G.26-2)

3.3.2. Hâk-i Pây/ Pâ

Ayak toprağı. Âşık için sevgilinin ayağının toprağı olmak çok değerlidir. Âşık ne kadar aşağıda olursa o derecede yükselir. Sevgilinin ayağının toprağını gözüne sürme yapar. Onun ayağının toprağına yüz sürmek, gözyaşı dökmek ister. Kaside beyitlerinde sevgilinin yanında övülen kişinin de ayağının toprağına övgüler yazılır. Sevgilinin ayağının toprağına ulaşan âşıklar için bu iki cihana değer bir saadet olur. Âşık, sevgilinin ayaklarına kadar uzamış, ayaklarına değen saçları gibi onun ayağının toprağı

olmak ister. “Ey güzellik arşının usta suvarisi (sevgili), âşıkları saç ucun gibi ayağının torağına düşmekten alıkoyma ne var.”

Ne var men ‘ eyleme ey şeh-s v r-ı ‘arş-i behcet

*Ser-i zülfün gibi ‘uşş k-ı **h k-i p ya** düşmekden (G.162-2)*

 şıklar ise sevgilinin ayağının toprağına k ğıt ve kalem kullanmadan binlerce söz söyleyip, şiirler yazmışlardır. “O  şıklar ki, yarin ayağının toprağına şiir yazmışlar; binlerce söz söyleyip kağıtsız ve kalemsiz yazmışlar.”

*O ‘aşıklar ki **h k-i p **-yı y ren me yazmışlar*

Hez r n g ft   g  b -k ğid u b -h me yazmışlar (G.79-1)

3.3.3. Kuy

Mahalle, köy, sokak. Sevgilinin k y   şıkların ve rakibin ayrılamadığı bir mek ndır.  şıklar burada sevgilinin eşiğini bekler, kanlı gözyaşları döker, ah ve feryat eder. Gece ve gündüz onun köyünden ayrılamaz. Aşığın kiblesi, Ka’be’si, secdegahı vb. sevgilinin kuyudur. Güneş ve ay bile burada doğıar ve batar. Onun k y  g l, sünbül, lale bahçesidir. Sevgilinin köyünden haber getiren ise saba yeli olur. Bununla birlikte sevgilinin semtinde rakipte vardır. O da buradan hiç ayrılmaz. Dolayısıyla bu durum aşığın canını sıkar. Aşığın kederli gönlü ise kavuşma arzusundadır. “Yarin kuyunda kederli gönüle sevinç veren arzulanın güzel kavuşma zevki midir?”

*K lb-i h z ne neşve viren **k y**-ı y rda*

Zevk-i viş l-i ş hid-i maţlab mıdur (G.53-4)

Yarin kuyuna giden  şıkta tam bir sadakat aranır. Burada riyaya ve şüpheye yer yoktur. Eğıer kıl kadar bile bir şüphe edilirse sevgilinin semtinden kovulur. “Yarin kuyuna sadakatle gidersen beri gel derler; saç kılı (kadar) şüphe edersen kov serseri gezsın derler.”

*Şad katle varursa  **k y**-ı y re gel beri dirler*

Ser-i m ş bhe eylerse   o gezs n serseri  dirler (G.67-1)

Âşık, sevgilinin dikkatini çekmek için onun kuyunda feryat figan eder, ağlayıp inler ki sevgili kavga var sanıp penceresinden baksın. “(Sevgilinin) köyünde öyle ağlayıp, inleyip, feryat edeyim ki pencereden baksın da bu kavga, dövüş nedir desin.”

Kūyunda şöyle eyleyeyü māh u zār kim

*Bağsun **deriçeden** de bu gavgā nedür disün (G.155-4)*

3.4. ÂŞIK/ AŞIKAN/ UŞŞAK

Âşık Arapça ışk kökünden “birine, bir şeye tutkun, seven” anlamındadır. Aşıkan ve uşşak ise “âşıklar, sevenler” anlamındadır. Divan şiirinin “âşık-seven-rakip” üçlüsünün başında gelir ve şair daima âşıktır. Doğrudan âşıkğın halini anlatan beyitlerde bile aslında âşık şairin kendisidir. Âşık ve şair öylesine özdeşmiştir. Bütün üzüntülere, eziyetlere, cefalara vb. göğüs geren âşık, sevgiliden hiçbir zaman lütuf göremez, ona kavuşamaz ama yine aşkından hiçbir zaman vazgeçmez, geçemez. Çünkü onun gıdası aşkı ve dertleridir. Gam çekmek onun işidir. Aşığın sevgiliden gördüğü cefalar yetmezmiş gibi bir de rakipleri ile mücadele etmesi gerekir. Sevgili ve rakip dışında aşığın başı birde kara talihi, felek ve zaman ile de derttedir. Sevgili aşığa ne kadar cefa eder, zalim, vefasız olursa aşığın aşkı da bununla doğru orantılı olarak artmaya devam eder. “O aşk, sevgi mülkünün şahı zalim oldukça, aşığın gönlünde çok fazla aşk olmakta.”

*Maḥabbet olmada efzūn derūn-ı ‘**āşıḳda***

O şāh-ı mülk-i maḥabbet sitemger oldukça (G.188-3)

Aşığın elindeki tek sermayesi canıdır ve o canını sevgiliye seve seve verir. Cömert, sadık, sabırlı, aşk sarhoşu, mest, divane, çaresiz, bimar, dertli ve sinesi kanla doludur. Kanlı gözyaşlarından ırmaklar oluşur. Bazen bülbül, pervane, Ferhad, Mecnun, kul ve av olur. Âşığın sıfatları, benzetilenleri saymakla bitmez, başından geçen mecaralar, hikâyeler anlatmakla tükenmez. Hoş sözlü, güzel bakışlı sevgili ise aşığa hiç iltifat etmez ancak âşık onun tabiatının ezelden beri böyle olduğunun farkındadır bu sebeple onu sevmekten ve aşkından hiç vazgeçmez. “(Senin) sanatın, hoş sözlerin âşıkların katilidir; (yinede) razıyız çünkü senin huyun, tabiatın ezelden böyledir.”

İltifāt-āmīz-i katl-i ‘âşıkāndur şan ‘atuñ

Kā’ilüz çün kim ezelden böyledür hūyuñ senüñ (G.118-3)

Âşık sevgilinin köyünden hiç ayrılmak istemez. Onu bir an olsun görebilmek için sabahlara kadar eşiğinde kanlı gözyaşları döker, onun ayağının toprağı olmak ister. Tıpkı sevgili gibi vefasız olan felekte naz atı ile âşıkları ayaklar altına alır. Zaten âşıklar ayaklar altına düşmekten gocunmazlar. “Naz atı ki feleğin vefasız koşucusu mudur bilmem, âşıkları ayaklar altına aldı.”

Semend-i nāzı ki ‘uşşākı pāy-māl itdi

Tekāver-i felek-i bī-vefā mıdır bilmem (G.137-3)

Sevgilinin nazlı ve mest bakışları kılıç, hançer ve ok gibi aşığın gönlünü yaralar. “Nazlı bakışı ki kınından çıkmış kılıçtır; âşıkların gönlü avda ininden çıkmış aslandır.”

Nigāh-ı nazı kim şemşīrdür çıkmış niyōmından

Dil-i ‘uşşākı şayda şīrdür çıkmış künōmından (G.169-1)

Sabir Parsa Divanı’nda doğrudan kelime olarak “âşık, aşikan, ve uşşak” şeklinde pek çok kaside, tarih, gazel beytlerinde, kıt’a ve rubailerde yer alan âşık, bunların dışında dolaylı olarakta aşığın hallareini anlatan durumlarda, çeşitli hayel ve benzetmeler ile karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple aşığın vücut kısımlarına dair unsurlar ve maddi manevi halleri bu bölümde alt başlıklar halinde incelenecektir.

3.5. AŞIĞIN GÖNLÜ(DERUN/ DİL/ GÖNÜL/HATIR/KALB)

Sabir Parsa Divanı’nda aşığın gönlü, “gönül, derun, dil, hatır ve kalb” kelimeleri ile divan genelinde oldukça fazla kullanılmış, birçok hayale ve benzetmeye konu olmuş, öyle ki ikinci bir âşık hüviyetinde ele alınmıştır. Divanda bir gazel “dil”, bir gazel “haturumdudur”, redifli olup, bir gazelin de her beyiti “gönül kim” diye başlamaktadır. “Gönül kim” ile başlayan gazelde gönüle dair birçok özellik özetlenmiş gibidir. Bu gazelde gönül, tıfl (çocuk), gül bahçesinin bahçivani, fitne gözlerin en güzel mülkü, aşkın gül bahçesinin bülbülü, âlemin kıymetli mallarına degecek bir gevher olmaktadır. Diğer beyitlerde gönül, aşığın sermayesi, nakit parasıdır. Âşık, aşk derdine elindeki tek sermayesi olan can ve gönül metasını vermektedir. Bundanda hiç pişman değildir. Kimi

zaman da taş, kadeh, sarhoş, saray, köle, چراغ, mum vb. olduğu görülür. Şairin pervane bahlıdır dediği gönül, pervanenin mumda yanarak can vermesi gibi aşk yoluna canını verir. Gönül üzerine kurulan hayallerin, tamlamaların sonu gelmemektedir.

Aşığın gönlü gam, keder ve ızdırap içerisindedir. Yıkık ve viran harabeler gibidir. Perişandır. Ancak âşık sevgilinin gönlü inciten kan ve yara içerisinde bırakan gamzesinden, kirpik okundan ayrı kalmak istemez. Bu nedenle her ne kadar gönlü içten içe harap olsa da görünürde mutluluk göstermesi gerektiğini söyler. “Gönül inciten yan bakış, gönlünden uzak olmasın dersin, harebe ol ama görünürde bayındırlık göster.”

*Dilüñden ğamze-i **hātur**-şiken dūr olmasun dirseñ*

Harāb-ābād ol ammā zāhiren ma ‘mūrlük göster (G.57-3)

Gönül aşığın evidir. Gizli sırların, aşk derdinin saklandığı yerdir. Sırrın ise gizlisi makbuldür bu sebeple aşığın gönlü aşk sırrını gizlemek ister. Tasavvufi manada düşünüldüğü zaman gönül İlahi aşkın tecelli yeri, aynası durumundadır. Bu sebeple gönlün yeri tasavvufta her zaman ayrıdır. Ayrıca aşığın gönlü deli, divane, Mecnun’dur. “Âleme inceden inceye efsanemizi açığa vurmuşken, divane gönlümüz aşk sırrını gizlemek ister.”

Mū-be-mūfāş eylemişken ‘āleme efsānemüz

*Sırr-ı ‘aşkı gizlemek ister **dil**-i dīvānemüz (G.90-1)*

“Sinede aşkın sırrını çok zamanlar saklamıştım ah ki gönlün sırrı yine âşikar oldu.”

Çok zamānlar sırr-ı ‘aşkı şaκlamışdum sīnede

*Āh kim rāz-ı **derū**num āşkār oldı yine (G.178-2)*

Bir sayfaya benzetilen gönül, sevgilinin güzel yüzünün yurdu oladıkça, sedece onun aşkı ile dolmadıkça ona bütün âlemi gösteren İskender aynası demek mümkün değildir. “Gönül sayfasına, güzel yüzün yurdu eyleyinceye dek İskender aynası diyemem.”

*Mir’āt-ı Sikender diyemem şafha-i **kalbe***

Tā cilvegeh-i rūy-ı nikū eylemedikçe (G.198-5)

Gönülün zaman zaman kuşa özellikle de bülbüle benzetildiği durumlarlada sıklıkla karşılaşılır. Bülbülün işi ah ve feryattır. Âşığın gönlüde her zaman ah ve feryata hazır durumda beklemektedir. Heleki bezme gelmiş bir sevgili varsa gönül feryada, gözde ağlamaya hazır durumda beklemektedir. Çünkü sevgilinin bezme icabeti onun yollarını gözleyen âşık için beklenmedik bir durumdur. “Sevgili bezme gelirse, gönül feryada hazır, göz ise ağlamaya hazırlanmış zamanda olmak şüphesizdir.”

Göñül feryāda hāzır çeşm ise āmāde-i girye

Gelürse bezme dil-ber hayli dem olmak muḳarrerdür (G.74-4)

Sevgili bir bakışıyla âşığın gönlünü ok, hançer, kılıç ve peykan gibi yaralar. Yaralı gönül ağlayıp inler ah ateşi içerisinde kalır. “Sine ok yarasına alışmıştı ne var ki ah şimdi peykanın ta divane göñüle kadar yetiştirdi (ulaştı).”

Sīne zaḥm-ı tīriñe mu’tād idi ammā ki āh

Şimdi peykānuñ yetişdi tā dil-i şeydāya dek (G.128-4)

3.6. AŞIĞIN VÜCUT KISIMLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.6. 1. Baş/ Ser

Sabir Parsa Divanı’nda “baş ve ser” şeklinde yer alan âşığın başı sevgilinin yoluna feda edilmeye hazırdır. “Âşık, aşk yolunda türlü belalar ile karşı karşıyadır. Bu yolda başını seve seve verir. Âşığın başı talihsiz, yazısı karadır. Başındaki saçları dağınık ve perişandır. Ah dumanı onun samur tacı gibidir (Kurnaz, 1996:390).” Can ve baş aşk cevherine verilmeye hazırdır. Âşığın başı aşkın gamhanesidir. Bazı beyitlerde de akıl yerine kullanıldığı görülür. Âşığın aklından (serinden) ve gönlünden selvi boylu sevgilinin güzel bakışları ve şeker dudakları çıkmaz.

“Gönlümü korku ve ümidin esiri etme; ya başımı kes ya da ümidimi kes.”

İtme göñlüme sīr-i bīm ü ümīd

Ya serüm kes yāḥud ümīdüm kes (G.97-2)

Aşk sarhoşu olan aşığın başı döner. Âşık, başının üzerinde bu dönen gökyüzü mü yoksa su değirmeni mi ayırt edemez durumdadır. “Aşkımın kadehi kırılmış ki başımın üstünde bu dönen gökyüzü müdür yoksa su değirmeni midir bilmem.”

Harāb-ı bāde-i ‘aşkum ki başum üstünde

Felek midür bu dönen āsiyāmıdır bilmem (G.137-4)

3.6. 2. Can

“İnsan ve hayvanda yaşamayı sağlayan madde dışı unsur (Pala, 2012:83)” Aşığın canı, Sabir Parsa Divanı’nda birçok kaside, gazel beytinde ve rubailerde çeşitli tasavvurlar ve tamlamalar ile yerini almıştır. Âşık canına hiç kıymet vermez. Tıpkı başı gibi canını da sevgiliye vermeye hazırdır. Âşık sevgilinin gamını, cefasını ve eziyetini ister. O bir bela heveslisi ve dert tutkunudur. Sevgili ise aşığın canına kast eder. “Can ile gönül, bela heveslisidir ne çare; derdinin zevkini almış bir mübteladır ne çare.”

Cān ile dil ārzūmend-i belādur çāre ne

Hazın almış derdünün bir mübtelādur çāre ne (G.186-1)

Can aşığın sinesinde bulunur. Sevgilinin kirpik oklarının ve hançerinin hedefi aşığın canıdır. Âşık ise canını yaralayan, kan içerisinde bırakan hatta canını almaya çalışan sevgilinin hedefinde olmak ister. Canın sinede gizlenmesi gibi aşkın gizli sırlarıda can içerisinde gizlenir. Ancak şair (âşık) bu sırları saklamakta zorlanır çünkü onun sözlerinden, hal ve hareketlerinden anlaşılmaktadır. “Ey Sabir, aşkın gizli anlamının hali can gibi sinede gizledim ancak sözlerimden anlaşılır.”

Sīnede cān gibi pinhān eyledüm Şābir velī

Sözlerümden anlanur keyfiyet-i mazmūn-ı ‘aşk (G.117-5)

Aşk pazarında aşığın en büyük sermayesi canı ve başıdır. Onun canı alınıp satılır ve âşık bundan gocunmaz bile. “Aşkın eşi benzeri olmayan cevherine can ve baş verdim, gördüm ki iki cihanın sermayesine değer aldım.”

Virdüm ser ü cān gevher-i yek-dāne-i ‘aşka

Gördüm ki metâ ‘-ı dü-cihānı deger aldum (G.143-5)

Sevgilinin dudakları can bağışlayıcıdır. “Can ağızdan girer, ağızdan çıkar (Kurnaz, 1996:366).” Bu sebeple canın dudak ile ugunluk içerisinde kullanıldığı görülür. Hz. İsa’nın ölüleri diriltme mucizesi bilinmektedir. Canın, bazı beyitlerde Hz. İsa ile birlikte kullanıldığı da görülür. “Sevgilinin can bağışlayan dudağı varken, cennet kızının cevher saçan dudağı nedir?”

La ‘l-i cān-baḥş-ı dil-rübā var iken

Leb-i gevher-niṣār-ı hūr nedür (G.80-3)

3.6.3. Ciger

Aşığın ciğeri, daima sevgilinin bakış oku, peykan, şemşir ile yaralı ve kanlı vaziyettedir. “Aşkın husule getirdiği acı ve ıstırap halinin idrak edildiği merkezlerden birinin de ciğer olduğu görülür. O, bu konuda, diğer merkezlerden can, gönül ve sine ile aynı paraleldedir (Tolasa, 2001:356).” “Bakışının ciğer delen okunu taa sineme vur; atardamarlarım o neştere ortak olsun.”

Tā sīneme ur tīr-i ciger-düz-ı nigāhuñ

Şiryānlarum ol niṣtere müşterek olsun (G.159-4)

Aşığın ciğeri kanla doludur. “Hun-ı ciğer” tamlamasının çokça kullanıldığı görülür. Bazen de sabır eteşi ile yanan ciğer kebab olmaktadır.

Ol dir-ber-i dil-firīb itdükçe ḥiṭāb

Olmaḳda ciğer āteş-i şabr ile kebāb

Feryād ki ārāma mecālüm yoḳdur

Dil teşne-i āb vaşl-ı yār ise serāb (R.3)

3.6.4. Çeşm/ Dide/ Göz/ Nigah

Göz. Sabir Parsa Divanı’nda “çeşm, dide, göz, nigah” isimleri ile aşığın vücut kısımları arasında en çok kullanılan unsurlardan birisi olmuştur. Bunda aşığın gözlerinin

sürekli gözyaşı dökmesinin ve sevgilinin yolunu gözlemesinin etkisi vardır diyebiliriz. Aşığın gözleri daima kanlı gözyaşları döker. Sevgilinin köyünü gözyaşları ile sular. Sevgilinin eşiğinin toprağını ve ayağının tozunu gözüne sürme yapar. Göz ile ilgili çeşitli deyim ve tabirlerin kullanıldığı da görülür. “O yarin gönül çeken boyu gelse gözüme görünse; ümit aynasına bir yüz görünse.”

Gelse gözime ol kad-i dil-cüy görünse

Âyine-i ümmîdde bir nây görünse (G.183-1)

Aşığın gözleri sevgiliye kavuştuğu zaman bile gözyaşı döker. “Gül misali dudağın her zaman ki gülümser, gözlerim kavuşmanın şevki ile çi, kırağı saçar.”

*Şevk-i vişâl **dîdelerüm** jâle-rîz ider*

Her dem ki hânde eyleye la'lüñ mişâl-i gül (G.133-5)

Ağyara vefa gösteren sevgili, aşığın kendisine göz ucuyla bile bakmasını istemez. Bu âşık için büyük bir eziyettir. “Ey Sabir, o vefalı sevgilide başkasına (ağyara) çaba, azim varmış, göz ucuyla bakışım istemez.”

İstemez kûşe-i çeşm ile nigâhum gayra

Şâbir ol yâr-i vefâdârda gayret var imiş (G.100-7)

Sevgili aşığın gözüne her zaman görünmez. Âşık ise hep sevgiliyi bir kerecik görmenin umuduyla onun köyünden, eşiğinden ayrılmaz. Bezimde onun yolunu gözler. Şaşılabilecek şey ki sevgili aşığın gözüne ansızın görünmüştür. Güzelliği yönünden periye benzetilen sevgili, ayrıca ansızın göze görünüp kaybolması yönüyle de peri ile benzerlik göstermektedir. Sevgiliyi gören avare gönülün ise divane olması kaçınılmazdır. “Gözüme ansızın bir peri gibi güzel sevgili rast geldi, şaşılabilecek şey acaba avare gönlümüz divane mi olsa?”

Dil-i âvâremüz nâ-geh ‘acep mi olsa dîvâne

Perîveş râst geldi çeşmüme bir dil-ber ammâ ne (G.197-1)

3.6.5. Dest/ El

Sabir Parsa Divanı'nda el, "dest ve el" şeklinde birçok beyitte yer almaktadır. Aşığın eli bazen bir kadehi tutar, bazen Allah'a el açarak dua eder, bazende ah eteğini tutar. Bazı durumlarda da gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Ancak en çok dua ederken el açılması ve şarap kadehini tutması yönüyle söz konusu edilmiştir. "Ey gönül, elinde pîr-i mugandan böyle kadeh varken aşk sarhoşu Sabir'i neden mahmur bırakırsın."

Niçün mahmūr kōrsun Şābir'i ser-mest-i 'aşk eyle

Elūnde var iken pîr-i muğāndan böyle cām ey dil (G.131-5)

İstek, arzu goncasını tutmak için elni uzatan aşığın eli, goncanın tırnak tırmalayan keskin dikenlerine takılmıştır. "İstek, arzu goncasına elimizi tutalım, tırnak tırmalayan keskin dikene erişti ne yapalım."

İrişdi gonce-i maḳṣūda destümüz tatalum

Hırāş-ı nāḥun-ı ser-tîz-i ḥāra n'eyleyeyüm (G.138-2)

3.6.6. Eşk/Giryan/ Giryeye/Sirişk

Gözyaşı. Sabir Parsa Divanı'nda aşığın vücut kısımları ile ilgili unsurlar arasında en çok sözü edilen gözyaşıdır. "Eşk, giryān, giryeye, sirişk" adları ile birçok gazelde çeşitli tasavvurlarla ele alınır. "Gözyaşı, aşığın en belirgin özelliklerinden biridir. O, rengi, parlaklığı, şekli, yuvarlaklığı, hareketliliği, dane ve çok oluşu, akarken ince uzun görünüşü gibi hususlar dolayısıyla çeşitli hayaller içinde söz konusu edilir (Kurnaz, 1996:375)." Aşığın gözyaşı ırmaklar gibi akar, derya deniz gibi birikir. Rengi her zaman kırmızıdır. Bu nedenle kana, güle ve şaraba teşbih edilir. "Sevgileye karşı aşığın en önemli metayı gözyaşıdır. Bu bakımdan kullanıma sınır çizmek çok zordur (Pala,2012:142)." Âşık sevgiliyi görmeyince de görünce de hep ağlar. O ne kadar ağlar, gözyaşı dökerse sevgilinin katında değeri o derece artar. Onun gözleri çiy ve kırağı saçır. Sevgilinin bezme gelmesini bekleyen âşık feryada ve ağlamaya hazır beklemektedir. "Sevgili bezme gelirse, gönül feryada hazır, göz ise ağlamaya hazırlanmış zamanda olmak şüphesizdir."

Göñül feryāda ḥāzır çeşm ise āmāde-i giryeye

Gelürse bezme dil-ber hayli dem olmaḳ muḳarrerdür (G.74-4)

“Gözyaşının kaynağı gönül, dökülüp saçıldığı yer göz ve bu yaşlardan etkilenen çoğu zaman sinedir. Gözyaşı gönüldeki sırların açığa vurulmasına sebep olur (Sefercioğlu, 2001:320).” “Ey Sabir sevgili bizi ağlamaklı görünce, gönül derdimiz ve adil delilimizden anladı.”

Şābir bizi giryān göricek añladı cānān

Derd-i dilimüz beyyine-i ‘ādilemüzden (G.164-5)

Âşık daima sevgilinin köyünde, eşiğinde ah ve feryat eder ve kanlı gözyaşları döker. Bu onun tabiatında vardır. “Ey gönül, sevgilinin eşiğine var, yakıcı ahını çek, gözyaşını dök, su ve tabiatını göster.”

Dök eşk-i çeşmi ey dil çek āh-ı sūznāki

Var āstān-ı dil-berde āb u tāb göster (G.75-4)

3.6.7. Kad/ Kadd

Boy. Sabir Parsa Divanı’nda üç gazel beytinde “kad, kadd” şeklinde yer alan boy genellikle aşk derdi ile bükülmüş vaziyette karşımıza çıkar. Gam ve kederden eğri kalan bel şekli yönüyle çeng ve kemana benzetilmektedir. Âşık bir gazel beytinde, ne aşk menziline ulaşabilen bir ok ne de sevgilinin eziyetleri karşısında yay gibi bükülen bir boyu olmadığı için hayıflanmaktadır. “Ne ok gibi aşk yoluna doru yöneldik ne sevgilinin cevri ile boyumuzu yay edebildik.”

Ne tîr gibi reh-i ‘aşḳa rast-ı ‘azmidebildük

Ne cevri-i dil-ber ile ḳaddimüz kemān idebildük (G.123-4)

3.6.8. Leb

Dudak. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde yer almaktadır. Aşığın (şairin) dudakları tesirli sözler söylemekte ustadır. “Gayret elim beni feryat eteğine düşürdü, dudaklarımdan dökülen tesirli sözler değil ise nedir?

Be-dest-i ḡayrete muftāḍ dāmen-i feryād

Ve-ger-ne zîr-i lebem nağmehā-yı bā-eşer'est (G.18-3)

3.6.9. Müje

Kirpik. Sabir Parsa Divanı'nda aşğın kirpiğinden yalnızca bir matlada söz edilir. Genellikle sevgilinin kirpiği ciğer ve sine delmekle meşhurdur. Âşık ise kirpiğindeki kırmızılığın ciğer kanından değil, döktüğü kanlı gözyaşlarının suyu ile biten lalelerden kaynaklandığını söylemektedir. “Sanmayın ki kirpiğimde görünen ciğer kanıdır; gözyaşımın acı suyuyla biten taze laledir.”

Şanmañ ki müjemde görinen hûn-ı cigerdür

Şûr-ābe-i eşkümler biter lāle-i terdür (Mt.4)

3.6.10. Pâ/ Pây

Ayak. Sabir Parsa Divanı'nda birkaç gazel beytinde ve rubaide aşğın ayağı yer alır. Genellikle de şarap ile birlikte kullanılır. Ser (baş) ile birlikte kullanıldığı da olur. Şair (âşık), gül renkli şarabı bir kez eline geçirirse, şarabın mucidi Cem'in ve Hüsrev'in bile bu konu da kendisinden aşağıda yani onun ayaklarının altında kalacağından söz etmektedir. “Gül renkli içki kadehinin aşkı bir kez elime geçse, nice Hüsrev nice Cem ayağımın altında kalırdı.”

Zîr-i pâyumda kalırdı nice Hüsrev nice Cem

Girse bir kez destüme bir sâğar-ı gül-gün-ı 'aşk (G.117-4)

3.6.11. Ru/ Ruy/ Yüz/ Ruh

Sabir Parsa Divanı'nda aşğın yüzü genellikle siyah renklidir. Hz. Muhammed için yazılan kaside de şair eğer Peygamberin ayağının toprağını yüzüne örtü yapmazsa, mahşer günü bütün ümmetlerin kara yüzünü görmesinden korkar. “Ayağının toprağı yanağın örtüsü olmazsa bütün ümmetler kara yüzümü mahşerde görür.”

Mahşerde görür cümle ümem rūy-ı siyāhum

Olmazsa türāb-ı kademün pūş-i ruhşār (K.2-44)

Âşık daima gözyaşı döker. Ve yüzünü yarin eteğine sürmek ister ancak onun eteğini kirletmektende çekinmektedir. “Ya Rab, sevgilinin ayağına yüzüm sürülmüş olur mu; yine gözyaşımla eteği kirlenmiş olur mu?”

Yā Rabkadem-i yāreyüzüm sūde olur mı

Eşkümle yine dāmeni ālūde olur mı (G.206-1)

3.6.12. Sine

Göğüs, bağır, yürek. Sabir Parsa Divanı’nda aşığın vücut kısımları arasında en başta ele alınan unsurdur. Sine sevgilinin kirpik, gamze, eziyet ve cefalarının hedefidir. Kirpik ve bakış okları onu yaralar. Bu sebeple sine yaralı, kanlı ve parça parçadır. “Ey sine, cefa oku ile parça parça mı oldun; dahi ne oldu sitem, zulüm çekmeden perşan mı oldun?”

*Hadeng-i cev̄ ile ey **sīne** çāk çāk mı olduñ*

Dahı ne oldu sitem çekmeden helāk mı olduñ (G.126-1)

Sine yaralı olamsı sebebiyle içerisinde kan da barındırır. Bu kırmızı renginden dolayı ve yara münasebetiyle leb, yakut, ateş gibi unsurlarla uygunluk içerisinde kullanılır. Eskiden yarayı tedavi etmek için yara kızgın demir ile dağlanırmış. Bazı beyitlerde bu durumdan da söz edilir. Sine aşkın, derdin, ızdırabın, heyecanın vb. barındığı yerdir. Âşık, aşk derdini narin bir sevgili gibi sinesine çekmektedir. “Aşk ehli, muhabbet derdini narin sevgili gibi divane sineye çektiler.”

Dildār-ı nāzenīn gibi derd-i maḥabbeti

*Erbāb-ı ‘aşk**sīne**-i şeydāya çekdiler (G.49-5)*

“Tig, tir, peykan, hançer, hadeng” vb. savaş aletleri ile uygunluk içerisinde çeşitli hayaller kurulur. “Sine ok yarasına alışmıştı ne var ki ah şimdi peykanın ta divane gönüle kadar yetişti (ulaştı).”

***Sīne** zaḥm-ı tīriñe mu’tōd idi ammā ki āh*

Şimdi peykānuñ yetişdi tā dil-i şeydāya dek (G.128-4)

Sabir Parsa Divanı'nda sine genellikle yaralı ve cefa içerisinde olmasına rağmen bir gazel beytinde sevinçli halinden söz edilmiştir. Bunun sebebi ise gönüle hüdhüd kuşundan gelen hayırlı haberdır. “O hayırlı haber getiren hüdhüd, gönüle acaba ne söyledi bilmem, sinenin sevinci kemalindedir.”

*Sürür-ı **sîne** kemālindedür velî bilmem*

*Ne söyledi dile ol hüdhüd-i **huceste**-peyām (G.149-8)*

3.7. MADDİ VE MANEVİ HALLER

3.7. 1.Ah/ Efgan/ Feryad/ Figan/ Nale/ Zar

“Ah” içten gelen bir acı ünlemi, anlamdaşları olan “efgan, feryad, figan, nale ve zar” ağlayıp, inleme, inilti vb. anlamlarında aşığın çektiği acıları, sıkıntıları anlatmak için sıklıkla kullanılan unsurlardır. Aşığın ağlayıp, inlemesi ve ah etmesinin başlıca nedeni sevgiliden ayrı kalmasıdır. Onun ahı dumanlı bir ateş gibi gökyüzüne yükselir. Gözlerinden ise yaş hiç eksik olmaz. Vefasız sevgili ise aşığın bu halini görmezden gelir. Ahın yükselişi çok hızlı olur. Bu haliyle bir ok gibidir. Kimi zaman da ah, figan, efgan vb. hançer kılıç olarak karşımıza çıkar. Bazende fırtına, rüzgâr vb. benzetildiği görülür. Ah ateşli olunca felekler, yıldızlar, güneş ve ay tutuşur. Âşık yalnızca sevgilinin hasretinden, ayrılık ve aşk derdinden ağlayıp inlemez bazende felek ve düşmanların cefaları karşısında da ah ettiği görülür. “Bende sevgiliye kavuşmaya kabiliyet yoktur lakin gönlümde ateşli ah ile gözümde yaş vardır.”

Vişāl-i yāre isti 'dād yokdur bende ammā kim

*Dilümde **āh**-ı āteşnāk ile dīdemde nem vardur (G.71-4)*

Gül sevgilinin, bülbül de aşığın sembolüdür. Bülbül çemenliklerde, gül bahçelerinde gülün açılmasını sabahlara kadar feryat ederek bekler, ağlayıp inleyerek güldarda dolaşır. Kendisini bülbüle benzeten âşıktaki güle benzettiği sevgisinin açılmasını feryat ederek bekler. “Ey Sabir, sevgili gül gibi açılrsa (bende) bülbül gibi feryat etsem yine keder evinin gül bahçesini kıskıkanır olduğunu görsem.”

*Açılrsa gül gibi yār eylesen bülbül gibi **feryād***

Yine ğam-ḥāne Şābir reşk-i gülzār olduĝın görsem (G.144-5)

“O yuva isteyen yeni hevesli (acemi) kuş ki avare bülbülün ağlayan, inleyen halini ne bilir.”

Āvāre bülbülüñ ne bilür ḥāl-i zārını

Ol mürĝ-ı nev-heves ki ola āşiyān-ṭaleb (G.9-4)

Âşık sevgilinin köyünde sabahlara kadar ağlayıp inler feryad eder. Onu bir kez olsun görebilmek için eşiğinden ayrılmaz ancak sevgili çok nadir bulunur hatta bazen hiç bulunmaz. Buna rağmen âşık sevgiliyi beklemekten hiç vazgeçmez. “Ey Sabir, sevgilinin köyüne inleme ve feryat ile gidersen eğer o nadir bulunan sevgili bulunmazsa ne yaparsın?”

Varursan kūy-ı yāre nāle vü efgān ile Şābir

Bulunmazsa eger ol dil-ber-i kem-yāb n'eylersin (G.158-5)

“Yari, inleme sesimizden hoşlanır sandık figan ettik; gönlün halinden habersiz sandık ki hata ettik.”

Figān itdük şadā-yı nālemüzden ḥazider şanduk

Ḥaṭā itdük ki yāri ḥāl-i dilden bî-ḥaber şanduk (G.116-1)

3.7. 2. Bela/ Derd/ Elem/ Gam/ Gussa/ Kahr/ Keder/ Mihnet

Sabir Parsa Divanı'nda “bela, derd, elem, gam, gussa, kahr, keder, mihnet” kelimeleri ile aşığın çektiği derd ve sıkıntıları anlatmak için çokça kullanılmış, birçok beyitte ve rubai de çeşitli hayaller ve tamlamalarla yerlerini almışlardır. Çünkü âşık, aşk ve sevgilinin derdiyle sürekli gam, keder, sıkıntı vb. içerisinde. Ancak âşık bu durumdan şikâyetçi değildir. Âşık gam ve kederi ister çünkü bu onun aşk yolundaki azmini, isteğini ve dayanıklılığını gösterir. Gam şarabının kadehi ona zevk verir. Gam yoluna Vamık, Ferhad, Mecnun gibi âşıklarda ayak basmışlardır. Bazen de bela, gam ve keder vb. ok, kılıç, hançer, gamze, kirpik olur ve aşığın sinisini, gönlünü yaralar. Gam meydanında bela oklarının nişan yeri aşığın sinesi olur. Aşığın gönlü, sinesi derd ve sıkıntının evi olmuştur. Ancak âşık ayrılık gamına tahammül etmekte zorlanır. “Gönül

atı mihnet yolunun ahenginden beri gönül huzurunu, beraber olmanın talebini eylemedi.”

*Âheng-i rāh-ı **miḥnet** idelden semend-i dil*

Ârām-ı cānı eylemedi hem- 'inān ṭaleb (G.9-3)

Gamın ilacı yine gam çekmektir. Buna tabipler bile çare bulamazlar. “Ey tabib, mizacına boşuna keder verme (çünkü) gönül derdinin devaları hep hatırımdadır.”

*Bī-hūde ey ṭabīb **keder** virme ṭab' uña*

Derd-i dilüñ devāları hep ḥāṭırumdadur (G.51-4)

Semender ateşte yanmayan bir canlıdır. Şairin (aşığın) elbisesi semenderden yapılmış bile olsa o gam ateşine bu elbisesini parça parça edip girer. Çünkü o gam ateşinde yanmaktan korkmaz aksine gam ona mutluluk verir. “Ey Sabir, elbisemiz semender hırkası olsa da biz gam ateşine parça parça edip gireriz.”

*Biz çāk çāk idüp girerüz āteş-i **ḡama***

Peşm-i semender olsa da Şābir libāsımız (G.89-5)

“Âşık, sevgilinin dışında, devran, felek ve zamandan dolayı da gam çeker. Bu gamın dağılması için tek çare içki içmektir. Murad mumunun yanması; yani aşığın isteğine kavuşması sonucuda gam dağılabilir. Ancak bu da çok zor erişilen bir durumdur (Pala, 2012:161).” “Ey Sabir bu kutlu zamanda acaba mutluluk şarabı helal ve keder şarabı haram mı olsa?”

‘Aceb mi olsa bu ferḥunde-demde ey Şābir

*Mey-i neşāṭ ḥelāl u şarāb-ı **ḡūşsa** ḥaram (G.149-10)*

Âşık daima rakip ve düşmanlarından, onların hor görmelerinden, sevgiliye yakın olmalarından ve sevgilinin de onlara yüz vermelerinden elem, sıkıntı çekmektedir. Âşık eğer buna sabretmezse sevgiliden sitem çekmektedir. “Daima ağyarın hor görmelerinden elem çekeriz; (buna) sabretmesek yardan sitem çekeriz.”

*Hemişe ta'ne-i ağıyārdan **elem** çekerüz*

Tahammül eylemesek yārdan sitem çekerüz (G.93-1)

“Bela köşesi (ve) boş hayalin sonu ile bilmem ki gönül fakir midir padişah mıdır?”

*Künc-i **belā** nihāye-i māhūlyā ile*

Bilmem ki dil faķīr midür pādşeh midür (G.61-4)

3.7. 3.Cevr/ Cefa

Arapça eziyet, zulum, sitem, incitme. Vefasız sevgili aşığa sürekli eziyet eder. Âşık ise bundan şikâyetçi değildir. Cevr ve cefanın nedenlerinden biri de sevgiliden ayrı kalmaktır. Aşığın dayanma gücünü en çok etkileyende bu ayrılıktır. O vuslat bekler ancak bu imkânsızdır. Sevgilinin kirpik ve gamze oku, hançer ve kılıçta aşığa cevır ve cefa vermektedir. Sevgilide vefa ve insaf yoktur. Sevgilinin cevır okuna ve sitemine dayanmak ise sabır ve şarap ile mümkündür. “Eziyet oku (sevgilinin kirpik oku), dert yarası arka arkaya gelmekte o insafsız ok atıcı hiç rahat vermez mi?”

*Ĥadeng-i **cevrden** zahm-ı elem pey-der-pey olmaķda*

O tīr-endāz-ı bī-inşāf hiç ārām virmez mi (G.208-2)

Sevginin cefa okları aşığın sinisini sedefçilik kandili gibi oymuş yaralar ile doldurmuştur. “Yarin cefa oku ile yara dolu göğsümüz sedefçilik kandili gibi dopdolu oldu.”

*Sīne-i pūr-dāğmuz tīr-i **ceftā**-yı yār ile*

Oldı māl-ā-māl ķandīl-i şadefķārī gibi (G.209-3)

Aşığa sadece sevgili zulum etmez. Âşık zamanın derdi ile de yaralar içerisinde ancak yinede gönlü şad ve hurremdir. Felek ve zamanın zulmunun yanında birde adu, ağıyar ve riya ehli de aşığa cevır ve cefa etmektedir. “Gönlüm aşk ehlinin meclis eğlencesi ile ülfet etmiş, alışmış; riya ehlinin sohbetinin cefasını seçmem.”

Şafâ-yı bezm-i ehl-i aşk ile me'lûf gönülüm

Cefâ-yı şohbet-i riyâyı ihtiyâr itmey (G.148-4)

3.7.4. Dağ/ Zahm

Dağ Farsça “yanık yarası”, zahm da Farsça “yara” anlamındadır. “Aşığın vücudu, bağı, sinesi, canı, gönlü, yüreği, ciğeri yaralar içindedir. Bu yaralara sebep olanlar sevgili, gamze, kirpik, aşk, ayrılık, gam, keder, telih veya felek (çarh-ı huni)’tir. Bu unsurlar genellikle kılıç ve ok şeklinde hayal edilirler. Yara dağ-ı gam, zahm-ı firak, dağ-ı mihnet, dağ-ı hasret, dağ-ı melamet, bela dağı, dağ-ı nihan, dağ-ı ateşin, dağ-ı sine vb. şekillerde ifade edilir (Kurnaz, 1996:401).” Sabir Parsa Divanı’nda birçok kaside, gazel beytinde ve rubaide Divan şiiri geleneği ve hayal dünyasına uygun bir şekilde kullanılmıştır. “Zamanın (dünyanın) derdi ile yaralarla doluyum ama niye zihnim mutlu, gönlüm mutlu mesuttur benim?”

*Dâğ-ber-dâğum cefâ-yı **dehr** ile ammâ niye*

Hâfızum âsûde gönülüm şâd u hurremdür benüm (G.141-2)

Yaranın kabuk tutan şekli siyah iken teze yara ise kırmızı ve kanlıdır. Âşık için yaranın taze kalanı makbuldür. O her ne kadar acı içinde olsa yaralansa da bunu kendisine bir lutuf olarak bilir. Sevgilinin yaralayıcı bakışını, kirpiğini üzerinde ister. Hatta bunları esirgerse ona sitemde bulunur. “O sevgili yanında benim gibi yara ve av varken niçin gamze okunu başkasına atar?”

Niçün ider o perî gayra tîr-i gamzeyi pertâb

*Benüm gibi var iken **zahm** çü şikâr yanında (G.193-5)*

3.7.5. Firkat/ Firak/ Hasret/ Hicran

Ayrılık. Sabir Parsa Divanı’nda “firak, firkat, hasret ve hicran” gibi kelimeler ile ifade edilir. “Aşığın en belirgin özelliği firkat içinde olmasıdır. Sevgilinin rakiplerle ilgilenmesi, firkat acısının çoğalma nedenidir. Firkat nedeniyle âşık kan yutar, ölümcül hasta olur, toprağa döner, geceleri sabahlara dek yanar, ağlar, ah eder, daima kanlı gözyaşları döker, beli bükülür, gam ve keder içinde kalır. Firkat aşığa en çok yalnız

geçen gecelerde etki eder çünkü yalnızlık duygusu geceleyin artar (Pala, 2012:159).”
 “Ayrılık zamanının acı gülüşü, sevinç gözyaşlarının lezzeti nedir?”

Telhî-i ḥande-i dem-i hicrân

Lezzet-i girye-i sürûr nedür (G.80-2)

Âşık sevgilinin kapısının, eşiğinin toprağını gözüne Isfahan sürmesi olarak çekmektedir. Sevgilinin kapısının önde olmak bu toprağı yüzüne, gözüne sürebilmek bile âşık için büyük bir şükür sebebidir çünkü bir parça da olsa sevgilisine yaklaşmış, hasretinin azalma ihtimali artmıştır. “Sultanım, kapının toprağına şükür ederek diyem ki hasret çeken gözüme Isfahan sürmesi oldu.”

Ki diyem şükr-künân ḥāk-i derüñ sulṭānum

Dīde-i ḥasretüme kuḥl-i Şifāḥān oldı (K.6-52)

“Ey can, sevgili, elbisemin yakası ayrılığından mahzun olup can sıkıntısı çekti.”

Çekdi ḥamyāzeler girîbānum

Firḳatüñden melûl olup cānā (G.4-4)

Ayrılığın ateş, cehennem, yara, ok, kılıç, hançer gibi yaralayıcı unsurlara benzetilmesinin yanında merdivene benzetildiği görülür. Şair ömrün basamak basamak tükendiğini ancak ayrılık merdiveninin bir sonu olmadığını dile getirmektedir. “Bu ayrılık merdivenine son olmaz mı; ömür basamak basamak tükendi yoksa bu tükenmez mi?”

Bu nerdübān-ı firāḳa nihāyet olmaz mı

Tükendi ‘ömr tükenmez mi yohsa bu tedrîc (G.22-4)

3.7.6. Vuslat/ Vasl/ Visal

Vasl, Arapça “ulaşma, birleştirme, kavuşma”, visal Arapça “ulaşma, bitişme, sevgiyle kavuşma” aynı şekilde vuslat da “bir şeye ulaşma, yetişme, kavuşma” anlamlarındadır. Sabir Parsa Divanı’nda kavuşma birçok beyit ve rubaide “vasl, visal ve

vuslat” şeklinde çeşitli tasavvurlar ile yer almaktadır. Âşık için muhabbet menziline ulaşmak bir hayal, vuslata ermek ise olmayacak bir ihtimal olur. Bazen de vuslat Beytû'l-Haram olur. Âşık bir kez sevgilisine sarılmak ve vuslat şarabından içmek ister. Şair, âşık geçinip “sevgilinin kavuşmasına talip değilim” diyenlerin yalan söylediklerini düşünür. Çünkü âşıkların en büyük amacı sevgiye kavuşmaktır. Sevgilinin yüzünü bir kez olsun görebilmek için onun köyünden, eşliğinden bile ayrılmaz. Ancak vefasız sevgili kavuşma yanlısı değildir. Aşığa naz ve cefa eder. Öyleki sevgili nazından vaz geçse rüzgâr naz etmeye başlar. “Sevgili, kavuşma ümidine düştükçe naz eder; eğer o vazgeçse rüzgâr naz eder.”

Ümîd-i vuslata düşdükçe yâr nâz eyler

O farîğ olsa eger rüzgâr nâz eyler (G.50-1)

Âşığın her zaman hayali sevgiliye kavuşmaktır ancak sevgiliye kavuştuktan sonra gelecek olan ayrılık fikri ona korku verir. Kavuşma ve ayrılık tezat olacak şekilde kullanılır. Ayrılığın sonu kavuşma, kavuşmanın sonu ise ayrılıktır. “Gönüle kavuşma hayali ile bir parça huzur versem ayrılık düşüncesi hemen korku olur.”

Hırâş olur dile endîşe-i firağ hemân

Hayâl-i vaşl ile bir pâre eylesem ârâm (G.149-6)

Sevgilinin bir yansıması olan gönülde ona kavuşmaya dair binlerce hayal kurulur ancak vefasız sevgiliye kavuşmak mümkün değildir ve aşığında elinden bir şey gelmemektedir. “Ey sevgilinin sureti olan gönül, kavuşma manasının fikri, yüz bin tasavvur hayale sığmaz (ancak) elden ne gelir.”

Hayâle gerçi şığmaz fikr-i ma'nâ-yı vişâl ammâ

Gelür yüz biñ tasavvur ey dil-i şûret-nigâr elden (G.176-2)

3.7.7. Aşk/ Mahabbet/ Sevda

Aşk, şiddetli, aşırı sevgi anlamındadır. Divanda anlamdaşları olan mahabbet ve sevda şekline rastlanır. Ancak en çok “aşk” şeklinde kullanılmaktadır. Sabir Parsa Divanı’nda kaside beyitlerinde, rubai ve kıt’alarda kullanılan aşkın yoğunlukla gazel

beyitlerinde yer aldığı görülmektedir. Nerdeyse bütün gazellerde aşka rastlanır. Hatta iki gazel “aşk” rediflidir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Divan şiirinin aşk üzerine kurulu olmasıdır. Sabir Parsa da bu geleneğe bağlı kalmış ve aşkı birçok tamlama ve hayellerle şiirine işlemiştir. Âşık, sevgili ve rakip üçgeni içerisinde aşk derdi ile en çok meşgul olan ve aşkına her zaman sadık kalan kişi “âşık” olmuştur. Âşık olunan kişi ise sevgilidir. Tasavvufi manada düşünüldüğünde ise bu kişi Allah’tan başkası değildir. Rakip ise engellerdir.

Tasavvufi anlamda aşk: “Aşk, insan yaratılışındaki güzellik ve varlığın temelini oluşturur. Yani Allah, insanı kendine ayna olsun diye yartmıştır. Aşk Allah’ın zatına ait bir özelliktir. Allah’ın sırrı ve tecellinin remzi bu aşkta gizlidir (Pala, 2012:38).” Mevlevi tarikatına bağlı olduğunu bildiğimiz Sabir Parsa’nın şiirlerinde aşkın tasavvufi boyutunu görmekte mümkündür.

Şairin ve aşığın aşk üzerine olan hayali ve sözü bitip tükenmemektedir bu sebeple birkaç beyit ile bir parçada olsa aşk anlatılmaya çalışılmıştır. Aşk bir sırdır. Bu sırrın saklandığı yer ise sinedir, gönüldür. Aşk ne kadar gizli tutulursa yüceliği de o derece artar. Aşk sırrını sevenden ve sevilenden başkasının bilmesi hoş karşılanmaz. Âşık, aşk sırrını uzun zaman sinesinde saklamış ancak yinede sırrının aşikâr olmasına engel olamamıştır. “Sinede aşkın sırrını çok zamanlar saklamıştım ah ki gönlün sırrı yine aşikâr oldu.”

Çok zamānlar sırr-ı ‘aşkı saklamışdum sînede

Âh kim rāz-ı derūnum āşkār oldı yine (G.178-2)

Aşk imkânsızlıklar ile doludur. Âşıktaki bunun farkındadır ancak o aşkından asla vazgeçmez. Âşığın gönlünde kapanmaz yaralar açar. Hatta aşk ona dertten başka bir şey vermez. Ama âşık her ne kadar acı çeker, üzüntüler içerisinde kalırsa aşkın derceside o doğrultuda artar. “Meğerki muhabbet durağına ermek imkânsız; vuslat (da) olmayacak ihtimal imiş.”

Ser-menzil-i maḥabbete irmek muḥāl imiş

Vuṣlat meger ki olmayacak iḥtimāl imiş (G.105-1)

Aşkın hikâyesini âşıktan daha iyi bilen yoktur çünkü onun aklında ve gönlünde aşktan başka bir şey yoktur. “Ey Sabir, aşk hikâyesini bilip söylerim ama sırlara vakıf gönlümden dinleyip pay alan yok.”

Kışsa-i ‘aşkı bilüp söylerüm ammā Şābir

Diñleyüp hişşe alur yok dil-i āgāhumdan (G.157-4)

Aşk, sevgi anlamına gelen sevdanın, siyah, çok kara anlamı da vardır. Bu sebeple saç, kakül vb. unsurlar ile tevriyeli olarak kullanıldığı olur. Sevda kalpte bulunun siyah sıvının adıdır ki sevdalananan kişinin bedanindeki bu sıvının artmasına sebep olur. Âşık, aşk derdiyle feryat figan eder, sabahlara kadar kanlı gözyaşları döker, ahının dumanı gökyüzüne çıkar. “Bülbül, seher vakti o kadar feryat ve efgan etti ki sanki başında dertli aşığın aşk sevdası (aşırı sevgi) var.”

Sehergeh ol kadar feryād u efgān itdi bülbül kim

*Başında derdmendüñ şanki **sevdā-yı maḥabbet** var (G.60-3)*

3.8. ADU/ AĞYAR/ DÜŞMEN/ RAKİB/ RU-SİYAH

Divan şiirinde sevgili, âşık ve ağyardan oluşan aşk üçkeninin üçüncü tipi rakiptir. “Eski edebiyatımızda sözü edilen ‘rakib’ kelimesi bugünkü anlamıyla değerlendirildiği takdirde, aynı sevgiliyi seven iki aşığın birbirlerine karşı durumlarını isimlendirmekten ibaret kalacaktır. Lügat karşılıkları farklı olmasına rağmen ‘rakib’ ile ‘adu-a‘da’ ve ‘gayr-ağyar’ tiplerinin fonksiyonları aşağı yukarı birbirinin aynı olduğundan aslında farklı tipleri temsil etmesi gereken bu kavramlar, ‘rakib’ kavramının kendi bünyesinde uğradığı değişikliğe benzer bir biçimde aynı tipi temsil eden bir yapıya bürünmek durumunda kalmışlardır (Şentürk, 1995:334-340).” Sabir Parsa Divanı’nda “adu, ağyar, düşmen, rakip, ru-siyeh” gibi kelimelerle ifade edilen düşman sevgili ve âşık kadar fazla kullanılmamıştır.

Rakipte sevgilinin âşıklarındandır. Akli sevgili ile sevda alışverişine düşen rakibi çaresiz olarak görür âşık. “O çaresizin, rakibin akli bir parça pazarı gibi yar ile sevda alışverişine düşmüş.”

*Yār ile dād u sited sevdāsına düşmüş **raķīb***

‘Aklı ol bî-çārenūñ bir pāre bāzārī gibi (G.209-2)

Düşmanlar tıpkı âşık gibi sevgilinin kapısından hiç ayrılmazlar hatta bazen aşığada engel olarak buranın bekçiliğini bile yaparlar. Âşık sevgiliyi rakibe karşı hep uyarır ancak sevgili aşığın sözlerini dinlemez ve hep rakibe yüz verir. Bir beyitte âşık sevgilinin yüzünde aşığın busesinden iz bulduğunu söyler. Aşığı en çok üzende sevgilinin ağyara yüz vermesi kendisini görmezden gelmesidir. Bazen sevgili dost düşman tanımaz ve mest olmuş gözleriyle savaş açar. “Ey Sabir, sakın ki yar ne düşman bilir ne dost her zaman ki gözü mest olup savaşımaya niyet eder.”

*Şābir hāzer ki yār ne **düşmen** bilür ne dost*

Her geh ki çeşmi mest olup ‘azm-i rezm ider (G.52-5)

Rakip bütün kötü özellikleri üzerinde bulundurur. Kıskançtır, aşığa eziyetler eder, onu hor görür, dedikoducu, iftiracı, eğri, zararlı ve zalimdir. “Rakibin en belirgin özelliklerinden biride âşıklara karşı acı dil kullanması ve yüzünü ekşitmesidir. Rakip sevgili ile aşığın bakışmalarını, birbirlerinin ses ve kokularını dahi duymalarını engeller. Âşıktan sevgiliyi saklamaya çalışır. Rakibin diğer bir vasfı da bütün kötülüklerine rağmen mütekebbir, mağrur ve kendini beğenmiş bir tavır sergilemesidir (Şentürk, 1995:382-399).” “Daima ağyarın hor görmelerinden elem çekeriz; (buna) sabretmesek yardan sitem çekeriz.”

*Hemişe ta‘ne-i **ağyā**rdan elem çekerüz*

Taḥammül eylesesek yārdan sitem çekerüz (G.93-1)

Aşığın can düşmanı olan rakibin yüzü karadır. “Rakib’in siyah yüzlü oluşu, sevgilinin peşinden yürümesi, onu bir an olsun yalnız bırakmaması, âşıkların bakışlarını engellemesi, onları güç durumda bırakıp korkutması vb. hususiyetleri onun gerçek hayatta çoğu zaman zenci bir dadı yahut haremağası olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Şentürk, 1995:357).” Âşıktan çok rakibe iltifat eden sevgili ise aşığı düşmanın yanında tıpkı kendisinin dağınık saçları gibi perişan etmiştir. “Figan ki (sevgili) âşıkları, kararlı bulunan kara yüzlü düşmanın yanında saç gibi perişan etti.”

Fiḡān ki eyledi ‘uṣṣāḳı zülfi gibi perīṣān

‘Adū-yı rû-siyehüñ vaḳ’ı ber-ḳarār yanında (G.193-3)

Aşığın (şairin) rakiple olan maceraları bitip tükenmez. “Rakibi unutmak mümkün müdür? Sabir’le maceraları hep aklımdadır.”

*Mümkün midür **raḳībī** ferāmūş eylemek*

Şābir’le mā-cerāları hep ḥāṭırumdadur (G.51-5)

Âşık, düşman bölüğünü ah fırtınası ile çerçöp gibi süpürür. Aşığın düşmanlarına karşı elindeki en büyük silahı ahıdır. “Ey düşman bölüğü, çerçöp ve çerçöp süpürgesinin silip süpürmesinden sakın yolumun başında ah fırtınası vardır.”

Ḥazer ey fevc-i ‘adū şarşar-ı āhum vardır

Rüft ü rûb-ı ḥas u ḥāşāka ser-i rāhumdan (G.157-3)

BÖLÜM 4: TABİAT

4.1.KOZMİK ÂLEM

4.1.1.Gökyüzü (Asman/ Çarh/ Felek/ Feleg/ Eflak/ Sema/ Sipihr)

Sabir Parsa Divanı'nda gökyüzü asman, çarh, felek, eflak, sema ve sipihr şeklinde birçok beyitte yer almaktadır. Genellikle aşığa cefa ve eziyetler çektirmesi sebebiyle sitem edilen bir unsurdur.

“Eski inançlara göre, kâinatın merkezinde bulunan ve hareketsiz duran dünyanın etrafını soğanın zarlarına benzer şekilde üst üste kuşatmış gök tabakalarının her biri ayrı ayrı birer yıldız mahsustur. Felekler dünyaya yakınlıklarına göre şöyle sıralanmış olup ilk yedi felekte şu yedi gezegen (seb‘a-i seyyâre) bulunmaktadır: Birinci felekte ay, ikincide Utârid (Merkür), üçüncüde Zühre (Venüs), dördüncüde güneş, beşincide Mirrih (Merih, Mars), altıncıda Müşterî (Bercis, Jüpiter), yedincide Zühal (Keyvan); sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Bu felekte birer burç halinde sabit yıldızlar toplanmıştır ve adına “kürsî” denir. En dışta olan ve ötekilerin hepsini içine alan dokuzuncu feleğe bu durumundan dolayı “felekü’l-eflak”, yine hepsinden büyük ve kuvvetli olduğu için de “felek-i a‘zam” (çarh-ı a‘zam) adı verilmiştir (Kurnaz, 1995:306).” “Gökyüzü yüceliğinde dergâhının değersiz kölesi; saadetli Bercis ve sitemkâr Merih.”

Dergâh-ı felek-rif‘atinüñ ‘abd-i haķiri

Bercîs-i sa‘âdetger ü Behrâm-ı sitemkâr (K.2-33)

“İnsanoğlunun çekmiş olduğu acılar, sıkıntılar sonucu çıkardığı ahlar tahammül edilemez bir halde, sonsuz derecede olmaktadır. Bu ahların sonsuz olduğu belirtilmek istendiğinde ahlar feleğe kadar uzanır (Tolasa, 2001: 401-402).” “Ey feryad, imdat, yarin köyüne yetiş; o gökyüzü kubbesinin yüksek makamına yetiş.”

Yetiş meded ser-i kūyına yārüñ ey feryād

Bülend-mertebe ol fāķ-ı āsmāna yetiş (G.99-2)

Mevleviliğe tabii olduğunu bildiğimiz şair, gökyüzünün dönmesini semaya benzetmektedir. “Biz o muhabbet bahçesinin bülbülüüz ki neva makamımız ile gökyüzü semaya kalkmıştır.”

O ‘andelīb-i riyāz-ı maḥabbetüz biz kim

Felek *semā ‘a gelür nağme-i nevāmuz ile (G.194-4)*

Sabir Parsa feleğin cimriliğinin yaratılıştan gelmesini farklı bir tasavvurla ifade etmiştir. “Ey Sabir, cimrilik taşı elbette cömertlik selinin yolunu tutar, kötü yollu feleğin yaratılıştan gelen huyudur.”

Çarh-ı *bed-kirdārūn ey Şābir cibillī hūyudur*

Seng-i buhl elbette rāh-ı seyl-i iḥsānın tutar (G.63-5)

Gökyüzünün güneş, ay ve yıldızlar gibi diğer gökcisimleri ile birlikte kullanıldığında görülmektedir. “Ay yüzlü güzelin güzellik göğünde dünyayı aydınlatan güneş her daim tamam olsun.”

Hemişe olsun ḥurşid-i ‘ālem-efrūzūn

Siphr-i *ḥüsnde māh-ı cemāli tamām (G.149-13)*

4.1.2. Yıldızlar (Ahter/Ahteran/ Encüm/ Nücum)

Sabir Parsa Divanı’nda yıldızlar “ahter, ahteran, encüm, nücum” gibi isimlerle kaside, tarih ve gazel beytlerinde yer almaktadır. Yıldızlar, parlaklıkları, çok sayıda olmaları, burçları oluşturmaları, uykusuz kalan kişilerin yıldızları saymaları, yıldızların insanların tabiatları, huyları üzerinde etkisi olması gibi özellikler ile ele alınmıştır. Güneş ve ay gibi gök cisimleri yıldıza benzetilmiştir. “Gül bahçesinin bekçisi güneş ve ay her gece ve gündüz gül sarayının süs artıran kubbesinin yıldızları.”

Mihr ü meh her rüz u her şeb pāsbān-ı gülüstān

Ahterān *zīnet-fezā-yıṭārem-i eyvān-ı gül (K.7-4)*

“İrade dizgini iktidar, güç kuvvet elimden gitse, gözümün heves yıldızlarından cevher saçan olduğunu görsem.”

‘Înân-ı i htiyārum gitse dest-i iktidārumdan

Nücūm-ı şevkden dīdem güherbār olduğın görsem (G.144-4)

IV. Mehmed’in şehzadesi için yapılan sünnet düğününe tarih düşen Sabir Parsa şehzadenin ayğına yıldızların döşek olduğunu söyler. Ulaşılması mümkün olmayan yıldızlar bile şehzadenin ayağına döşek olmuştur. “Gökyüzünün yıldızlarını ayağına döşek kıldı çünkü o yüce huylu şehzade sünnet oldu.”

Sünnet oldu çün o şeh-zāde-i ‘ālī-meşreb

Āsmān encūmini pāyına döşek kıldı (T.4-7)

4.1.2.1. Benātü’n-na‘ş

“Benātü’n-na‘ş, Büyükayı yıldız kümesinin kuyruğu ucunda bulunan en sönük yıldızdır (Kurnaz, 1996:450).” Güneşin doğuşu ile yıldızlar kaybolur. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir beyitte bu özelliği ile yer alan tek yıldız kümesidir. “Yine bir güzellik ve letafet göğünün güneşinden dağınık düşüncelerin Büyükayı’sı darmadağınık oldu.”

Yine bir āftāb-ı āsmān-ı hüsn ü behcetden

Benātü’n-na‘ş-ı efkār-ı perîşān tār u mār oldu (G.211-3)

4.1.3. Burçlar

4.1.3.1. Hamel (Koç)/ Esed (Aslan)/ Delv (Kova)/ Hut (Balık)

“Şems’in medarı on iki kısma ayrılmıştır. Bu kısımlardan her biri bir burçtur. Her kısımda mevcut sabitelerin vaziyet ve şekillerine nazaran birer isim vermişlerdir (Levend, 2017:209).” Bunlar sırasıyla; “koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova, balık” tır.

Sabir Parsa Divanı’nda on iki burçtan yalnızca koç, aslan, kova ve balık olmak üzere dört burcun adına rastlanmaktadır. Bunlardan koç (Hamel): Burçların ilkidir. Koyun takımyıldızının etkisinden dolayı bu adı almıştır. Güneş mart ayında bu burca girer. Bugün ayrıca baharın başlangıcıdır. Koç burcunun elementi ateş, gezegeni Mars, rengi kırmızıdır. Bu burçta doğanlar savaşçı, cesur, zeki, aceleci vb. tabiatındadırlar.

Aslan (esed) burcu: On iki burçtan beşincisi olup, yirmi yedi yıldızdan oluşan aslan takımyıldızının etkisinden dolayı bu adla anılır. Güneşin etkisinde olan aslan burcunun elementi ateş, rengi altın sarısıdır. Tabiatı ise şan ve şeref için hırslı, kudretli, tedbirli ve sadık olmalarıdır.

Koç ve aslan burcunun birlikte yer aldığı beyitte; bu iki burç birleşse dahi aşk ateşinin ışığı her ikisinin ışığından bile parlak olacağından söz edilmektedir.

İttiḥādī ki ḥamel-rā hest bā-ṭab'-ı esed

Z'āteş-i 'aşk 'est k'īn her du munevver sâḥte (K.1-12)

Kova (delv) burcu: On iki burçtan on birincisidir. Gezegeni Zühal'dir. Elementi havadır. Bu burcun etkisindeki kişiler ikna kuvvetleri yüksek, cazibeli, güzel konuşma yeteneği gibi tabiatlara sahip olurlar.

Balık (hut) burcu: On iki burcun sonuncusudur. Elementi su, gezegeni Müşteri'dir. Bu burcun etkisinde doğanlar, hassas, misafirperver ve maneviyata önem veren kişilerdir.

Ger-ne āb-ı cūd-ı ū būdī ne-būdī del v u ḥūt

Mī-ne-geştī cāy-ı dervīş u tevānger sâḥte (K.1-11)

4.1.4. Seyyareler

4.1.4. 1. Aftab/ Güneş/ Hurşid/ Mihr

Sabir Parsa Divanı'nda en çok kullanılan ve birçok benzetmelere konu olan unsurlardan birisidir güneş. "Aftab, hurşid, mihr ve güneş" şeklinde pek çok kaside ve gazel beytinde yer almaktadır. "Işık ve ısı kaynağı oluşu, hareket etmesi, şekli, zaman içerisinde görünüşü ve kayboluşu, ay, gölge ve zerre ile olan yakın ilgi, nebatlar ve insanlar için taşıdığı hayati önem, ona duyulan ilginin başlıca sebepleri arasında yer alır (Sefercioğlu, 2001: 369)." Güneş sarı renkli olması dolayısıyla bazen altına parlaklığı ve yansıması dolayısı ile bazen de aynaya benzetilir. Yıldızlar güneşin doğuşu ile kaybolur. Ay ve güneş ise sürekli birbirlerini takip ederler.

Çoğu zaman sevgilinin özellikleri güneşe benzetilir. Bazen de güneş sevgiliye benzer. Nasıl ki güneş diğer gök cisimlerinin sultanı ise sevgili de tıpkı âlemi aydınlatan güneş gibi bir sultandır. “O âlemi aydınlatan güneş (sevgili) eğer hayal sayfamıza göz atsaydı, kıymetini bilirdi.”

Bilürdi kadrini ol âftâb-ı ‘âlem-tâb

Nazar şalaydı eger şafha-i hayâlimüze (G.187-3)

Tüm canlılar yaşamları için güneşe ihtiyaç duyarlar. Âşıқта sevgiliye muhtaçtır ama sevgili güneşinin bereketini ondan esirger ve aşığı dert ve gama yakınlaştırır. “Güneşin herkese feyz, bereket verirken, dert yakınlığı ve arzunun uzaklığı nedir?”

Cümleye feyz-baḥş iken mihriûñ

Derd-i nezdîk ü şevḳ-i dūr nedür (G.80-8)

Güneşin gizlenmesi mümkün değildir ve güneş varken her şey ortadadır. Güneşin doğuşu ve batışı gündüz ve geceyi oluşturur. Gecenin sakladıklarını güneş ortaya çıkarır. “Aşığın sırrı güneş gibi âşıkarsa ne olur? Pamuk gönülde ateş elbette gizli kalmaz.”

Sırr-ı ‘âşık n’ola ḥurşîd gibi olsa ‘ayân

Kalmaz elbette dil-i penbede pinhân âteş (G.103-3)

İlim ve mantığa değer verdiğini bildiğimiz Sabir Parsa, Divan şiiri geleneğinde yaygın olan saçın ay yüzü kapatması, gölgelemesi durumunu ay ve güneş tutulması gibi bilimsel bir olay ile ifade etmiştir. “Yanağın ki saç örtüsünde ay gibi tutulur; eğer o düğüme dolaşsa güneş (bile) tutulur.”

Ruḥuñ ki perde-i zülfüñde mähveş tutilur

O ‘uḳdeye güzer itse eger güneş tutilur (G.82-1)

4.1.4. 2. Bercis /Müşteri

Jüpiter, Bercis. Altıncı felekte yer alan müşteri feleğin kadısı ve hatibidir. Mavi renk bu gezgene aittir ve pazartesi gecesi ile perşembe gününe hâkimdir. Dostları

Mirrih, Kamer iken düşmanları ise Zühre ve Utarit'tir. "Bu seyyareye mensup olanlar cesur, ali cenap, zarif ve talihli olurlar. Talakat ve belagat sahibidirler. Mütavazi ve yumuşak huyludurlar (Levend, 2017:207)." Sabir Parsa Divanı'nda iki gazel beytinde Müşteri, iki kaside beytinde de Bercis şekliyle yer alır ve genellikle de diğer gezegenler ile birlikte bulunur. "Gökyüzü yüceliğinde dergâhının değersiz kölesi; saadetli Bercis ve sitemkar Merih."

Dergâh-ı felek-rif'atinüñ 'abd-i haķiri

Bercis-i sa'adetger ü Behrâm-ı sitemkâr (K.2-33)

4.1.4. 3. Dünya/Cihan/ Hakdan/ Zemin

"Dünya daha çok fani, yalan oluşu, aldaticılığı, geçiciliği, kararsızlığı, ona itibar edilmemesi gerektiği gibi hususlar dolayısıyla ele alınır. Gerçek âşık dünya lezzetinden el çektiği için hakiki zevke ermiştir. Aslında o dünyadan da ukbâdan da geçmiştir. Bu âlem zevki, safası uykuda bir rüya gibidir. Sonunda yok olacaktır. Bu sebeple dünya malına güvenmemeli, cihan alayışından temizlenmelidir. Cihan sevgisini gönülden silmeyen uhra zevkini bilemez. Dünya insanları ağlatmadangüldürmez. Niceler bu fani dünyaya ağlamaya gelmiştir. (Kurnaz, 1996:114)" Sabir Parsa makam ve mevki sarhoşlarına seslenerek bu dünyanın geçici oluşundan ve fakire de sultanada kalmadığından söz etmektedir. "Ey makam mevki sarhoşu, sersemlik derdini unutma çünkü dünya meclisi fakire ve sultana kalmadı."

Ey mest-i cāh derd-i ħumārı unutma kim

*Bezm-i **cihān** gedāya vüsul t̄āna kalmadı (G.213-4)*

Sabir Parsa Divanı'nda "cihan, dünya, hakdan, zemin" adları ile birçok kere çeşitli benzetme ve hayallerle dünyadan söz etmektedir. "Ey Sabir, bakışın ayağı saç kıvrımına geçmedi; gönül kuşu dünya kadınına tutulmadı."

*Şābir t̄utulmadı zen-i **dünyā**ya mürğ-i dīl*

Pāy-ı nigāhı ħalķa-i mergūle geçmedi (G.215-6)

Canlı yaşamın olduğu bilinen tek gezegen dünyadır. Birçok oluşumlar, değişimler, devirler görse de milyonlarca yıldır aynı düzende devam eder. Bedenini dünyaya benzeten şair onun aynı düzende kaldığında ancak gökyüzü gibi olan gönlününse devamlı hareket halinde olmasından söz eder. “Gerçi beden dünya gibi aynı düzende devam eder (ama) gönül daima gökyüzü gibi dönmededir.”

*Ten gerçi bir qarârdadur **hâkdân** gibi*

Gerdişde dūr hemîşe gönül âsmân gibi (G.204-1)

Dünyanın sıklıkla gökyüzü ile birlikte kullanıldığı görülür. Dünyanın yüzeyi yeryüzü üstü ise gökyüzüdür. Şair bu harmanın ne tanelerini yiyen kuşu olabilmıştır ne de gökyüzünde uçabilen bir kuşu. “Ne yeryüzü harmanının tanelerini yiyen kuş olabildik ne (de) lütuf kanadı ile gökyüzüne gidebildik.”

*Ne mürğ-i dāne-hor-ı **harmen-i zemîn** olabildük*

Ne perr-i himmet ile ‘azm-i âsmân idebildük (G.123-2)

4.1.4. 4. Keyvan (Zühal)

Zühal, Satürn. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde diğer sayyareler ile birlikte yer alan Keyvan yedinci felekte bulunur ve cumartesi günü ile Çarşamba gecesine hâkimdir. “Gam ve keder verir. Bu yıldız mensub olanlar ahmak, cahil, nadan, korkak, hasis ve yalancı olurlar. Renklerden siyah Zühal’e aittir. Zühal’in dostları Zühre ve Utarit, düşmanları da Şems ile Kamer’dir (Levend,2017:208).” Nahs-ı ekberdir (büyük uğursuzluk) ve feleğin hazinadarıdır. “Sultan çadırının kölesi Zühre, Tir ve Bercis; kapısının hizmetçisi Merih ile Zühal oldu.”

Bende-i bārgēhi Zühre vüTîr ü Bercîs

*Derinûñ hâdimi Behrām ile **Keyvân** oldı (K.6-28)*

4.1.4.5. Mah/ Meh

Ay. Güneşten sonra önde gelen bir ışık kaynağıdır. Güneş gündüzü ay ise geceyi aydınlatır. Karanlığı aydınlatması, erişilemez olması, her gece görünmemesi, el değmemiş olması ve nurlu, parlak vb. olması sebebiyle tıpkı sevgili gibidir ve onun

özelliklerini yansıtır. Özellikle sevgilinin yüzü, yanağı ve alnı güzelliği ve parlaklığı yönünden aya teşbih edilir hatta sevgilinin bu özellikleri aydan üstün tutulur. Ay hilal olduğunda ise sevgilinin kaşına benzetilir. “Gerçi o sevgilinin ay yanağı gülü kıskandırır ama gülümseme saçan gözünde başka hal var.”

*Egerçi reşk-i güldür ol perînüñ **māh**-ı ruhsārı*

Tebessüm-rîzî-i çeşminde ammā başka hālet var (G.60-2)

Sevgilinin saçlarının yüzünü, yanağını örtmesi ay tutulmasına benzetilir. “Yanağın ki saç örtüsünde ay gibi tutulur; eğer o düğüme dolaşsa güneş (bile) tutulur.”

Ruḥuñ ki perde-i zülfüñde māhveş tutilur

*O ‘uḳdeye gūzer itse eger **güneş** tutilur (G.82-1)*

Sabir Parsa Divanı’nda mah ve meh şekliyle en çok kullanılan gök cisimlerin birisi de aydır. “Bu seyyareye mensub olanlar sebatsız, ihmalci, kararsız ve hayalperverdirler. Zayıf ve metanetsiz olurlar. Hodgam ve endişelidirler. Kamer birinci feleğe ve pazartesi günü ile Cuma gecesine hâkimdir. Beyaz renk Kamer’e aittir. Kamer’in dostu Şems’tir. Düşmanı yoktur.

İtikat şudur: yedi seyyareden her birine ait ve biner seneden ibaret olmak üzere yedi devir vardır. Bu devirlerin iptidası Zühal’dan itibar edilmiştir ki, buna “devr-i Âdem”de derler. Şimdi içinde bulunduğumuz devir “devr-i Kamer” yahut “devr-i Muhammedi”dir (Levend, 2017:201-202).”

Divanda güneş ile tamlamalar oluşturarak kullanıldığı da görülür. “Gül bahçesinin meclisinde keyif ve neşe veren olmak için ay ve güneş her biri bir boyun kadehi oldu.”

Neşve-baḥ şolmağ içün bezmgeh-i gülşende

*Mihr ü **meh** her biri bir sâğar-gerdān oldı (K.6-13)*

4.1.4.6. Mirrih

Merih, Behram, Mars gezegeni. Feleğin başkomutanıdır. Nahs-ı asgardır (küçük uğursuzluk). “Bu seyyareye mensup olanlar kuvetli, hiddetli, sert ve cüretker olurlar. Müteşebbis ve sebatkârdırlar. Fikirlerinde muvazene vardır. Daima kavga ve mücadele içinde bulunurlar. Mirrih beşinci feleğe ve cumartesi gecesiyle Salı gününe hâkimdir. Kırmızı renk Mirrih’e aittir. Onun için Mirrih-i ahmer derler. Mirrih harbe alamettir. Edebiyatta “Behram”, “Behram-ı felek” ve “tizen-i asman” gibi tabirler Mirrih’ten kinayedir (Levend,2017:206).” Sabir Parsa Divanı’nda iki kaside beytinde Behram, bir kaside ve bir gazel beytinde de Mirrih şeklinde yer almaktadır. “Mecliste huri ve melek savaşta feleğin Merih’i, güzel ahlakına, çabalamana hayran oldu.”

*Bezmd e hūr u melek rezmd e **Mirrīh**-ı felek*

Hüsni ahlākına iqdāmına hayrān oldı (K.6-29)

4.1.4.7. Zühre

Venüs, çobanyıldızı. Üçüncü felektedir. Yeşil renk Zühre’ye ait olup cuma günü ve salı geceside Zühre’nin etkisindedir. Sa’dı asgar yani küçük mutluluk sayılır. Feleğin çalgıcısıdır. “Bu yıldıza bakmak kalbe sevinç verirmiş. Bu seyyareye mensup olanlar güzel, zarif, sevdaya meyyal ve sanatkâr olurlar. Zevki severler ve alayışe düşkündürler (Levend, 2017:204).”

“Efsaneye göre Zühre İranlı, çok şuh ve güzel bir kadın imiş. Harut ve Marut adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır (Pala, 2012:494)”

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde diğer seyyareler ili birlikte adı yer almaktadır. “Sultan çadırının kölesi Zühre, Tir ve Bercis; kapısının hizmetçisi Merih ile Zuhal oldu.”

*Bende-i bārgēhi **Zühre** vü Tīr ü Bercīs*

Derinūn hādimi Behrām ile Keyvān oldı (K.6-28)

4.2.ZAMAN VE ZAMAN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

4.2.1. Zaman/ Zamane/ Avan/ Dehr/ Devr/ Devran/Rüzgâr/ Vakt

Zaman Sabir Parsa Divanı'nda "zaman, zamane, avan, dehr, devr, devran, rüzgâr, vakt" şeklinde birçok kaside, gazel, tarih beyitlerinde ve rubailerde bulunmaktadır. Divan'da genellikle şikâyet edilen bir unsur olmasının yanında bazı beyitlerde dönem, çağ anlamında da yer almaktadır. "Ey Sabir, benim ismim ve şeklim anlaşılmaz ve belirsizdir ki sırlarımı devrin insanları, çocukları bilmezse ne olur?"

*Şābir esrārum n'ola bilmezse ebnā-yı **zamān***

İsm ü resmüm bir mu 'ammāyum ki mübhemdür benim (G.141-5)

Aşığa devamlı zulüm ve cefa veren zaman onun gönlünü parça parça eder. "Ne yazık ki gönül, devrin (talihin) zulmünden, incitmesinden vücutsuz parça parça oluyor."

*Dil pāre pāredür sitem-i **rūzgārdan***

Hayfā ki bî-vücūd oluyor inkisārdan (G.172-1)

Bazen dehr ve rüzgârın tevriyeli olarak kullanıldığıda görülür. Ağığm gönlü zamanın derdi ile doludur ancak onun zihninde gönlüde her şeye rağmen mesuttur. "Zamanın (dünyanın) derdi ile yaralarla doluyum ama niye zihnim mutlu, gönlüm mutlu mesuttur benim?"

*Dāğ-ber-dāğum cefā-yı **dehr** ile ammā niye*

Hātırūm āsūde gönlüm şād u hurremdür benim (G.141-2)

Arapça vakit, zaman anlamındaki "vakt" ise genellikle tarih beytlerinde ve bir de rubaide gerçek anlamda zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Aşağıda yer aldığı rubaide sabah vaktine işaret edilmiştir:

Yā Rabb āña hidāyetüñ hem-rāh it

Luṭf u kerem ü merḥametüñ her gāh it

Bîdāri-i 'aşk ile dil-i nā-kāmı

Her va~~kt~~-işeher 'inayeteāgāh it (R.6)

4.2.2. Yıl/ Sal

Sabir Parsa Divanı'nda "yıl ve sal" şeklinde birkaç kaside, gazel, tarih beytinde ve bir de rubaide genellikle gerçek anlamında kullanılmıştır. Kaside de övdüğü kişiye "sad sal" yani yıllarca dua etmekte ve iyi temennilerde bulunmaktadır. Çehrin'in fethi için yazdığı tarihte ise "bir iki yıl" tabiriyle gerçek anlamında kullanılmıştır. "Bütün insanlar Çehrin'in fethini bir iki yılda imkânsız zannederdi."

Mümteni'zanniderdi halk-ı cihān

Bir iki yılda feth-i Çehrin'i (T.6-17)

4.2.3. Mevsimler (Fasl)

Sabir Parsa Divanı'nda dört mevsiminde bulunduğu görülmektedir. Ama Divan şiiri geleneğinde olduğu gibi Sabir Parsa'da daha çok bahar mevsimini önde tutmaktadır.

"Kışın kederi gönlünü incitti; bülbül feryadının mevsimi ve zamanı geçti (bülbül) ne söylesin."

Geçdi zamān u mevsim-i feryād-ı 'andelīb

İncitdi hātırın keder-i dey ne söylesün (G.166-4)

4.2.3.1. Bahar/ Nevbahar

Sabir Parsa Divanı'nda bahar diğer mevsimler kıyaslandığında önemli bir yer tutar. Bahar ve nev-bahar (ilkbahar) şeklinde birçok beyitte kullanılmıştır. Kış mevsiminden sonra dört gözle beklenen bahar gelişyle güzellikler ve umut verir. Bu mevsimde bütün doğa canlanır. Gül, menekşe, sümbül, lale vb. çiçekler açar. Bülbüller şakımaya başlar. Sular çağlar. Hayvanlar kış uykusundan uyanır. Rüzgâr baharın güzel kokusunu her yere taşır. Bolluk ve berekette baharla birlikte gelir. Mesire alanları eğlence meclisleri bu mevsimle birlikte canlanır ve bu uğurda tövbeler bozulur. Herkes mest olmuş gibidir. Âşık için bu mevsim sevgilinin de özelliklerini taşır. Onun yüzü yanağı hep genç oluşu bahar mevsimi gibidir. Âşıklar bu mevsimin hayalini kurar ve bütün mevsimlerin üstünde tutar. Bununla birlikte bu mevsim çok çabuk gelip geçer.

Tıpkı insan ömrünün gençlik yılları gibi. Bu yüzden baharın kıymetinin bilinmesi gerekir.

Sabir Parsa’da çeşitli tasavvurlar içerisinde bahar mevsimini anlatmaktadır. Gül bahçelerinin muradına eremeyen şair (âşık) kendisini bir bülbüle benzetir. Muradına erememesi ise baharın tıpkı sevgili gibi naz etmesindendir. “Biz o çemenin muradına eremeyen bülbülüüz ki ümit gülümüze ilkbahar naz eder.”

O bülbül-i çemen-i nā-murādīyüz biz kim

*Gül-i ümīdimize **nev-bahār** nāz eyler (G.50-2)*

Sevgili bir bakışıyla çorak gönülü tıpkı bahar mevsimi gibi canlandırmaktadır. “Ey Sabir, sevgili bakış tırnağının kazısıyla (gönlü) lale bahçesi etti; çoraklık sine yine ilkbahar oldu.”

Lālezār itdi hırāş-ı nāhun-ı gamzeyle yār

*Şüre zār-ı sīne Şābir **nev-bahār** oldı yine (G.178-5)*

Bununla birlikte Sabir Parsa’nın altıncı kasidesi elli üç beyitlik bir bahariye özelliği taşımaktadır. Musahip Mustafa Paşa ve IV. Mehmed’in kızı Hatice Sultan’ın düğünleri için yazdığı bu kaside bahar tasviri ile başlamaktadır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya sunduğu kaide ise bir gül kasidesidir.

“Bahar rüzgârı, sevgilinin kadehe benzeyen dudağının verdiği mutluluk gibi güzel söz söyleme kuvveti verdi.”

*Neşve-i cām-ı leb-i yār gibi bād-**bahār***

Kuvvet-i nāṭıka-i nādire-sencān oldı (K.6-2)

4.2.3.2. Temmuz

Sabir Parsa Divanı’nda yaz mevsimi birkaç beyitte “temuz” şeklinde yer almaktadır. Temmuz yaz mevsiminin ikinci ayıdır. Sıcaklığı ile ön plandadır çünkü sıcaklar bu ayda artmaya başlar. Şair baharın geçipte yaz sıcakları ile gül bahçelerinin harap olmadan bülbüller gibi gezilmesi için bir davette bulunmaktadır. Çünkü yaz

aylarının gelişi baharın bitmesine sebep olmaktadır. “Gelin gül ve çiğ tanesi temmuz rüzgârı ile harap olmadan bülbül gibi gül bahçesini gezip dolaşalım.”

‘Andelîb âsâ geliñ geşt-i gülîstân idelüm

Olmadın bād-ı temûz ile gül ü şebnem harâb (G.10-4)

4.2.3.3. Hazan

Güz, sonbahar. Sabir Parsa Divanı’nda bahardan sonra en çok kullanılan mevsim olmasına rağmen bahar mevsiminin önüne geçememiştir. Sonbahar ilkbaharın zıddıdır. Nasıl baharda doğa canlanır uykudan uyanırsa sonbaharda yeniden ukuya dalar. Gül bahçeleri harap olur. Ağaçlar yapraklarını döker. Bağ bozumu zamanı gelir. Doğaya sarı, kırmızı renkler ve hüznün hâkim olur. Rüzgâr bile artık eskisi gibi esmemektedir. Eğlence meclisleri eski neşesini yitirir hatta dağılır. İnsan ömrünün ise yaşlılık dönemi gibidir.

“Gerek güz mevsimi olsun gerekse ilkbahar olsun ayrılık bağı gece ve gündüz beraberdir.”

Gerek faşl-ı hazân olsun gerekse nev-bahâr olsun

Şeb ü nîzî esîr-i bend-i hicrânun ber-â-berdür (G.58-2)

4.2.3.4. Şita

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca iki gazel beytinde “şita” şeklinde yer alan kış mevsimi daha çok baharın hayali ile geçmektedir. Kış faslında bahara, güllere kavuşmak için sabredilir. Açılacak güllerin, eğlencelerin hayali kurulur. Kıştan sonra gelecek mevsim bahardır. Şair kış mevsiminin cimrilikle geçen zor günlerinin ardından ödül olarak baharı istemektedir. “Cimrilik zamanı geçse, kerem zamanı görünse kış mevsiminin karşılığını bahar etse.”

Faşl-ı şitânun itse mükâfâtını bahâr

Geçse avân-ı buhl görünse zamân-ı feyz (G.108-3)

4.2.4. Gün ve Gün ile İlgili Unsurlar

4.2.4.1. Gün/ Eyyam/ Nehar/ Ruz

“Bir zaman birimi olarak gün, güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen, aydınlığın hâkim olduğu bir zaman dilimidir. Geceye benzeyen saç ile tezat teşkil eder. Gündüz, akşam ve gecenin verdiği sıkıntıya karşılık, huzur zamanıdır. Bunun sebebi, güneşe benzetilen sevgilinin görünmesidir (Sefercioğlu,2001:390).” Sabir Parsa Divanı’nda “gün, eyyam, nehar ve ruz” şeklinde beyitlerde yerini almıştır. “O fidan (sevgili) başımıza gölge tutan atıcı olursa, dönen günün sıcağından neden kaygılanırsınız?”

O nah̄l s̄āye-berendāz olursa başumıza

*Temūz-ı gerdiş-i **eyyāmdan** ne ğam çekerüz (G.93-2)*

Güneş anlamına da gelen gün kelimesi tevriyeli ve cinaslı olarak kullanıldığı da olur. “Ey Sabir, lütuf ışığının ateşini tutuşturan ihtiyar meyhanecidir; چراغımız gün gibi parlak, ışıklı olsa ne olur?”

*Çerāğumuz n’ola t̄ābān olursa **gün** gibi Şābir*

Żiyā-yı himmet-i āteş-fürūz-ı p̄īr-i muġāndur (G.66-5)

“Gönül o tekkeye ümit ve korkunun kavgası ile döndü ki her gündüz ve gece güreş tutulur.”

Göñül keş-ā-keş-i ümmīd ü bīm ile döndi

*O tekyegāha ki her **rūzu** şeb güreş t̄utılur (G.82-2)*

4.2.4.2. Seher/ Subh/ Şafak

Sabah. Günün ilk saatleri sabah ile birlikte başlar. Aydınlığı ve canlılığı beraberinde getirir. Sevgilinin yüzüde tıpkı sabah gibi aydınlıktır. Sevgilden ayrı kalan âşık ise sabahlara kadar ah eder. Sabah rüzgârı bile bir başka eser. Tabiat bu saatlerde yeniden uyanmaya hareketlenmeye başlar. İslam inancında ise Allah tarafından duaların kabul edildiği, rızıkların verildiği bir vakit olduğu için yeri ayrıdır. Sabir Parsa Divanı’nda “seher, subh ve şafak” şeklinde birçok beyitte yer alan zaman ve tabiat unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güneşin doğuşuyla birlikte sabah başlar bu yüzden güneş olan sevgilinin, aşığın evinde bir gece kalması imkânsızdır. Âşık sabaha kadar ah etsede bu değişmez. “Ben değersiz, küçük zerre taa sehere kadar ah etsem ne olacak; güneşim hüznler evimde bir gece kalmadı.”

Tā seher ben zerre-i nā-çizāh itsem n'ola

*Âftābum **beyt-i aḥzānumda bir şeb**kalmadı (G.214-2)*

Şafak vakti güneşin doğuşuyla birlikte gökyüzünde oluşan kızılıklar şaraba gökyüzü ise bir kadehe benzetilmektedir. “Ey saki, sohbet meclisimi bir başka dünya eyle yine gökyüzü kadeh, şafak kırmızı şarap olsun.”

Bir başka cihān eyle yine bezmümi sākī

*Sāgar felek olsun mey-i hamrā **şafaḳ** olsun (G.156-3)*

Gökyüzünün sabahleyin kızıl olmasının bir diğer sebebi de bülbülün (aşığın) sabahlara kadar ah etmesine, şakımasına neden olan aşkın gücüdür. “Her sabah vaktinde bülbülün ahının hararetinden gökyüzüne kan damlatan aşkın gücüdür.”

Te'sīr-i 'aşḳdur felegi hūn-çekān iden

*Her **şubḥ**-dem ḥarāret-i āh-ı hezārdan (G.172-4)*

4.2.5. Şam/ Şeb

Gece. “Güneşin batışıyla başlayıp doğuşuna kadar süren gece, karanlık olması sebebiyle, genellikle sıkıntı ve üzüntü kaynağıdır. Çekilen bu sıkıntı ve ıztırabı azaltacak tek unsur sevgiliye ve sevgilinin yüzüne benzetilen aydır. Geceyi, meclisleri aydınlatan bir başka unsur, yine sevgiliye ve yüzüne benzetilen mum, meş'al ve çerağdır. Bunun yanında gecenin kendine has özellikleri ve güzellikleri vardır. Yıldızlar, bayrama sebep olan hilalin görülmesi, mehtab ve orucun açılmasına ve susuzluğun giderilmesine sebep olması bakımından özlenilen ve beklenen bir zamandır. Gece tehlikelerle doludur ve fenersiz sokağa çıkılmaz. Gece gündüzü yenen bir askerdir. Gündüzün vuslat olmasına karşılık gece fūrkatı temsil eder. Akşam gündüzün güzelliklerinin örten bir peçe gibidir (Sefercioğlu, 2001:393-394).” Gece ile gündüz bir

tezat içerisindedirler. Sevgilinin yüzü gündüz olunca yüzü kapatan saçlarda gece olur. Gecenin rengi ise siyahtır. Tıpkı sevgilinin saçları gibi. Sabir Parsa Divanı'nda şam ve şeb şekli ile genellikle gündüz ile birlikte kullanılmıştır.

“Kavuşma şarabının kadehi ile sarhoş olan gönül, gündüz müdür gece midir idrak eder mi?”

Cām-ı şarāb-ı vaşl ile ser-mest olan gönül

İdrāk ider mi rûz midur şeb midür nedir (G.53-6)

“Ey Sabir eğer ayrılık akşamı sabah vaktinin aydınlığı ile kemale erse neden üzülürdüm.”

Şābir ne ğam çekerdüm eger şām-ı firkatüm

İrse kemāle rûşenî-i şubḥgāh ile (G.182-5)

4.3. DÖRT UNSUR (ANASIR-I ERBAA)

Eski telakkiye göre, “âlem-i ecsâm” üç kısma ayrılır:

1. Eflak (Dokuz gök),
2. Erkan (Ateş, hava, su, toprak),
3. Müvelledat (Maden, nebat, hayvan...).

Anasır-ı erbaa da tabiatları veya vasıfları bakımından ayrı olup, her unsurçifte özelliğe sahiptir:

1. Ateş: Kuru, sıcak (yabis ve har),
2. Hava: Sıcak, rutubetli (har ve ratib),
3. Su: Rutubetli, soğuk (ratib ve barid),
4. Toprak: Soğuk, kuru (barid ve yabis).

Bu unsurlar, müşterek vasıfları sayesinde birbirinin içine girer. Göklerin ve yıldızların dönmesi de bunların değişimini sağlar. Böylece, dört asli unsur değişik şekillerde tecelli eder. Müvelledat, yani madenler, bitkiler ve hayvanlar bu şekilde meydana gelir. Bunlara mevalid-i selâse (üç çocuk) denir (Kurnaz,1996:494).

4.3.1. Ab/ Katre/ Su/ Zülal

Dört unsurdan biri ve insanların yaşaması için ihtiyaç duyduğu öğelerden biri olan su, hayat verme özelliği ile diğer unsurlar arasında en önemli özelliğe sahip olanıdır. Bu önemli özelliği ile sevgilinin dudağı için teşbih olmaktadır. Aşkın sevgilinin oklarını ve hançerini arzulaması bu silahların çeliğinde bulunan su sebebiyledir. Suyun bir başka özelliği harareti azaltması ve ferahlık vermesidir. Oruçluların akşama doğru susaması, suyun bu özelliğine dayanmaktadır. Suyun bir başka özelliği de akıcılığıdır. Akıcılığı ve meyletme özelliği gönül ile arasında ilgi kuurlmasına sebep olur. Su ateşi söndürme özelliği ile de beyitlerde yer almaktadır. Rengi, parlaklığı ve temizleyici özelliği ile de söz konusu olmaktadır” (Sefercioğlu, 2001: 396-397).

Sabir Parsa Divanı’nda “ab” birçok kaside, tarih, gazel beytinde ve rubaide çeşitli tamlamalar ve tasvvurlarla sıklıkla kullanılmıştır. “Benim, gözyaşı ve ahım kırmızı şarabın etkisindendir; parlaklık ve güzelliğim o güzel hafif sarhoşluktur.”

Eşk ü āhum eṣer-i bāde-i ḥamrādandur

Āb u tābum benüm ol neṣve-i zībādandur (G.69-1)

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazelde “su” şeklinde yer alan su, deniz manasındadır. Çünkü yalılar deniz kenarına inşa edilmektedir. “Gerçi görünürde yalının yapısı su üzerindedir ama temeli ki balığın sırtındadır.”

Zāhirā gerçi şu üstünde bināsı yalınun

Püşt-ı māhīdedür ammā ki esāsı yalınun (G.127-1)

Bir kaside ve birkaç gazel beytinde yer alan katre Arapça damla anlamındadır. Aşk ırmağında bir damla olan gönül ehli denize ulaşana kadar huzur bulamamaktadır. Tasavvufi manada düşünüldüğünde insan evrende bir damladır. Tıpkı ırmaklar gibi denize ulaşmak için çabalar durur. Bu o kadar da kolay değildir. “Aşkın ırmağına kendini bırakan gönül ehli damladır ama denize kadar rahat huzur bulamaz.”

Cüy-ı ‘aşka kendin ilkā eyleyen erbāb-ı dil

Kaṭredür ammā ki ārām eylemez deryāya dek (G.128-5)

4.3.1.2. Ab-ı Hayat/ Ab-ı Hızır/ Çeşme-i Hayvan/ Maü'l-Hayat

Hz. Hızır; “İlyas ve İskender’le birlikte Ab-ı Hayvan’ı aramaya Zülumat ülkesine gitmiş, bir müddet sonra ordan ayrılıp, subaşında mola vermiş. Hızır, elini yıkarken yanındaki pişmiş balığa su damlamış, balık canlanmıştır. Ab-ı Hayat’ı bulduğunu anlayan Hızır, bu suyu hem kendi içmiş, hem de yanında bulunan İlyas’a içirmiş. Bunlar ölümsüzlüğe ulaşmışlar. İskender’e söylemek istemişlerse de Allah söylemelerini yasaklağından, o bu sudan içememiş (Pekolcay, 1981:116-118).” Sabir Parsa Divanı’nda hayat suyu “ab-ı Hızır, ab-ı hayat, maü'l-hayat, çeşme-i hayvan” tamlamaları ile beyitlerde can, hayat bağışlaması münasebetiyle yer almaktadır. Bu suyu Hızır’ın bulması nedeniyle, Hızır ile de uygunluk içerisinde kullanılmaktadır. Hatta bu suya ab-ı Hızır denildiğinde olur. “Hızır’ın suyunun lezzeti ile zehirli su yaralı gözüme aynı görünür.”

Görinür çeşm-i zaḥmuma yeksān

Lezzet-i āb-ı Hızır ile zehr-āb (K.4-25)

Maü'l-hayat şekli ise yalnızca bir gazel beytinde yine Hızır ile birlikte karşımıza çıkar. “Hızır’ın sakisi ölü gönüllere işaret lutf etti (ki) şarabın hayat suyu ile yeni can verdi.”

Luṭf itdi mürde-dillere sâḳī-yi Hızır pey

Māü'l-hayāt-ı bāde ile virdi tāze rūḥ (G.25-3)

“Kırpik okunun maktulü hayat suyuna naz eder; saç bağının müptelası sünbül bahçesi istemez.”

Küşte-i tır-i müjen āb-ı hayāta nāz ider

Mübtelā-yı bend-i zülfüñ sünbilstān istemez (G.92-4)

“Saba yelinin soluğu, çimene o kadar büyüyüp gelişme bereketi verdi ki hayat çeşmesi oldu.”

Çemene tã o kadar nãmiye feyz eyledi kim

Nefha-i bād-ı şabā çeşme-i hayvān oldu (K.6-8)

4.3.2. Ateş/ Hakister/ Nar/ Suz

Dört unsur içinde su ile tezat oluşturan ateş; rengi, yakıcı özelliği, kıvılcım saçması, kor halinde olması vb. halleriyle çeşitli mecazlar içerisinde yer almaktadır (Sefercioğlu, 2001: 408). Rengi dolayısı ile bazen gökyüzünün kızılıkları, şarap ve aşığın kanlı gözyaşları ateşe benzetilir. Sabir Parsa Divanı'nda ateş en çok kullanılan dört unsurun başında gelir diyebiliriz. "Ateş, nar, suz, hakister" gibi isimlerle birçok kaside, gazel beytinde, kıt'a ve rubailer de çeşitli tasavvurlar ile sıklıkla kullanılmıştır. Öyleki yetmiş iki ve yüz üç numaralı gazeller "ateş" rediflidir. "Ey Sabir, seni ateş külü eyleyen ne ocakları yakmış eski ateştir bilir misin?"

*Bilür misin seni **hākister** eyleyen Şābir*

*Ne hānmānları yakmış **qadīm āteşdür** (G.72-7)*

"Ateş dolayısıyla çerağ, mum, ocak vb. zikredilir. Bunlar gece aydınlanma vasıtalarıdır. Nur kelimesi de ateşle birlikte kullanılır. Herhangi bir şey yanınca kül olur. Ateş, demiri, çeliği eritir, yumuşatır. Bu sebeple, övülenin atının nalı, kılıcı vb. ile münasebete getirilir (Kurnaz,1996:507)." "O sıcak meclisin mumu oldukça ne eylersin, biz kendi kendimizi gam ateşine vururuz."

*Biz kendi kendimiz ururuz **āteş-i gāma***

Ol şem '-i meclis-i germ oldukça n'eylesün (G.165-3)

Gam ateşi, ah ateşi, ayrılık ateşi, sine ateşi vb. tamamlar ilede ifade edilmektedir. "Gam ateşi ile dünyanın gül bahçesi, düşmanın gözüne her zaman siyavuş ateşi görünsün."

Sūz-ı gam ile dīde-i a'dāsına dā'im

*Gülzār-ı cihān **nār-ı siyāvūş** görinsün (G.175-8)*

4.3.3. Heva/ Hava

Sabir Parsa Divanı'nda hava yalnızca bir gazel beytinde su ile birlikte iklim manasında kullanılmıştır. Doğada ki dört unsurdan birisi olan hava yaşam için çok önemli bir yere sahiptir. Su ve hava olduğu sürece bir toprakta her şey yetişip, hayat bulabilir.

“Riya sarhoşu, şarabın gelişip büyümesini ne bilir; meyhane gül bahçesinin su ve havasını (iklimini) ne bilir.”

Bādenüñ mest-i riyā neşv ü nemāsın ne bilür

Gülşen-i meykedenüñ āb u hevāsın ne bilür (G.62-1)

4.3.3.1. Rüzgâr/ Bad/ Nesim/ Saba

Dört unsur içerisinde yer alan rüzgâr tevriyeli olarak kullanılmaktadır. Bad, saba ve nesim ılık şekilde esen rüzgârlardandır. Bu rüzgârlar sevgilinin saçlarını dağıtmakta ve o saçların kokusu olan misk, anber kokusunu aşığa ulaştırmaktadır. Diğer kullanımı ise zaman anlamındadır (Sefercioğlu, 2001: 410). Sabir Parsa Divanı'nda da rüzgâr zaman zaman “devir, zaman” anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte gerçek anlamıyla kullanıldığı beyitlerde mevcuttur. “Ey gönül, gam içinde rüzgârın üstüne çıktın; yoksa atın toynaklarına düştünde toprak mı oldun?”

Berāy-ı ğamda gönül rüzgāruñ üstine çıķduñ

Süm-i semendine düşdükde yohsa hāk mi olduñ (G.126-2)

Bad ise; “bad-ı ah, bad-ı seher, bad-ı saba, bad-ı nev-bahar vb.” gibi tamlamalar ile çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Sevgilinin saçlarında asılı olan gönül seher rüzgârıyla bu saçlarda kıvrım kıvrım savrulmaktadır. Ama buna rağmen mutludur. “Gönül, seher rüzgârıyla kıvrım kıvrım oldukça ne yapsın doğrusu yarin saçında mutludur.”

Āsūdedür egerçi gönül zülf-i yārda

Bād-ı seherle ham-be-ham oldukça n'eylesün (G.165-6)

Rüzgârın en önemli görevi aşığa sevgilinin haberini ve saçının kokusunu getirmektir. Beyitlerde çoğunlukla bu özelliği ile konu olur. Hafif rüzgâr anlamındaki nesim, gül, sümbül, lale bahçelerinin ve çemenliklerinde kokusunu etrafa yayar. “Rüzgâr, sevgilinin saç kokusundan haber getirmeyeli sanki can dimağıma (aklıma) ateştir.”

Haber getirmeyeli bû-yı zûlf-i cānāndan

Dimağ-ı cānuma gūyā nesīm āteşdür (G.72-2)

“Saba, kuzey-doğudan hafif hafif esen bir rüzgârdır (Kurnaz, 1996:510).” “Meşam-ı can” aşığın sevgilinin kokusunu almak isteyen burnu manasındadır. Ayrılık gecesinde çaresiz bir şekilde ağlayan âşık, sabah rüzgârından sevgilisinin haberini ve kokusunu gertirmesini dilemektedir. “Ey sabah rüzgârı can burnuna gel yetiş; ayrılık gecesi ben çaresiz ağlayana yetiş.”

Eyā nesīm-i şabā gel meşām-ı cāna yetiş

Şeb-i firāğda ben zār-ı nā-tüvāna yetiş (G.99-1)

4.3.4. Hak (Toprak)

Dört unsurdan birisi de topraktır. Toprakta Sabir Parsa Divanı’nda “hak” şeklinde sıklıkla kullanılan bir elemettir. Su ve hava ile birleştiğinde üzerinde her türlü şey yetişmektedir. Böyle olunca toprak ana olarak düşünülebilir. Her ne kadar aşağıda olsa, çiğnensede her zaman nimetler veririr. Bu haliyle tam bir tevazu temsili olur. Kibir ve gururdan vazgeçmenin sembolüdür. İnsanın topraktan yaratıldığı inancı mevcuttur. Toprak ölü bedenleride bağrında saklar. Bu ölü beden aşığa ait olunca onun mezarından etrafa güzel kokular yayılır. Âşık her zaman sevgilinin ayağının toprağı olmak ister. Yeri yüksekler olan sevgilinin ayağının toprağı olmak aşığı yücelten bir unsurdur. Bazende övülenin ayağının toprağıda ifade edilir. “Hak-i pay” tamlaması ile birçok kaside, tarih, gazel beytinde ve rubaide bu doğrultuda kullanıldığı görülür. Sevgilinin eşiğinin toprağı da “hak-i astan” tamlaması ile ifade edilmiştir. “Gözyaşımı ayağının toprağına her zaman döksem yine o keskin, parlak kılıç benim kanımı döker.”

Döksem hemîşe āb-ı ruhūm hāk-i pāyına

Ḳanum döker yine benüm ol tiġ-i ābdār (K.3-2)

Tasavvufî manada mürşidin eşiğine yüz sürmek tabiri vardır. Şair arif olan kişiye bu eşğin toprağından yüz çevirmemesini söylemektedir. Çünkü burada hak edildiğinde istekler verilir. “Ey olgun kimse, sakın gönül yüzünü eşğin toprağından döndürme, isteklerin kıblesine yüz sür.”

Döndürme saḳın nūy-ı dili ḥāk-i derinden

Sür ḳible-i āmāle yüz ey ‘arif-i āgāh (G.181-3)

4.3.4.1. Gerd/ Gubar

Toz; rengi, ince olması, cisimlerin üzerini kaplaması, rüzgâr tarafından sürüklenmesi ve toprak gibi ayaklar altında olmasıyla beyitlere konu olmaktadır. Gubari yazı çeşidi olmasından dolayı renk ve şekli sebebiyle sevgilinin ayva tüyüne de benzemektedir (Sefercioğlu, 2001: 406).

Sabir Parsa Divanı’nda toz, gerd ve gubar şeklinde birçok kaside, gazel beytinde ve bir de matlada çeşitli tasavvurlarla yer almaktadır. Divan şiirinde âşık sevgilinin ayağının tozu olmaya razıdır. Sevgilinin aşkı ile bedenini ve gönlünü harap eden Sabir (âşık) eğer bu dünyadan kurtulursa bir daha bedeninin zerresini yok etmeyeceğini dile getirir. Bu Divan şiiri açısından şaşırtıcıdır. Çünkü âşık her ne olursa olsun kendisini sevgiliye feda etmektedir. Tıpkı yanacağını bile bile kendisini mumun alevine teslim eden pervane gibi. “Ey Sabir, eğer bu dünyadan kurtulursam bir daha bedenim tozonu (zerresini) sevgilinin hatrına asla yok etmem.”

Eger bu ḥākdāndan ḳurtulursam bir dahı Şābir

Ġubār-ı cismi hergiz ḥāṭır-ı cānāna bār itmeyim (G.148-5)

4.4.HAYVANLAR

4.4.1.KANATLILAR

4.4.1.1. Kuş (Murg/ Mürg) ve Kuş Çeşitleri

Sabir Parsa Divanı’nda birçok kuş türüne rastlanılmaktadır. Ancak içlerinde en çok anılan kuş Divan şiirinin vazgeçilmez kuşu bülbüldür. Bülbülden sonra en çok kullanılan kuşlardan birisi de şah-bazdır. Bunun dışında kuş genel bir isim olarak “murg

ve mürğ” şeklinde beyitlerde kullanılmıştır. “O yuva isteyen yeni hevesli kuş ki perişan bülbülün ağlayan, inleyen halini ne bilir.”

Āvāre bülbülüñ ne bilür ḥāl-i zārını

Ol mürğ-ı nev-heves ki olā āşiyān-ı taleb (G.9-4)

4.4.1.2. Andelib/ Bülbül/ Hezar/ Hezaran

“Kuşlar içinde en çok zikredileni bülbüldür. Klasik edebiyatın değişmez iki motifi olan bülbül-gül ikilisi, klişe halinde âşık ve sevgiliyi temsil etmektedir. Bülbül, ağlayan, inleyen, ah ü feryat ile gözyaşı döken bir âşık görünümündedir. Gül ise, nazlı, vefasız, zalim bir sevgili... Her hal ü karda tenasüp içinde zikredilir (Kurnaz, 1996:514).” Sabir Parsa Divanı’nda da en çok adı anılan kuşların başındadır bülbül. “Andelib, bülbül, hezar ve hezaran” şeklinde farklı tasavvurlarla beyitlerde yerini alır.

“Ey Sabir, sevgili gül gibi açılса (bende) bülbül gibi feryat etsem yine hüzn evinin gül bahçesini kıskandığını görsem.”

*Açılса gül gibi yār eylesem **bülbül** gibi feryād*

Yine ğam-ḥāne Şābir reşk-i gülzār olduğın görsem (G.144-5)

“Bülbülün ötüşü feryati figan, şiven, ah ü zar, neva, nale, savt, nağme, nağme-i nay-ı hazin, okumak, sıklık (ıslık), gulgule vb. şeklinde ifade edilir. Âşık belaya kayıl, bülbül figana mayildir. Allah onu naleden yaratmıştır. Onun güle karşı feryat etmesi, İlahi takdir olarak kabul edilir. Bülbül, seher vakti gonca kadehinden içip sarhoş olan bir rind âşıktır. Bülbülün bahar mevsiminde ve seherde öttüğü belirtilir. Onun sesi karga sesi ile tezatlı olarak ele alınır. Âşık ise, nalelerle bülbülü susturduğunu söyler (Kurnaz, 1996:515).” Bülbülün yeri gülistandır. Karga leşe bülbül ise gülistana aittir.

“Ey vaiz, yürü var karga gibi figan edip feryadını kesme; gönül ki aşkın gül bahçesinin bülbülüdür.”

*Gönül kim ‘**andelīb**-i gülistān-ı ‘aşkıdur vā ‘iz*

Yüri var zāğveş efgān idüp feryādını kesme (G.184-4)

Bülbül gülün aşkıyla sabahlara kadar ah etmektedir. Bu hiç değişmez. Ahının ateşinden gökyüzüne kan damlamaktadır. “Her sabah vaktinde, bülbülün ahının sıcaklığından feleğe kan damlatan aşkın etkisidir.”

Te'sîr-i 'aşk'dur felegi hûn-çekân iden

Her şubh-dem harâret-i âh-ı hezârdan (G.172-4)

4.4.1.3. Anka

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde yer alan anka Kaf dağında yaşadığına inanılan hayali bir kuştur. Üzerinde otuz kuştan renk ve alamet bulundurmasından dolayı simurgadıylada bilinir. “Renkli tüylerle süslü, yüzü insan yüzüne benzer, boynu gayet uzun, kendisinde her hayvandan bir alamet olan büyük bir kuşmuş (Levend, 2017:185).”

Fiğân ki şâlîş-i 'anķā vü kîmyâ oldı

Cihânda kalmadı Şâbi rbu gün nişân-ı feraḥ (G.24-6)

4.4.1.4. Bum (Baykuş)

Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca iki gazel beytinde “bum” şeklinde yer almaktadır. Yer aldığı iki betittede hūma (talih kuşu) ile birlikte kullanılmıştır. Baykuş yırtıcı bir gece kuşudur. Viranelerde yaşar. Halk arasında uğursuzluk getirdiğine inanılır. Bu sebeple talih kuşu ile tezat oluşturacak şekilde bulunmaktadır.

“Ne güzel! Yersiz, yurtsuzun zevki ki yanımda baykuş ve talih kuşu bir oldu.”

Ḥabbezâ zevk-i hâne-ber-düşı

Ki bir oldı yanumda būm u hümā (G.4-3)

4.4.1.5. Hamame/ Kebuter

Güvercin. Uzun süre ve hızlıca uçabildiği için eskiden postacı olarak kullanılan bir kuştur. Adı ilk kez Tevrat'ta yer alan güvercin, Nuh tufanından sonra yeryüzündeki suların çekilip çekilmediğini öğrenmek için Hz. Nuh tarafından gemiden gönderilmiştir. Güvercin yeryüzündeki suların çekildiği haberini Hz. Nuh'a getirir ve karaya çıkarlar. Güvercin ayrıca barışın sembolüdür. Yırtıcı kuşlar tarafından avlanması dolayısıyla

ele alınır. “Tasavvufta gönül ve sır ulağı olarak geçen güvercin makamdan makama haber götürür. Güvercin aynı zamanda ermişlerin ruhudur (Canım, 2018:491).” Tasavvufta don değiştiren ermişler bazen güvercin olurlar. Sabir Parsa Divanı’nda bir gazel beytinde Arapça hamame şekline; bir gazel beytinde ise Farsça kebuter şekline rastlanmaktadır.

Güvercin gönül ve can için de benzetilen olmaktadır. “Ey Sabir, can sevgilinin sokağının rehini değilse o semte gönül güvercini gitmeye hazır olamaz.”

Rehî-i kûçe-i cānān degülse cān Şābir

Kebūter-i dili ol semte rū-be-rāh idemez (G.95-5)

4.4.1.6. Huffaş/ Şebpere

Yarasa. Sabir Parsa Divanı’nda bir gazel beytinde Farsça şeb-pere, bir kaside beytinde de Arapça huffaş şeklinde kullanılmıştır. Sadece geçeleri uçan, baş aşağı şekilde uyuyan, siyah renkli, görmesi zayıf, gün ışığına bakamayan ve genellikle mağaralarda yaşayan bir gece kuşudur. “Hakikat yüzünün güneşinin yarası daima mihnet karanlığında hakir ve zavallı olsun.”

Huffāş-ı āftāb-ı cemāl-i haḳīkatūn

Olsun hemîşe zūlmet-i miḥnetde ḥāṛ u zār (K.3-56)

4.4.1.7. Hüdühüd

Çavuşkuşu, ibibik. Tepesinde sorgucu olan bu ku Süleyman Peygamber’e postacılık yapması ile meşhur olan bir kuştur. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde hayırlı haber getirmesi dolayısı ile ele alınmıştır. “O hayırlı haber getiren hüdühüd gönüle ne söylediydi bilmem ama gönül neşesi kemalindedir.”

Sürūr-ı sîne kemālindedür velî bilmem

Ne söylediydi dile ol hūhūd-i ḥuceste-peyām (G.149-8)

4.4.1.8. Hüma

Talih kuşu, devlet kuşu, cennet kuşu. Evsanevi bir kuş olan hüma kuşu sadet ve mutluluğun sembolüdür. Hüma kuşunun hep havada yaşadığına, yere hiç inmediğine

yavrularını bile havada yumurtlayıp çıkardığına ve burada büyüttüğüne inanılır. Gölgesinin düştüğü kişinin ise taç giyeceğine işaret sayılır. Bu erişilmez haliyle hüma tıpkı sevgiliye benzer. “Sevgilinin iltifatı aşığın başına devlet kuşu konması demektir. Sevgilinin saçı, kaşı, vuslatı Hüma’nın kanatlarına, saçının gölgesi de mutluluk getirdiğinden Hüma’nın gölgesine benzetilir (Canım, 2018:495).” Sabir Parsa Divanı’nda kaside ve gazel beyitlerinde bir de musammatta yer almatadır. Bazı beyitlerde baykuş ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

“Gamli âşıkların gönlü mutluluk yuvası olursa gam hümasının kanadının gölgesinden olur.”

*Olursa sâye-i bâl-i **hümâ**-yı ğamdan olur*

Derûn-ı ‘âşık-ı ğamnâk âşiyân-ı feraḥ (G.24-3)

4.4.1.9. Kebk (Keklik)

Keklik. Düz ovalarda ve dağlarda yaşayan bir av kuşudur. Genellikle av kuşu olması yönünden ele alınır. Sabir Parsa Divanı’nda yer aldığı bütün gazel beyitlerinde avcı bir kuş olan şeh-baz ile birlikte kullanılır. Sevgili şeh-baz olunca aşığın gönlü de keklik (kebk-i dil) olur. “Av, avcı ve gamze vb.” uygunluk içerisinde. “Gönül keklîği yine bir taze doğan kuşuna av oldu; yine bu eziyet aşınası sinemiz yaralı oldu.”

*Tāze bir şeh-bāza **kebk**-i dil şikār oldı yine*

Sîne-i zaḥm-âşnāmuz zaḥmdār oldı yine (G.178-1)

4.4.1.10. Küleng (Turna)

Turna. Göçmen bir kuş türü olan turnalar sürüler halinde yaşarlar. Nerdeyse bir leylek büyüklüğünde, bacakları uzun, zarif, başında zülfü olan, kanatlarında kırmızı, yeşil ve mavi renkte tüyleri bulunan, halk arasında bolluk, bereket, uğur getirdiğine inanılan bir kuştur.

Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir rubaide yer alan turnanın göçmen bir kuş olması özelliğinden faydalanan şair, gönlün tıpkı şahin ve turna gibi bir yerde karar kılmayacağından bahseder.

Eylersem eger bu halq-ı 'ālemden neng

Ġam-hāne-i 'aşk olsun başıma teng

Çeşm ü dil-i 'āşıkā hicāb olmaz ār

*Bir yerde karār ider mi şāh^hin ü **kūleng** (R.27)*

4.4.1.11. Şahbaz/ Şahin/ Şehbaz

Şahin, doğan kuşu. Kara gözlü, yükseklerde uçan yırtıcı ve avcı bir kuş türüdür. İnsanlar tarafından avda kullanılmak için evcilleştirilenleri de vardır. “Sevgilinin kendisi, zülfü, kaş, gözü, bakışı, ; aşğın kendisi, gönlü, ahı, yarası; aşk, şair (sühan şahbazı), tab’ vb. unsurlar ona benzetilir. Benzetme yönü, genellikle şahbazın başka kuşları avlamasıdır (Kurnaz, 1996:517).” Sabir Parsa Divanı’nda kaside, gazel beytlerinde ve bir de rubaide bülbülden sonra en çok ele alınan kuş türüdür. “Ah ki o nazın usta binicisinin (sevgili) doğan kuşu gözlerinin av tarzını görmedik (çünkü) aşğa bakmaz.”

Āh kim ol şeh-süvār-ı nāz bağmaz 'āşıkā

***Şāh-bāz**-ı çeşminüñ tarz-ı şikārın görmedük (G.129-2)*

4.4.1.12. Tavus (veş)

Tavus kuşu. Tüyleri göz göz desenli, rengârenk çok güzel bir kuştur. Ama ayakları çirkin olup tavus, bu duruma üzülp ahlaklar eder. Bir efsaneye göre tavus cennette yaşayan çok güzel bir kuş iken şeytanın cennete girmesine sebep olur ve Âdem ve Havva’nın yasak meyveyi yemesinden sonra cennetten çıkarılır. Cezası ise ayaklarının artık çirkin olmasıdır. Tavus artık ayklarını her gördüğünde ahlak eden bir kuş olur. Sabir Parsa Divanı’nda iki gazel beytinde ve musammatta gül bahçesinde salınarak yürüyüşü, renkleri ve kibirli olmamak gibi yönleriyle ele alınmıştır. “Ey gönül, sen tavus kuşu gibi gül bahçesinde salınarak yürüyen ol; saç tuzağı ve hale tanesine esir anlasınlar.”

Giriftār aňlasunlar dām-ı zülf ü dāne-i hāle

*Gülistānuñda sen **ṭāvūsveş** eyle hıram ey dil (G.131-3)*

4.4.1.13. Tezerv (Sülün)

Sülün. Sabir Parsa Divanı'nda dört gazel beytinde "tezerv" şeklinde yer almaktadır. Beyitlerde daha çok av kuşu olması sebebiyle ele alınır. Güzelliği sebebiyle aşğın gönlü ve sevgileye benzetilen olmaktadır. Avcı bir kuş olan şeh-baz ile birlikte kullanıldığında şeh-baz aşğın gönlünü avlayan sevgili, sülün ise aşğın gönlü olur. "Gönül sülünü yine bir taze doğan kuşuna av oldu; yine bu eziyet aşinası sinemiz yaralı oldu."

*Yine bir tāze şeh-bāza **tezerv**-i dil şikār oldı*

Yine bu sīne-i zaḥm-āṣnāmuz zaḥmdār oldı (G.211-1)

4.4.1.14. Tuti

Papağan. "Tuti, konuşması, şeker yemesi, ayna karşısına konması, kırmızı rengi gibi hususlar dolayısıyla şair, âşık, sevgili, dudak, şarap vb. için benzetilen olarak ele alınır (Kurnaz, 1996:520)." Sabir Parsa Divanı'nda birkaç gazel beytinde bu özellikleri ile ele alınmaktadır. "(Sevgilinin) dudağının niteliklerinden aşğın dili vaz mı geçsin? O güzel söz söyleyen papağan şekerden kesilsin mi?"

Zebān-ı 'āşık itsün mi ferāḡat vaşf-ı la'lūnden

*O tūtī-i sūḡan-perdāz **sükker**den kesilsin mi (G.203-2)*

4.4.1.15. Zag

Karga. Rengi siyah, sesi çirkin olup uzun yıllar yaşayan karga halk arasında olumsuz özelliklere sahip bir kuştur. "Rakıbn simgesidir. Kıskaçtır, arabozucudur, karıştırıcı, dışı gibi içi de kara, kötü kalpli, hileci, hırsız, uğursuz, kısacası bütün olumsuzlukları üzerinde toplamılımsuz bir kuş olarak bilinir (Canım, 2018:514)." Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca üç kaside beytinde daha çok bülbül ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır. "Ey öğüt veren bize boşuna karganın bağirtısını yapma; bil ki bülbülün sesi (yerine) akli dinleme yoktur."

Bil ki şavt-ı bülbüle yoḡdur dimaḡ-ı istimā'

*Eyleme bī-hūde ey nāṣih bize feryād-ı **zāḡ** (G.112-4)*

4.4.2. Memeliler

4.4.2.1. Ahu/ Ahu-beççe/ Gazal

Ahu Farsça; gazal Arapça ceylan anlamındadır. Güzel gözlü, narin bir av hayvanı olması ve misk elde edilmesi ile meşhurdur. Sevgilinin kendisi, yüzü ve gözü için benzetilen olur. Sabir Parsa Divanı'nda ahu ve gazal şeklinde kaside ve gazel beyitlerinde ve bir de rubaide yer alır. Bununla birlikte ahu Çin ve Hutun ülkelerinde yaşaması ve miskin kendisinden elde edilmesi sebebiyle, bu ülkeler ve misk ile uygunluk içerisinde kullanılmıştır. “Gönül çeken sevgilinin gözü ve zülfün her saç teli Hutun ceylanını kıskanç etmiş çünkü güzel kokulu misk sahte.”

Kerde çeşm-i dıl-berān-rā reşk-i āhū-yı Hutun

Zulf-rā her tār-ı mū çun muşg-ı ezfer sāhte (K.1-7)

Mecnun'un Leyla'nın aşkından çöllere düşmesi ve burada vahşi hayvanlar ve ceylanlar ile ahbablık etmesi sebebiyle de ceylan, bazı beyitlerde Mecnun ile birlikte yer almaktadır. “Ayıplanan, kınanan Mecnun'da eğer akıl olsaydı, sevgiliyi bırakıp ahu ile ahbablık etmezdi.”

İtmezdi koyup dil-beri āhū ile ülfet

Mecnūn-ı melāmet-keş eger 'ākıl olaydı (G.201-4)

Ceylan vadiler ve sahralarda yaşamaktadır. “Yarin eşiği bana evdir, ahu (ceylan) ile çöl Mecnun'un olsun.”

Baňa yār āstānıdur mesken

Ḳays' uñ olsun ğazūl ile şahrā (G.4-2)

Ahu-beççe ceylan yavrusu anlamındadır. Arslan ve ceylan da bazı beyitlerde tezat oluşturacak şekilde bir arada yer almaktadır. Ceylan sevgili olunca âşıktaki arslan olur. Şair bir muhabbet meclisinde, bir ceylanın yavrusunun bile bin erkek arslanı aciz bıraktığını duymuştur. Güç ve kuvveti ile meşhur arslan bile güzel gözlü ceylan

(sevgili) karşısında çaresiz kalmaktadır. “(Biz) muhabbet چراغında anlatanlardan dinledik “bir ceylan yavrusu bin erkek arslanı aciz eder” derler.”

Çerāgāh-ı maḥabbetde işitdū kvaşf idenlerden

Zebūn eyler bir āhū-beḥḥe biñ şîr-i neri dirler (G.67-5)

4.4.2.3. At/ Esb/ Rahş/ Semend

Sabir Parsa Divanı’nda at “at, esb, rahş, semend” şeklinde daha çok gazel beyitlerinde kullanılmıştır. At Türk kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Sabir Parsa’da birçok tasavvurlarla ata Divanı’nda yer vermiştir. Hüsrev’in atı Şebdiz’inde adı anılmaktadır. Beyitlerde genellikle şiir yazma yeteneği ile bağlantılı olarakta kullanılmıştır. Mizaç atı tabiri ile yaratılıştan var olan huy, şairlik kudreti, yeteneği anlatılmak istenmiştir. Bu mizaç atı ise talim görmüştür. “Kelam arsasında çevik binici olsam ne olur; benim hızlı giden mizaç atım talim görmüştür.”

‘Arşa-i güftārda çöpük-süvār olsam n’ola

Esb-i ṭab‘-ı tîz-refṭārū mu ‘allemdür benüm (G.141-6)

“Şairin tab’ı, naz, himmet, devlet aşk, ah, hüsn, gökyüzü vb. için benzetilen olarak hayal edilir (Kurnaz, 1996:526).” “Naz atı ki feleğin vefasız koşucusu mudur bilmem, âşıkları ayaklar altına aldı.”

Semend-i nāzı ki ‘uşşākı pāy-māl itdi

Tekāver-i felek-i bî-veḥ mıdır bilmem (G.137-3)

4.4.2.4. Gusfend (Koyun)

Gusfend Farsça koyun; bere ise Sabir Parsa’nın Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın sadrazam olması dolayısıyla yazdığı kaside de Mustafa Paşa’nın sadrazamlık dönemi bir adalet devri olarak görülmüş ve bu dönemde kurt ve koyun gibi bir araya gelmeyecek iki canlının bile sarmaş dolaş bir vaziyette olduğu dile getirilmiştir. Gerçekte kurt ve koyun arasında av ve avcı durumu vardır. Mecazen ise bu devirde karşıt durumdaki insanların bile bir arada yaşayabildiği dile getirilmektedir. “Adalet

devrinde, gül isyanının niyeti böceğin hatırından çıktı; kurt ve koyun sarmaş dolaş oldu.”

Devr-i ‘adlũñde hem-âğũş oldu gũrg ü gũsfend

Hãtırından çıkdı kırmũñ niyet-i ‘iřyãn-ı gül (K.7-24)

4.4.2.5. Gũrg (Kurt) -Rubah (Tilki)

Gũrg Farsça kurt; rubah Farsça tilki aynı zamanda hilekâr ve kurnaz anlamına gelmektedir. Bu canlılar genellikle avlanarak ve leş yiyerek hayatlarını sürdürürler. Sabir Parsa Divanı’nda bir gazelde aynı beyitte leş yemeleri dolayısıyla ve kavgacılıkları dolayısıyla ele alınırlar. Bunun dışında kurt bir kaside beytinde koyun ile birlikte kullanılmıştır. “Kurt ve tilkinin hali ile dünya leşine düşüp sakın cahiller ile kavga ve savaş etme.”

Gũrg ü rũbãh-şıfat lãşe-i dünyãya düşüp

İtme nã-dãnlar ile ‘arbede vü ceng şakın (G.173-4)

4.4.2.6. Şir

Farsça arslan. Güç ve kuvvetin sembolü olan arslan yırtıcı bir hayvandır. Sabir Parsa Divanı’nda kaside, tarih, gazel beyitlerinde ve bir de rubaide yer alan arslandaha çok aşğın (şairin) benzetileni olur. Gazel beyitlerinde genelde ceylan ile bir aradadır. Arslan aşğın, ceylan ise sevgilinin timsalidir. Ceylanın (sevgilinin) gözleri ve bakışı çok güzel ve tesirlidir. Arslan (âşık) her ne kadar güçlü olsa da bu bakış karşısında aciz ve çaresiz kalır. “Ey vahşi ceylan, yine bakışının büyüyle gönül, arslanım diyerek aciz ve çaresiz oldu.”

Ey âhũ-yı vahşî yine sihr-i nigehtëñle

Şîrũm diyerek oldu göñũl zãr u zebũnuñ (G.130-3)

4.4.3. Böcekler ve Sürüngenler

4.4.3. 1. Ankebut -Meges

Ankebut Arapça “örümcek”; meges ise Farsça “sinek” anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda örümcek ve sinek genellikle birlikte kullanılır. Örümcek avlanmak için

yaptığı tuzağı, sinek ise bu ağa düşen bir av olması münasebetiyle ele alınır. Şair bir gazel beytinde damarlarını örümcek avına benzetmektedir. “Damarlarım örümcek ağı gibi sanki sinek tuzağı oldu.”

Reglerüm tār-ı ‘ankebūt gibi

Gūyiyā oldı dāmgāh-ı meges (G.97-3)

“Zahid, örümcek gibi sinek tuzağı elinde tespah ipi ola (bu) yaraşır mı?”

Revā mıdur ki ola ‘ankebūtveş zāhid

Eliñde rişte-i tesbīh dāmgāh-ı meges (G.98-2)

4.4.3.2. Kirm

Farsça kurt, böcek anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde koyun ve kurt ile birlikte yer almaktadır. “Adalet devrinde, gül isyanının niyeti böceğin hatırandan çıktı; kurt ve koyun sarmaş dolaş oldu.”

Devr-i ‘adliñde hem-āgūş oldı gürğ ü gūşfend

Hātırından çıkdı kirmün niyet-i işyān-ı gül (K.7-24)

4.4.3.3. Pervane

Beyitlerde adı geçen hayvanlardan biri de kelebektir. Işığa ve ateşe düşkün olması sebebiyle âşık, aşığın canı ve gönlü ile ilgili tasavvurlarda yer almaktadır. Yanacağını bile bile ateşin etrafında dolaşmasıyla sevgilinin çevresinden hiç ayrılmayan âşık için benzetilen olmaktadır (Sefercioğlu, 2001: 426).

Pervane mumun aşkı ile döne döne en sonunda kendisini bu ateşe bırakır. Tıpkı sevgilisi için canını vermeye hazır olan sadık bir âşık gibi. Tasavvufi manada düşünüldüğünde ise vahdet yolunda tarikat ehlinin kendisini İlahi aşkıya yanıp kül etmesini, benliği ortadan kaldırmasını temsil eder. Bunun dışında mum ve pervanenin hikâyesi edebiyatımızda, tıpkı bülbül ile gülün hikâyesi gibi meşhurdur ve mesnevilere konu olmuştur.

Sabir Parsa Divanı'nda pervane birçok gazelde yer almaktadır. Genellikle şem (mum) ile uygunluk içerisindedir. “Gönül yakan, kızgın yüz ve cefa edenlere gece mumu olursa da pervane olma.”

Dil-sûz u germ-rûy u cefâ-cûy olanlara

Pervâne olma şem ‘-i şebistân olursa da (G.189-3)

Aşk meclisinin mumu, ışığı çoğaldıkça bu ışık etrafında dönen pervanelerde tıpkı gerçekte olduğu gibi çoğalmaktadır. Sabir Parsa'nın Mevlevi tarikatının bir mensubu olmasından yola çıkarak tasavvufi bir anlam verilecek olursa; muhabbet meclisinin kelamı arttıkça tasavvuf erbabıda tıpkı pervaneler gibi çoğalmakta bu muhabbete talip olmaktadır diyebiliriz. “O muhabbet meclisinin mumu parladıkça aşk haremde, evinde pervaneler çoğalmakta.”

Harîm-i ‘aşkda pervâneler çoğalmağda

O şem ‘-i bezm-i maḥabbet münevver olduḡça (G.188-3)

4.4.3.4. Semender

“Ateşte yanmayan bir çeşit efsanevi hayvandır (Pala, 2012:399).” Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde ateşte yanmaması dolayısı ile yer almaktadır. Şairin (aşığın) elbisesi ateşten etkilenmeyen semenderdendir fakat o gam ateşine bu elbiseyi parça parça yırtıp girmektedir. Yani gamın (aşkın) ateşinden korkmamaktadır. Çünkü zaten âşık bu ateş içerisinde yaşayan bir semender gibidir. “Ey Sabir, elbisemiz semender hırkası olsa da biz gam ateşine parça parça edip gireriz.”

Biz çāk çāk idüp girerüz âteş-i ġama

Peşm-i semender olsa da Şābir libāsımız (G.89-5)

4.4.4. Deniz Canlıları

4.4.4.1. Mahi

Farsça balık. Sabir Parsa Divanı'nda bir kaside ve iki gazel beytinde genellikle ab, su, derya vb. unsurlar ile birlikte yer almaktadır. “Yalınun” redifli kaside de ise yalının temellerinin bir balığın sırtında olduğu ifade edilir. Gerçek anlamda

düşünüldüğünde yalının temelleri su altında yani balıkların yaşam alanları içerisinde. Bununla birlikte bu durum “Çok eski bir inanışa göre dünya düz olup kendisini çevreleyen Kaf dağı ile birlikte bir deniz içinde çalkalanıp durmaktaydı. Meleğin altında bir kaya, kayanın altında bir öküz, öküzün altında balık, balığın altında okyanus, okyanusun altında cehennem, cehennemin altında da fırtınalı bir rüzgâr bulunuyordu (Pala,2012:294).” inanışını hatırlatmaktadır. “Gerçi görünürde yalının yapısı su üzerindedir ama temeli ki balığın sırtındadır.”

Zāhirā gerçi şu üstünde bināsi yalınun

Püşt-ı mähîdedür ammā ki esāsı yalınun (G.127-1)

4.4.4.2. Sedef

Sedef, inciye oluşturan, yapan hayvan. Daha çok Çin ve Hind denizlerinde yaşayan bu canlı, bahar ayında sahil kenarına çıkarak ağzını açar ve yağmur damlasını yutar, bu yağmur tanesi daha sonra inciye dönüşürmüş. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir kaside beytinde yer almaktadır. Küçük bir sedefin uçsuz bucaksız denizlerden kıyıyı görmesi gibi, ilim ve irfan denizinde olan akıllı insanlarda doğruyu parça parça görebilirler. “Marifet denizinde uçsuz bucaksız denizlerden sedefin görmesi gibi akıllı insanlar kıyıyı parça parça görürler.”

Deryā-yıbî-kerān gibi baħr-i ma ‘ārifün

Sā’ir ‘u kıl-ı nās şadef rîze-i kenār (K.3-40)

4.5. BİTKİLER

4.5.1. Ağaçlar

4.5.1.1. Ar‘ar / Serv/ Şimşad

Ar‘ar Arapça dağ servisi, yabani servi; şimşad Farsça; serv ise Farsça servi, selvi anlamındadır. Sabir Parsa Divanı’nda daha çok “serv” kullanılmıştır. Bununla birlikte Ar‘ar ve şimşad da birkaç kaside ve gazel beytinde genellikle sevgilinin boyu için benzetilen olmuştur.

Musahib Mustafa Paşa ve Hatice Sultan’ın düğünleri münasebetiyle yazdığı kaside de arar, şimşad, çenar ve servler eteğini toplamış, hizmet için bekleyen

hizmetçilere benzetilmiştir. “Serviler hizmet için dağ servisi, şimşad ve çınar ayaküstünde durup eteğini topladı.”

Ayağ üstünde durup ‘ar ‘ar u şimşādu çenār

Servler hizmet için ber-zede-dāmān oldu (K.6-12)

Servi ağacı Sabir Parsa Divanı’nda en çok sözü edilen ağaçtır. Genellikle sevgilinin boyu için kullanılan bu ağaç su kenarlarında yetişen, yaz kış yeşil kalan uzunca bir ağaçtır. Bazı beyitlerde daman ile birlikte görülür. Bunun sebebi ise sevgilinin eteğini toplamasını ve ayaklarını anlatmaktır. Sevgilinin boyu ile uygunluk içerisinde olduğu gibi sevgiliye ait hal, hatt ve yüz gibi diğer güzellik unsurları ile birlikte de yer almaktadır. Diğer ağaç ve çiçek türleri ile birlikte kullanıldığı beyitlere de rastlanılmaktadır. “Ey salınarak yürüyen servi (sevgili) ayva tüylerin ve benin güzel ama sana bu güzellik ve kıymet yüce âlemdendir.”

Haft u hālūñ güzel ey serv-i hırāmān ammā

Saňa bu hüsn ü bahā ‘ālem-i bālādandur (G.69-6)

Bazen sevgili de servi olur. Servi ağacının boyu çok uzun olduğu için başı da yüksektedir ve erişilmesi zordur. Tıpkı sevgili gibi. “Ey başı yüksek servi (sevgili), ihtiyacıma merhamet göster; gökyüzü bile fakirin ahına karşı koymaz.”

Rahm eyle ihtiyācuma ey serv-i ser-bülend

Āh-ı faķīre karşı kıomaz āsmān bile (G.195-4)

4.5.1.2. Badam

Badem. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca iki gazel beytinde yer almaktadır. Gerçek anlamda acı badem olarak yer alan badem, sevgilinin gözüne şekil yönünden benzemesi sebebiyle de gamze ile birlikte kullanılmıştır. “(Sevgilinin) bakış hışmının korkusundan dudağının öpücüğünü terk etmeyin (çünkü) şekerin tadına acı badem engel olamaz.”

Būs-ı la ‘lün hışm-ı gamzeden terk eylemen

*Māni ‘ olmaz çāšnī-i sükkere **bādām**-ı telh (G.26-2)*

4.5.1.3. Bid (Söğüt)

Söğüt ağacı. Su kenarlarında büyür. Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca bir gazel beytinde ve bir de kıt’ada yer almaktadır. Gazel beytinde söğüt ağacı, güzel kokusu ve gölgesi sebebiyle ele alınmıştır. “O siyah zülf Sabir’i visal söğüdünün misk kokulu omzunun gölgesi eylesin.”

Eylesün Şābir’i o zülf-i siyeh

*Sāye-ber-düş-ı müşg-i **bīd**-i vişāl (G.135-5)*

4.5.1.4. Çenar

Çınar. Uzun yıllar yaşayan çınar ulu bir ağaç olarak görülmüştür. Kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. İyice yaşlanan çınarların kendi kendine tutuşup yandığından bahsedilmektedir. “Çınar iki yana doğru açılan dalları ve yaprakları sebebiyle dua ve niyazda bulunan kimseye benzetilir (Canım, 2018:522).” Divanda da bu özellikleri ile ve diğer ağaçlar ile birlikte kullanılmıştır. “Gönül yakan çınar, senden dua için el açıp gönlüme dilencilik etsem ne olur?”

Deryūze eylesem n’ola dest-i niyāz açup

*Senden derūn-ı sīneme sūz-ı dil-i **çenār** (K.3-35)*

4.5.1.5. Erguvan

“Pembe ve kırmızı renkte güzel çiçekler açan, baklagiller familyasından bir ağaç (Canım, 2018:523).” Sabir Parsa Divanı’nda yalnızca iki gazel beytinde yer alan erguvan genellikle renginden dolayı şarap ile birlikte kullanılmıştır. “Kırmızıya çalan şarap kadehi gibi bir neşe verse dünya hep şeyh hazretlerinin müridi olurdu.”

Dünyā olurdu hāzret-i şeyhūñ mürīdi hep

*Bir neş’e virse cām-ı mey-i **erğuvān** gibi (G.204-2)*

4.5.1.6. Sanevber

Çam fıstığı ağacı. Sabir Parsa Divanı’nda birkaç gazel beytinde yer alan bu ağaç genellikle sevgilinin boyu için kullanılmıştır. Aşkın çaresiz gönlü ise çam kozalağına

benzetilmiştir. “O çam fıstığı gibi salınan serviye düşüp bağlanalı döşkün, çaresiz gönlüme çam kozalağı şekli derler.”

Düşüp o serv-i şanevber-hırāma bağlanalı

Dil-i fütādeme şekl-i şanevberī dirler (G.64-4)

4.5.1.7. Sidre

Sidrenin kelime anlamı Arabistan kirazıdır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçen bu ağacın, Arş'ın altında ilahi bir ağaç olduğu, yanında cennetin bulunduğu ve yanından nehirlerin aktığı rivayet edilir. Sidrenin ötesine ulaşamadığı ve burasının ulaşılacak son nokta olması sebebiyle sevgilinin boyu da ulaşılmazlığı sebebiyle bu ağaca benzetilir. Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca bir gazel beytinde Tuba ağacı ile birlikte anılmaktadır. Burada sevgilinin boyu sidre ve Tuba ağacından bile üstün tutulmuştur. “O uzakları gören akıl, sidre ve Tuba ağacına kadar vardı da yazık ki o uzun boylu sevgiliye kadar erişemedi.”

İrdi 'aql-ı dūr-bīn tā sidre vü tūbāya dek

İrmedi ammā dirīg ol kāmēt-i bālāya dek (G.128-1)

4.5.1.8. Tuba

Cennette bulunan bu ağacın kökü yukarıda dalları ise aşağıda olacak şekilde, cenneti gölgeleyen çok büyük bir ağaç olduğu rivayet edilmektedir. Sabir Parsa Divanı'nda yalnızca iki gazel beytinde yer alan Tuba ağacı, iki beyitte de sevgilinin boyu için benzetilen olmaktadır. Hatta bazen sevgilinin boyu bu ağaçtan bile üstün tutulmaktadır.

Şair bir mecliste sakiye Kevser ve Tubayı sormuş, sevgilinin dudaklarının suyu Kevser, uzun ve cilveli boyu ise Tuba ağacıdır cevabını almıştır. Beyitte Kevser şarap renkli dudağa ve Tuba ağacında sevgilinin boyuna benzetilmiştir. “Bezmin sakisine Kevser ve Tuba'yı sordum, dudaklarının suyu ve uzun, cilveli boylumdur benim, dedi.”

Kevşer ü tūbāy ıřordum sāķī-yi bezme didi

Āb-ı la' l ü cilve-i kadd-i reşīkūmdür benüm (G.147-3)

4.5.2. Çiçekler

4.5.2.1. Gül

Gül, Divan şiirinde olduğu gibi Sabir Parsa Divanı'nda da en çok söz edilen çiçek türüdür. Gül, bağ, bahçe, bostan, çemenlik, gülistan, gülşen ve gülzar gibi yerlerde yetişir. Gülün büyüyüp açıldığı zaman ise bahar mevsimidir. Bu sebeple bu mevsime mevsim-i gül veya devr-i gül denildiğide olur. Gülün açılması ise seher vaktindedir. Gülün bakımı ile ilgilenen kişi ise bağbandır. Genellikle kırmızı renkte olan gülün kokusu da çok meşhurdur. Onun kokusunu ise saba yeli çevreye yayar ve aşığa kadar götürür. Gülün dikenini de kendisi kadar meşhurdur. Gül, dikensiz düşünülemez. Diken ise rakibi temsil eder. Gül, her haliyle sevgilinin temsili olmayı başarır. Sevgilinin yüzü, yanağı güle benzetilir. Gülde tıpkı sevgili gibi narin, nazik ve oldukça nazlıdır. Rengi dolayısıyla yüz ve yanak; elden ele dolaşması sebebiyle dest (el) ile uygunluk içerisinde çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. “O nazik gül dua ve yakarış eline dayanamaz, belki gören göze (nazara) düşmekten incinmiş olur.”

*Tahammül eylemez dest-i niyāza ol **gül**-i nāzūk*

Olur āziürde belki dīde-i bināya düşmekden (G.162-3)

Şarapta kırmızı rengi dolayısı ile güle benzetilir. “Yüzünün aynasında iffet rengi varken yüz suyunu (namusunu) sakın gül renkli şarap döker.”

Reng-i ‘iffet var iken āyīne-i nūyūnda

*Döker āb-ı ruḥuñı bāde-i **gül**-reng şaḫın (G.173-2)*

Gül bülbül den ayrı düşünülemez. Bülbülün güle olan aşkı dillere destandır. Bülbül aşgın, gül ise sevgilinin sembolü olmuştur. Hatta güle kırmızı rengini veren, gülün dikenini tarafından yaralanan bülbülün kanıdır. Vefasız, zalim ve nazlı gül (sevgili) bülbüle (aşığa) yüz vermez. Bülbül ise sabahlara kadar gül bahçelerinde, bağda, bahçede ve çemenliklerde gülün aşkı ile feryad eder. Onun mekânı gül bahçeleridir. Edebiyatımızda ve Şark edebiyatında gül ve bülbülün aşkı o kadar meşhurdur ki “Gül ü Bülbül” adlı müstakil eserler bile kaleme alınır. “Ey çılgın bülbül (âşık), gelip giden gülden ne haber aldın acaba bu kadar matem, feryat, figan edersin?”

*Āmed-şūd-i **göl**den ne haber añladuñ āyā*

Ey bñlbñl-i şeydā bu kadar şīven idersin (G.160-4)

Göl, Sabir Parsa Divanı'nda birçok benzetme ve hayale konu olmaktadır. Bununla birlikte Divan'ın yedinci kasidesi ve yüz otuz üçüncü gazeli de "göl" rediflidir. "Biz o çemenin muradına eremeyen bñlbñlüyüz ki ümit gölümöze ilkbahar naz eder."

O bñlbñl-i çemen-i nā-murādīyüz biz kim

***Göl**-i ümīdimize nev-bahār nāz eyler (G.50-2)*

4.5.2.2. Gonca/ Gunce- Har

Gonca Farsça, "konca, tomurcuk, açılmamış çiçek (Devellioğlu, 2013:336)" anlamındadır. Ama genellikle gonca henüz açılmamış olan gölü anlatmak için kullanılır. Öyleki gonca denildiğinde akla göl tomurcuğı gelir. Bu tomurcuk çeşitli benzetmelere konu olur. Gonca sevgilinin kapalı duran ağzına benzer. Açılmasına sebep olan unsur ise saba yelidir. Açılan gonca sevgilinin gölen ağzı olur ve "handan, la'l, dudak" gibi unsurlar ile birlikte kullanılır. Ayrıca goncanın açılması ağızdan dökülen sırlarada benzer. Gonca en çok sevgilinin dudağı ve ağzına teşbih edilir. Bununla birlikte yine şekli ve rengi dolayısıyla kadehe ve şaraba da benzetilir. Tıpkı göl gibi goncada bağ, bahçe, çemenlik ve göl bahçelerinde yetişir. Gonca da sevgilinin kendisidir ve bñlbñlde ona âşıktır. Goncanın da diken ile birlikte yer aldığı görülür. Bu diken bñlbñlü ve aşığı yaralayan, sivri keskin bir unsurdur. Âşıktaki bñlbñlde gölün eziyetlerinden şikâyetçidir. Diken bu haliyle rakibe benzetilmektedir. "Biz o bñlbñlüz ki gezip dolaştığımız ümit bağında bize goncalar diken olur."

*Ol bñlbñlüz ki **gonç**eleri hār olur bize*

Bağ-ı ümmīde uğrasa geşt ü güzārımız (G.88-4)

"Elimizi tutalım istek, arzu goncasına erişti, tırnak tırmalayan keskin dikene ne yapalım."

*İrīşdi **gonce**-i maşūda destümüz tūtalum*

*Hırāş-ı nāḥun-ı ser-tiz-i **hāra** n'eyleyeyüm (G.138-2)*

4.5.2.3. Lale/ Lalezar

“Gülden sonra klasik Türk şiirinde en sık rastlanan çiçek lâledir. ...Lalenin klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgili, memdûh, güzel, gelin, saki, hizmetçi, asker gibi şahıslar; sevgilinin yanağı, dudağı; aşğın yüzü, vücudu, kanı, gözyaşı ve yaraları gibi uzuvlar; kadeh, şarap, tabak, tac gibi eşya; güneş, ay, yıldız gibi kozmik unsurlar ve cennet, gönül, ümit, dert, şiir gibi soyut kavramlar ile değişik vesilelerle ilişkilendirilmesine dayanır. ...lale, klasik Türk şiirinde en çok insan uzuvlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca ilişkilendirildiği şahıslar arasında “sevgili ve güzel”, uzuvlar arasında “yanak ve dudak”, eşyalar arasında “kadeh ve şarap”, doğal ve kozmik öğeler arasında “güneş, ay ve ateş”, soyut kavramlar arasında da başta şiirsel terimler olmak üzere olumlu anlam ve çağrışım ifade edenler daha çok dikkat çekmektedir (Bayram, 2007:213).” Sabir Parsa Divanı’nda lale, gül kadar olmasada kaside, gazel beytlerinde ve bir de matlada bu özellikleri ile yer almaktadır.

Bazen lale aşğın gözyaşları ile biter. “Sanmayın ki kirpiğimde görünen ciğer kanıdır; gözyaşımın acı suyuyla biten taze laledir.”

Şanmañ ki müjemde görinen ḥūn-ı cigerdür

*Şūr-ābe-i eşkümle biter **lāle**-i terdür (Mt.4)*

Lale bahçeleride beyitlerde çeşitli tasavvurlarla kullanılmaktadır. “Ey yara dolu gönül, o gül yüzlüye (sevgiliye) el erişmezse, biz bu arzu ile lale bahçesine kadar gideriz.”

O gül-ruḥa el irişmezse ey dil-i pür dağ

*Bu ārzū ile biz **lālezāra** dek giderüz (G.87-2)*

4.5.2.4. Nergis

Nergis beyaz ve sarı renkli çiçekleri göz şekline benzeyen, lale gibi soğanı ile üretilen bir çiçektir. Nergis hakkında bazı mitolojik hikâyeler vardır. Rivayete göre Narsis adındaki genç çok güzel ve kibirli birisidir. Güzelliği karşısında kendisine hayran olanlara ise yüz vermez imiş. Bu sebeble kızlar onu Tanrıya şikayet eder ve bir gün Narkisos su kenarında kendi aksini görünce o da bu güzelliğe âşık olur. Sudaki aksine

mest olmuştur ve hayran hayran bakarken suya düşüp boğulmuştur. Ardından burada göze benzeyen baygın bakışlı nergis çiçeği biter. Bu çiçek tıpkı sevgilinin gözleri gibi baygın bakışlıdır. “Başka bir efsaneye göre bir ırmak ile perinin oğludur. İnsanlar ve periler buna âşıktır. Hatta Ses adlı bir peri onun aşkından ölmüş ve bir taşa dönmüş. Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek haline sokulmuş ve kıyamete dek hicran ve intizar çekmeğe mahkum edilmiştir (Pala, 2012:356).” Sabir Parsa Divanı’nda genellikle sevgilinin baygın bakışı sebebiyle daha çok göz ile uygunluk içerisinde kullanılmıştır. Sevgilinin nergis gibi bakışının naz okları aşığın sinisini delmektedir. “O nergise benzeyen bakışın naz okları hep sinededir.”

Hep s̄inededür hadeng-i nāzı

Ol nergis-āšnā nigāhuñ (G.124-2)

Sürme göze çekildiği zaman göz daha da güzelleşir ve etkisi artar. Nergis ve göz arasındaki benzerlik o kadar yaygındır ki doğrudan göz yerine kullanıldığı da olur. “Güzel ve baygın bakışlı göze o sürmeleri ki çektiler varlığını aldı; gönlümü talihsiz eyledi.”

Ser-māyem aldı göñli siyeh-kāse eyledi

Ol sürmeler ki nergis-i şehläya çekdiler (G.49-6)

4.5.2.5. Sünbül/ Sünbülzar

Sünbülün divan şairlerinin ilgisini çeken en belirgin bitkisel özellikleri sırayla; güzel kokulu olması (müşgin, abir, mu‘anber, anberin); kıvrımlı, dalgalı ve karmaşık görünümü (aşüfte, perişan, tarmar, halka halka, çin, tar); genellikle siyaha yakın rengi (siyah, kara, laciverd, ma‘i, kebudi, gömgök) ve açıldığı dönem itibarıyla baharınhabercisi olmasıdır. Klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü vs. için doğal bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır (Bayram,2007:213).

Sabir Parsa Divanı’nda birkaç kaside ve gazel beytinde yer alan sünbül, rengi dolayısıyla zülfe benzetilmiş ve diğer çiçekler ile de bir arada kullanılmıştır. Sevgilinin kirpik oku ile ölen âşık hayat suyuna naz eder ve onun zülfünün bağını ise sünbül

bahçelerine değişmez. “Kırpik okunun maktulü hayat suyuna naz eder; saç bağının tutkunu sünbül bahçesi istemez.”

Küşte-i tîr-i müjen âb-ı hayâta nâz ider

*Mübtelâ-yı bend-i zülfüñ **sünbilstân** istemez (G.92-4)*

4.5.2.6. Yasemin/ Semen

Yasemin, klasik Türk şiirinde yumuşak dokulu, beyaz ve sarı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı özellikleriyle dikkat çekmiştir. Bu bitkisel özellikleriyle bağlantılı olarak yaseminin klasik Türk şiirindeki temel işlevi, sevgili ve sevgilinin saç, zülfü, yüzü, yanağı, sinesi, teni gibi uzuvlarıyla benzerlik ilişkisine dayanır. Divan şairlerinin yaseminle en çok insan uzuvları arasında ilişki kurduklarını göstermektedir. Ayrıntıya inildiğinde uzuvlar arasından saç, zülf, yanak ve sinenin; eşya arasından elbise, altın ve gümüşün; şahıslar arasından da sevgili ve güzelin daha çok dikkat çektiği anlaşılmaktadır (Bayram, 2007:214).

Sabir Parsa Divanı’nda genellikle sevgilinin güzellik unsurlarından zülf, sine, yüz, yanak vb. ile uygunluk içerisinde çeşitli tasavvurlarla dört gazel beytinde kullanılmıştır. “Gönül yüzünü açıp bize berrak göğsünü göster; o yaseminle örtülen suya kanmış gonca görünsün.”

Göster bize rûy-ı dil açup sîne-i şâfuñ

*Ol gonca-i sîrâb-ı **semen**-pûş görinsün (G.175-2)*

4.5.3. Bağ/ Gülşen/ Gülistan/ Gülzar

4.5.3.1. Bağ

Bağ, bahçe. Bahçe içinde ırmakların aktığı, gül, lale, sünbül, nergis gibi çiçeklerin açtığı, servi vb. ağaçların salındığı, bülbül, tutil, şehbaz gibi kuşların gezip dolaştığı, insanların seyir ve eğlence yaptığı bir mekândır. “İlkbaharda bağa seyrana varılır. İçki, eğlence, musiki ve sohbet meclisleri kurulur. Güzeller yelpaze ile serinlemektedir. Bağ sanki cennetten bir köşedir. Bağ, sevgilinin yüzü, yanağı, güzelliği, aşgın yaralı vücudu, sinesi, savaş meydanı vb. unsurların benzetileni olarak ele alınır. Benzetmede güzellik ve üzerindeki kırmızı güllerin çeşitli hayallere imkân

vermesi söz konusudur (Kurnaz, 1996:530).” Bu özellikleri ile bağ, Sabir Parsa Divanı’nda önemli bir yere sahiptir.

Bülbül (âşık) ümit bağında gezer dolaşır ancak goncalardan yani sevgiliden bir iltifat göremez ve yine diken (zorluklar) ile karşı karşıya kalır. “Biz o bülbülüz ki gezip dolaştığımız ümit bağında bize goncalar diken olur.”

Ol bülbülüz ki gonçeleri hār olur bize

Bağ-ı ümmîde uğrasa geşt ü güzārımız (G.88-4)

Bağın gizli aşk çiçeklerinin koparılarak şapka kenarına süs yapılması farklı bir hayal ürünü olmuştur. “Aşk çiçekleri bağda gizli iken çaresizdir ki yine şapkanın kenarındaki süs olur.”

*Ezhār-ı ‘aşk **bāğ**da pinhān iken yine*

*Nā-çārdur ki zīnet-i **tarf-ı külāh** olur (G.54-4)*

4.5.3.2. Çemen/ Çemenzar

Çimen. “Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş bir alan şeklinde tasavvur edilir. İlkbaharda lale, gül, nergis, semen ve diğer çiçekler açar, bülbüller öter. Rüzgâr olarak saba eser. Bir taraftan ırmak akar. Kenarında serviler vardır (Kurnaz, 1996:531).” Sabir Parsa Divanı’nda çemen ve çemenzar, bülbül, gül, gülzar, gülistan, bağ, ilkbahar vb. unsurlar ile birlikte uygunluk içerisinde kaside, gazel beytlerinde ve bir rubaide çeşitli tasavvurlarla kullanılmıştır.

Güller ilkbaharla birlikte gülistanda, çimenlikte, bağda açaralar. Ancak ilkbaharın buna naz ettiği görülür. “Biz o çemenin muradına eremeyen bülbülüüz ki ümit gülümüşe ilkbahar naz eder.”

O bülbül-i çemen-i nā-murādīyüz biz kim

*Gül-i ümîdimize **nev-bahār** nāz eyler (G.50-2)*

Baharda insanlar çimenliklerde gezinip seyre çıkarlar. Aşığın burada beklediği ise sevgilidir. Ama vefasız sevgili bu bahçelere uğramaz. Gül ise ise tıpkı sevgili gibi

vakti geldiği halde açılmakta naz eder. “O masumluk çemeninin goncasına de ki zamanıdır; sözünde durup gül bahçesinin ortasına yetişsin.”

O gonca-i çemen-i işmete di kim demidiür

Vefā-yı va ‘de idüp şahın-ı gülistāna yetiş (G.99-5)

Âşık yalnızlık çimenliğinin bülbülüdür. “Ben o yalnızlık çimenliğinin bülbülüym ki ne gülle alım satım ederim ne de diken ile bahs.”

O ‘andelīb-i çemenzūr-ı ‘uzletüm ben kim

Ne gülle dād u sited eylerüm ne hār ile bahş (G.20-3)

4.5.3.3. Gülistan/ Gülsitan/ Gülzar/ Gülşen

Sabir Parsa Divanı’nda gül bahçesi, “gülistan, gülsitan, gülzar ve gülşen” şeklinde birçok kaside, gazel beytinde, rubai ve matlada yer almaktadır. Çiçeklerin sultanı gül ne kadar çok anılıyorsa, onun yetiştiği gül bahçeleride çeşitli tamlama ve tasavvurlarla o kadar çok anılmaktadır. Gülistan baharla birlikte canlanır. Irmaklar çağlar, lale, sümbül, nergis, menekşe vb çiçekler açar. Servi ağaçları salınır. En önemlisi de gülistanda al renkli güller açar. Saba rüzgârı bu bahçenin kokusunu yayar. Bülbüllerin mekânı burasıdır. Gül bahçelerinde gezer dolaşır. Tıpkı aşığın sevgiliyi beklediği gibi burada gülü bekler. Ancak baharın ve burada açan güllerin ömrü kısadır. Yaz sıcakları ile birlikte harap olmaya başlar. Bu sebeple kıymetini bilmek gerekir. “Gelin gül ve çiğ tanesi temmuz rüzgârı ile harap olmadan bülbül gibi gül bahçesini gezip dolaşalım.”

‘Andelībāsā gelüñ geşt-i gülistān idelüm

Olmadın bād-ı temüz ile gül ü şebnem harāb (G.10-4)

Çeşitli tamlamalar ve tasavvurlarla kullanılan gül bahçesi, gül, gonca, diken, bülbül, bağ, çemen vb. unsurlar ile uygunluk içerisinde kullanılmaktadır. “Gül bahçesi, belirtilen özellikleri sebebiyle, sevgili, yüz, yanak, güzellik, kuy, yaralı vücut, sine, gönül, kanlı gözyaşı, savaş meydanı vb. ile benzerlik içinde ele alınır (Kurnaz,

1996:532).” “Kırmızı gülün tuğrası gül bahçesine erişmese bulbüller donanma nidasını etmezdi.”

Bulbüller itmez idi tonanma nidasını

Gülzāra vārid olmasa tuğrā-yı āl-i gül (G.133-3)

Şair (âşık) için gül dikeninin (sevgilinin) açtığı yaralarkolay gelirken onun gül bahçesi gibi kapısından, köyünden ayrılması çok zordur. Sevgilinin kapısından uzak olmak ona en büyük zulümdür çünkü. “Ey gül, Sabir’e zulüm dikeninin yarası kolay ama gül bahçesini terk etmek zor.”

Zahm-ı hār-ı sitemüñ Şābir’e āsān ammā

Gülşen-i kūyuñı terk eylemek ey gül müşkil (G.136-5)

Gül bahçelerinin bakımını ise bağban, bahçıvan yapar. Ancak Sabir Parsa bağbandan söz etmemektedir.

SONUÇ

17. yüzyıl Mevlevi şairlerinden biri olan Sabir Parsa arkasında bir Divan, Gül ü Nevruz tercümesi ve İsaguci şerhi olmak üzere üç eser bırakmıştır.

Şairin dili 17. yüzyıl dil özellikleri göz önünde bulundurulduğunda sade ve anlaşılır olmakla beraber halk söyleyişlerine ve atasözlerine pek fazla yer verilmemiştir. Alışılmadık bazı uzun tamlamaların bulunduğu beyitlerde ve Farsça yazdığı şiirlerinde dahi dili anlaşılır durumdadır. Amcası Ağazade Muhammed Dede'nin yanında iyi bir tahsil alan şair Arapça ve Farsça'ya bu dillerde şiir yazabilecek kadar hâkimdir. Divan'da hece vezni hiç kullanmamış yalnızca aruzu kullanmıştır. Bununla birlikte amcasının Sabir Parsa'nın tasavvufa ilgisinde ve Mevlevi tarikatine intisabında büyük etkileri olmuştur. Uzun yıllar Mevlevi şeyhliği yaptığını bildiğimiz şairin şiirlerinde dinî ve tasavvufi kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle tasavvufî unsurlara daha sık rastlanmaktadır. “Din ve Tasavvuf” başlığı altında tasnif ettiğimiz birinci bölüm, çalışmanın en hacimli kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde Allah, çeşitli isimleriyle birçok beyitte zikredilmiştir. Kutsal kitaplar ve melekler isim olarak hiç anılmamıştır. Bununla birlikte hadis ve ayet iktibaslarına da çok fazla yer verilmemiştir. On üç peygamberin adı ismen çeşitli mucize ve özellikleri ile zikredilmiştir. Peygamberler içinde adı en çok zikredilen Hz. Hızır'dır. Hz. Muhammed'de adı en çok anılan peygamberdir. Eşi Hz. Hatice ve kızı Hz. Zehra'da zikredilmiştir. Ayrıca divanın ikinci kasidesi de bir naattır. Dört halifenin hepsi ismen zikredilmiştir. İçlerinde en sık zikredilen ise Hz. Ali olmuştur. Bununla birlikte diğer dinî unsurlardan namaz, ahiret, hacc, cennet, cehennem, kader vb. birçok dinî terime de yer vermiştir. Şairin tasavvufî yönü de ağır basmaktadır. O da her şeyden önce bir Hak aşığıdır. Mevlevi tarikatinde sema ayini yasaklanınca on üç yıldır devam ettiği şeyhliği bıraktığını kaynaklardan öğrendiğimiz şairin şiirlerinde semanın da yer aldığı görülmektedir. Güzel sesli olduğu ve musikiye ilgisi olduğu da kaynaklarda yer almaktadır. Bu doğrultuda şair bir gazelinde dertli Sabir'in güzel sesini duysa zahid bile sema ederdi demektedir. Tasavvufi unsurlardan arif, pir, şeyh, mürid, talip, tekke, dergâh, tecelli, hırka, tevekkül, tevhid, vahdet, hakikat, batın-zahir, ilm, irfan vb. terimler sıklıkla kullanılmıştır. Mutasavvıflardan ise Hallac-ı Mansur, amcası Ağazade Muhammed Dede ve bağlı

olduğu tarikatın piri Mevlana ismen anılmaktadır. Bu inceleme doğrultusunda şairin şiirlerinde tasavvufun ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte şair düşünce ve hikmete, akıl ve mantığa da büyük ölçüde yer vermektedir. Şiirlerinde bağlı olduğu Mevlevi tarikatının izlerine rastlamak mümkündür. Şairin Allah ve Hz. Muhammed'den sonra Mevlana'ya yazdığı methiyesi de bunun örneklerindendir.

Bunun yanı sıra Sabir Parsa klasik şairlemizde olduğu gibi âşıkane rindane gazeller söylemekte oldukça başarılıdır. Gazellerinde divan şiiri geleneğini devam ettirmiş ve mazmunları bu doğrultuda kullanmıştır. Devrin sosyal olaylarına şiirlerinde yer vermiştir. Özellikle tarih manzumeleri döneminde fethedilen Kandiye, Çehrin, Kamençe, Uyvar gibi kalelerin tarihleri açısından önemlidir. Devrinde meydana gelen büyük deprem içinde dört tarih yazdığı görülen şair bu depremden çok etkilenmiştir. Döneminde meydana gelen hadiseler kayıtsız kalmamış şiirlerinde yer vermiştir. Çalışmanın “Cemiyet” isimli ikinci bölümünde bu unsurlara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Şiirlerinde padişahlardan IV. Mehmed'in adına doğrudan rastlanmazken onun şahzadelerinden Mustafa'ya ve düğünü münasabetiyle kaside yazdığı kızına yer verildiği görülmektedir. Sadrazamlardan ise Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın adına rastlanır. Mustafa Paşa'ya iki kaside yazmıştır. Bunlardan birisi Paşa'nın IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile evlenmesi münasebetiyledir. Divanda yer alan şairler ise; Attar, Sa'di, Hassan, Sahban, Azmizade Haleti, Feyzi, Hafız, Mezaki, Nabi ve Urfi'dir. Şiirlerinde Sebk-i Hindi üslubunun etkileri de bulunan şair bir beytinde Urfi'yi üstat kabul ettiğini dile getirir. Mezaki ve Nabi'nin şiirlerine nazire yazmıştır. Akıl ve hikmete olan ilgisi bilinen şair meşhur İran ressamı Behzad'a ve filozoflardan Felatun ve Restalis (Aristoteles)'e yer vermektedir. Tarihi mitolojik şahıslardan ise Asaf, Behlül, Cem, Feridun, Hatem, Kahraman, Keyhusrev, Kavus, Leclac, Nemrud, Zal ve Rüstem'e yer verilmiştir. Halk hikâyesi kahramanlarından Ferhad, Şirin, Husrev, Mecnun, Leyla ve Vamık anılmakta bazen şair (âşık) kendi aşkını onlardan bile üstün görmektedir. Abbasiyan, Habeş, Türk ve Tatar adlarına yer verilen kavimlerdenidir. Savaş aletlerine, değerli taşlar, güzel kokular, eğlence hayatı, giyim kuşam, inşai unsurlar, müzik aletleri, yiyecekler, günlük hayatta kullanılan eşyalar, alışveriş, tıp, meslekler, oyunlar ve yazı ile ilgili unsurlar “Cemiyet” bölümünde incelenmiştir. Hat sanatı ve musikiyle ilgili olan şairin bu konudaki ilgisi ve bilgisi şiirlerine aksetmiştir. Mesleklerden cellad, gavvas, nigeşban, pasban, sarraf,

sayyad, sudager (tüccar) ve sadekariye yer verilmiştir. Güreş, tavla ve cirit olmak üzere üç oyun ismi mevcuttur. Düğünlerden şehzade Mustafa'nın sünnet düğünü ve IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile Musahip Paşa'nın evlilikleri sebebi ile bahsedilmiştir. Bu unsurlara yer verilmesi şairin, dönemin sosyal ve siyasi olaylarına, çevresinde yaşananlara kayıtsız kalmadığını göstermektedir.

Çalışmanın “İnsan” başlıklı üçüncü bölümünde ise âşık-maşuk-rakip üçlüsü ve maddi-manevi haller incelenmiştir. Burada şairin Divan şiirinin klasik yapısına uygun bir tavırda olduğu görülür. Âşık sevgiliden eziyet gören, onun her türlü cefasına göğüs geren ve bundan şikâyetçi olmayan kişidir. Sevgili ise aksine cevri cefasına karşın sevmekten hiç vazgeçilmeyen ve yüceltilen kişidir. Rakip ise daima kötüdür ve hor görülür.

Kozmik âlem, gezegenler, burçlar, zaman ve zaman ile ilgili unsurlar, dört unsur, hayvanlar ve bitkilerin kendi içinde sınıflandırılıp incelediğimiz dördüncü bölüm ise “Tabiat” başlığı altındadır. Burada kozmik âlem çeşitli tasavvur ve benzetmeler ile şiirlerde kullanılmıştır. Zaman kavramlarından gece ile gündüz, seher vakti aşkın hallerini tasvirde, onun ruh haline tercüman durumdadır. Mevsimlerden dört mevsimin ismi de yer almasına karşın en çok kullanılanı bahar mevsimidir. Bahar mevsiminde eğlence meclislerinin açılması, doğanın canlanması, sevgilinin gül bahçelerinde salınarak yürümesi vb. birçok tasvir çeşitli hayaller ile birlikte şiirde yerini almıştır. Ağaçlar ve çiçekler olmak üzere iki başlıkta incelenen bitkiler şairin sıklıkla başvurduğu unsurlardır. Çiçeklerden en çok kullanılanı ise gül ve goncadır. Hayvanlardan ise çeşitli kuş türlerine, memelilere ve deniz canlılarına rastlamak mümkündür.

Sonuç olarak 17. yüzyılda yaşadığını bildiğimiz Sabir Parsa; devrinin sosyal ve siyasi yapısından ve şiir anlayışından, edebi akımlarından etkilenmiş, âşıkane rindane tarzda şiirler söylemiş, Mevlevi tarikatına bağlı bir şairdir. Mevleviliğin etkilerine şiirlerinde rastlamak mümkündür. Tasavvufun yanı sıra Hint üslubu ve hikemi üslup da şiirlerinde hissedilir. Divan şiiri geleneğine bağlı kalmış, kendinden önceki şairlerden etkilenmiş ve kendisi de sohbetlerine katılanları ve öğrencilerini etkilemiştir. Sabir Parsa'nın Divanı üzerine yaptığımız bu tahlil çalışmasının, edebiyat araştırmalarımıza ve konuyla ilgili yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlamasını ümit ederiz.

İNDEKS

A

âb : K.1-11, K.1-23, K.3-2, K.3-19, K.4-2, K.4-5, K.4-25, K.4.30, K.7-18, T.5-6, M.3-I, G.5-1, G.9-6, G.27-5, G.62-1, G.69-1, G.70-2, G.72-4, G.75-4, G.75-5, G.77-7, G.84-5, G.90-5, G.107-5, G.127-3, G.147-3, G.158-2, G.158-4, G.169-4, G.172-5, G.173-2, G.190-6, G.201-3, R.3, R.23, R.37

abbâs : K.2-31

Abbâsiyan : G.109-2

abd : K.2-33, T.1-5, T.3-11

âb-ı hayât : G.92-4

âb-ı Hızır : K.4-25

Adem : G.201-5

adû : K.3-42, K.3-43, M.1-VI-3, G.2-4, G.20-7, G.63-4, G.98-5, G.112-5, G.149-2, G.157-3, G.193-3, G.202-4, G.204-3

âftâb : K.3-37, K.3-42, K.3-56, K.4-28, G.18-4, G.36-2, G.46-4, G.80-10, G.187-3, G.211-3, G.214-2

Ağa-zade : K.4-14

ağyâr : K.3-5, K.3-47, M.2-IV-1, G.22-6, G.31-2, G.49-8, G.78-4, G.93-1, G.107-3, G.129-4, G.136-4, G.168-6, G.174-3, R.34, R.44

âh : K.3-3, T.11-III-4, T.11-IV-2, M.2-III-4, G.5-1, G.8-1, G.14-8, G.32-4, G.39-1, G.39-2, G.39-3, G.39-5, G.42-5, G.44-4, G.49-1, G.54-1, G.63-4, G.71-4, G.73-5, G.75-4, G.82-5, G.83-3, G.95-1, G.95-4, G.110-1, G.112-2, G.128-4, G.129-2, G.137-2, G.142-1, G.146-3, G.148-1, G.153-2, G.154-4, G.155-4, G.157-1, G.157-3,

G.157-4, G.159-5, G.168-1, G.G.172-4, G.178-2, G.180-2, G.180-3, G.180-5, G.181-2, G.183-3, G.190-6, G.195-4, G.201-7, G.202-4, G.214-2, R.20, Mt.10

Ahmed : K.1-23, M.1-V-4

Ahmed-i Muhtar: K.2-17

Ahter : K.1-14, T.1-4, T.7-9, G.58-1

ahteran : K.7-4

âhû : K.1-7, G.20-7, G.67-5, G.74-6, G.130-3, G.201-4

âhû-beççe : G.67-5

Ali : K.1-10, T.7-6, R.32

Al-i Abâ : M-.1-V, M.1-VI-4

Allâh :K.2-16, K.6-1, K.6-53, T.1-1, T.1-4, T.4-9, T.5-1, T.5-10, T.6-14, T.7-1, T.11- III-1, G.30-5, G.56-3, G.79-6, G.81-1, G.84-3, G.100-3, G.122-2, G.143-6, G.147-4, G.214-6, R.20

Alleme'l-esmâ: M.1-I-5

amel : G.84-7, G.156-6, G.215-5

ânber : K.6-39, G.58-1, G.162-1, G.163-3

andelib : K.3-25, K.6-14, G.10-4, G.15-1, G.20-3, G.23-1, G.97-4, G.121-2, G.123-1, G.132-3, G.134-10, G.146-1, G.166-4, G.184-4, G.194-4

ankebut : G.97-3, G.98-2

ankâ : G.24-6

Arabi : G.77-2

ar'ar : K.6-12, K.7-3, G.186-2

ârif : G.29-3, G.52-3, G.67-3, G.76-2, G.128-6, G.181-3, R.20, R.45

Asaf : K.6-23, K.6-37, T.6-1, T.6-20

Ashâb : K.3-20, K.4-21

asker : K.2-9, T.2-6, T.3-4, T.3-8, T.5-13, T.6-3

âsmân : K.5-13, T.4-1, T.4-7, G.2-2, G.6-1, G.16-4, G.47-2, G.72-5, G.77-3, G.83-2, G.99-2, G.104-7, G.108-1, G.123-2, G.180-2, G.195-4, G.204-1, G.211-3

âstân : K.3-32, K.3-55, G.4-2, G.66-4, G.75-4, G.81-2, G.99-4, G.108-5, G.108-9, G.115-3, G.129-7, G.139-4, G.207-4

aşk : K.1-4, K.1-10, K.3-30, K.3-32, K.3-51, K.4-8, K.4-33, T.5-24, M.1-II-3, M.1-VII-2-4, G.1-1, G.3-3, G.6-4, G.7-4, G.7-5, G.13-1, G.15-5, G.17-5, G.20-4, G.20-5, G.22-1, G.25-4, G.25-7, G.27-3, G.29-5, G.32-4, G.33-2, G.34-2, G.34-5, G.36-2, G.37-3, G.40-5, G.42-1, G.49-4, G.49-5, G.49-7, G.52-4, G.54-4, G.56-1, G.56-2, G.60-1, G.60-5, G.65-1, G.65-2, G.65-3, G.65-4, G.65-5, G.65-6, G.67-3, G.75-8, G.79-1, G.79-2, G.79-4, G.81-4, G.81-6, G.82-4, G.83-2, G.83-3, G.83-6, G.83-7, G.84-5, G.85-5, G.86-5, G.90-1, G.93-5, G.94-2, G.101-2, G.101-5, G.102-4, G.110-3, G.111-5, G.113-1, G.113-3, G.115-1, G.115-2, G.115-3, G.115-4, G.115-5, G.115-6, G.116-3, G.117-1, G.117-2, G.117-3, G.117-4, G.117-5, G.121-3, G.121-4, G.122-3, G.123-4, G.125-3, G.128-5, G.129-6, G.130-2, G.131-2, G.131-5, G.133-7, G.136-1, G.137-4, G.138-3, G.140-2, G.141-1, G.142-1, G.143-5, G.145-1, G.146-4, G.147-1, G.148-2, G.148-4, G.150-3, G.151-2, G.151-3, G.153-3, G.154-5, G.155-1, G.157-5, G.158-4, G.161-5, G.172-4, G.174-5, G.178-2, G.179-2, G.182-1, G.184-4, G.186-3, G.188-2, G.191-4, G.193-2, G.196-5, G.197-3, G.198-2, G.198-3, G.198-6, G.199-5, G.200-5, G.204-6, G.205-1, G.210-5, G.211-2, G.212-5, G.213-5, G.214-3, G.214-5, G.215-2, Kıt'a.2-1, R.6, R.20, R.27, R.42, R.43, R.54

âşık : K.1-20, K.3-8, T.11-II-4, M.1-V-5, G.8-2, G.24-3, G.29-1, G.34-4, G.48-4, G.56-1, G.58-4, G.58-7, G.61-2, G.64-1, G.65-3, G.65-4, G.79-1, G.79-2, G.81-6, G.83-6, G.91-2, G.103-3, G.107-1, G.115-2, G.120-4, G.122-1, G.129-2, G.135-1, G.140-4, G.149-7, G.149-11, G.160-1, G.161-1, G.163-1, G.165-1, G.166-2, G.182-4, G.188-3, G.193-1, G.195-3, G.203-2, R.13, R.21, R.27, R.28, R.50

aşikan : K.1-5, K.1-13, G.13-3, G.16-2, G.23-5, G.118-3

at : G.81-7

ateş : K.1-12, K.2-24, K.2-25, K.4-16, K.4-30, K.7-32, K.7-33, G.5-1, G.5-2, G.8-5, G.14-1, G.27-4, G.32-4, G.35-2, G.35-5, G.40-5, G.41-2, G.42-2, G.49-1, G.55-4, G.63-2, G.66-5, G.71-4, G.72-1, G.72-2, G.72-3, G.72-4, G.72-5, G.72-6, G.72-7, G.80-7, G.81-6, G.85-5, G.89-1, G.95-2, G.103-1, G.103-2, G.103-3, G.103-4, G.103-5, G.104-5, G.104-6, G.107-5, G.111-1, G.114-1, G.116-3, G.117-3, G.120-5, G.129-4, G.132-4, G.134-1, G.134-9, G.139-1, G.141-1, G.143-3, G.146-4, G.152-3, G.163-1, G.165-3, G.187-4, G.193-4, G.196-5, G.198-7, G.200-2, G.202-2, G.208-1, R.3

ateş-perest : G.80-7

ateş-tabuna : G.63-2

Attâr : K.2-49

avân : G.108-3

ayine : K.2-40, K.3-10, K.7-9, G.14-5, G.62-2, G.67-3, G.68-3, G.75-7, G.81-1, G.95-4, G.139-5, G.173-2, G.180-5, G.183-1, G.186-3, R.36

ayn (sevgili) : G.57-4, G.156-6, R.53

B

bâd : K.2-1, K.3-38, K.7-11, K.7-19, T.11-IV-1, G.10-4, G.20-7, G.31-2, G.38-1, G.69-4, G.109-7, G.112-1, G.163-1, G.165-6, G.182-1, R.45, R.50

bâdâm: G.26-2, G.79-3

bâde : K.1-8, K.3-13, K.5-1, K.5-4, K.6-43, M.3-II-1, G.14-3, G.14-6, G.24-2, G.25-2, G.25-3, G.26-3, G.26-4, G.29-4, G.55-3, G.62-1, G.62-2, G.66-4, G.68-5, G.69-1, G.70-2, G.70-3, G.74-2, G.80-5, G.82-4, G.93-3, G.100-2, G.104-1, G.127-3, G.130-

2, G.133-6, G.137-4, G.139-4, G.145-5, G.156-4, G.161-2, G.165-2, G.169-4, G.173-2, G.193-2, G.196-4, G.199-1, G.209-1, G.214-3, R.22

bağ : K.2-19, K.3-18, K.3-25, K.6-7, K.6-16, K.6-20, K.7-8, K.7-19, K.7-20, K.7-21, K.7-23, K.7-26, G.21-2, G.42-2, G.51-2, G.54-4, G.55-7, G.59-3, G.69-3, G.72-1, G.88-4, G.102-5, G.103-4, G.156-11, G.185-5, G.201-5, R.38, R.45

bahâr : K.5-14, K.6-2, K.6-11, K.6-15, K.6-34, K.7-10, G.24-2, G.108-3, G.109-7, G.133-6, G.148-3, Kt.4-2

bahr : K.5-15, K.1-2, K.2-37, K.3-30, K.3-40, K.6-33, G.12-5, G.29-5, G.36-4, G.49-4, G.68-2, G.72-6, G.75-9, G.127-2, G.129-6, G.147-6, G.158-4, G.173-3

baht : K.1-10, K.3-16, K.7-42, T.5-22, G.28-2, G.28-3, G.38-6, G.39-3, G.47-4, G.47-5, G.49-4, G.50-5, G.90-5, G.108-1, G.111-2, G.144-1, G.151-2, G.161-3, G.183-2, G.191-1, R.26

baht-ı siyâh : G.54-2, G.209-4

baht-ı siyeh : G.61-1

Bari : T.1-6, R.7

baş : M.2-II-2, G.93-2, G.137-4, G.197-4, R.27

bâtn : K.2-39, K.3-21, G.149-2, R.42

bâzâr : K.2-54, G.37-5, G.73-3, G.144-2, G.148-2, G.189-2, G.210-9, G.214-5, R.20

behişt : K.3-25, G.201-5, G.202-3

behlül : K.1-10

Behzâd : G.23-3

bekâ : G.205-3

belâ : G.12-2, G.59-1, G.61-4, G.70-1, G.105-5, G.123-3, G.137-1, G.138-3, G.186-1, G.210-5, R.11, R.17, R.25, R.41, R.48

Benatü'n-na'ş: G.211-3

bende : K.2-13, K.2-30, K.2-47, K.2-53, K.3-9, G.1-25, K.3-24, K.3-50, K.6-28, K.6-48, K.6-50, T.4-8, T.7-3, M.1-V, M.1-VII, G.58-5, G.68-7, G.71-6, G.79-6, G.80-5, G.101-2, G.108-9, G.124-6, G.150-5, G.167-5, G.184-1, G.199-2, R.55, R.58

bercis : K.2-33, K.6-28

Berehmen : G.67-4

beyt : K.3-23, K.3-49, T.5-15, G.142-2, G.214-2

Beytü'l-Harâm: G.115-6, G.131-1, R.61

bezm : K.2-50, K.4-31, K.5-2, K.5-4, K.6-3, K.6-13, K.6-14, K.6-15, K.6-29, T.6-13, G.3-4, G.7-2, G.10-1, G.11-1, G.11-2, G.17-1, G.37-1, G.37-3, G.51-1, G.52-2, G.52-3, G.53-7, G.54-3, G.55-3, G.65-6, G.67-6, G.68-1, G.68-4, G.68-5, G.71-3, G.74-1, G.74-4, G.84-5, G.85-3, G.86-5, G.90-5, G.93-3, G.96-2, G.101-4, G.101-5, G.104-2, G.117-2, G.119-3, G.123-3, G.127-2, G.127-6, G.140-2, G.141-4, G.142-5, G.146-3, G.147-3, G.148-2, G.148-4, G.152-3, G.152-7, G.156-3, G.160-3, G.165-2, G.165-4, G.171-3, G.171-4, G.174-5, G.175-5, G.185-2, G.188-2, G.195-1, G.196-4, G.200-2, G.201-1, G.213-4, R.23, R.37, Mt.1

bid : G.135-5, Kt.5-3

bimar : K.2-42

bina : T.11-I-II-III-IV-V-6, G.83-7, G.115-1, G.127-1

Bisutun : G.11-4, G.42-4, G.60-4, G.186-5, G.213-2

bûm : G.4-3, G.68-6

bûs : G.26-2

bûse : G.189-5, Mt.2, Mt.11

Bülbül : K.7-2, K.7-12, K.7-21, K.7-23, K.7-26, K.7-28, K.7-30, K.7-31, K.7-34, K.7-35, K.7-36, G.8-5, G.9-4, G.19-1, G.42-2, G.50-2, G.51-2, G.59-3, G.60-3, G.70-4, G.86-2, G.88-4, G.91-1, G.112-4, G.127-3, G.133-3, G.134-1, G.134-5, G.134-10,

G.G.141-1, G.144-5, G.148-1, G.160-4, G.170-1, G.202-1, G.204-6, G.212-2, R.17, R.35, R.45

büt : G.79-3

bütân : G.65-4

büt-hâne : G.131-1

C

câm : K.1-5, K.4-33, K.5-1, K.6-2, K.6-5, T.6-13, T.11-II-2, M.3-I-II-III-IV-V-5, G.14-5, G.14-6, G.14-11, G.21-1, G.21-4, G.25-2, G.26-1, G.35-3, G.40-1, G.53-1, G.53-6, G.57-1, G.59-1, G.69-2, G.71-2, G.74-1, G.75-1, G.83-2, G.91-3, G.93-3, G.100-2, G.101-4, G.103-5, G.106-5, G.107-4, G.117-2, G.122-1, G.131-5, G.143-2, G.147-4, G.149-2, G.150-2, G.153-1, G.171-1, G.171-3, G.172-5, G.174-5, G.191-3, G.192-1, G.193-2, G.194-1, G.197-3, G.198-2, G.199-1, G.199-2, G.204-2, G.205-1, G.205-4, G.208-1, G.210-3, G.210-4, G.210-6, G.211-5, R.26, R.39, R.50

câme : K.6-4, G.83-2, G.126-5, G.192-3, G.198-6, Mt.18

cân : K.1-9, K.2-31, K.3-41, K.4-23, K.7-30, M.1-V-1, M.2-II-2, G.7-3, G.9-3, G.9-5, G.42-2, G.45-2, G.45-5, G.60-1, G.65-3, G.65-5, G.66-1, G.70-2, G.74-2, G.77-7, G.80-3, G.81-5, G.95-5, G.99-1, G.111-2, G.114-4, G.117-5, G.119-2, G.121-5, G.123-3, G.124-6, G.127-7, G.143-1, G.143-5, G.144-2, G.156-2, G.158-2, 159-1, G.186-1, G.191-4, G.193-1, G.206-4, G.207-2, G.210-2, G.213-4, R.8, R.11, R.45, R.50

cârûb : K.2-27, G.147-5

cefâ : K.5-4, M.3-IV-1, G.1-3, G.34-1, G.62-3, G.62-6, G.64-1, G.77-6, G.137-6, G.141-2, G.143-3, G.148-4, G.170-2, G.189-3, G.202-4, G.209-3, R.11, R.12, R.50, R.54, R.57, R.62

cellâd : G.7-1, G.22-3, G.23-4, G.88-5

cem : K.3-24, K.5-10, K.6-23, K.6-27, T.5-19, T.6-11, G.10-1, G.61-3, G.71-2, G.71-6, G.74-1, G.86-5, G.93-3, G.108-8, G.117-4, G.141-4, G.142-5, G.165-4, G.210-4, Kt.4-1

cemâl : K.2-22, K.2-35, K.3-14, K.3-51, K.3-56, K.6-6, M.1-VI-1, G.18-4, G.20-1, G.47-2, G.56-5, G.72-5, G.75-2, G.83-5, G.89-3, G.95-1, G.95-3, G.96-1, G.115-5, G.133-2, G.139-5, G.141-3, G.149-2, G.149-5, G.149-13, G.156-11, G.162-4, G.180-3, G.182-3, G.185-5, G.188-1, G.189-2, G.196-1, Kt.5-2, R.31

Cemşid : K.3-57, G.74-7

cennet :K. 6-20, G.21-2, G.72-1, G.80-4, G.90-4, G.116-4, M.2-III-2

cevâhir : G.200-3

cevher : K.3-27, G.77-7, G.111-5, G.136-3, G.155-7

cevr : K.3-8, G.30-2, G.50-3, G.58-7, G.64-1, G.93-4, G.97-5, G.121-5, G.123-4, G.126-1, G.132-1, G.159-1, G.159-6, G.207-3, G.208-2, R.11

çiğer : G.11-4, G.58-6, G.94-4, G.117-3, G.152-3, G.152-5, G.154-1, G.159-4, G.215-1, R.3, R.16, Mt.4

cihân :K.2-6, K.2-12, K.2-29, K.3-4, K.3-16, K.3-57, K.6-22, K.6-24, K.6-34, K.6-35, K.6-53, K.7-14, K.7-39, T.2-7, T.3-12, T.4-5, T.4-8, T.6-14, T.6-17, T.7-1, T.11-IV-3, T.11-V-1, M.3-I, G-1-5, G.2-5, G.6-3, G.7-2, G.15-3, G.17-6, G.17-9, G.24-6, G.36-2, G.48-3, G.56-2, G.64-5, G.68-1, G.76-6, G.77-1, G.78-2, G.78-5, G.91-5, G.105-3, G.108-5, G.110-5, G.114-1, G.120-2, G.123-5, G.132-3, G.138-1, G.143-5, G.147-6, G.156-3, G.169-4, G.175-8, G.177-3, G.185-4, G.191-3, G.194-3, G.195-1, G.195-3, G.195-5, G.195-6, G.206-2, G.212-6, G.213-3, G.213-4, R.10, R.19, R.20, R.36, R.45, R.55, R.60, Mt.16

cilâ : G.81-1, G.208-5, Mt.15

cinân :K.6-22, T.4-6, G.194-5

cübbe : G.104-3

Ç

çarh : K.2-32, K.3-39, K.5-5, K.5-8, K.6-19, K.6-25, K.6-35, T.5-14, T.5-24, M.3-IV-1, G.2-2, G.35-1, G.63-5, G.92-2, G.119-1, G.132-1, G.155-7, G.156-8, G.157-2, G.186-2, G.187-1, G.190-2, G.203-5, G.209-5, R.26

çehrin : K.2-9, T.6-17, T.6-20

çemen : K.6-3, K.6-5, K.6-6, K.6-9, K.6-10, K.6-11, M.2-IV-1, G.38-2, G.38-6, G.50-2, G.99-5, G.109-7, G.164-4, G.205-2, R.44

çemenzâr : K.6-14, G.20-3, G.21-1, G.92-3, G.132-3, G.146-1, G.185-4

çenâr : K.3-35, K.6-12

çeng : G.83-6, G.173-1, R.41

çerâğ : K.3-34, T.3-12, G.34-6, G.42-5, G.66-5, G.112-5

çeşm (sevgili): K.1-7, K.2-7, K.3-33, K.7-28, T.3-6, T.5-16, G.15-2, G.19-4, G.20-2, G.23-3, G.42-3, G.48-2, G.52-1, G.60-2, G.61-2, G.63-3, G.66-1, G.106-3, G.110-5, G.129-2, G.134-5, G.144-1, G.146-1, G.149-11, G.151-2, G.159-3, R.18, R.27, R.37, Mt.6

çeşm (âşık) : K.4-7, K.4-25, G.12-2, G.14-6, G.21-1, G.22-2, G.47-2, G.74-4, G.75-4, G.90-4, G.100-7, G.194-2, G.197-1, G.200-4, R.38, R.60

çeşmâneş : G.33-4

çeşme-i hayvân: K.6-8, K.7-18, G.156-11

çevgân : K.6-45, G.33-7

D

dâğ : G.1-4, G.14-6, G.34-1, G.35-1, G.35-2, G.42-3, G.87-2, G.103-4, G.112-2, G.119-1, G.129-4, G.134-7, G.140-4, G.141-2, G.143-4, G.152-3, G.154-2, G.164-2

dâmân : K.3-42, K.6-12, K.6-44, K.7-36, K.7-37, T.5-15, G.63-1, G.92-5, G.102-1, G.103-4, G.134-8, G.146-3, G.152-3, G.158-3, G.176-1, G.180-2, G.196-2, G.197-3, G.197-4

dâmen : K.4-11, K.7-3, T.4-4, G.41-3, G.186-2, G.206-1

Darü's-şifâ : G.146-2, G.155-6

def : G.84-8

defter : K.5-7, K.6-32, G.79-2, G.215-4, R.46

dehân(sevgili): G.63-4, G.142-2, G.163-5

dehen (sevgili): G.136-3, R.33, R.53

dehr : K.7-16, K.7-20, K.7-26, T.11-III-4, G.9-6, G.73-3, G.79-5, G.80-1, G.90-5, G.113-3, G.117-2, G.141-2, G.148-3, G.164-4, G.173-3, G.174-5, G.205-3, G.209-5, R.7, R.16, R.49

delv : K.1-11

dendân : G.103-2, G.142-2

derd : K.1-9, K.3-12, M.1-III-2, G.1-2, G.6-4, G.8-4, G.9-7, G.13-1, G.16-2, G.27-4, G.45-5, G.49-5, G.51-4, G.60-1, G.60-3, G.60-5, G.68-1, G.80-8, G.81-4, G.84-4, G.86-1, G.88-1, G.92-1, G.95-4, G.104-5, G.121-2, G.134-1, G.152-5, G.164-5, G.165-5, G.172-5, G.186-1, G.199-5, G.203-4, G.207-2, G.213-4, R.17, R.25, Mt.6, Mt.10

dergâh : K.2-33, K.2-55, K.3-16, K.3-48, K.3-50, K.3-54, K.5-10, K.5-17, T.1-3, T.4-8, M.1-V-3, G.71-1, G.108-6, G.120-3, G.124-3, G.132-5, G.139-4, G.149-12, G.156-8, G.156-9, G.166-3, G.184-1, G.203-3, G.215-3

deriçe : G.47-3, G.47-5, G.155-4

dermân : M.1-II-2, G.92-1, G.103-5

derûn : K.3-12, K.3-35, K.4-29, G.1-4, G.13-3, G.24-3, G.33-1, G.37-5, G.48-3, G.53-5, G.55-3, G.55-5, G.83-3, G.83-4, G.84-5, G.87-3, G.95-2, G.104-5, G.104-6, G.119-2, G.130-2, G.147-4, G.148-3, G.149-7, G.149-9, G.156-1, G.178-2, G.188-3, G.193-4, R.54, Mt.3

dervîş : K.1-11, M.1-I-2, R.10

deryâ : K.1-21, K.2-19, K.3-18, K.3-40, K.6-34, K.7-14, T.7-8, G.22-3, G.31-2, G.49-4, G.91-2, G.108-6, G.122-4, G.127-2, G.127-9, G.146-1, G.164-2, G.167-5, G.182-1, R.29, R.60

dest (sevgili) : K.2-22, K.4-11, K.5-12, K.6-44, T.5-10, T.5-15, T.6-9, T.11-II-2, G.3-4, G.11-4, G.13-1, G.16-3, G.18-3, G.33-1, G.38-5, G.41-3, G.43-5, G.58-7, G.63-3, G.66-3, G.69-4, G.92-5, G.106-5, G.109-4, G.120-1, G.122-3, G.134-8, G.142-3, G.144-3, G.146-3, G.158-3, G.162-3, G.163-3, G.202-3, G.210-4, Kt.5-2

dest(âşık) : K.3-35, G.24-1, G.117-4, G.138-2, G.157-4, G.174-3, G.175-6, 180-2, G.196-2, G.208-4,

destâr : K.2-35, G.104-3, G.212-3

deşt : G.7-1, G.22-6, G.59-5, G.119-4

devâ : K.3-12, G.13-3, G.51-4, G.53-1, G.187-5

devr : K.6-34, K.7-20, K.7-39

devrân : K.6-18, K.7-20, T.6-2, T.9-1

didâr : K.2-16, G.112-3, G.144-1, G.180-4

dide (sevgili) : K.1-14, K.1-20, K.2-7, K.3-14, K.3-33, K.6-52, K.7-35, T.3-7, T.5-14, T.6-9, G.8-1, G.12-4, G.19-1, G.21-1, G.28-1, G.30-4, G.30-5, G.31-1, G.33-4, G.39-3, G.54-1, G.54-2, G.91-5, G.116-3, G.122-3, G.158-4, G.162-3, G.175-8, G.187-4, G.199-5, G.208-5, R.12, R.48, Mt.8

dide (âşık) : K.3-51, G.13-5, G.28-5, G.47-1, G.58-3, G.66-2, G.71-4, G.75-5, G.84-5, G.95-3, G.133-5, G.140-2, G.144-4, G.175-4

dil : K.1-20, K.2-2, K.2-6, K.2-31, K.2-40, K.2-41, K.2-42, K.2-45, K.3-1, K.3-3, K.3-35, K.3-37, K.3-45, K.3-53, K.4-3, K.4-4, K.4-11, K.4-23, K.4-30, K.5-2, K.5-7, K.6-18, K.6-19, K.6-34, K.6-36, K.6-37, K.6-44, K.6-45, K.6-46, K.7-37, T.4-2, T.5-4, T.11-II-4, M.2-I-2, M.2-II-3, G.1-3, G.1-5, G.2-3, G.3-1, G.3-3, G.6-4, G.8-4, G.9-1, G.9-2, G.9-3, G.13-1, G.13-5, G.14-1, G.14-2, G.14-6, G.14-8, G.16-1, G.17-5, G.17-7, G.19-5, G.21-2, G.24-5, G.27-3, G.28-4, G.29-1, G.29-3, G.30-1, G.30-2, G.31-5, G.33-4, G.33-5, G.33-6, G.34-3, G.34-4, G.34-5, G.34-8, G.35-1, G.35-4, G.36-2, G.37-1, G.39-2, G.39-5, G.41-1, G.41-3, G.41-5, G.43-5, G.45-1, G.46-6, G.47-2, G.47-3, G.48-2, G.48-3, G.48-5, G.49-1, G.50-3, G.51-4, G.52-1, G.52-3, G.53-3, G.54-1, G.54-5, G.56-5, G.57-3, G.57-4, G.58-3, G.58-4, G.58-6, G.58-7, G.59-2, G.59-5, G.61-4, G.62-2, G.63-2, G.64-4, G.65-2, G.65-4, G.65-5, G.66-2, G.66-3, G.67-3, G.68-7, G.71-1, G.71-4, G.72-6, G.74-1, G.75-1, G.75-4, G.75-5, G.76-1, G.77-1, G.77-3, G.78-4, G.80-1, G.80-9, G.81-2, G.81-6, G.82-5, G.83-2, G.84-1, G.84-5, G.84-8, G.85-1, G.86-1, G.86-2, G.86-3, G.87-1, G.87-2, G.87-3, G.88-3, G.89-1, G.89-2, G.89-3, G.90-1, G.92-1, G.92-5, G.93-3, G.94-4, G.95-4, G.97-5, G.101-1, G.101-5, G.103-3, G.104-2, G.104-5, G.106-5, G.107-1, G.108-1, G.109-1, G.109-6, G.110-6, G.111-2, 111-5, G.112-2, G.114-2, G.114-3, G.114-4, G.114-5, G.116-1, G.116-2, G.117-2, G.118-4, G.119-4, G.120-5, G.121-4, G.123-3, G.124-1, G.124-3, G.124-4, G.125-1, G.128-4, G.128-5, G.128-7, G.129-3, G.129-4, G.129-5, G.130-1, G.131-1, G.131-2, G.131-3, G.131-4, G.131-5, G.133-1, G.134-1, G.134-6, G.134-7, G.135-3, G.137-5, G.138-3, G.138-4, G.140-7, G.141-4, G.142-1, G.142-3, G.142-4, G.143-1, G.143-6, G.144-1, G.145-2, G.146-1, G.146-2, G.146-3, G.147-5, G.147-6, G.149-2, G.149-6, G.149-9, G.149-11, G.150-3, G.152-1, G.153-2, G.154-5, G.155-3, G.157-4, G.157-5, G.159-1, G.159-2, G.159-3, G.164-1, G.164-4, G.165-1, G.165-2, G.165-7, G.166-1, G.168-7, G.169-1, G.169-2, G.169-5, G.171-1, G.172-1, G.172-2, G.172-3, G.172-5, G.173-3, G.175-2, G.175-4, G.176-2, G.176-3, G.178-1, G.179-1, G.179-3, G.181-1, G.181-2, G.181-3, G.182-1, G.182-2, G.182-3, G.183-4, G.185-3, G.185-4, G.186-1, G.186-3, G.186-5, G.189-3, G.191-1, G.191-2, G.191-3, G.191-4, G.192-2, G.192-4, 192-6, G.194-1, G.194-2, G.195-6, G.196-1, G.196-2, G.196-3, G.196-5, G.197-1, G.198-1, G.198-7, 199-4, G.200-4, G.201-1, G.201-2, G.201-7, G.203-1, G.203-3, G.207-1,

G.207-2, G.207-5, G.208-1, G.210-1, G.210-4, G.210-6, G.210-7, G.210-8, G.211-1, G.212-3, G.212-5, G.212-7, G.214-3, G.214-5, G.214-7, G.215-3, R.2, R.4, R.5, R.6, R.15, R.24, R.25, R.27, R.30, R.31, R.37, R.41, R.42, R.48, R.54, R.56, R.57, R.58, R.59, R.60, R.62, Mt.3, Mt.9, Mt.10, Mt.12, Mt.13, Mt.14

din : K.2-16, K.2-39, K.3-17, K.3-49, T.1-3, T.2-1, T.2-8, T.3-2, T.3-13, T.3-14, T.6-1, M.1-VI, G.3-3, G.3-5

dinâr : G.73-3

dirhem : G.73-3, G.84-4

duâ : K.3-54, K.4-31, K.5-18, K.5-19, T.1-3, T.4-8, T.5-4, T.6-16, G.2-1, G.8-3, G.29-2, G.149-12, G.175-6

dûzah : G.14-7, G.116-4, G.154-4, R.40

dü-âlem : G.67-3

dü-cihân : G.17-9, G.143-5, R.36

dükkân : K.2-53, G.55-2, G.102-4, G.212-4

dünya : T.5-18, T.11-II-4, M.1-I-IV, M.2-II, G.13-4, G.71-5, G.108-4, G.112-3, G.114-2, G.128-3, G.171-2, G.173-4, G.174-2, G.189-1, G.196-3, G.200-1, G.201-2, G.204-2, G.204-6, G.209-1, G.215-6, R.30

dür : K.6-21, G.108-6

dürr : K.3-4, K.4-19, K.6-11, M.2-I-4, G.103-2, G.147-6

düşmen : K.1-5, K.3-13, K.7-15, K.7-40, T.4-2, T.5-5, T.5-12, M.1-VI-2, G.30-3, G.52-5, G.74-2, G.139-3, G.160-1, R.44

E

ebed : K.2-20, G.40-5

Ebu Zer : K.2-50

ebrû (sevgili) : G.19-4, G.66-1, G.121-4, G.187-2

ebrûvân : G.170-3

efgân : M.1-III-3, G.60-3, G.63-4, G.152-4, G.158-5, G.184-4

eflâk : K.2-18, G.119-5, G.180-7, R.46, R.47

Efridun : T.3-3

Ehl-i beyt : M-.1-V

ehl-i derd : G.7-4, G.121-2

ehl-i dil : K.5-2, T.4-2, G.17-7, G.37-1, G.84-1, G.146-3, G.154-5, G.185-4, G.212-7

ehl-i harâbât : G.150-2

ehl-i hikmet : K.1-9, G.213-3

ehl-i nazar : R.57

ehl-iaşk : G.33-2, G.70-6, G.148-4

ekmeh : G.45-3

el (âşık) : T.4-8, T.7-8, G.1-1, G.55-2, G.69-3, G.84-7, G.87-2, G.103-5, G.106-1, G.107-4, G.114-4, G.125-3, G.131-5, G.156-8, G.176-1, G.176-3, G.205-1, Kt.5-4, R.34

el (sevgili) : K.5-4, G.20-2, G.70-6, G.98-4, G.64-3,

elem : K.3-47, K.6-49, G.23-7, G.24-4, G.71-3, G.74-1, G.93-1, G.162-5, G.165-1, G.208-2, R.34, R.37

elmâs : G.14-2, G.75-1, G.152-5, G.210-1

emvâc : K.1-2, G.36-4, G.49-4

encüm : T.4-7, G.119-1, G.138-4, G.180-3, G.197-2

Ene'l-Hak : G.94-1

erbâb-ı dil : M.2-I-2, G.49-1, G.57-4, G.114-3, G.124-4, G.128-5, G.157-2, G.175-4, G.201-1, G.207-1, G.212-3,

erbâb-ı aşk : G.49-5, G.122-3, G.155-1

erbâb-ı kemâl: R.33

erguvân : G.9-1, G.204-2

esb : K.6-37, G.22-5, G.33-7, G.57-5, G.101-3, G.141-6, G.152-6

esed : K.1-12

eşk : G.5-1, G.22-2, G.37-5, G.38-2, G.69-1, G.75-4, G.84-4, G.90-4, G.143-2, G.200-4, G.206-1, R.16, R.37, Mt.4, Mt.9

Evlad-ı Ahmed: M-.1-V

evliyâ : K.3-47

eymen : G.116-3, G.133-2, R.58

eyvân : K.2-17, K.7-4, G.127-5

eyyâm : G.79-2, G.93-2, R.18

Eyyüb : R.40

ezel : K.1-6, K.2-20, K.3-23, G.79-6, G.103-2, G.118-3

F

fağfûr : G.21-5

Fârisî : G.77-2

Fârûk : K.2-27

Felâtûn : K.1-18

feleg :G.157-1, G.172-4

felek : K.2-33, K.2-35, K.2-36, K.6-25, K.6-29, T.3-9, T.5-8, T.5-24, T.11-IV-2, M.1-II-1, G.16-3, G.30-5, G.49-1, G.73-4, G.77-3, G.95-4, G.114-3, G.130-4, G.137-3, G.137-4 G.144-1, G.152-6, G.156-3, G.159-2, G.159-6, G.194-4, G.200-1, G.208-3, G.213-3

fenâ : K.3-36, G.75-8, G.84-4, G.205-3, R.45, R.50

Ferhâd : G.11-4, G.101-1, G.139-2, G.201-3, R.14

feryâd :K.6-44, K.7-36, G.18-3, G.23-1, G.28-4, G.29-1, G.60-3, G.63-1, G.63-4, G.74-4, G.99-2, G.107-2, G.112-4, G.116-2, G.134-1, G.134-5, G.141-1, G.144-5, G.166-4, G.184-4, G.204-4, G.205-2, G.210-8, R.3, R.24, R.28, R.35

Feyzî : M.3-V-3

figân : K.5-3, M.2-III-4, G.24-6, G.42-4, G.43-5, G.45-7, G.50-3, G.59-1, G.73-5, G.74-5, 77-4, G.78-3, G.106-2, G.116-1, G.116-2, G.123-1, G.134-2, G.149-3, G.153-2, G.170-1, G.170-3, G.193-3, G.200-1, G.202-3

firâk : G.22-4, G.99-1, G.135-2, G.149-6, Kt.5-1, R.25

firkât : K.6-49, M.2-IV-2, G.4-4, G.25-6, G.182-5, G.185-1, G.207-2, R.40

firdevs : K.6-22, T.5-2

G

gabgab : G.53-2

gam : K.3-14, K.6-4, T.5-3, M.2-V-2, G.2-3, G.8-4, G.14-1, G.21-3, G.24-3, G.27-2, G.40-4, G.42-4, G.43-5, G.50-7, G.52-4, G.53-1, G.54-2, G.57-1, G.59-1, G.59-

4, G.64-2, G.65-1, G.70-6, G.71-1, G.74-2, G.74-7, G.76-1, G.81-1, G.82-3, G.83-2, G.84-1, G.84-5, G.86-1, G.86-3, G.88-3, G.89-5, G.90-4, G.92-5, G.93-2, G.94-2, G.98-3, G.100-2, G.101-1, G.105-5, G.110-2, G.110-3, G.110-5, G.112-5, G.113-3, G.114-4, G.119-3, G.125-2, G.126-2, G.136-1, G.138-4, G.143-4, G.147-4, G.150-3, G.154-5, G.161-1, G.165-1, G.165-3, G.171-4, G.175-8, G.182-5, G.184-2, G.196-2, G.201-1, G.205-5, G.206-5, R.11, R.15, R.17, R.39, R.40, Mt.1

gam-hâne : G.3-4, G.46-3, G.144-5, R.27

gamze (sevgili): K.1-22, K.7-28, G.7-3, G.9-2, G.16-3, G.20-2, G.22-3, G.23-4, G.26-2, G.29-3, G.32-1, G.39-3, G.50-4, G.54-1, G.57-3, G.63-2, G.74-6, G.84-2, G.88-5, G.90-2, G.101-3, G.105-3, G.107-1, G.116-4, G.135-3, G.137-1, G.152-2, G.160-2, G.163-2, G.167-2, G.170-4, G.171-5, G.172-3, G.177-3, G.178-5, G.190-4, G.191-5, G.193-1, G.193-5, G.200-3, G.210-4, G.212-5, R.8, R.31, R.59

gavvas :G.147-6

gazâl :G.4-2, R.18

gerd : G.59-2, G.81-1, G.110-2, G.147-5, Mt.15

gerden : G.53-2

gevher : K.6-11, T.1-4, G.80-3, G.143-5

gilmân : K.6-22

giribân : K.6-44, G.4-4, G.41-3, G.63-1, G.92-5, G.102-2, G.134-8, G.152-1, G.162-7, G.174-3, G.180-4, G.196-2, G.197-3

giryân : G.158-4, G.164-5

girye : G.29-1, G.40-2, G.44-2, G.45-6, G.74-4, G.77-4, G.80-2, G.141-3, G.156-5, G.169-6, G.190-6, G.210-7

gîsû : G.65-2, G.122-5

gonca : K.2-4, K.2-22, K.2-28, K.4-27, K.7-6, K.7-35, G.23-1, G.23-6, G.76-3, G.88-4, G.92-1, G.99-5, G.112-2, G.138-2, G.161-4, G.173-3, G.174-4, G.175-2, G.185-4, G.202-1, R.38

gönül : K.2-7, K.3-12, K.3-51, K.4-1, K.4-27, K.5-6, T.11-I-II-III-IV-V-5, M.2-I-II-III-IV-V-6, G.1-2, G.2-1, G.4-1, G.6-1, G.17-6, G.22-1, G.25-6, G.49-6, G.53-6, G.60-1, G.60-4, G.67-4, G.71-3, G.72-1, G.73-1, G.74-1, G.74-4, G.81-4, G.82-2, G.83-7, G.871, G.91-1, G.95-1, G.97-1, G.97-2, G.102-2, G.103-4, G.104-3, G.104-6, G.107-3, G.115-5, G.125-3, G.126-2, G.130-3, G.131-2, G.132-5, G.138-3, G.138-5, G.141-2, G.146-4, G.148-2, G.148-4, G.149-12, G.158-2, G.162-1, G.165-4, G.165-6, G.168-3, G.169-3, G.170-4, G.178-4, G.179-4, G.179-5, G.184-1, G.184-2, G.184-3, G.184-4, G.184-5, G.189-2, G.196-2, G.197-2, G.197-5, G.198-3, G.201-3, G.202-3, G.203-4, G.204-1, G.204-4, G.206-3, G.214-1, R.8, R.31, R.34, R.53, R.57, R.61, Mt.9

göz (âşık) : M.1-I-2, G.64-5, G.76-7, G.135-2, G.156-5, G.183-1, G.204-4, R.49, R.61, Mt.9

gubar : K.3-1, K.5-17, G.17-3, G.79-3, G.148-5, G.172-6, G.208-5

gunce : G.15-1, G.28-1, G.31-1, G.38-1, G.43-3

gûssa : K.5-11, G.149-10

gusfend : K.7-24

gûş(sevgili) : K.3-3, G.13-2, G.37-4, G.57-4, G.134-5

güher : G.47-6, G.143-2, G.144-4

gül : K.2-35, K.3-6, K.4-6, K.6-1, K.6-6, K.6-7, K.6-51, K.7-1-42(gül redifli), T.6-19, M.2-IV-3, G.1-4, G.10-4, G.11-3, G.20-3, G.23-6, G.24-1, G.26-1, G.29-4, G.38-3, G.38-4, G.38-5, G.60-2, G.69-2, G.69-4, G.70-4, G.72-4, G.75-6, G.87-2, G.95-2, G.102-1, G.103-4, G.112-2, G.116-5, G.117-4, G.132-3, G.133-1-7(gül redifli), G.134-1, G.134-5, G.134-9, G.136-5, G.144-3, G.144-5, G.148-3, G.152-1, G.152-3, G.160-4, G.161-4, G.162-3, G.164-1, G.169-4, G.173-2, G.174-4, G.187-4, G.202-1, G.204-6, G.210-7, G.215-1, R.35, R.44, R.45, R.50, R.56, Mt.5

gülistûn : K.3-38, K.6-1, K.6-34, K.6-51, K.7-32, T.11-IV-1, G.10-4, G.33-4, G.92-3, G.131-3, G.134-9, G.164-1, R.45

gülsitân : K.4-26, K.7-4, G.99-5, G.174-4, G.184-4, G.211-2

gülşen : K.2-19, K.2-21, K.3-34, K.4-6, K.5-14, K.6-13, K.6-16, K.6-53, K.7-1, K.7-2, K.7-4, K.7-22, K.7-37, T.6-19, G.9-7, G.38-3, G.62-1, G.81-3, G.123-1, G.133-2, G.136-5, G.140-4, G.141-3, G.144-3, G.146-5, G.168-7, G.173-3, G.184-2, G.204-6, G.212-1, G.214-3, R.17, Mt.5

gülzâr : K.2-19, K.2-28, K.2-29, K.3-18, K.3-25, K.6-15, K.7-7, K.7-9, K.7-38, K.7-39, T.1-1, T.4-6, M.3-V-1, G.19-1, G.58-3, G.61-3, G.69-3, G.76-3, G.100-1, G.112-2, G.129-3, G.132-3, G.133-3, G.144-5, G.154-2, G.156-1, G.172-2, G.175-8, G.176-3, G.185-4, G.212-1, R.35, R.45, R.50, Mt.8, Mt.18

gün : K.6-49, T.11-V-3, G.24-6, G.59-4, G.66-5, G.76-1, G.95-3, G.96-4, Kt.4-2

günâh : G.38-3, G.45-4, G.54-3, G.124-8, G.167-5, G.168-3, G.170-5, G.180-6, G.202-5, R.58

güneh : K.2-39, K.2-51, G.61-1

güneş : G.82-1

gürg : K.7-24, G.173-4

güreş : G.82-2

güzel : T.2-8, G.69-6

H

Habeş : G.82-6

hadd : K.6-38, G.92-2, G.106-3

hadeng : K.3-47, G.6-2, G.116-4, G.124-2, G.126-1, G.126-5, G.137-1, G.179-5, G.191-5, G.208-2, Mt.15

hadeng-endâz: G.74-6

Hâfiz : G.45-6

Hâk : K.1-1, K.2-41, K. 3-2, K.3-16, K.3-33, K.3-49, K.4-23, K.4-32, K.5-10, K.6-39, K.6-39, K.6-52, T.2-2, T.4-2, M.1-V-4, G.11-2, G.21-5, G.55-1, G.79-1, G.81-1, G.99-4, G.125-5, G.126-2, G.162-2, G.172-6, G.179-1, G.181-3, G.191-2, G.195-3, Mt.15

hak : K.5-20, K.7-11, T.2-2, T.2-3, T.3-3, T.5-16, T.7-4, T.11-II-1, M.1-III-3, G.80-9, G.94-1, G.161-3, R.39

hakan : T.4-5, G.21-5

hak-i pay : K.3-2, K.3-49, K.4-23, K.6-39, T.3-7, G.21-5, G.158-3, G.162-2, G.191-2, G.195-3, G.197-2, R.35

hâkdân : G.6-1, G.148-5, G.204-1

Hakk :T.1-3, T.4-8, T.7-8, G.73-7

hakikat :K.3-24, K.3-56, T.11-I-4, M.1-III-5, M.1-IV-1, G.5-5, G.25-5, G.44-3, G.49-3, G.71-6, G.100-1, G.122-4, G.163-4, Kt.2-1

hâkister : G.72-7, G.148-1, G.155-2

hâl(sevgili) : K.1-19, G.58-1, G.69-6, G.82-6, R.61

Hâletî : M.2-IV-3

Hâlık :R.51

Hâllâc : G.94-1

hamâme : G.82-3

hâmel : K.1-12

- Hamza** : K.2-31
- han** : T.2-1, T.3-1, T.4-1, T.4-5
- hañçer** : G.20-2, G.32-2, G.64-3, G.70-2, G.73-5, G.96-5, G.122-3, G.195-5, Kıt'a.5-4
- hâne** : K.4-29, T.6-1, M.3-I-II-III-IV-V-6, G.3-4, G.4-3, G.5-5, G.14-9, G.16-5, G.43-4, G.46-3, G.68-6, G.90-3, G.115-1, G.144-5, R.13, R.27, R.34, R.52
- hânkâh** : G.24-4, G.32-5, G.75-6, G.88-2, G.124-7, R.48
- hâme** : K.3-28, K.7-29, G.79-1, G.81-7, G.153-5, G.154-1, G.192-5, G.194-5
- hâr** : K.2-4, K.3-6, G.20-3, G.23-6, G.31-1, G.88-4, G.116-5, G.136-5, G.138-2, G.144-3, G.164-2, R.44
- harâbât** : M.3-V-1, G.171-1, G.199-2
- Harem** : G.74-6
- hasret** : K.2-48, K.6-42, K.6-52, G.165-5
- Hassan** : K.2-49
- hasta** : K.2-43, G.43-2, G.83-3, G.87-5, G.169-2, Mt.6
- Haşr** : K.7-36, G.113-5, G.156-1
- Hâtem** : K.5-12, K.6-32
- hâtır** : K.4-34, K.7-24, K.7-28, G.25-7, G.48-1, G.51-1, G.51-2, G.51-3, G.51-4, G.51-5, G.57-3, G.69-5, G.90-2, G.115-4, G.128-3, G.141-2, G.163-2, G.166-4, G.201-6, G.210-2
- hatt** : K.1-19, G.69-6, G.76-3, G.79-3, G.79-6, G.81-3, G.129-1
- havâ** : G.38-2, G.127-3
- Haydar-ı kerrâr**: K.1-23
- hazân** : T.11-IV-3, G.38-3, G.58-2, R.45, R.50

Hazret-i Sultan Muhammed: T.1-2**hevâ** : G.62-1**hevâ** : K.2-43, K.2-46, G.34-4, G.162-1, G.199-3, Kt.3-2, Kt.5-1**hezâr** : K.3-25, K.4-18, K.5-8, K.5-9, K.7-27, G.2-2, G.9-7, G.43-3, G.45-4, G.50-5, G.77-6, G.91-2, G.96-5, G.99-4, G.111-2, G.146-5, G.152-2, G.172-4, G.202-5, G.212-6, R.35**hezârân** : K.7-41, T.2-4, G.79-1, G.146-4, G.162-6, Mt.6**hırka** : G.139-3, G.212-3**Hızr** : K.4-15, K.4-25, K.3-30, G.7-5, G.25-3, G.43-4, G.67-4, G.73-1, G.75-8, G.85-5, G.130-5, G.145-3, G.205-5**hicrân** : K.3-12, K.6-49, G.4-6, G.19-2, G.30-1, G.58-2, G.80-2, G.134-2, G.135-4, G.136-1, G.185-1, G.199-4**Hindistan** : G.30-7**Hû** : G.43-7, G.65-6, G.198-4**huffâş** : K.3-56**hûr** : K.6-22, K.6-29, G.80-3, G.90-4, G.159-3**hurşîd** : K.1-1, K.2-18, K.6-35, G.6-3, G.20-1, G.30-5, G.46-6, G.47-1, G.47-4, G.58-1, G.143-2, G.149-13, G.103-3, G.185-5, G.201-2, G.206-2, G.215-2**hît** : K.1-11, G.127-7**Huten** : K.1-7**Hüda** : K.2-7, K.5-20, K.7-42, T.5-1, T.5-5, T.5-18, T.11-I-2, T.11-IV-3, M.1-V-2, G.3-1, G.28-3, G.34-8, G.37-3, G.45-6, G.47-5, G.70-1, G.133-1, G.170-5, G.208-3, R.1, R.39**hüdhüd** : G.149-8

hümâ : K.5-5, M.2-I-II-III-IV-V, G.4-3, G.24-3, G.68-6

hüsn : K.3-21, K.6-29, K.7-25, G.6-3, G.7-3, G.39-2, G.49-7, G.52-2, G.58-5, G.62-5, G.67-2, G.67-6, G.69-6, G.109-5, G.142-1, G.148-1, G.149-13, G.155-2, G.179-2, G.187-2, G.189-2, G.199-2, G.209-5, G.211-3, R.12, R.59

Hüsrev : K.3-57, G.50-6, G.117-4, G.210-3, G.210-4, R.14

İsfahân :K.5-17

İdris :G.49-3

ilâc : G.87-5

İlâh :K.7-37, T.2-1, T.7-1, T.11-IV-4, M.1- IV-5

illet : K.7-22, G.187-5

ilm : K.6-31, K.7-14, T.5-11, T.7-5, M.1-I-4, G.36-6, G.94-2

iman :G.15-4, G.41-2, G.160-2, R.46, R.51

irfân : K.6-42, G.10-2, G.105-2, G.148-3

İrem : K.6-16, G.143-6

İsa : K.4-19

İskender : T.3-6, T.6-14, G.67-3, G.68-3, G.198-5, Mt.3

- islam** :T.3-2, T.3-4, T.6-4, T.5-18
- istiğnâ** : G.27-7, G.63-3, G.92-2, G.128-2, G.142-3, G.162-6, G.177-2, R.24
- izar** : G.129-1

K

- Ka‘be** : G.82-6, G.85-1, R.61
- kad(âşık)** : G.6-2, G.83-6
- kad(sevgili)** : G.183-1
- kadd(sevgili)** : G.116-3, G.118-4, G.147-3, G.155-1, G.188-1
- kadd(âşık)** : G.123-4
- kadeh** : K.4-34, G.190-2
- kader** :G.28-3
- Kâf** : K.7-14, T.3-6, G.132-1
- kâfir** : T.2-5, G.58-5
- kağıd** : G.79-1
- Kahr** : T.2-3, T.2-8, T.11-I-2, T.11-II-1, T.11-III-2, T.11-IV-1
- Kahraman** : K.5-12
- Kakül (sevgili):** G.111-3, G.112-1, G.163-3, G.167-4, G.180-1, G.188-5
- Kal‘a-i Kandiye:**T.5-7, T.5-14
- Kal‘a-i Uyvar:** T.5-12

kalb : K.1-5, K.2-3, K.2-26, K.3-10, K.4-21, K.5-3, K.5-13, T.6-5, G.53-4, G.70-6, G.81-1, G.84-1, G.94-2, G.96-3, G.104-4, G.115-1, G.121-3, G.198-5, G.204-5, R.34, R.45, R.56

kalem : K.6-39, T.4-2, G.115-4, G.159-7, G.204-5, R.31

Kamençe Kal'ası: T.3-4

kamet (sevgili): M.2-I-II-III-IV-V-6, G.100-5, G.102-1, G.128-1, G.133-4, G.192-3, R.53, Mt.17

Kandiye : T.5-3, T.5-4, T.5-9

kâmil : K.3-31, G.13-3, G.168-6

kapı : K.6-48

kasr : G.10-2, G.89-3, G.127-5, G.182-3

kaş : G.24-5

katre : K.2-53, G.46-4, G.71-2, G.128-5

Kâvus : G.71-6, G.205-1

kays : G.4-2, G.23-2, G.102-3, G.105-3, G.160-5, R.1, R.14

kaza : T.5-11, G.17-5, G.137-1

kebâb : K.4-30, M.3-I-2, G.56-1, G.83-3, R.3, R.5

kebk : G.48-2, G.67-2, G.92-2, G.172-3, G.178-1

kebûter : G.95-5

keder : G.51-4, G.71-3, G.145-5, G.150-3, G.163-4, G.166-4, G.168-4, G.190-2, G.201-6, G.205-3

kemân : K.2-23, G.6-2, G.9-2, G.19-4, G.24-5, G.65-1, G.66-1, G.73-4, G.123-4, G.167-2

kemend : K.3-3, G.43-6, G.49-7, G.56-2, G.65-2, G.114-2, G.142-4, G.179-5, G.182-3

kemend-endâz:G.167-4

Kerbelâ : G.85-1

Kerrâr : K.2-27, K.2-50

kesret : K.2-5, G.37-4, G.126-5, G.147-5

Kevser :K.1-23, G.80-4, G.147-3, M.1-VI

Keyhüsrev : K.6-27

keyvân : K.6-28

kible : G.15-3, G.97-1, G.156-7, G.159-2, G.181-3

kıyâmet : K.2-53, T.10, T.11-III-3, G.95-3, G.188-1

kilk : G.6-5, G.107-5

Kirdgâr : K.3-17, K.3-28, K.3-54, T.1-5

kirm : K.7-24

kitâb : K.4-18, G.75-2, G.83-4, G.84-4, G.187-2

kûçe : M.3-IV-2, G.2-3, G.G.78-5, G.95-5, G.102-4, G.105-2, G.181-4, G.210-9, G.212-4

kufr : G.15-1, G.15-2, G.15-3, G.15-4, G.15-5, G.41-4

kûh : K.6-31, K.7-14, T.3-5, T.6-2, T.6-18, G.127-5, G.132-1

kûh-ken : G.105-3

kuhl : K.5-17, K.6-52, G.49-6, Mt.15

kûhsâr : K.2-11, G.127-2, Kıt'a.4-1

kul : G.189-1

kulzüm : K.2-53, T.5-5

kumaş : G.78-5

kurban :G.155-5, R.38, Mt.11

kûy : G.19-2, G.53-4, G.67-1, G.80-4, G.85-1, G.87-1, G.90-4, G.99-2, G.99-3, G.106-4, G.118-1, G.123-1, G.123-4, G.126-5, G.136-5, G.155-4, G.158-5, G.172-2, G.180-2, G.183-3, G.186-4, G.201-5, R.35

Kübra : K.2-28

küfr :T.2-4, T.3-14, T.5-12, T.6-6, T.6-9

kühlü'l-cila :G.208-5

külah : G.54-4, G.95-2, G.168-7, G.182-2

küleh : G.76-6, R.2

küleng :R.27

kürsi : G.214-4

L

la'l : K.3-37, K.6-21, G.6-5, G.7-3, G.9-1, G.11-1, G.26-2, G.26-3, G.28-3, G.28-4, G.31-3, G.48-5, G.75-1, G.80-3, G.83-1, G.133-5, G.140-5, G.147-3, G.149-7, G.167-1, G.199-1, G.203-2, R.44, R.53

lale : K.6-3, G.38-1, G.42-3, G.133-4, G.199-3, Mt.4

lalezâr : K.3-6, K.3-34, G.17-8, G.87-2, G.119-1, G.140-4, G.178-5, R.26

leb(sevgili) : K.6-2, G.15-4, G.38-4, G.40-2, G.48-4, G.53-1, G.62-4, G.79-3, G.80-3, G.80-4, G.100-3, G.106-2, G.114-5, G.138-5, G.146-1, G.156-11, G.183-4, G.210-8, G.214-6, R.15, R.17

leb(âşık) :G.18-3,

Leclac : G.94-1

Leh : T.3-4, T.3-13

lehçe : G.78-2

leşker : K.1-19, K.7-3, K.7-6, G.29-4, G.98-3, G.143-4, G.205-2

levh : K.3-28, G.115-4, G.129-1, G.146-5, G.154-1, G.180-5, G.191-3

Leyla : G.46-6, G.174-2, R.1

Leyli : G.13-2, G.23-2, R.12

libas : G.36-1, G.89-5

lisan : G.6-5, G.50-5, G.64-2, G.67-3, G.77-2, G.85-5, G.204-5

Lokman : K.6-31

M

mâ‘abednak :K.1-9

na‘arefnak’est: K.1-9

Mah :M.1-II,G.14-11, G.47-2, G.53-3, G.60-2, G.96-1, G.120-2, G.124-1, G.130-4, G.135-2, G.149-13, G.159-2, R.4, R.39, R.57

mahabbet : G.7-1, G.22-6, G.27-1, G.31-2, G.32-5, G.37-2, G.45-3, G.49-5, G.59-2, G.60-3, G.65-6, G.67-5, G.71-2, G.72-3, G.75-3, G.77-2, G.80-6, G.86-4, G.87-3, G.89-3, G.92-3, G.93-3, G.94-5, G.100-1, G.105-1, G.121-4, G.126-3, G.140-1, G.140-2,

G.140-3, G.140-4, G.140-5, G.140-6, G.140-7, G.150-5, G.153-1, G.153-4, G.154-2, G.154-4, G.160-5, G.166-1, G.169-5, G.177-2, G.179-2, G.181-5, G.188-2, G.188-3, G.192-2, G.194-4, G.201-2, R.16, Mt.12

mahi : K.2-21, G.127-1, G.132-2

mahşer : K.1-24, K.2-44, G.159-6

mal : G.104-4

Mansûr : G.50-5, G.56-3, G.117-3, G.178-3, G.212-7

masiva : G.168-4

ma-tenâkereminhâ : G.113-2

maü'l-hayât : G.25-3

meclis : K.2-13, K.2-46, K.2-48, K.2-51, K.4-14, K.6-42, M.2-I-3, M.III-3, G.14-4, G.24-1, G.33-3, G.84-1, G.88-3, G.96-2, G.165-3, G.195-1, G.208-1, R.14

Mecnûn : G.3-1, G.11-5, G.13-2, G.46-6, G.113-3, G.145-4, G.201-4, R.12, R.16, R.19

meges : G.97-3, G.98-2, R.56

meh : K.2-32, K.4-28, K.6-13, K.6-25, K.7-4, K.7-8, T.5-6, G.14-11, G.38-2, G.53-3, G.75-2, G.115-5, G.129-1, G.189-2, G.195-1

melaik : K.1-9, T. 6-16

melek : K.6-29, G.58-5, G.159-3

men'aref : G.113-1

mercan : K.6-21

merhem : K.1-13, K.4-12, K.4-24, G.86-4, G.210-5

mescid : T.11-II-3

Mesih : G.62-4, G.140-7, Mt.2

Mesnevi : M.1- IV-2

metâ : G.18-5, G.78-5, G.81-5, G.87-3, G.94-3, G.104-4, G.105-2, G.114-4, G.142-1, G.143-5, G.144-2, G.148-2, G.177-1, G.184-5, G.200-5, G.213-5, R.62

Mevlânâ : M.1- IV-2, M.1-VI-5

Mevlevi : K.3-48, M.1- IV-5

mevsim : G.14-11, G.24-2, G.166-4, G.176-3

mey : K.2-46, K.4-4, K.5-3, K.6-43, T.6-3, G.5-3, G.9-1, G.11-1, G.14-11, G.20-2, G.25-2, G.26-1, G.40-1, G.42-1, G.71-3, G.84-1, G.91-3, G.100-2, G.103-1, G.106-4, G.113-1, G.124-8, G.127-2, G.127-6, G.133-7, G.139-3, G.145-1, G.149-10, G.156-3, G.165-1, G.165-2, G.166-2, G.166-3, G.169-2, G.171-3, G.172-5, G.185-1, G.191-4, G.198-2, G.198-4, G.204-2, G.205-2, R.29

meyhâne : G.14-7, G.25-1, G.55-3, G.68-4, G.85-3, G.93-3, G.104-1, G.108-4, G.113-4, G.124-7, G.145-3, G.146-2, G.185-3, G.203-3, G.213-1, G.214-3, G.215-5

mesken : G.4-2

mest : K.6-5, T.11-II-1, G.33-3, G.36-6, G.42-3, G.46-2, G.51-2, G.52-1, G.53-6, G.57-1, G.62-1, G.66-1, G.70-3, G.76-4, G.77-4, G.80-6, G.91-3, G.93-3, G.106-3, G.107-4, G.113-1, G.122-1, G.131-5, G.132-5, G.141-1, G.144-1, G.147-1, G.165-5, G.174-1, G.174-5, G.193-2, G.199-1, G.203-1, G.211-5, G.213-4, R.23

Mezaki : G.84-10

mızrâb : G.98-5, G.105-4, G.170-4

midad : G.120-5

miftah : R.32

mihnet : K.3-12, K.3-56, K.4-2, K.4-3, G.9-3, G.27-7, G.50-6, G.68-1, G.78-5, G.89-1, G.105-2, G.138-4, G.200-2

mihr :K.1-4, K.2-12, K.2-13, K.2-20, K.2-32, K.2-35, K.2-55, K.6-13, K.6-25, K.7-4, K.7-8, K.7-11, K.7-33, G.6-13, G.20-1, G.53-3, G.68-5, G.75-2, G.80-8, G.89-3, G.95-1, G.100-1, G.108-8, G.156-2, G.159-2, G.174-4, G.195-1, G.206-2

Mikdad : K.2-50

millet :K.3-17, T.3-2

mina : G.62-5, G.106-5

Mi‘rac : K.2-36

mirrih : K.6-29, G.16-3

miyân (sevgili): G.5-1, G.8-5, G.55-2, G.64-3, G.154-3, G.179-2, G.202-1, Kt.2-2, r.53

Molla-yı Rum: M.1-III-4

Moskov :T.6-4, T.6-10

Muhammed : M.1-IV-4

murg : G.39-1, G.106-1

mürg : K.7-27, G.9-4, G.55-7, G.56-4, G.123-2, G.215-6

Murtazâ : M.1-V-5

Mûsâ : K.3-30, G.40-3, G.211-4

mus‘ab : K.2-31

mu‘anber : G.111-3, G.188-5

Musahib Paşa: K.6-24

muselmân : G.41-4

Mustafa : K.6-26, M.1-V-4

Mustafa Han : T.4-5

Mustafa Paşa: K.5-10, T.6-1, G.108-6

müje(sevgili) : G.24-5, G.54-1, G.92-4, G.105-4, G.114-3

müje(âşık) : Mt.4

müjgan(sevgili): K.6-46, K.7-34, G.28-5, G.32-2, G.33-1, G.70-2, G.106-5, G.122-3, G.136-4, G.146-1, G.152-1, G.158-4, G.192-3, G.210-4, Mt.17

münkir : M.1-VI-4, G.91-3

münkirân : K.1-8, K.4-34, G.80-10, G.108-9

mürde : T.5-12, G.25-3, G.112-5, G.140-7, G.145-2, G.166-3

mürid : G.204-2

müslim :T.2-4, T.3-3

müslimin : T.2-4, T.3-3

müşg : K.1-7, G.65-3, G.65-4, G.91-1

müşgin : K.6-39, G.6-5, G.111-3, G.149-5

Müşteri : G.16-3, G.127-7

N

Nâbî : G.83-8

nâfe : K.3-43

nakd : G.36-5, G.55-2, G.76-5, G.81-5, G.142-1, G.143-1, G.144-2, G.196-3

nâle : G.8-5, G.14-10, G.38-6, G.44-4, G.116-1, G.121-2, G.123-1, G.157-1, G.158-5, G.181-4, G.215-1, R.41

namaz : G.44-5, 169-6, Mt.13

nâme : G.79-1, G.124-5, G.154-1, G.149-3, G.192-2

- nan** : G.9-6, G.77-7
- nar** : K.6-6, G.55-4, G.80-7, G.84-4, G.155-2, G.175-8, Kt. 1, R.58
- nây-zen** : K.3-26
- Nacef** : G.113-5
- nefs** : K.2-43, G.132-4
- nehar** : K.3-55
- Nemçe** : T.2-5
- nemekin** : R.37
- nemek-paş** : G.48-4, R.5
- Nemrud** : G.5-2
- nergis** : K.4-7, K.6-5, K.7-5, G.42-3, G.49-6, G.107-4, G.124-2
- nesim** : K.1-15, K.2-52, G.47-5, G.65-3, G.72-2, G.72-6, G.99-1, G.112-1, G.118-1, G.137-2, G.153-4, G.188-5, G.208-5, G.211-2, R.60
- neşteret** : G.210-2
- nev-bahâr** : K.3-38, K.7-11, K.7-14, K.7-19, K.7-32, K.7-36, K.7-40, K.7-41, G.38-1, G.38-5, G.50-2, G.58-2, G.140-4, G.176-3, G.178-5, G.211-2
- ney** : G.59-3, G.84-8, G.166-1, G.205-2, R.41
- nigâh(sevgili)**: K.3-11, K.3-39, K.5-17, K.7-16, T.3-7, G.18-4, G.43-1, G.54-1, G.54-5, G.58-6, G.69-4, G.76-2, G.89-2, G.95-1, G.95-3, G.96-4, G.106-3, G.109-3, G.111-4, G.122-1, G.122-2, G.124-2, G.126-4, G.127-8, G.132-4, G.148-2, G.158-2, G.159-4, G.167-2, G.168-1, G.169-1, G.172-2, G.172-6, G.180-1, G.180-4, G.182-3, G.206-4, G.215-6, Mt.9
- nigah(âşık)** : G.100-7

nigeh(sevgili): G.30-4, G.34-1, G.34-2, G.34-3, G.34-4, G.34-5, G.34-6, G.34-7, G.34-8, G.41-2, G.103-3, G.130-3, G.137-5, G.137-6, G.167-4, G.178-4, G.192-3

nigeh(âşık) : G.156-6

nigehbân : G.103-2

nikâb : K.4-1, G.70-1, G.75-7, G.78-4, G.178-3

Nil : G.22-2

nişter : G.29-3, G.159-4

niyâz :K.3-35, K.3-55, K.4-1, K.7-38, G.18-5, G.32-3, G.34-7, G.39-4, G.44-1, G.48-1, G.69-5, G.72-5, G.75-7, G.116-2, G.119-2, G.122-1, G.126-4, G.128-2, G.152-2, G.156-8, G.157-4, G.162-3, G.162-6, G.169-6, R.10, R.13, R.35, R.43, Mt.11

nize :G.204-3

Nuh : G.25-4, G.87-4

nur : K.2-2, K.3-34, K.4-28, K.7-8, G.21-1, G.40-1, G.55-4, G.56-3, G.58-3, G.80-7

nücum :G.144-4

O

okyanus : K.5-15

P

pâ(sevgili) : G.79-1, G.106-2, G.115-2, G.210-9,

- pâ** : G.153-3, R.2, R.17
- padşah** : K.3-17, K.4-20, T.1-3, T.1-5, T.2-1, T.28, T.3-1, T.3-8, T.3-11, M.1-II-2, G.68-7, G.124-6, G.132-4, G.190-3, R.51
- padşeh** : K.2-39, G.61-4, R.43, R.55
- pâsbân** : K.7-4
- pây(âşık)** : G.61-5, G.117-4, R.30
- pervâne** : G.3-2, G.9-5, G.18-1, G.34-6, G.56-1, G.86-2, G.90-5, G.111-2, G.116-3, G.139-1, G.146-4, G.148-1, G.155-2, G.188-2, G.189-3, G.197-2
- peykân** : K.2-23, K.7-6, G.33-1, G.59-1, G.94-4, G.128-4, G.152-2, G.171-4
- peymâne** : G.143-2
- pirehen** : G.43-7, G.90-3
- peri** : G.49-8, G.60-2, G.64-5, G.67-6, G.76-7, G.193-5, G.204-4, R.61
- periveş** : G.197-1
- peri-zâd** : R.10
- piran** : K.2-26, K.3-24, G.88-2
- pir-i mugan** : G.19-5, G.52-3, G.55-5, G.66-5, G.71-1, G.75-6, G.85-4, G.101-4, G.112-5, G.120-3, G.131-5, G.132-5, G.143-1, G.143-6, G.166-3, G.209-1
- piyade** : G.73-1
- pul** : G.215-5

R

Rab : G.17-1, G.38-6, G.55-3, G.106-1, G.175-3, G.175-7, G.204-3, G.206-1, R.6, R.22, R.58, R.61, Mt.7

Rabbü'l-felak: G.156-10

rahş : G.192-5

rakib : K.3-36, G.51-5, G.209-2, R.5

rebab : G.83-6, G.84-8

renc : G.33-6, G.43-2, G.169-2, G.206-3, R.23

rence : G.151-4

Resul : G.112-1

Restalis : K.1-18

Revzen : G.47-1, G.47-4, G.89-3

rezm : T.6-2, G.45-2, G.52-1

rind : K.6-42, M.3-II, M.3-III, M.3-IV, G.21-4, G.40-1, G.55-3, G.57-2, G.68-6, G.70-3, G.82-4, G.96-2, G.96-3, G.96-4, G.100-6, G.101-4, G.141-4, G.145-3, G.154-5, G.161-2, G.177-4, G.212-4

riya : K.5-1, M.3-IV, G.25-1, G.57-2, G.62-1, G.65-6, G.70-3, G.80-5, G.113-2, G.140-3, G.148-4, G.166-5, G.186-4, G.214-4, G.215-5

rû : K.7-9, G.198-1

rû-mâl : G.61-2, G.139-4

rûbâh : M.2-III-2, G.173-4

ruh (sevgili) : K.2-29, K.6-47, K.7-8, K.7-25, K.7-42, M.1-III-1, G.16-2, G.17-3, G.41-1, G.53-3, G.56-1, G.58-1, G.72-4, G.76-3, G.81-3, G.82-1, G.82-6, G.102-1, G.103-1, G.125-2, G.134-5, G.156-1, G.156-2, G.159-2, G.173-2, G.191-3, G.206-2, R.36

ruh (âşık) : G.89-2

ruhsâr : K.2-3, K.2-5, K.2-44, K.7-9, G.41-4, G.55-4, G.58-1, G.59-3, G.60-2, G.69-2, G.75-7, G.80-4, G.80-7, G.95-3, G.107-4, G.109-3, G.180-5, R.56, R.61

Rum : K.3-17

ru-siyâh : G.180-1, G.193-3

rûy(sevgili) : K.3-54, K.6-7, T.5-23, G.12-2, G.13-5, G.20-1, G.40-3, G.102-1, G.102-2, G.118-2, G.132-2, G.134-4, G.147-5, G.173-2, G.175-2, G.181-3, G.183-1, G.189-3, G.198-5, G.206-4, R.58

rûy(âşık) : K.2-44, G.163-4, G.183-3

rüzgâr : K.3-7, K.3-22, K.3-29, G.20-7, G.49-2, G.50-1, G.87-4, G.88-1, G.104-7, G.126-2, G.138-1, G.172-1, G.191-2, R.34

rûz : K.1-24, K.7-4, T.5-6, G.12-2, G.18-2, G.30-3, G.53-6, G.58-2, G.82-2, G.135-4, G.150-4

rûze : G.86-3, G.115-5, G.120-2, G.135-2, G.185-1

rüstem : K. 6-30, K.7-6, T.5-6, G.29-4, G.57-5, G.210-3

S

sabâ : K.6-8, G.14-4, G.43-3, G.43-7, G.99-1, G.137-2, G.149-9, G.155-6

sabr : K.4-2, G.26-5, G.60-1, G.94-3, G.99-6, G.116-5, G.130-1, G.136-1, G.146-3, G.163-1, G.177-1, G.183-4, R.4, R.31, R.54.

sadef : K.3-40

Sa‘di : K.2-49

Sadr-ı Azam Mustafa Paşa : K.7-13

- safha** : K.2-29, K.6-7, T.5-11, G.79-2, G.187-3, G.198-5
- sagar** : K.1-8, K.4-2, K.4-33, K.5-3, K.5-4, K.6-13, M.3-III-2, G.1-1, G.10-1, G.11-2, G.14-3, G.24-2, G.38-4, G.52-3, G.57-2, G.62-2, G.74-3, G.77-4, G.84-2, G.100-2, G.100-6, G.108-4, G.117-4, G.125-3, G.125-4, G.127-3, G.141-4, G.142-5, G.G.150-2, G.156-3, G.165-5, G.177-4, G.210-4
- Sahba** : M.3-III-2, M.3-IV-3, G.10-1, G.23-7, G.24-2, G.25-7, G.54-2, G.62-6, G.112-3, G.122-1, G.125-4, G.142-5, G.147-5, G.174-5, G.180-7, G.196-2, G.208-1
- Sahban** : K.2-49
- sahife** : K.5-7, G.17-4, G.204-5
- sahil** : G.36-4, G.49-4, G.68-2, G.91-2, G.127-9, G.129-6
- sâhrâ** : K.2-11, K.3-19, G.4-2, G.22-5, G.46-1
- sâkî** : K.1-23, K.4-14, K.5-1, K.5-4, T.6-12, G.2-4, G.7-2, G.11-1, G.23-7, G.25-3, G.26-1, G.28-4, G.33-6, G.36-1, G.38-4, G.52-2, G.53-1, G.59-1, G.62-5, G.68-5, G.69-2, G.75-1, G.83-1, G.84-2, G.85-5, G.100-6, G.106-3, G.119-3, G.125-5, G.133-7, G.140-2, G.147-3, G.156-3, G.160-3, G.161-4, G.165-4, G.166-2, G.167-1, G.169-4, G.185-2, G.190-2, G.204-5, G.205-1, G.205-2, G.205-4, G.208-1, G.210-3, R.23, Mt.1
- sâl** : K.3-7, K.7-38, G.21-4
- sâlik** : T.3-10, M.1-III, G.162-6
- sanem-hâne** : G.14-9
- sanevber** : G.64-4, G.128-7, G.129-3
- sârraf** : G.159-5
- sâyyâd** : G.7-1, G.13-1, G.101-3, G.172-3
- secde** : G.15-3, G.139-5

- seher** : G.25-6, G.30-1, G.60-3, G.150-1, G.152-4, G.157-1, G.165-6, G.181-2, G.214-2, R.6
- Selmân** : K.2-50
- semâ** : T.5-8, T.5-23, G.2-1
- sema** : K.4-32, G.44-1, G.110-6, G.194-4, R.42
- semend** : G.9-3, G.63-3, G.91-4, G.118-5, G.137-3, G.152-6, G.159-7, G.183-5, G.195-2
- semender** : G.89-5
- semen** : G.49-7, G.72-4, G.161-4, G.175-2
- ser(âşık)** : G.53-5, G.79-6, G.84-5, G.97-2, G.143-5, G.215-2
- serv** : K.6-12, K.6-20, K.7-3, M.2-V-1, G.53-5, G.55-6, G.58-3, G.64-4, G.69-6, G.100-5, G.102-1, G.176-3, G.188-1, G.195-4, Mt.8, Mt.18
- sevda** : G.3-1, G.23-2, G.60-3, G.118-1, G.118-4, G.142-4, G.162-1, G.209-2, G.210-6, R.1
- Sıddık** : K.2-27
- Sıfahan** : K.6-52
- sıyam** : G.14-11, G.169-6
- Sidre** : G.128-1
- sim** : K.6-21, K.4-9, T.6-12, G.53-2, G.84-7, G.127-8, G.129-5, G.180-5
- sine (âşık)** : K.1-22, K.3-6, K.3-35, K.3-38, K.4-16, K.7-34, G.1-4, G.14-8, G.18-1, G.22-5, G.33-1, G.35-2, G.48-4, G.49-5, G.59-1, G.63-2, G.97-5, G.98-5, G.103-1, G.103-4, G.105-4, G.105-5, G.117-5, G.119-1, G.122-3, G.122-4, G.124-2, G.126-1, G.126-5, G.128-4, G.129-4, G.129-5, G.130-2, G.132-1, G.139-1, G.139-2, G.149-8, G.149-14, G.153-2, G.153-5, G.154-2, G.159-4, G.163-2, G.171-5, G.178-1, G.178-2,

G.178-5, G.187-4, G.191-5, G.192-2, G.193-4, G.195-5, G.200-3, G.206-2, G.206-3, G.209-3, G.211-1, R.25, R.26, R.30, Mt.17

sine(sevgili) : G.175-2

sipâh : T.2-4, T.6-6, G.76-6, G.109-2, G.138-4, G.184-3

sipeh : G.109-1

sipihr : K.2-13, K.5-10, G.53-3, G.108-8, G.149-11, G.149-13

sirişk : G.76-5, R.48

su : G.127-1

sufî : G.70-3, G.124-7, G.149-2, G.164-4, G.171-1

subh : G.14-9, G.31-4, G.47-3, G.99-4, G.118-1, G.150-4, G.167-3, G.172-4, G.182-5, G.208-5, R.13, R.52

sudager : G.148-2

sudageran : G.105-2, G.200-5

sultân : K.2-17, K.3-32, K.6-15, K.6-27, K.6-52, T.1-2, T.2-1, T.3-1, T.3-14, T.4-1, M-1-VII-4, G.58-5, G.150-5, G.167-5, G.189-1, G.213-4

sultani'l-beka:G.205-3

Sultan Mustaf: T.1-6

sur : K.6-19, T.4-6, T.4-9

suvar : G.33-7

sûz : K.3-35, K.4-16, G.1-5, G.2-5, G.18-1, G.59-2, G.83-3, G.86-2, G.89-1, G.111-1, G.112-2, G.119-2, G.134-1, G.139-1, G.147-4, G.153-5, G.154-4, G.157-1, G.175-8, G.181-2, G.189-3, G.192-2, G.193-4, G.196-5, Mt.12

sükker : G.26-2, G.26-4, G.64-2, G.100-3, G.203-2

Süleymân : K. 6-30, G.189-4

süluk : G.67-4

sünbül : K.6-4, K.6-5, K.7-5, G.92-4, G.199-3

sünbülzâr : G.81-3

sünnet : T.4-5, T.4-7

§

şafak : G.156-3

şâh : K.2-14, K.2-41, K.3-29, K.3-34, K.3-49, K.7-1, K.7-10, T.1-2, T.1-6, T.3-4, T.3-9, T.3-13, T.7-4, M.1-II-4, M.2-III, G.1-1, G.76-4, G.76-6, G.124-4, G.127-2, G.171-3, G.188-3, G.192-7, G.205-1, R.31, R.59

şâh-bâz : K.3-20, G.32-1, G.48-2, G.129-2, G.179-3

şâhân : K.2-30, T.2-7, T.4-3, G.94-5, G.113-4

şâhen-şeh : G.108-7

Şâh-ı Rüsûl : K.2-41

şahin : R.27

şâm : G.150-4, G.182-5

şarâb : K.4-33, T.11-II-1, M.3-I-2-5, M.3-II-III-IV-V-5, G.2-4, G.5-3, G.9-1, G.36-1, G.48-5, G.52-2, G.53-6, G.75-1, G.77-7, G.83-1, G.84-2, G.96-1, G.103-5, G.149-7, G.149-10, G.165-7, G.167-1, G.165-7, G.190-2, G.197-3, G.207-2, G.211-5, R.23

şeb : K.2-1, K.2-36, K.4-7, K.7-4, G.12-2, G.25-6, G.30-1, G.30-3, G.53-6, G.58-2, G.76-1, G.81-7, G.82-2, G.96-1, G.99-1, G.120-2, G.135-4, G.150-1, G.150-4, G.152-6, G.181-4, G.214-2, R.43

- Şebdiz** : G.50-6
- şeb-pere** : G.45-3
- şefa‘at** : K.2-53, G.113-5
- şeh** : T.1-3, G.61-3, G.64-1, G.81-2, G.85-4, G.94-5, G.182-4, G.190-1, G.212-6
- şehbâz** : G.28-5, G.67-2, G.92-2, G.107-1, G.149-14, G.172-3, G.178-1, G.180-1, G.211-1
- Şehenşeh** : K.5-11, K.6-24
- şehzade** : T.1-4, T.4-6, T.4-7, T.4-9
- şeker** : G.26-1, G.30-2, G.53-5, G.156-5, G.214-6, R.22, Mt.1
- şeker** : G.31-3
- şem** : K.1-4, K.2-18, K.6-6, K.7-8, K.7-42, G.3-2, G.33-5, G.40-3, G.44-2, G.55-6, G.56-1, G.67-6, G.81-6, G.96-1, G.111-1, G.111-2, G.111-3, G.111-4, G.111-5, G.114-1, G.119-2, G.133-2, G.139-1, G.148-1, G.155-2, G.156-10, G.165-3, G.188-2, G.189-3, G.197-2, G.200-2, G.206-5, R.58
- şem‘a** : K.2-1, G.58-3
- şemşir** : K.2-24, K.3-45, G.18-2, G.61-2, G.114-3, G.117-3, G.121-5, G.142-3, G.167-4, G.169-1, Kt.5-5, Mt.7
- şeriat** : K.2-30
- şeyh** : T.7-10, G.55-5, G.75-6, G.204-2, R.10
- şimşâd** : K.6-12
- şir** : K.3-46, T.5-16, G.11-3, G.67-5, G.130-3, G.203-1, R.8
- Şirin** : G.201-3, R.14
- şiryân** : G.29-3, G.159-4, G.210-2

şışe	: K.4-4, G.153-3
şitâ	:G.108-3, G.133-1
şive	: K.7-28, G.11-3

T

tabib	: K.2-41, G.43-2, G.51-4, G.102-4, G.146-2, G.187-5, G.212-4
tabiban	: G.49-7, G.210-5
tâc	:K.3-32, G.76-6, G.94-5
tâk	: G.99-2, G.126-3
takvâ	: G.101-3
talib	: K.3-12, G.110-4, R.21
tanbur	: G.105-4
târ	: K.1-7, G.97-3, G.158-1, G.211-3, R.36, R.60, Mt.14
tarikât	: G.34-4
Tatar	: K.3-43
tavaf	: R.42
tâvûs	:M.2-III-2
tâvûsveş	: G.131-3, G.132-2
tayyâr	: K.2-50 K.2-31
tecelli	: T.11-III-1, G.3-2, G.56-3, G.80-7, G.133-2, R.1
tekye	: G.185-3, R.10

- tekyegâh** : G.82-2
- tekyegeh** : G.66-3
- temuz** : G.10-4, G.93-2, G.113-5
- tercemân** : G.78-2
- Tevâzû** : G.57-2
- tevbe** : G.25-1, G.38-3, G.124-8, G.149-2, G.152-4
- tevhid** : G.14-3
- tevekkül** : G.16-2, G.73-7, G.134-3
- tezerv** : G.32-1, G.42-6, G.179-3, G.211-1
- tig** : K.2-21, K.3-2, K.3-41, K.3-45, K.7-15, T.5-13, G.4-6, G.16-3, G.23-4, G.33-1, G.50-4, G.61-2, G.63-2, G.64-3, G.70-6, G.107-2, G.109-4, G.126-3, G.158-2, G.197-4, G.201-6, R.11, R.46, R.47
- tir** : K.6-28
- tir** : K.2-23, K.3-45, G.9-2, G.29-2, G.58-6, G.66-1, G.73-4, G.92-4, G.105-5, G.111-4, G.114-2, G.116-4, G.123-4, G.126-4, G.128-4, G.137-1, G.153-2, G.156-8, G.157-4, G.159-4, G.167-2, G.182-3, G.193-5, G.215-1, R.38, Mt.7, Mt.17
- tir-endâz** : G.208-2
- Tûbâ** : G.128-1, G.147-3
- Tûr** : G.3-2, G.40-3, G.72-5, G.211-4
- Turk** : G.46-1
- turra** : G.106-1, G.137-1, G.175-1
- tuti** : G.6-5, G.21-3, G.30-7, G.92-3, G.203-2
- Türk** : G.94-3, G.180-3

U

ubûdiyyet : M.2-VII-1, G.68-7, G.192-7

ûd : Kt.1-2

ukbâ : T.5-18, G.112-3

Urfi : G.12-3

uşşak : K.1-22, K.4-7, K.4-16, K.5-3, T.6-13, G.61-3, G.62-3, G.118-1, G.131-4, G.137-3, G.161-1, G.162-2, G.169-1, G.193-3, R.18, R.29, R.59

Uyvar : T.2-8

Uyvar Hisârı : T.2-5

V

vahdet : K.2-5, G.68-2, G.198-3

va'iz : G.101-5, G.184-4, G.203-4

vakt : T.1-1, T.6-11, T.6-20, G.8-3, G.87-4, G.152-2, R.6

Vâmık : G.101-1

vasl : K.1-15, K.3-6, K.4-11, G.13-3, G.22-1, G.33-2, G.34-6, G.45-1, G.53-6, G.63-4, G.65-5, G.73-2, G.74-5, G.81-5, G.82-6, G.87-5, G.100-4, G.110-3, G.110-4, G.121-1, G.144-2, G.144-3, G.149-6, G.151-4, G.155-6, G.162-5, G.182-4, G.185-1, G.188-4, G.192-6, G.207-2, G.208-3, Kt.5-2, R.3, R.18

va‘z : G.177-4, G.214-4

veh : K.1-3, K.2-15, K.6-38, K.6-51, T.4-9, G.156-9, G.176-1, G.198-1, G.205-3

vezir : K.5-11, K.7-18, T.6-14, G.108-8, Kt.4-1

visal : G.14-4, G.25-6, G.32-3, G.53-4, G.69-3, G.69-7, G.70-4, G.70-7, G.71-4, G.89-4, G.104-6, G.133-1, G.133-5, G.135-1, G.135-2, G.135-3, G.135-4, G.135-5, G.151-4, G.168-6, G.174-1, G.176-2, G.196-1, Kit’a.5-2, R.19, R.21, R.52, R.54, R.61, Mt.18

vuslat : G.9-5, G.19-2, G.27-2, G.50-1, G.78-1, G.G.105-1, G.115-6, G.119-2, G.131-4, R.21, R.29

vücûd : K.2-20, K.3-31, G.55-1, G.155-2, R.36

Y

Yakûb : G.90-3, R.40

yâkût : K.7-25, G.37-5, G.59-1, G.62-5, G.169-2, G.192-1

yalı : G.127-1, G.127-2, G.127-3, G.127-4, G.127-5, G.127-6, G.127-7, G.127-8, G.127-9

yasemin : K.7-5

yıl : T.6-17, R.28

yem : G.29-5, R.41

yemen : K.3-38, G.167-3

Yusuf : R.40

yüz(âşık) : G.203-3, G.206-1

Z

zâg : G.42-2, G.112-4, G.184-4

zâhid : K.1-20, G.21-4, G.26-4, G.31-4, G.37-1, G.38-5, G.57-2, G.68-4, G.71-1, G.74-2, G.91-3, G.96-4, G.98-2, G.110-6, G.120-3, G.128-6, G.152-4, G.159-3, G.160-3, G.161-2, G.163-5, G.166-3, G.169-3, G.177-4, G.181-5, G.186-4, G.198-4, G.215-5

zahir : K.2-7, K.2-39, K.3-21, T.IV-3, G.7-3, G.55-1, G.57-3, G.131-2, G.149-2, G.169-3, R.42

zahm : K.1-13, K.4-12, K.4-24, G.14-2, G.24-5, G.27-3, G.32-1, G.48-4, G.81-6, G.86-4, G.94-4, G.116-4, G.126-5, G.128-4, G.136-4, G.136-5, G.178-1, G.179-5, G.193-5, G.197-4, G.201-3, G.201-7, G.208-2, G.210-1, G.210-5, G.211-1, R.57

Zal : K. 6-30

Zaman : K.3-3, K.4-14, K.5-14, K.6-44, K.6-48, K.6-53, G.5-4, G.9-1, G.12-1, G.24-2, G.47-3, G.51-3, G.66-4, G.67-4, G.69-5, G.73-1, G.73-4, G.73-7, G.76-4, G.77-5, G.78-1, G.108-3, G.108-8, G.116-5, G.117-1, G.118-5, G.123-5, G.130-5, G.139-5, G.141-5, G.151-1, G.166-4, G.169-5, G.176-3, G.178-2, G.213-1

zâr : K.2-45, K.3-20, K.3-56, K.5-9, K.6-45, G.9-4, G.94-3, G.99-1, G.99-6, G.124-3, G.130-3, G.148-1, G.155-4, G.195-2, R.13, R.28-R.51, Mt.14

Zehrâ : K.2-28, M.1-V-5

zemin : T.11-III-2, G.6-1, G.8-4, G.83-2, G.83-8, G.119-1, G.123-2, G.126-3, Mt.13

zencir : G.56-2, G.120-1, G.174-2

zer : K.3-31, K.6-7, K.6-21, G.84-7, G.121-3, G.143-2, G.159-5

zikr : G.14-9, G.100-6

zühd : K.6-4, G.25-1, G.101-3, G.101-5, G.194-2, G.205-2

Zühre :K.6-28

Zülâl : K.3-19

zülf : K.1-7, K.6-45, K.6-46, G.3-1, G.9-2, G.49-7, G.56-2, G.56-4, G.58-4, G.70-1, G.72-2, G.82-1, G.82-5, G.91-1, G.92-4, G.109-6, G.114-2, G.118-1, G.120-1, G.131-3, G.135-5, G.137-2, G.138-1, G.142-4, G.150-1, G.158-1, G.159-3, G.162-1, G.162-2, G.165-6, G.167-3, G.174-2, G.178-3, G.183-2, G.G.192-4, G.193-3, G.209-4, R.1, R.43, Mt.14

zümürrüd : K.6-21

zünnâr : G.14-9, G.31-4, G.65-2

zü'n-nur : K.2-27

KAYNAKLAR

- ALICI, M. (2010). “Şefaat”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXVIII. İstanbul: TDV Yayınları.
- ALTINTAŞ, H. (Tarihsiz). Tasavvuf Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ANDREWS, W. G. (2000). Siirin Sesi, Toplumun Sarkısı Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek Poetry’s Voice, Society’s Song Otoman Lyric Poetry. Çev. Tansel Güney. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARAS, N.K. (1986). “Esrar Dede, Tezkire-i Şu‘ara-yı Mevleviyye”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARPAGUŞ, S. (2007). “Pir”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXIV. İstanbul: TDV Yayınları.
- AYDIN, G. (2018). Amri Divanı’nın Tahlili. (Yüksek Lisan Tezi). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- AYDIN, H. (2010). Cevri Divanı’nın Tahlili. (Doktora Tezi) Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- BAYRAM, Y. (2007). “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”. Turkish Studies International Periodical Forthe Languages Literature and History of Turkishor Turkic. 2/4:209-219.
- BAZMEE ANSARI, A.S. (1995). “Feyzi-i Hindi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.12. İstanbul.
- BİRGÖREN, H. (2006). “Sim” Madd. Türk Dünyası Ortak Edebiyatı. TDEK ve TAS. C.5. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- CANAN, İ. (1990). Hadis Ansiklopedisi-Kütüb-i Sitte. C.10. Ankara.
- CANIM, R. (2018). Divan Edebiyatının Kaynakları. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- CEBECİOĞLU, E.(2009). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul: Ağaç Kitabevi.
- CİLACI, O. (1994). “Dua”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi IX. İstanbul: TDV Yayınları.

- ÇAĞRICI, M. (2008). “Riya”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXV. İstanbul: TDV Yayınları.
- ÇELEBİOĞLU, E. (2004). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul.
- ÇELİK, N. (2011). “Fuzuli’nin Türkçe Divanında Geçen Ayetler ve Yorumları”. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6: 131-148.
- ÇİÇEKLER, M. (2008). “Sa‘di-i Şirazi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.35. İstanbul.
- ÇORUHLU, Y. (2002). “Kürsü”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXV. Ankara: TDV Yayınları.
- ÇUKURLU, A. (2012). Şuhi Bengizade Divanı ve Tahlili. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- DALGIN, N. (2009). “Secde”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXVI. İstanbul: TDV Yayınları.
- DEMİR, N. (2004). Türk Dünyası Ortak Edebiyatı. C.4. Ankara: TDEK ve TAS-AKM Başkanlığı Yayınları.
- DEMİRCİ, M. (1997). “Hakikat”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XV. İstanbul: TDV Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, F. (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DURMUŞ, İ., ÖZ, M. (2008). “Sahban”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.35. İstanbul.
- DURU, N.F. (2003). “Mevlevi Şeyhi Ağa-zade Mehmed Dede ve Mesnevi’nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi”. Tasavvuf. 11:151-175.
- EFENDİOĞLU, M. (2008). “Sahabe”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.35. İstanbul.
- ERDOĞAN TAŞ, M. (2018). Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ERGÜN, S. N. (1933). Şeyhülislam Bahayî Efendi. İstanbul.
- FIĞLALI, E.R. (1989). “Ali”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi II. İstanbul: TDV Yayınları.
- GÜÇ, A. (2002). “Kıble”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXV. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (2002). “Kurban”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXVI. İstanbul: TDV Yayınları.

- GÜLSOY, E. (2001). “Kandiye”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.24. İstanbul.
- GÜZEL, A. (2009). Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İPEKTEN, H. (1991). “Azmiade Mustafa Haleti”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.4. İstanbul.
- KANDEMİR, M.Y. (1997). “Hadis”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XV. İstanbul. TDV Yayınları.
- KARA, M. (1995). “Fena”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XII. İstanbul: TDV Yayınları.
- KARAGÖZ, İ. (2017). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara: DİB Yayınları.
- KILAVUZ, A.S. (1994). “Ebed”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi X. İstanbul: TDV Yayınları.
- KIRBIYIK, M. (2007). Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi. 18:65.
- KOÇU, R.E., (1969). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- KOPCAN, V. (2012). “Uyvar”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.42. İstanbul.
- KÖKSAL, M. A. (2004). Peygamberler Tarihi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KURNAZ, C. (1996). Hayali Bey Divanı’nın Tahlili. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- _____ (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: H Yayınları.
- KURTULUŞ, R. (2007). “Örfi-i Şirazi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.34. İstanbul.
- KUTLAR, F. S. (2005). Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risale-i Cevahir-nâme. Ankara: Öncü Kitap.
- KUZUBAŞ, M. (2006). “Divan Edebiyatında Hadis-i Şeriflerin Yeri”. Yedi İklim Dergisi. Edebiyatta Peygamberimiz Mayıs Özel Sayısı:127-136.
- MENGİ, M. (2013). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MERMER, A. (2004). “Mezaki Süleyman Efendi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.29. Ankara.
- OKÇU, N. (1993). Şeyh Galip, Şeyh Galip Divanı. C.I. Ankara: K.B. Yayınları.
- OLGUNER, F. (1994). “Eflatun”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi X. İstanbul: TDV Yayınları.

- ÖNGÖREN, R. (2004). “Mevlana Celaledin-i Rumi”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXIX. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (2011). “Tasavvuf”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.40. İstanbul.
- ÖZ, M. (2002). “Kerbela”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXV. İstanbul: TDV Yayınları.
- ÖZCAN, A. (2003). “Mehmed IV”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.28. Ankara.
- _____ (2006). “Mustafa II”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.31. İstanbul.
- ÖZEVARLI, M. S. (2004). “Melek”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXIX. Ankara: TDV Yayınları.
- ÖZLER, M. (2012). “Tevhid”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XLI. İstanbul: TDV Yayınları.
- PALA, İ. (2012). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- PİŞKİN, T., AKDENİZ, A. (2019). “Gelibolu Mevlevihanesi’nde Yetişen Sabir Parsa ve Ahmed Celaledin Dede’nin Türk Din Mûsikîsine Katkıları”. International Social Sciences Studies. Journal 5(30) :455-466.
- SEFERCİOĞLU, M.N. (2001). Nev’i Divanı’nın Tahlili. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SİNANOĞLU, M. (1999). “İbadet”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XIX. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (2000). “İman”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XIX. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (2002). “Küfür”. TDV İslâm Ansiklopedisi. C.26. Ankara.
- ŞAHİNOĞLU, N.(1991). “Attar”. TDV İslâm Ansiklopedisi. C.4. İstanbul.
- ŞENTÜRK, A.A., (1995). Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair. İstanbul: Endurun Kitabevi.
- ŞEYHİ MEHMED EFENDİ (1989). Vekayü’l-Fuzala. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TOLASA, H. (2001). Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TOPLALOĞLU, B. (1993). “Cennet’in İsimleri”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VII, TDV Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993). “Cehennem”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi VII. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (2002). “Kıyamet”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXV. İstanbul: TDV Yayınları.

- _____ (2012). “Tövbe”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXLI. İstanbul: TDV Yayınları.
- TÖKEL, D.A. (2000). Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI (2007). “Sabir”. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi C.7. Ankara.
- TÜRKOĞLU, S. (2007). Şeyhulislam Esad Divanı’nın Tahlili. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- ULUDAĞ, S. (1991). “Aşk”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi IV. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (1992). “Batın İlmî”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi V. İstanbul: TDV Yayınları.
- _____ (1997). “Hallac-ı Mansur”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.15. İstanbul.
- _____ (2005). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- UYSA, C. (2019). Seyyid Gaznevi Divanı’nın Tahlili. (Doktora Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- ÜNAL, S. (2001). “Kabe”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXIV. İstanbul: TDV Yayınları.
- ÜSTÜNER, K. (2007). Divan Şiirinde Tasavvuf. Ankara: Birleşik Yayınları.
- YALÇINKAYA, Y. (2014). Cemali Divan’ında Din ve Tasavvuf. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- YAŞAROĞLU, M. K. (2006). “Namaz”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXII. İstanbul: TDV Yayınları.
- YAYLA, K. (2002). Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali. İstanbul: Merve yayınları.
- YAZICI, G. E.(2009). Gelibolu Mevlevihanesi ve Gelibolu’da Mevlevilik. Çanakkale Kitaplığı Akademi. 4:39-49.
- YAZICI, T. (1997). “Hafız-ı Şirazi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C.15. İstanbul.
- YILDIZ, H. D. (1988). “Abbasiler”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi I. İstanbul: TDV Yayınları.
- YILDIRIM, N. (2006). Fars Mitolojisi Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- YILMAZ, A. (2007). Gaybi Sun'ullah Divanı'nın Tahlili. (Yüksek Lisans Tezi).
Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı.
- YİTİK, A. İ. (2007). "Oruç". Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXIII. İstanbul:
TDV Yayınları.
- YOLDAŞ. K. (2003). "XII. Yüzyıl Mevlevi Şairlerinden Sabir Parsa". İlmi
Araştırmalar. 16:125-134.
- _____ (2005). Sabir Parsa Divanı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

